

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПАСКА ГАННА МИХАЙЛІВНА

УДК 94(477.86):32.019.5:347.96(092)Л.Бачинський“1872/1930”

ДИСЕРТАЦІЯ

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО (1872–1930 РР.)**

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 032 Історія та археологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Г. М. Паска

Науковий керівник: **Королько Андрій Зіновійович**, кандидат історичних наук,
доцент

Івано-Франківськ – 2022

АНОТАЦІЯ

Паска Г. М. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника МОН України, Івано-Франківськ, 2022.

Актуальність дисертаційної роботи полягає в необхідності ґрунтовного і комплексного дослідження українського національного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. та першого досвіду модерного державотворення, що посилюється сучасними подіями російсько-української війни. Окрім того, Л. Бачинський є важливою постаттю в процесах Української революції 1914–1923 рр. та досягненні української соборності. Його приклад у питаннях відстоювання інтересів народу, формування основ української державності є актуальним для сучасних громадських та політичних діячів вже в незалежній Україні. Варто зазначити, що 14 липня 2022 р. виповнилося 150 років із дня народження Л. Бачинського. Актуальність роботи підсилюється відсутністю в українській історичній науці спеціального комплексного дослідження громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського.

У дисертації охарактеризовано чинники, що вплинули на становлення особистості Л. Бачинського та початковий етап його політичної праці. На формування світогляду діяча мали вплив виховання в учительській сім'ї, навчання у Коломийській гімназії й Чернівецькому університеті. Зміцнення світоглядних позицій Л. Бачинського відбувалося за участі викладача гімназії Р. Яросевича та лідерів радикального руху – М. Драгоманова, І. Франка, М. Павлика. Початок політичної праці діяча пов'язаний із його участю в роботі таємного студентського коломийського гуртка у другій половині 1880-х рр. Перші його контакти з представниками Русько-української радикальної партії (РУРП) датуються 1895 р. Ще не будучи офіційним членом цієї політичної сили, Л. Бачинський долучався до участі в щорічних партійних з'їздах РУРП,

народних вічах та діяльності радикального товариства «Народна воля». Окрім того, він сприяв заснуванню осередків товариства «Народна спілка» та поширенню радикального руху на теренах Городенківського повіту. У своїх виступах на з'їздах РУРП та вічах Л. Бачинський критикував діяльність місцевої влади, виступав за покращення становища українського населення та введення загального виборчого права під час виборів до Рейхсрату та Галицького крайового сейму.

Розкрито партійну та громадську діяльність Л. Бачинського в 1898–1914 рр. Зважаючи на свій високий авторитет, він на початку ХХ ст. став одним із провідних лідерів Української радикальної партії (УРП). У 1898 р. його було обрано членом партії, а вже на протязі 1905–1910 рр. – Л. Бачинський був її очільником. Основним напрямком партійної роботи політика була участь у з'їздах УРП, вічах та урочистих заходах, організованих товариством «Січ». Лев Бачинський відзначився і громадською працею, долучався до роботи українських товариств «Просвіта», «Народна спілка», «Хлопська рада» і «Повітова Січ».

Висвітлено депутатську роботу Л. Бачинського в Рейхсраті (1907–1918 рр.). Двічі, в 1907 і 1911 рр. він брав участь у передвиборчих кампаніях до парламенту Цислейтанії, які відбувалися на основі загального виборчого права. Основними напрямками його агітаційної діяльності була організація віч і використання партійної преси. На основі аналізу повідомлень газети УРП «Громадський голос» в окрузі № 59 (Станиславів, Тисмениця, Богородчани, Золотий Потік, Обертин, Товмач, Галич) можна твердити, що кандидатуру Л. Бачинського під час віч було підтримано майже у сорока населених пунктах в 1907 р. і в більше ніж тридцяти – у 1911 р. Ключовими формами його діяльності в Рейхсраті були підготовка письмових звернень (інтерпеляцій) до міністерств монархії та виступи на парламентських засіданнях. Тільки за першу каденцію (1907–1911 рр.) Л. Бачинський долучався до розробки як мінімум чотирнадцяти таких звернень. У Рейхсраті депутат відстоював інтереси українського народу Східної Галичини, критикував місцевий польський та центральний австрійський

уряди за обмеження прав населення краю, наголошував на неодноразових перевищеннях повноважень зі сторони жандармерії. Лев Бачинський відстоював тезу про необхідність єдності всіх українських депутатів Рейхсрату, засуджував розкол національних сил 1909 р. і вихід із Українського парламентарного клубу буковинських депутатів. Значний резонанс отримав 13-годинний виступ Л. Бачинського 13–14 червня 1912 р. під час засідання військової комісії, який був спрямований на відкриття у м. Львів українського університету.

З'ясовано політичну діяльність Л. Бачинського на підготовчому етапі національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. Політик був одним із учасників Загальної української ради (ЗУР) та обраний заступником її голови К. Левицького. Під час праці у структурі ЗУР він долучався до розробки програмних документів організації, звернень до українського населення та світової громадськості. За його участі було розроблено такі документи – «Відозву Загальної Української Ради» (12 травня 1915 р.), «Відозву до українського народу Галичини й Буковини» (24 червня 1915 р.), звернення «До всього культурного світу» (15 вересня 1916 р.). Лев Бачинський був учасником засідань ЗУР на протязі травня–жовтня 1915 р. та липня–листопада 1916 р. Після розпуску організації на початку листопада 1916 р. він увійшов до складу Української парламентарної репрезентації (УПР) та був призначений заступником її керівника.

Відображено державотворчу працю Л. Бачинського у період Західно–Української Народної Республіки (ЗУНР). У листопаді 1918 р., в період творення ЗУНР, його було призначено Станиславівським повітовим комісаром; на початку січня 1919 р. – обрано віце-президентом Української Національної Ради (УНРади) ЗУНР та членом її Виділу. Лев Бачинський належав до числа тих діячів, які стояли біля витоків становлення модерної української державності. Під час революції яскраво проявилися соборницькі прагнення діяча, який був безпосереднім учасником розробки ухвали про злуку Української Народної Республіки (УНР) та ЗУНР від 3 січня 1919 р., головою західноукраїнської

делегатії під час урочистого проголошення Акту злуки в м. Київ 22 січня 1919 р., депутатом Трудового Конгресу України.

Проаналізовано участь Л. Бачинського у політичному житті Західної області Української Народної Республіки (ЗОУНР). Його діяльність після об'єднання УНР і ЗУНР у січні 1919 р. зосереджувалася на вирішенні економічних проблем, розбудові національної фінансової, судової та освітньої систем. Основним досягненням політика як голови земельної комісії УНРади стала розробка і ухвалення законопроекту аграрної реформи. Як досвідченого правника Л. Бачинського було призначено екзаменатором іспиту на здобуття суддівських посад в ЗОУНР. Політик виступав проти внутрішніх суперечностей як в УНРаді, так і в УРП. У березні 1919 р. Л. Бачинського повторно було обрано лідером УРП. Після захоплення території ЗОУНР польськими військами влітку 1919 р. та відступу Української Галицької армії (УГА) за р. Збруч він залишився на окупованих землях Східної Галичини. У розпал польсько-радянської війни у серпні–вересні 1920 р. через загрозу більшовицької окупації м. Станиславів Л. Бачинський тимчасово перебував у Чехословаччині.

Простежено роль політика в діяльності Міжпартійної ради на завершальному етапі національно-демократичної революції на західноукраїнських землях (1921–1923 рр.). Лев Бачинський долучався до роботи з'їздів та засідань ради, брав участь у розробці звернення «До всього культурного світа», підтримав бойкот виборів до польського сейму і сенату 1922 рр. Він негативно ставився до політики Польщі, спрямованої на окупацію й остаточне підкорення українських територій. Після рішення Ради Послів країн Антанти у березні 1923 р. про остаточну передачу Східної Галичини до складу Польщі Л. Бачинський відстоював необхідність орієнтації на власні національні сили у боротьбі з окупаційним режимом.

Досліджено партійну та громадську діяльність Л. Бачинського у 1923–1930 рр. В першій половині 1920-х рр. він відзначився участю в консолідаційних процесах у середовищі українських політичних сил, був прихильником утворення міжпартійної Верховної Ради та обраний головою Окружної

політичної ради. З його ініціативи велися успішні переговори про об'єднання УРП з Українською партією соціалістів-революціонерів (УПСР) на Волині, які призвели до утворення в 1926 р. Української соціалістично-радикальної партії (УСРП). Протягом 1919–1930 рр. (із перервою в 1923–1924 рр.) Л. Бачинський був керівником УРП–УСРП, брав участь у з'їздах партії та долучався до організації вічевого руху. Він пропагував у суспільстві гасла відновлення національної державності, боротьби проти колонізації українських земель польськими осадниками, виступав за українізацію освітньої сфери, надання українцям демократичних прав і свобод. У своїх виступах Л. Бачинський піднімав питання політичного становища всіх українських земель, що було яскравим свідченням його державницьких та соборницьких ідеалів. Політик відзначився активною адвокатською працею, брав участь у судових процесах та створенні Союзу українських адвокатів (СУА), очолював його станіславівське відділення та був призначений заступником керівника СУА.

Простежено депутатську працю Л. Бачинського у польському сеймі (1928–1930 рр.). Під час парламентської роботи він відзначився численними опозиційними виступами, спрямованими проти польської влади та лідера режиму «санації» Ю. Пілсудського. Одна з найвідоміших протестних акцій депутата відбулася під час роботи першої сесії сейму в березні 1928 р. та завершилася його кількогодинним арештом. Також Л. Бачинський на парламентських засіданнях неодноразово піднімав питання про відновлення в школах Східної Галичини викладання українською мовою, звертав увагу на численні деструктивні втручання центральної влади в діяльність місцевої адміністрації. Починаючи з кінця 1929 р. через погіршення здоров'я він змушений був відійти від активної депутатської праці. Останні відомості про його участь у засіданнях сейму датуються 5–6 грудня цього ж року. Раптова смерть політика у квітні 1930 р. перервала його активну громадсько-політичну діяльність.

Наукова новизна роботи зумовлена поставленими завданнями та результатами їх розв'язання. У роботі *вперше*: введено до наукового обігу

маловідомі архівні джерела, що розкривають життєвий шлях Л. Бачинського; здійснено системне вивчення його громадсько-політичної діяльності в контексті подій національно-визвольного руху кінця XIX – першої третини XX ст. у Східній Галичині; встановлено період перебування Л. Бачинського на посаді голови УРП в австрійський період (1905–1910 рр.); *удосконалено*: факти про депутатську працю діяча у Рейхсраті (1907–1918 рр.) та польському сеймі (1928–1930 рр.); відомості пов’язані з роботою Л. Бачинського в УРП–УСРП, ЗУР та Міжпартійній раді; *новий рівень розвитку отримало*: осмислення місця і ролі Л. Бачинського в українському державному будівництві.

Матеріали дисертації можуть бути використані у науково-дослідницькій (при підготовці фундаментальних праць з історії України), навчальній (для підготовки підручників, науково-методичних посібників) та історико-краєзнавчій (для формування музейних експозицій та екскурсійних маршрутів стежинами слави борців за волю і незалежність України) роботі. Зібраний фактологічний матеріал і науково-теоретичні узагальнення можуть слугувати для подальшого поглиблення вивчення історії українського національного руху кінця XIX – першої третини XX ст.

Ключові слова: Лев Бачинський, лідер, Українська радикальна партія, Українська соціалістично-радикальна партія, Східна Галичина, Буковина, Рейхсрат, національно-демократична революція на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. (Українська революція), Загальна українська рада, Західно-Українська Народна Республіка (Західна Область Української Народної Республіки), Міжпартійна рада, польська влада, польський сейм, національно-державницькі сили.

SUMMARY

Paska H. M. Social and Political Activity of Lev Bachynskyi (1872–1930). – Qualifying research paper with manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities with specialty 032 "History and Archeology". – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2022.

The relevance of the dissertation lies in the need for a thorough and comprehensive study of the Ukrainian national movement of the end of the 19th – the first third of the 20th century and the first experience of modern state-building. It is intensified by the current events of the Russian-Ukrainian war. In addition, Lev Bachynskyi is an important figure in the processes of the Ukrainian revolution of 1914–1923 and the achievement of Ukrainian unity. His example in matters of defending the interests of the people, forming the foundations of Ukrainian statehood is relevant for modern public and political figures in independent Ukraine. It is worth noting that July 14, 2022 marked the 150th anniversary of the birth of L. Bachynskyi. The relevance of the work is strengthened by the lack of a special comprehensive study of L. Bachynskyi's social and political activities in Ukrainian historical science.

The dissertation describes the factors that influenced the formation of L. Bachynskyi's personality and the initial stage of his political work. Education in a teacher's family, studies at the Kolomyia Gymnasium and Chernivtsi University influenced the formation of the actor's worldview. The strengthening of L. Bachynskyi's ideological positions took place with the participation of gymnasium teacher R. Yarosevych and the leaders of the radical movement – M. Drahomanov, I. Franko, and M. Pavlyk. The beginning of the political work of the activist is connected with his participation in the work of the secret student circle of Kolomyia in the second half of the 1880s. His first contacts with representatives of the Russian-Ukrainian Radical Party (RURP) date back to 1895. While not yet an official member of this political force, L. Bachynskyi participated in the annual party congresses of RURP, people's meetings and the activities of the radical society "People's Will". In

addition, he contributed to the establishment of branches of the "Narodna Spilka" society and the spread of the radical movement in the territories of Horodenka district. In his speeches at RURP congresses and viches, L. Bachynskyi criticized the activities of local authorities, advocated improving the situation of the Ukrainian population and the introduction of universal suffrage during elections to the Reichsrat and the Galician Regional Sejm.

The party and public activities of L. Bachynskyi in 1898–1914 are revealed. Given his high authority, he at the beginning of the 20th century became one of the leaders of the Ukrainian Radical Party (URP). In 1898, he was elected a member of the party, and during 1905–1910, L. Bachynskyi was its leader. The main direction of the politician's party work was participation in the UPR congresses, viches and solemn events organized by the "Sich" society. Lev Bachynskyi distinguished himself by his public work; he joined the work of the Ukrainian societies "Prosvita", "Narodna Spilka", "Farmers' Council" and "Povitova Sich".

The deputy work of L. Bachynskyi in the Reichsrat (1907–1918) is highlighted. Twice, in 1907 and 1911, he took part in election campaigns to the parliament of Cisleithania, which took place based on universal suffrage. The main areas of his campaigning activity were the organization of meetings and the use of the party press. Based on the analysis of the reports of the URP newspaper "Hromadskyi Holos" in District № 59 (Stanislaviv, Tysmenytsia, Bohorodchany, Zoloty Potik, Obertyn, Tovmach, Halych), it can be stated that L. Bachynskyi's candidacy was supported in almost forty settlements in 1907 and in more than thirty – in 1911. The key forms of his activity in the Reichsrat were the preparation of written appeals (interpellations) to the ministries of the monarchy and speeches at parliamentary meetings. Only during the first term (1907–1911), L. Bachynskyi participated in the development of at least fourteen such appeals. In the Reichsrat, the deputy defended the interests of the Ukrainian people of Eastern Galicia, criticized the local Polish and central Austrian governments for restricting the rights of the region's population, and emphasized the repeated abuse of powers by the gendarmerie. Lev Bachynsky defended the thesis of the need for the unity of all Ukrainian deputies of the Reichsrat, condemned the split

of the national forces in 1909 and the withdrawal from the Ukrainian Parliamentary Club of Bukovina deputies. L. Bachynskyi's 13-hour speech on June 13–14, 1912, during a meeting of the military commission, which was aimed at the opening of a Ukrainian university in Lviv, received significant resonance.

The political activity of L. Bachynskyi at the preparatory stage of the national-democratic revolution in the Western Ukrainian lands of 1914–1923 has been clarified. The politician was one of the members of the General Ukrainian Council (ZUR); he was elected as its deputy head. While working in the structure of ZUR, he participated in the development of program documents of the organization, appeals to the Ukrainian population and the world public. The following documents were developed with his participation: "Revocation of the General Ukrainian Council" (May 12, 1915), "Revocation to the Ukrainian people of Galicia and Bukovyna" (June 24, 1915), appeal "To the whole cultural world" (September 15, 1916). Lev Bachynskyi was a participant in the meetings of ZUR during May–October 1915 and July–November 1916. After the dissolution of the organization in early November 1916, he joined the Ukrainian Parliamentary Representation (UPR) and was appointed its deputy head.

The state-building work of L. Bachynskyi during the period of the Western Ukrainian People's Republic (ZUNR) is reflected. In November 1918, during the creation of ZUNR, he was appointed the Stanislaviv District Commissioner. At the beginning of January 1919 the politician was elected vice-president of the Ukrainian National Council (UNRada) of ZUNR and a member of its Vydil (collective head of the state). Lev Bachynskyi was one of those figures who stood at the origins of the formation of modern Ukrainian statehood. During the revolution, the unifying aspirations of the actor were clearly manifested. He was a direct participant in the development of the decree on the unification of the Ukrainian People's Republic (UNR) and ZUNR of January 3, 1919, the head of the Western Ukrainian delegation during the solemn announcement of the Act of Unification in Kyiv on January 22, 1919, a deputy of the Labor Congress of Ukraine.

The participation of L. Bachynskyi in the political life of the Western Region of the Ukrainian People's Republic (ZOUNR) is analyzed. His activities after the

unification of the UNR and ZUNR in January 1919 focused on solving economic problems, building the national financial, judicial and educational systems. The main achievement of the politician as head of the land commission of the UNRada was the development and adoption of the draft law on agrarian reform. As an experienced lawyer, L. Bachynskyi was appointed as an examiner of the exam for obtaining judicial positions in the ZOUNR. The politician spoke against internal contradictions both in the UNRada and in the URP. In March 1919, L. Bachynskyi was re-elected as the leader of the URP. After the capture of the territory of the ZOUNR by Polish troops in the summer of 1919 and the retreat of the Ukrainian Galician Army (UHA) behind the Zbruch River, he remained on the occupied lands of Eastern Galicia. At the height of the Polish-Soviet war in August–September 1920, due to the threat of the Bolshevik occupation of Stanislaviv, L. Bachynskyi was temporarily in Czechoslovakia.

The role of the politician in the activities of the Inter-Party Council at the final stage of the national-democratic revolution in the western Ukrainian lands (1921–1923) is traced. Lev Bachynskyi participated in the work of congresses and council meetings, took part in the development of the appeal "To the whole cultural world", supported the boycott of the elections to the Polish Sejm and Senate in 1922. He had a negative attitude towards Poland's policy aimed at the occupation and final subjugation of Ukrainian territories. After the decision of the Council of Ambassadors of the Entente countries in March 1923 on the final transfer of Eastern Galicia to Poland, L. Bachynskyi advocated the need to focus on one's own national forces in the fight against the occupation regime.

The party and social activities of L. Bachynskyi in 1923–1930 were studied. In the first half of the 1920s, he distinguished himself by participating in consolidation processes among Ukrainian political forces, was a supporter of the formation of an inter-party Verkhovna Rada, and was elected chairman of the District Political Council. On his initiative, successful negotiations were held on the unification of the UPR with the Ukrainian Party of Socialist Revolutionaries (UPSR) in Volhynia, which led to the formation of the Ukrainian Socialist Radical Party (USRP) in 1926. During 1919–1930 (with a break in 1923–1924), L. Bachynskyi was the head of the URP–USRP,

participated in party congresses and joined the organization of the viches movement. He promoted in society the slogans of restoration of national statehood, the fight against the colonization of Ukrainian lands by Polish settlers, advocated the Ukrainization of the educational sphere, granting Ukrainians democratic rights and freedoms. In his speeches, L. Bachynskyi raised the issue of the political situation of all Ukrainian lands, which was a clear testimony of his ideals of the state and unification. The politician was distinguished by his active advocacy work, participated in court proceedings and the creation of the Union of Ukrainian Lawyers (SUA), headed its Stanislaviv branch and was appointed deputy head of SUA.

The parliamentary work of L. Bachynskyi in the Polish Sejm (1928–1930) is traced. During his parliamentary work, he was distinguished by numerous oppositional speeches directed against the Polish authorities and the leader of the Sanation regime, J. Piłsudski. One of the most famous protest actions of the deputy took place during the work of the first session of the Sejm in March 1928 and ended with his arrest for several hours. Also, at parliamentary meetings, L. Bachynskyi repeatedly raised the issue of resuming teaching in the Ukrainian language in the schools of Eastern Galicia, drew attention to the numerous destructive interventions of the central government in the activities of the local administration. Starting from the end of 1929, due to the deterioration of his health, he was forced to withdraw from active parliamentary work. The latest information about his participation in sessions of the Sejm dates back to December 5–6 of the same year. The politician's sudden death in April 1930 interrupted his active social and political activity.

The scientific novelty of the work is determined by the tasks and the results of their solution. In the work for the first time: little-known archival sources revealing the life path of L. Bachynskyi have been introduced into scientific circulation; a systematic study of his social and political activity in the context of the events of the national liberation movement at the end of the 19th – the first third of the 20th century in Eastern Galicia was carried out; the period of L. Bachynskyi's tenure as head of the URP during the Austrian period (1905–1910) is established; improved: facts about the activist's parliamentary work in the Reichsrat (1907–1918) and the Polish Sejm (1928–1930);

information related to the work of L. Bachynskyi in the URP-USRP, ZUR and the Inter-Party Council; received a new level of development: understanding the place and role of L. Bachynskyi in Ukrainian state construction.

The materials of the dissertation can be used in scientific research (for the preparation of fundamental works on the history of Ukraine), educational work (for the preparation of textbooks, scientific and methodological manuals on the history of Ukraine) and historical and local studies (for the formation of museum expositions and excursion routes along the paths of glory fighters for freedom and independence of Ukraine). The collected factual material and scientific and theoretical generalizations can serve to further deepening the study of the history of the Ukrainian national movement of the end of the 19th – the first third of the 20th centuries.

Key words: Lev Bachynskyi, leader, Ukrainian Radical Party, Ukrainian Socialist-Radical Party, Eastern Galicia, Bukovina, Imperial Council (Reichsrat), National-democratic revolution in Western Ukrainian lands 1914-1923 (Ukrainian revolution), General Ukrainian Council, Western Ukrainian People's Republic (Western Region of the Ukrainian People's Republic), Inter-Party Council, Polish authorities, Polish Sejm, national-state forces.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лесюк (Паска) Г., Королько А. Парти́йна діяльність Лева Бачинського у 1920-х рр. (за матеріалами часопису «Громадський голос»). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2016. № 1 (43). С. 44–50. (особистий внесок здобувача 75 %).
2. Паска Г., Королько А. Депутатська діяльність Лева Бачинського в австрійському парламенті (1907–1912). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2017. № 2 (46). С. 92–96. (особистий внесок здобувача 65 %).
3. Паска Г. Участь Лева Бачинського у передвиборчих кампаніях 1907 і 1911 рр. до австрійського парламенту. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2017. Ч. 29–30. С. 343–349.
4. Паска Г. Участь Лева Бачинського у діяльності Міжпартійної ради (1921–1923 рр.). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2018. № 2 (48). С. 82–87.
5. Паска Г., Кобута С. Адвокат Лев Бачинський: штрихи до біографічного портрета. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2018. Ч. 31. С. 126–135. (особистий внесок здобувача 40 %).
6. Паска Г. Участь Лева Бачинського у діяльності Загальної української ради. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2019. № 2 (50). С. 25–31.
7. Паска Г. Взаємини Лева Бачинського і Кирила Трильовського: від діалогу до конфронтації (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2021. Ч. 34. С. 117–124.
8. Паска Г. Участь Лева Бачинського у роботі з'їздів РУРП (УРП) (1896–1913 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія.* 2021. Вип. 8/50. С. 70–86.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Лесюк (Паска) Г. Парламентська діяльність Лева Бачинського у 1928–1930 роках. *Збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної науки України»* (м. Кам'янець-Подільський, 17 березня 2016 р.). Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2016. С. 105–109.

10. Паска Г. Роль Лева Бачинського у проведенні земельної реформи ЗОУНР. *Матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська минушина: джерела, постаті, явища»* (м. Київ, 30 травня 1918 р.). Київ, 2018. С. 149–152.

11. Паска Г. Роль Лева Бачинського в боротьбі за створення у Львові українського університету. *Покуття – колыска українського національного державотворення*. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого покутського фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / За наук. ред. І. Федоришина та А. Королька. Тисмениця ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. С. 304–306.

12. Паска Г. Злука ЗУНР і УНР у публіцистичній спадщині Лева Бачинського. *Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму*. Матеріали IX всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 16–17 квітня 2021 р. С. 115–119.

Праці, які додатково відображають результат дослідження:

13. Лесюк (Паска) Г. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського у 1928–1930 рр. *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Городенка ; Івано-Франківськ, 2016. Число 27. С. 138–148.

14. Паска Г. Найдовша промова Лева Бачинського в австрійському парламенті (до 145-річчя від дня народження громадсько-політичного діяча). *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. Число 28. С. 186–189.

15. Паска Г. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського у кінці XIX – на початку XX століть. *Po stronie pamięci i dialogu... Stanisławów i ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku*. Т. 1. 2017. С. 35–49.
16. Паска Г. Парти́йна діяльність Лева Бачинського на початку XX століття. *Студентські історичні зошити*. 2018. № 10. С. 67–72.
17. Паска Г. Суспільно-політична діяльність Левка Бачинського на Покутті. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2018. № 32. С. 49–51.
18. Паска Г. Бачинський Лев Васильович. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя Західно-Української Народної Республіки*. Т. 1 : А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 105–106.
19. Паска Г. Лев Бачинський: творець української соборності / За наук. ред. А. Королька. Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. 122 с.
20. Паска Г. Лев Бачинський: творець соборності України / За наук. ред. А. Королька. Торонто ; Львів : Фондація Енциклопедії України, 2019. 244 с.
21. Паска Г., Королько А. Українська радикальна партія у виборчій кампанії 1911 року до Рейхсрату Австро-Угорської монархії. *KELM*. 2021. № 8 (44). Vol. 2. С. 62–67. (особистий внесок здобувача 55 %).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. Історіографія, джерела та методологія дослідження.....	26
1.1 Історіографія проблеми.....	26
1.2 Джерельна база.....	39
1.3 Теоретико-методологічні засади	51
РОЗДІЛ 2. Формування світогляду Лева Бачинського та громадсько-політична діяльність в австрійський період.....	62
2.1 Становлення особистості та початковий етап політичної праці.....	62
2.2 Партийна та громадська діяльність у 1898–1914 рр.....	76
2.3 Депутатська робота в Рейхсраті.....	91
РОЗДІЛ 3. Роль Лева Бачинського в державотворчих процесах у ході національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр.....	120
3.1 Політична діяльність під час Першої світової війни.....	120
3.2 Державотворча праця в період ЗУНР.....	134
3.3 Участь у політичному житті ЗОУНР.....	148
3.4 Роль у діяльності Міжпартийної ради.....	163
РОЗДІЛ 4. Участь Лева Бачинського в суспільно-політичному житті Західної України (1923–1930 рр.).....	175
4.1 Партийна та громадська діяльність.....	175
4.2 Депутатська праця в польському сеймі (1928–1930 рр.).....	197
ВИСНОВКИ	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	220
ДОДАТКИ	289

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГКЦ – Греко-католицька церква

ГУР – Головна українська рада

Держархів Волинської обл. – Державний архів Волинської області

Держархів Івано-Франківської обл. – Державний архів Івано-Франківської області

ІЛ НАН України – Інститут літератури імені Тараса Григоровича Шевченка
НАН України

ІФ МВБ – Івано-Франківський обласний музей визвольної боротьби імені
Степана Бандери

ЗОУНР – Західна Область Української Народної Республіки

ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка

ЗУР – Загальна українська рада

КПЗУ – Комуністична партія Західної України

ЛННБУ ім. В. Стефаника – Львівська національна наукова бібліотека України
імені Василя Стефаника

РДС – Рада Державних Секретарів

РУРП – Русько-українська радикальна партія

СВУ – Союз визволення України

СРП – Селянсько-радикальна партія

СРС – Селянсько-робітничий союз

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

СУА – Союз українських адвокатів

УВО – Українська військова організація

УГА – Українська Галицька армія

УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання

УНДП – Українська національно-демократична партія

УНР – Українська Народна Республіка

УНРада – Українська Національна Рада

УНТП – Українська народно-трудова партія

УПНР – Українська партія національної роботи

УПР – Українська парламентарна репрезентація

УПСР – Українська партія соціалістів-революціонерів

УРП – Українська радикальна партія

УСДП – Українська соціал-демократична партія

УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія

УСРП-лівиця – Українська соціалістично-радикальна партія-лівиця

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

УСС – Українські січові стрільці

УХСП – Українська християнсько-соціалістична партія

УЦР – Українська Центральна Рада

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України

ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України у м. Київ

ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України у м. Львів

ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного – Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного

ВСТУП

Актуальність теми. Із відновленням незалежності України активізувався процес вивчення українського національно-визвольного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Зросла цінність біографічних досліджень, які висвітлюють основні віхи життя та діяльності відомих постатей минулого, а також їх значення для суспільно-політичного життя країни на сучасному етапі.

Актуальність дисертаційної роботи полягає в необхідності ґрунтовного і комплексного дослідження українського національного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. та першого досвіду модерного державотворення, що посилюється сучасними подіями російсько-української війни. Окрім того, Лев Бачинський є важливою постаттю в процесах Української революції 1914–1923 рр. та досягненні української соборності. Його приклад у питаннях відстоювання інтересів народу, формування основ української державності є актуальним для сучасних громадських та політичних діячів вже в незалежній Україні. Варто зазначити, що 14 липня 2022 р. виповнилося 150 років із дня народження Л. Бачинського.

Актуальність цієї роботи підсилюється відсутністю в українській історичній думці спеціального комплексного дослідження життя і діяльності Л. Бачинського. Висвітлення його життєвого шляху сприятиме зростанню рівня національної самосвідомості та патріотизму серед молоді та дозволить на належному рівні вшанувати пам'ять цієї знакової для історії України особи.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках загальнонаукової теми кафедри всесвітньої історії «Центрально-Східна Європа: етнополітичні процеси, соціальні трансформації, міжнародні відносини» (№ 0112U003030, керівник Жерноклеєв О. С.) та кафедри історії України і методики викладання історії: «Історія Галичини нового і новітнього часу, історичне краєзнавство, методика викладання історії» (№ 0122U000223, керівник Райківський І. Я.).

Об'єктом дослідження виступає громадсько-політична діяльність Л. Бачинського наприкінці XIX – у першій третині XX ст. в контексті національно-визвольної боротьби українського народу.

Предметом роботи є основні напрямки партійно-політичної, депутатської та державотворчої діяльності Л. Бачинського, його внесок в український національно-визвольний рух кінця XIX – першої третини XX ст.

Мета дослідження – об'єктивне і комплексне вивчення громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– з'ясувати стан наукової розробки проблеми, рівень і повноту її джерельного забезпечення, теоретико-методологічну базу;

– охарактеризувати чинники, що впливали на формування світогляду Л. Бачинського та розкрити його партійну і громадську діяльність в австрійський період з кінця 1880-х рр. до 1914 р;

– дослідити депутатську роботу діяча в Рейхсраті (1907–1918 рр.);

– визначити місце і роль Л. Бачинського в процесах національно-демократичної революції на західноукраїнських землях (1914–1923 рр.);

– проаналізувати його суспільно-політичну працю в 1923–1930 рр.;

– висвітлити парламентську діяльність Л. Бачинського у сеймі Другої Речі Посполитої (1928–1930 рр.).

Хронологічні рамки дослідження обумовлені роками життя Л. Бачинського – 1872–1930 рр. Проте період активної громадсько-політичної діяльності окреслюється дещо вужчим проміжком, нижня межа якого датується кінцем 1880-х рр. – участю діяча в роботі таємного студентського гуртка під час його навчання у Коломийській гімназії. Верхня межа збігається зі смертю політика у квітні 1930 р.

Територіальні межі роботи охоплюють Східну Галичину, Волинь, а також міста Київ, Відень, Варшава, Марієнбад (нині Маріанські Лазні, Чехія) та ін., з якими пов'язані окремі віхи життя та діяльності Лева Бачинського.

Методологічною основою роботи слугувала цивілізаційна парадигма, принципи об'єктивності, історизму, системності, всебічності та термінологічний. У дослідженні застосовувалися загальнонаукові методи – індукції і дедукції, аналізу і синтезу; спеціально-історичні – проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, причинно-наслідковий, структурно-діахронний, типологізації, критичний, біографічний і пресографічний; із міждисциплінарних – статистичний.

Наукова новизна роботи зумовлена поставленими завданнями та результатами їх розв'язання. У роботі:

вперше:

– введено до наукового обігу маловідомі архівні джерела, що розкривають життєвий шлях Л. Бачинського;

– здійснено системне вивчення його громадсько-політичної діяльності в контексті подій національно-визвольного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. у Східній Галичині;

– встановлено період перебування Л. Бачинського на посаді голови УРП в австрійський період (1905–1910 рр.);

удосконалено:

– факти про депутатську працю діяча у Рейхсраті (1907–1918 рр.) та польському сеймі (1928–1930 рр.);

– відомості, пов'язані з роботою Л. Бачинського в Українській радикальній партії–Українській соціалістично-радикальній партії (УРП–УСРП), Загальній українській раді (ЗУР) та Міжпартійній раді;

новий рівень розвитку отримало:

– осмислення місця і ролі Л. Бачинського в українському державному будівництві.

Практичне значення отриманих результатів наукової роботи полягає в тому, що її матеріали і висновки можуть бути використані у науково-дослідницькій (при підготовці фундаментальних праць з історії України), навчальній (для підготовки підручників, науково-методичних посібників) та

історико-краєзнавчій (для формування музейних експозицій та екскурсійних маршрутів стежинами слави борців за волю і незалежність України) роботі. Зібраний фактологічний матеріал і науково-теоретичні узагальнення можуть слугувати для подальшого поглиблення вивчення історії українського національного руху кінця XIX – першої третини XX ст.

Особистий внесок здобувача. Основні ідеї, наукові положення та теоретичні висновки дисертації сформовані авторкою особисто. Напрацювання, що належать співавторам (25 % [642], 35 % [680], 60 % [679] і 45 % [681]), у роботі не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення наукової роботи виносилися на обговорення 18-ти міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій: X Буковинської ювілейної міжнародної історико-краєзнавчої конференції (м. Чернівці, 23 жовтня 2015 р.); II Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної науки України» (м. Кам'янець-Подільський, 17 березня 2016 р.); Міжнародної наукової конференції «Станіславів і Станіславівщина в час суспільних та національних змін XIX – першої половини XX ст.: Суспільство – Політика – Культура – Міжнаціональні взаємини» (м. Івано-Франківськ, 12 вересня 2017 р.); VI Міжнародної наукової конференції «Покуття: український та європейський вимір» (м. Івано-Франківськ, 20 вересня 2017 р.); XI Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 100-річчю Української національної революції (м. Чернівці, 20–21 жовтня 2017 р.); VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська минувщина: джерела, постаті, явища» (м. Київ, 30 травня 2018 р.); Всеукраїнському круглому столі: «Історія адвокатури Івано-Франківщини» (м. Івано-Франківськ, 27 червня 2018 р.); VII Науково-краєзнавчої конференції «Покуття – колыска українського національного державотворення», присвяченої 100-річчю утворення Західно-Української Народної Республіки та 570-й річниці надання магдебурзького права містеві Тисмениці (м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р.); Міжнародної наукової

конференції «Західно-Українська Народна Республіка: революція, державність, соборність. До 100-річчя утворення ЗУНР») (м. Івано-Франківськ, 30–31 жовтня 2018 р.); Міжнародної наукової конференції «Буковинське народне віче: сто років від ідеї до реалізації» (м. Чернівці, 1–2 листопада 2018 р.); Всеукраїнської наукової конференції «Український національно-визвольний рух у ХХ столітті: проблеми, досвід, уроки. До 100-річчя від дня народження Степана Бандери» (с. Старий Угринів Калуського р-ну Івано-Франківської обл., 30 січня 2019 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Родини в суспільному і національно-культурному просторі України і світу: історія та сучасність» (до 170-річчя від дня народження українського етнографа Володимира Шухевича) (с. Тишківці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл., 29 червня 2019 р.); XII Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 185-річчю від дня народження Юрія Федьковича та 160-й річчю від дня народження Степана Смаль-Стоцького (м. Чернівці, 1–2 листопада 2019 р.); Всеукраїнської наукової конференції «Треті Грабовецькі історичні читання» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2020 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Пильний спостерігач життя галицького народу»: до 150-річчя від Дня народження Леся Мартовича (м. Івано-Франківськ, 11–12 лютого 1921 р.); Всеукраїнської наукової конференції «Олександр Карпенко – видатний український історик, педагог, суспільний діяч»: до 100-річчя від дня народження (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2021 р.); IX Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму» (м. Івано-Франківськ, 16–17 квітня 2021 р.) та Круглому столі «Лев Бачинський – український громадсько-політичний і державний діяч, адвокат: до 150-річчя від дня народження» (с. Серафінці Коломийського р-ну Івано-Франківської обл., 14 липня 2022 р.).

Окремі положення дослідження обговорювалися на щорічних науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, 2016–2022 рр.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи викладені в 21 публікації (з них 4 – у співавторстві), 8 з яких – у фахових виданнях України.

Структура та обсяг роботи відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Дисертаційна робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (811 позицій) і додатків (21 найменування). Обсяг основного тексту становить 202 сторінки. Загальний обсяг роботи – 361 сторінка.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія проблеми

Дослідження громадсько-політичної діяльності Лева Бачинського поки що не знайшло комплексного висвітлення у науковій літературі. Весь масив наявних історіографічних джерел, які стосуються його життєвого шляху, можна розділити на чотири концептуально-хронологічні групи: радянська, діаспорна, зарубіжна та сучасна українська історіографії. У свою чергу, в останній із них виділяємо такі чотири підгрупи: загальні монографії з історії України кінця XIX – першої третини XX ст.; наукові дослідження з більш вузької проблематики вивчення суспільно-політичного життя Східної Галичини цього періоду; роботи, що висвітлюють життя і діяльність інших осіб; праці, присвячені дослідженню власне постаті Л. Бачинського.

Історичні дослідження радянської доби здійснювалися виключно крізь призму марксистсько-ленінської ідеології та характеризувалися крайньою заангажованістю. Для цих праць характерні перекручування й фальсифікація фактів, а також необ'єктивність у висвітленні історичних процесів. У дослідженнях історіографії радянського періоду основну увагу зосереджено на висвітленні «боротьби трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною». Лева Бачинського радянська історіографія трактувала виключно як «українського буржуазного націоналіста», а Українську радикальну партію – Українську соціалістично-радикальну партію (УРП–УСРП), лідером якої він був, – як «буржуазну/дрібнобуржуазну націоналістичну партію». У працях Івана Компанійця [618], Юрія Сливки [718; 719], Івана Богодіста [549], Євгена Галушка [572], Миколи Кравця [628], Михайла Герасименка та Богдана Дудикевича [573] висвітлюється т. зв. «контрреволюційна» діяльність уряду Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) та суспільно-політичне становище Західної України міжвоєнного періоду.

Зокрема, Українська Національна Рада (УНРада) ЗУНР, створена у жовтні 1918 р., трактувалася І. Компанійцем виключно як «антинародна контрреволюційна організація», яка не мала підтримки серед населення. Крім того, вчений подавав інформацію про листування Л. Бачинського з керівником Марамороської Народної Ради Михайлом Бращайком та запрошення останнього на засідання УНРади, яке мало відбутися на початку січня 1919 р. Історик наголошував на тому факті, що радикали Лев Бачинський та Іван Макух піддавали критиці діяльність російських комуністів [618, с. 306, 315–318, 329, 358].

Радянські дослідники М. Герасименко та Б. Дудикевич засуджували діяльність уряду ЗУНР, який, за їх твердженням, був «опорою всеукраїнської контрреволюції, слухняним знаряддям в руках світового імперіалізму». Згадані автори не залишили поза своєю увагою УРП, яка, на їхню думку, «остаточно розгубила свої кадри і свій радикалізм» та «вірою і правдою служила фашистському [польському. – Г. П.] урядові» [573, с. 10, 82]. Також «зрадницькою» і «контрреволюційною» трактував діяльність УСРП М. Кравець [628, с. 103].

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. у вітчизняній історіографії розпочався новий етап, спричинений горбачовською перебудовою та демократизацією суспільного життя. Зміни в українській історичній науці були пов'язані в першу чергу з відходом від марксистсько-ленінської ідеології. У цьому контексті важливе місце для дослідження діяльності УРП займає стаття дослідника Миколи Кугутяка під назвою «Радикальна партія в Східній Галичині», яка була опублікована у 1990 р. в «Українському історичному журналі». У цій праці вчений на основі широкої джерельної бази охарактеризував процес зародження і розвитку радикального руху в Східній Галичині, висвітлив діяльність УРП наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. та означив роль Л. Бачинського як одного з лідерів партії [634].

Радянська історіографія трактувала Л. Бачинського майже виключно із пропагандистських позицій, намагалась дискредитувати та затаврувати його

національно-державницьку діяльність. Ситуація стала змінюватися в сторону об'єктивності тільки в останні роки існування Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР).

До другої групи джерел належать українські діаспорні дослідження, написані в руслі історіографії державницького напрямку. У цих працях вчені характеризували Л. Бачинського як одного із провідних лідерів національно-визвольних змагань 1918–1923 рр., активного борця за самостійність і соборність всіх українських земель. Важливе місце займають роботи Сидора Ярославина [769], Петра Мірчука [655; 656], Костя Костіва [626], Семена Шевчука [759], Олександра Брика [554] та Зиновія Книша [613]. Велику цінність становлять дослідження Матвія Стахіва, які розкривають окремі напрями участі політика в державотворчих процесах у період Західно-Української Народної Республіки – Західної Облaсті Української Народної Республіки (ЗУНР–ЗОУНР). Дослідник проаналізував поїздку західноукраїнської делегації на чолі з Л. Бачинським до м. Київ у січні 1919 р. для проголошення Акту злуки Української Народної Республіки (УНР) і ЗУНР; подавав тексти виступів радикала на засіданнях УНРади та під час роботи Трудового Конгресу України [738; 739; 740].

У діаспорній літературі політична праця Л. Бачинського в австрійський період вивчалася у контексті українського національного руху кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, Іван Лисяк-Рудницький в історичному есе «Українці в Галичині під австрійським пануванням» відносив Л. Бачинського до числа провідних лідерів Русько-української радикальної партії (РУРП) [644, с. 522]. Відомості про 13-годинний виступ політика на засіданні Рейхсрату в червні 1912 р. подав Іван Кедрин у книзі «У межах зацікавлення» [611]. Матеріали про роботу Л. Бачинського в Загальній українській раді (ЗУР) і Українській парламентарній репрезентації (УПР) вміщено в 1-му томі «Історії України 1917–1920 рр.» Дмитра Дорошенка [593].

Однією із перших праць, присвячених власне дослідженню життя і діяльності Л. Бачинського стала стаття Ісидора Сохоцького, опублікована у книзі «Історичні постаті Галичини ХІХ – ХХ ст.» (побачила світ в 1961 р. у

м. Філадельфія). Автор основну увагу зосередив на діяльності політика під час Української революції та його взаємовідносинах із лідерами Української національно-демократичної партії (УНДП) означуваного періоду [729, с. 208–213].

У 1975 і 1985 рр. було опубліковано 2-томник «Альманах Станиславівської землі». У ньому вміщено ряд статей Ісидора Сохоцького та Івана Ставничого, які безпосередньо стосуються постаті Л. Бачинського. Зокрема, у першому томі опубліковано статтю І. Сохоцького під назвою «Д-р Лев Бачинський – державний муж і будівничий». У ній подано стислий опис основних віх життя і діяльності Л. Бачинського, якого автор характеризував як «політика-реаліста з високим почуттям відповідальності перед історією за свою діяльність» [728, с. 633–636]. У ряді статей І. Ставничого зосереджено увагу на участі радикала в січовому русі, державотворчих процесах періоду Української революції та його адвокатській діяльності в 1920-х рр. Також невелику біографічну довідку про діяча було опубліковано Михайлом Гавою в іншому діаспорному виданні краєзнавчого типу – «Городенщина. Історико-мемуарний збірник» (1978 р.) [589, с. 594–596].

У діаспорній літературі громадсько-політична діяльність Л. Бачинського висвітлювалася крізь призму світогляду авторів історичних досліджень, вихідців із середовища учасників національно-визвольних змагань 1918–1923 рр. У першу чергу зверталася увага на державницьку спрямованість політичної роботи Л. Бачинського в період ЗУНР–ЗОУНР. Однак, відомості у працях діаспорних дослідників характеризуються певними неточностями, пов'язаними в першу чергу зі слабкістю джерельної бази.

Третя група історіографічних джерел – зарубіжна історіографія – представлена працями польських дослідників Ришарда Томчика, Мірослава Шуміла, Матеуша Кубека, Барбари Сточевської та австрійського історика Гаральда Біндера. Так, важливе значення для вивчення партійно-політичної та депутатської праці Л. Бачинського в Рейхсраті (1907–1918 рр.) мають роботи польського дослідника Р. Томчика, який є провідним фахівцем з історії

радикального руху Східної Галичини першої половини ХХ ст. [775; 776]. Досліджуючи український народний рух у 1897–1914 рр., М. Кубек подає свідчення про участь політика в січовому святі, яке відбулося в травні 1914 р. у м. Станиславів [771]. У наукових напрацюваннях Б. Сточевської та М. Шуміла є важлива інформація відповідно про становище УСРП під головуванням Л. Бачинського та участь політика в передвиборчій кампанії 1928 р. до польського сейму й сенату [773; 774].

Чимало уваги парламентській роботі Л. Бачинського у Рейхсраті присвятив австрійський дослідник Г. Біндер. Серед іншого автор аналізував протестну акцію депутата в Рейхсраті в грудні 1907 р., а також його рекордний 13-годинний виступ у червні 1912 р. [770].

Заслуговує на увагу довідкове видання «Sejm i Senat 1928–1933» («Сейм і Сенат 1918–1923») авторства Тадеуша і Кароля Жепецьких. Тут подано короткі свідчення про склад сеймового Клубу української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації під керівництвом Л. Бачинського та вміщено біографічну довідку про депутата [802].

У зарубіжній історичній науці відсутні комплексні праці, які були б присвячені життю і діяльності Л. Бачинського. Окремі згадки про політика подаються в контексті опису українського радикального та січового рухів, діяльності депутатів австрійського Рейхсрату та польського сейму й сенату в 1928–1930 рр.

Четверта група історіографічних досліджень представлена працями вітчизняних вчених періоду незалежності України та поділена на чотири підгрупи. Зокрема, до першої із них належать загальні монографії з історії України кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Це, передусім, праці Ярослава Грицака, Миколи Кугутяка, Івана Васюти, Олексія Сухого та Ігоря Гаврилів. Постать Л. Бачинського неодноразово згадувалася в контексті виборів до Рейхсрату 1907 і 1911 р. (О. Сухий) [743], суспільно-політичного становища Східної Галичини міжвоєнного періоду і парламентських виборів 1928 р. (І. Гаврилів) [566], процесу об'єднання УРП і Української партії соціалістів-

революціонерів (УПСР) в 1926 р. (Я. Грицак) [582]. Праця М. Кугутяка найповніше розкриває окремі аспекти діяльності Л. Бачинського, особливо в період з 1914 по 1923 рр. [631], а дослідження І. Васюти – партійну роботу політика у 1920-х рр. [560].

До другої підгрупи історіографічних джерел належать праці сучасних вчених, які присвячені більш вузькій проблематиці суспільно-політичного життя Східної Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Висвітлення громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського в таких роботах не залишилося поза увагою науковців.

Важливе місце займає вивчення історії РУРП–УРП–УСРП, одним із лідерів якої був Л. Бачинський. Діяльність партії в австрійський період висвітлював дослідник В'ячеслав Яремчук [768]. Співпрацю між українськими студентами та радикалами в 1890–1914 рр. вивчав Ігор Гурак. Він навів дані про присутність політика на студентському з'їзді у жовтні 1913 р. [587]. Політичне становище УРП–УСРП в 1918–1939 рр. найповніше досліджено Мар'яною Міщук. Відомості про Л. Бачинського стосуються його участі в державотворчих процесах періоду ЗУНР–ЗОУНР, партійних з'їздах та народних вічах першої половини 1920-х рр. [658–660; 806]. У наукових розвідках Ольги Боднар зосереджено увагу на діяльності УРП під час визвольних змагань 1918–1923 рр. та культурно-просвітній праці радикалів у міжвоєнний період [550; 551].

Особливу увагу науковці приділяли діяльності УРП–УСРП у 1920-х рр. Основне місце відводилося питанням консолідації українських соціалістичних сил Західної України у 1924–1926 рр. (Ігор Соляр, Олександр Кузьмінець та Ігор Орихівський) [636; 724], ставленню УРП–УСРП до польської влади (Ігор Соляр, Іван Федик) [726; 751] і впливу цієї партії на політичне життя Волині (Ярослав Цецик) [757]. Інформація про партійну роботу Л. Бачинського міститься також у дослідженнях, які висвітлюють історію ліворадикального руху в Західній Україні (у тому числі УРП–УСРП) міжвоєнного періоду (Ігор Бегей, Руслан Демчишак) [591; 804].

Окремі аспекти діяльності Л. Бачинського висвітлюються у працях, присвячених іншим політичним силам Східної Галичини – націонал-демократам (Микола Кугутяк) [632; 633], соціал-демократам (Ігор Райківський, Олег Жерноклеєв) [598–600; 700; 701; 703; 707–709], християнським суспільникам (Тетяна Ходак, Михайло Москалюк) [662; 756], соціалістичному об'єднанню «Селянський Союз» (Олег Власюк) [563].

Національне та суспільно-політичне становище Східної Галичини в кінці XIX – початку XX ст. відображено в роботах дослідників Ігоря Райківського [702], Миколи Гуйванюка [585], Юрія Михальського [654] та Андрія Королька [619–621]. Останній, зокрема, висвітлював функціонування товариства «Народна воля» в м. Коломия та «Народних спілок» на Покутті, до діяльності яких активно долучався і Л. Бачинський [619–621]. Інформацію про участь політика у заснуванні українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ» в с. Завалля Снятинського повіту подавав М. Гуйванюк у книзі «Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.)» [585].

Значну увагу в сучасній українській історіографії присвячено діяльності депутатів-українців в австрійському Рейхсраті. Зокрема, Анжеліка Баран висвітлювала боротьбу українців за запровадження нової виборчої реформи 1907 р. до парламенту Цислейтанії та заснування українського університету в м. Львів. Визначальну роль у цих процесах відіграв Л. Бачинський, який був депутатом у 1907–1918 рр. Дослідниця характеризувала його 13-годинний виступ на засіданні військової комісії Рейхсрату 13–14 червня 1912 р. [542–544; 803] Також діяльність української фракції в парламенті розкривала Ірина Василик [559].

Найбільше інформації про політичну і державотворчу працю Л. Бачинського міститься у дослідженнях, присвячених періоду національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. Відомості про його участь у діяльності ЗУР в перший період Української революції зосереджено в роботах Сергія Адамовича [535], Петра Лепісевича [805], Тетяни Панфілової [673], В'ячеслава Яремчука [767] та Т. Замлинського [603]. Вагоме

місце у вивченні діяльності Л. Бачинського в структурі УПР, а також його відносин із представниками Буковини в 1916–1917 рр. посідає праця Петра Брицького, Олександра Добржанського та Євгенії Юрійчук «Буковинці у боротьбі за українську державність (1917–1922 рр.)» [555].

Важливу роль в українській історіографії займають роботи, присвячені державному будівництву в період ЗУНР–ЗОУНР. У цих дослідженнях аналізується участь Л. Бачинського у формуванні Віденської делегації УНРади (Олег Павлишин) [795]; його робота на посаді Станиславівського повітового комісара (Павло Гай-Нижник) [567]; роль у проголошенні Акту злуки і діяльності Трудового Конгресу України (Роман Тимченко, Іван Гошуляк, Олег Павлишин, Павло Гай-Нижник, Ольга Малюта, Петро Арсенич) [540; 580; 650; 670; 568; 745]. Також характеризується праця політика під час розробки земельної реформи в ЗОУНР (Роман Тимченко, Іван Терлюк, Олександр Лесик, Микола Вітенко) [640; 744; 746; 783]; розбудови судової системи західноукраїнської держави (Борис Тищик і Олег Вівчаренко) [782]; укладення перемир'я з поляками наприкінці лютого 1919 р. [647].

Крім того, ця сторінка діяльності політика знайшла своє відображення у колективних наукових працях «Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія» (2001 р.; відповідальний редактор Олександр Карпенко) [606], «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Ілюстрована історія» (2008 р.; головний редактор і керівник М. Кугутяк) [605] та «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Уряди. Постаті» (2009 р.; головний редактор Ярослав Ісаєвич) [607].

Менш дослідженою залишається політична діяльність Л. Бачинського на завершальному етапі Української революції. Окремі напрями його роботи у період Міжпартійної ради на початку 1920-х рр. представлено у працях Миколи Кугутяка, Ореста Красівського [629; 632], Василя Вериги [562], Олександра Зайцева [601], Ігоря Соляра [724], Олега Єгрешія та Людмили Дрогомирецької [597; 778].

Більш поверхнево висвітлена в українській історіографії громадсько-політична діяльність Л. Бачинського у міжвоєнний період. Окремі напрями його роботи під час виборів до громадських рад і польського сейму відображені у працях Н. Пучак [699] і О. Зайцева [602]. Дослідник Ігор Федоришин характеризував роботу пожежно-руханкового товариства «Луг», яке деякий час перебувало під впливом радикалів, очолюваних Л. Бачинським [811].

До третьої підгрупи сучасної української історіографії відносяться наукові розвідки біографічного характеру, які висвітлюють життя й діяльність інших відомих діячів Східної Галичини – сучасників Л. Бачинського. Важливе місце займають праці присвячені власне членам УРП. Зокрема, Юрій Яковлев, досліджуючи постать Миколи Лагодинського, характеризував участь Л. Бачинського у вічевому русі на початку ХХ ст., його партійну діяльність. Окремі згадки стосувалися ролі політика в структурах ЗУР, УПР і УНРади ЗУНР [764]. У статті А. Королька «Участь Василя Стефаника в діяльності УРП в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.» розкрито тісні взаємини між В. Стефаником та Л. Бачинським, а також їхнє листування у 1890-х рр. [623]. В іншій публікації, написаній дослідником в співавторстві з Ю. Яковлевим, охарактеризовано контакти членів «Покутської трійці» Леся Мартовича, Василя Стефаника та Івана Семанюка (Марка Черемшини) з Л. Бачинським [624]. Також відомості про навчання Л. Бачинського у Коломийській гімназії та Чернівецькому університеті, його відносини із В. Стефаником та Л. Мартовичем подавав Роман Горак [575–578].

Окремі дані про Л. Бачинського містяться у дослідженнях, присвячених вивченню окремих сторінок життя й діяльності радикалів Михайла Павлика (Петро Шкраб'юк) [763], Кирила Трильовського (Леся Бойчук) [552], Івана Макуха (Руслан Кульчицький) [637], Осипа Назарука (Лілія Бурачок) [557; 558], Мартина Королюка (Василь Харитон) [755], соціал-демократа Володимира Темницького (О. Жерноклеєв, І. Райківський) [599; 600], націонал-демократів Теофіла Окуневського (В. Мельник) [653], Юліана Романчука (Володимир Булачек) [556], Лонгина Цегельського (Мар'яна Полич) [808], Дмитра

Левицького (Богдан Лаврук) [639], а також Івана Боберського (Андрій Сова) [720–722; 810], єпископа греко-католицької церкви (ГКЦ) Григорія Хомишина (О. Єгрешій) [596], а також представників української літературної інтелігенції Східної Галичини й Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. [584].

Четверта підгрупа представлена працями, які висвітлюють безпосередньо життя й діяльність Л. Бачинського. Зацікавлення безпосередньо біографією політика в сучасній українській історіографії розпочалося після проголошення незалежності України. Наприкінці ХХ – у перше десятиліття ХХ ст. було опубліковано декілька робіт, присвячених дослідженню його політичної діяльності. Зокрема, у 1994 р. Федір Погребенник опублікував невелику брошуру публіцистичного характеру під назвою «Левко Бачинський», у якій характеризував навчання Л. Бачинського в Коломийській гімназії, а згодом – у Чернівецькому університеті. Частково висвітлив його участь у партійно-політичному житті Східної Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. У цій праці подано інформацію про депутатську працю Л. Бачинського в Рейхсраті (1907–1918) та польському сеймі (1928–1930), його участь у державотворчих процесах періоду ЗУНР–ЗОУНР. Федір Погребенник високо оцінював політичну діяльність Л. Бачинського, який «усе свідоме своє життя присвятив боротьбі за її [України. – *Г. П.*] незалежність, за культурне й національне відродження народу» [697].

Коротку біографію Л. Бачинського вміщено у книзі Ігоря Андрухів та Петра Арсенича «Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр.», яка вийшла друком у 1996 р. [538]. У 2002 р., до 130-річчя від дня народження Л. Бачинського, івано-франківським краєзнавцем Василям Бабиєм було опубліковано невелику брошуру художньо-публіцистичного характеру «Левко Бачинський. Життєпис». Окрім коротких біографічних даних автор подав також інформацію про вшанування пам'яті Л. Бачинського в 1990-х рр. [541].

У цьому ж році побачила світ праця коломийського правознавця Михайла Петріва «Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-

освітні діячі кінці XIX – першої половини XX ст.», де подано біографії 27 українських адвокатів, серед яких і Л. Бачинського. Чимало уваги М. Петрів зосередив на висвітленні адвокатської діяльності політика. Зокрема, автор подав інформацію про відкриття Л. Бачинським у 1910 р. в м. Станиславів власної адвокатської канцелярії, його участь у створенні Союзу українських адвокатів (СУА) у 1923 р. та судовому процесі 1925 р., на якому він захищав інтереси радикалів Остапа Павліва, Матвія Стахіва, Івана Копача та Романа Дашкевича. За твердженням М. Петріва, Л. Бачинський у газеті «Громадський голос» публікував свої статті під псевдонімом «М. Мик» та «Юрист». Проте подані відомості про входження політика до складу Головної української ради (ГУР) та його призначення заступником Костя Левицького – голови цієї організації – не відповідають дійсності [694].

У 2010 р. було опубліковано наукову статтю Мирослави Клим'юк «Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського в Українській Національній Раді ЗУНР». У ній дослідниця зосередила свою увагу на висвітленні основних аспектів державотворчої діяльності політика, ключових напрямів його роботи в парламенті ЗУНР. Особливий наголос авторка зробила на участі Л. Бачинського у засіданнях УНРади, проголошенні Акту злуки 22 січня 1919 р. та прийнятті земельної реформи 14 квітня цього ж року. Лева Бачинського М. Клим'юк трактувала як «...борця за українську державність і соборність» [612].

Невелику біографію політика було вміщено у книзі Богдана Гаврилів та Івана Миронюка «Історичні постаті Івано-Франківщини», що вийшла друком у 2010 р. Крім того, автори подавали інформацію про переховування могили Л. Бачинського від радянської влади та її перевезення стараннями Василя Гривінського у 1978 р. на Чукалівське кладовище в м. Івано-Франківськ; повернення поховання на попереднє місце у Меморіальному сквері відбулося тільки в 1996 р. Автори також помилково відносили політика до числа учасників ГУР [564].

У 2019 р., до 100-річчя проголошення Акту злуки, доктор філологічних наук Василь Шинкарук та його дружина Лідія опублікували дві статті публіцистичного характеру, присвячені участі Л. Бачинського у процесах об'єднання ЗУНР і УНР у січні 1919 р. [761; 762].

Короткі біографічні відомості, присвячені постаті Л. Бачинського, вміщені в українських енциклопедичних виданнях, зокрема у 1-му томі 10-томної «Енциклопедії українознавства» (1993 р.) [780], 1-му томі 10-томної «Енциклопедії історії України» (2003 р.) [802], довіднику В. Кучерука «Українська Галицька Армія» (2010 р.) [791], а також у 4-х томах видання «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія» (2018–2021 рр.) [782–784; 786; 787; 792; 793; 795–800]. Багатотомне довідкове видання Костянтина Курилишина «Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.) : матеріали до біобібліографістики» (2015–2022 рр.) дозволяє простежити відображення політичної діяльності Л. Бачинського на сторінках газети «Діло» [788; 789; 790].

Дослідження громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського в сучасній вітчизняній історіографії висвітлювалася дослідниками здебільшого в контексті українського національного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. У загальних монографіях з історії України, які представляють першу підгрупу історіографічних праць, висвітлюються найбільш знакові події із життя Л. Бачинського. Передусім, зосереджено увагу на його депутатській праці в Рейхсраті, участі в подіях Української революції та окремих аспектах партійної праці в міжвоєнний період. Аналіз наукових праць другої підгрупи, із більш вузької проблематики, дозволяє визначити місце Л. Бачинського в державному будівництві під час Української революції, а також у суспільно-політичному житті Східної Галичини австрійського та міжвоєнного періодів. На основі досліджень третьої підгрупи, присвячених діяльності сучасників Л. Бачинського, простежено його відносини із В. Стефаником, Л. Мартовичем, К. Трильовським, М. Лагодинським та ін. Праці четвертої підгрупи стосуються власне постаті Л. Бачинського і висвітлюють основні напрями його громадсько-політичної

праці, особливо в період ЗУНР–ЗОУНР. Проте недоліком таких досліджень є їх публіцистичний стиль і відсутність посилань на джерельні матеріали.

Узагальнюючи весь огляд історіографії, варто зазначити, що основні віхи життя і діяльності Л. Бачинського знайшли відображення в радянській, діаспорній, зарубіжній та сучасній українській історичній науці. У радянській літературі висвітлення окремих аспектів політичної праці в період ЗУНР–ЗОУНР та його партійної роботи в 1920-х рр. здійснювалося під впливом марксистсько-ленінської ідеології та характеризувалося виключно із негативного боку. Суттєво відрізняються від радянських дослідження діаспорних вчених, у яких особлива увага зосереджувалася на державницьких і соборницьких прагненнях Л. Бачинського під час національно-визвольної боротьби 1918–1923 рр. Зарубіжна історична наука характеризувалася фрагментарністю. Окремі згадки стосувалися також партійної та депутатської праці політика в австрійський період, а також його участі в роботі сейму Другої Речі Посполитої.

Громадсько-політична діяльність Л. Бачинського найповніше відображена в сучасній українській історіографії. Зацікавлення його постаттю значно активізувалося після відновлення незалежності України. Аналіз життєвого шляху політика здійснювався науковцями здебільшого в контексті дослідження українського національного руху кінці XIX – першої третини XX ст. Найбільш вивченими сторінками біографії Л. Бачинського є його державотворча праця у період Української революції, а також партійна робота як лідера УРП–УСРП. Проте фактично поза увагою дослідників залишилися питання перебування політика у 1905–1910 рр. на посаді голови УРП, депутатська праця у польському сеймі в 1928–1930 рр., ставлення австрійських та польських органів безпеки до його діяльності та ін. Станом на сьогодні так і не підготовлено спеціального комплексного наукового дослідження, яке б повною мірою висвітлювало життя і громадсько-політичну діяльність Л. Бачинського. Наявні праці, які безпосередньо стосуються вивчення його біографії, носять фрагментарний та науково-публіцистичний характер, а також відзначаються певними фактологічними неточностями.

1.2 Джерельна база

З метою об'єктивного і всебічного вивчення громадсько-політичної діяльності Лева Бачинського в дисертаційній роботі використано значний масив первинних джерел. Весь комплекс документів розділено на чотири групи: 1) неопубліковані архівні матеріали; 2) епістолярні джерела; 3) опубліковані збірники документів; 4) тогочасна газетна періодика; 5) мемуарна література.

У ході дослідження життя і діяльності Л. Бачинського до наукового обігу введено низку раніше неопублікованих архівних матеріалів, що відображають різні сторони його політичної кар'єри. Ці документи, які представляють першу групу джерел, зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральному державному історичному архіві України у м. Київ (ЦДІАК України), Центральному державному історичному архіві України у м. Львів (ЦДІАЛ України), Центральному державному кінофотофоноархіві України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного), а також в Державних архівах Волинської (Держархів Волинської обл.) та Івано-Франківської (Держархів Івано-Франківської обл.) областей. Значна частина матеріалів знаходяться у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (ІЛ НАН України), Івано-Франківському обласному музеї визвольної боротьби імені Степана Бандери, Музеї історії університету та освіти Прикарпаття (м. Івано-Франківськ), а також Русівському літературно-меморіальному музеї Василя Стефаника (с. Русів Снятинської територіальної громади Коломийського району Івано-Франківської обл.).

Цікаві матеріали, які висвітлюють діяльність Л. Бачинського під час національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр., зосереджені у ЦДАВО України. Зокрема, в особовому фонді Андрія Жука (ф. 3807с) представлено документи, присвячені здебільшого участі політика у роботі ЗУР [6–9]. У справах № 3–4 цього фонду вміщено тексти виступів Л. Бачинського на засіданнях Ради та розроблені за його участі відозви

до українського народу і світової громадськості («Відозва Загальної Української Ради» від 12 травня 1915 р., «Відозва до українського народу Галичини й Буковини» від 24 червня 1915 р., «До всього культурного світу» від 15 вересня 1916 р.) [7; 8].

Окремі згадки про участь Л. Бачинського у державотворчих процесах періоду ЗУНР–ЗОУНР зберігаються у фондах 1429 («Канцелярія Директорії Української Народної Республіки м. Київ, з лютого 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський, з грудня 1920 р. – Польща, Чехословаччина») [1], 3505с («Матеріали Української Народної Республіки і Західної Української Народної Республіки, зібрані польським урядом в 1919–1920 рр.») [2–5] та 4465 («Документи і матеріали українських еміграційних установ, організацій та різних осіб») [12]. В особовому фонді Осипа Безпалка (ф. 4453) віднайдено інформацію про конфлікт Лева Бачинського з міністром земельних справ УНР Микитою Шаповалом у березні 1919 р., спричинений розбіжностями в питанні шляхів проведення аграрної реформи в ЗОУНР [10; 11].

У ЦДАГО України наявні документи, які розкривають участь Л. Бачинського в діяльності Міжпартійної ради в 1921–1923 рр. Так, у ф. 269 («Колекція документів «Український музей в Празі») містяться протоколи засідань та з'їздів ради, в яких представлені тексти виступів політика та розроблені за його участі звернення до країн Антанти з вимогою визнання незалежності Східної Галичини [14–19]. Крім того, окремі архівні справи ф. 6 («Центральний комітет Комуністичної партії Західної України») серед іншого стосуються й діяльності УРП–УСРП. У спр. 308 «Матеріали Української соціалістично-радикальної партії (березень 1926 р.)» вміщено відомості про об'єднання в лютому 1926 р. галицьких радикалів і волинських есерів в УСРП та переговори новоутвореної партії на чолі з Л. Бачинським із соціалістичною організацією «Селянський Союз» задля створення союзу цих політичних сил [13].

У ЦДАК України авторкою не виявлено жодних згадок про діяльність Л. Бачинського. Проте у ф. 365 («Жандармські установи тимчасового

військового генерал-губернаторства Галичини. Об'єднаний архівний фонд. 1914–1915 рр.») міститься інформація про ставлення російських спецслужб того періоду до галицьких радикалів. Зокрема, у спр. 116 вказано, що члени УРП (серед яких і Л. Бачинський) були «серйозними фанатично непримиренними ворогами Росії». УРП окупанти трактували виключно як «мазепинську», а її членів як «пропагандистів анархізму між селянством» [20, арк. 35зв, 39зв].

Значний корпус неопублікованих архівних матеріалів про громадсько-політичну діяльність Л. Бачинського міститься в ЦДАЛ України. Слід виокремити спр. 2177, що зберігається у ф. 309 («Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів»), де вміщено автобіографію Л. Бачинського. Спогади політика є важливим джерелом для дослідження його життєвого шляху. Вони дають інформацію про формування світогляду Л. Бачинського, навчання в Коломийській гімназії та Чернівецькому університеті, участь у розгортанні радикального руху на Покутті в кінці XIX – на початку XX ст., депутатській праці в Рейхсраті, державотворчій діяльності у період національно-демократичної революції на західноукраїнських землях. Автобіографія Л. Бачинського доведена до 22 січня 1919 р. – його участі в подіях проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР [35, арк. 1–9].

У ф. 146 («Галицьке намісництво, м. Львів, 1772–1921 рр.») зберігаються звіти органів місцевої влади Східної Галичини, що висвітлюють партійно-політичну діяльність Л. Бачинського на початку XX ст. Зокрема, розглядається його роль у вічевому русі та депутатській роботі в Рейхсраті (1907–1918 рр.) [21–28]. Документи про працю політика в міжвоєнний період зосереджено у ф. 205 («Прокуратура апеляційного суду м. Львів 1919–1939 рр.») та розкривають, в першу чергу, його депутатську діяльність у польському сеймі (1928–1930 рр.) [29–34]. Привертає увагу спр. 830 цього фонду, що стосується кримінального провадження проти Л. Бачинського та звинувачення його у антипольській діяльності в 1920-х рр. [34, арк. 1–28]. В особовому фонді Степана Томашівського (ф. 368) міститься інформація про участь політика у з'їзді УРП, який відбувся в квітня 1923 р. [37].

Цінними є документи ф. 581 («Колекція документів про діяльність урядів і армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, 1914–1939 рр.»). У ньому знаходяться закони, розпорядження, декларації, рішення світових конференцій щодо ЗУНР, законопроекти про земельну та грошову реформи, перелік резолюцій, надісланих урядом ЗУНР на міжнародні конгреси, а також документи повітових комісаріатів УНРади в Східній Галичині. Матеріали фонду містять важливу інформацію про діяльність Л. Бачинського в період ЗУНР–ЗОУНР. Зокрема, тут зберігається розроблений за його ініціативи проєкт земельної реформи (14 квітня 1919 р.). Документи розкривають участь політика в роботі двох міжпартійних з'їздів у 1921 р. У справах фонду виявлені протоколи засідань УНРади ЗУНР та Міжпартійної ради в м. Львів, їх звернення до міжнародних організацій, Ради Послів країн Антанти з вимогою визнання незалежності Східної Галичини [39–43]. У спр. 223 ф. 462 («Український горожанський комітет, м. Львів») містяться тексти резолюцій і ухвал міжпартійних з'їздів 1921 р., розроблених за безпосередньої участі Л. Бачинського [38].

У ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного зберігаються фотоілюстративні матеріали, пов'язані з окремими віхами політичної праці Л. Бачинського. Зокрема, це світлина членів ЗУР за 1915 р., а також фотографії, зроблені під час урочистого проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР у січні 1919 р. На одній із них зображено Л. Бачинського разом із членами Директорії УНР Володимиром Винниченком та Симоном Петлюрою [46–48].

Під час написання роботи було використано раніше неопубліковані документи, які зберігаються у Держархіві Волинської обл. Справи ф. 46 («Волинське воєводське управління, м. Луцьк») відображають активну партійну діяльність Л. Бачинського як керівника УРП–УСРП у міжвоєнний період. Наявна інформація стосується в першу чергу об'єднання УРП з УПСР в одну партію (лютий 1926 р.). Також розкривається участь Л. Бачинського у народних вічах, партійних з'їздах та конференціях УСРП [49–53].

Об'ємний корпус документів про партійно-політичну діяльність Л. Бачинського у 1920-х рр. міститься в Держархіві Івано-Франківської обл. Так, у ф. 2 («Станіславське воєводське управління, м. Станіслав, 1921–1939 рр.») виявлено донесення польських спецслужб і місцевої влади про діяльність УРП–УСРП, участь її представників, зокрема і Л. Бачинського, у вічевому русі та передвиборчій кампанії 1928 р. до польського сейму й сенату. Також подано інформацію про його депутатську працю в сеймі Другої Речі Посполитої у 1928–1930 рр. [54–86] Цінними є матеріали спр. 579, де повідомляється про протестну демонстрацію Української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації на чолі з Л. Бачинським під час першої сесії сейму 27 березня 1928 р. та кількогадинний арешт депутата [77, арк. 21].

У ф. 6 («Станіславівське повітове староство, м. Станіславів, 1919–1939 рр.») зосереджено матеріали про партійну діяльність Л. Бачинського в міжвоєнний період. У протоколах польських спецслужб наявні окремі тексти виступів політика на партійних з'їздах та народних зібраннях, а також письмові заяви з критикою дій уряду Другої Речі Посполитої [78–95]. У спр. 261 вміщено протестну заяву Л. Бачинського на адресу Найвищого Суду в м. Варшава, спрямовану проти численних фальсифікації на території Східної Галичини у ході виборчої кампанії 1928 р. до польського сейму й сенату [95, арк. 3–4зв]. Крім того, в окремих справах цього фонду міститься інформація про вороже ставлення політика до польських органів влади того періоду та пропаганду ним у суспільстві ідеї соборності України [92, арк. 7зв–8].

Документи окремих справ із ф. 8 («Коломийське повітове староство, м. Коломия Коломийського повіту Станіславівського воєводства») висвітлюють участь Л. Бачинського у першому міжпартійному з'їзді, який відбувся в м. Львів 3 червня 1921 р., та партійній нараді УРП, проведеній 27 вересня 1925 р. у м. Коломия [96; 97]. Справи 86 і 114 із ф. 68 («Станіславівське воєводське управління державної поліції, м. Станіславів Станіславівського повіту Станіславівського воєводства») містять інформацію про діяльність УРП під

керівництвом Л. Бачинського, об'єднання радикалів і волинських есерів в 1926 р., організацію народних зібрань серед населення краю [98; 99].

Окрім цього, у спр. 154 із ф. 631 («Колекція метричних книг церков, костелів, синагог Станіславського воєводства реєстрації народжень, шлюбів та смертей») вміщено запис про дату народження Л. Бачинського та його батьків [100, арк. 56].

Цінні матеріали, які стосуються перш за все сім'ї Л. Бачинського, знаходяться в Івано-Франківському обласному музеї визвольної боротьби ім. С. Бандери. Тут зберігається особова справа політика, передана сюди його правнуками Таїсою Ружицькою та Левом Бачинським, які наразі проживають відповідно у Канаді та США. Це, зокрема, підбірка фотографій (власне Л. Бачинського, а також із В. Стефаником, дочкою Софією); спогади Гната Павлюха про свою останню зустріч із Л. Бачинським; повідомлення про перебіг першої сесії польського парламенту в березні 1928 р. та протестну акцію депутата; свідоцтво про його смерть [101].

Основу другої групи джерел складає епістолярна спадщина Л. Бачинського. Це в першу чергу листи Л. Бачинського до М. Павлика, датовані 1895–1914 рр., які зберігаються у ЦДІАЛ України в особовому фонді М. Павлика (ф. 663) [45, арк. 51–112]. Листи Л. Бачинського до В. Стефаника відіграють важливу роль у дослідженні їхніх взаємовідносин у 1890-х рр. [528]. Під час опрацювання фондів Русівського літературно-меморіального музею було віднайдено листи Л. Бачинського до В. Стефаника від 6 червня 1926 р. та 13 січня 1927 р., а також їхню спільну фотографію за 1917 р. [103–105]. Крім того, у відділі рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України зберігається траурний лист від родини Бачинських до В. Стефаника від 5 грудня 1897 р. про смерть Євгенії – сестри Л. Бачинського [106].

У епістолярних джерелах міститься чимало інформації про особисте життя Л. Бачинського. Зокрема, у Музеї історії університету та освіти Прикарпаття виявлено збірку поетичних творів І. Франка «Зів'яле листя» з листом-присвятою Л. Бачинського для своєї майбутньої дружини Наталії Дригинич [102]. У Івано-

Франківському обласному музеї визвольної боротьби ім. С. Бандери зберігається п'ять листів Л. Бачинського до дружини Наталії (від 20 лютого 1905 р., 8 вересня 1920 р., 3 серпня 1921 р., 9 липня та 11 серпня 1929 р.), а також лист до колишньої секретарки С. Петлюри (як зазначено на документі) Лариси Григорівни від 12 квітня 1929 р. [101].

Загалом, аналіз епістолярних джерел дозволяє висвітлити окремі аспекти політичної праці Л. Бачинського, а також його відносини з представниками радикального руху М. Павликом і В. Стефаником та дружиною Наталією Бачинською.

Під час підготовки роботи авторкою використано чимало збірників опублікованих документів з історії українського національно-визвольного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., які представляють третю групу джерел. У них вміщено об'ємний масив матеріалів, які висвітлюють громадсько-політичну діяльність Л. Бачинського. Серед опублікованих матеріалів важливе місце займає 5-томний збірник «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали». Тут розкриваються різноманітні аспекти діяльності Л. Бачинського в період національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. Із документів почерпнуто інформацію про прихильність політика у вересні 1918 р. до ідеї створення окремого українського коронного краю у складі Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття, його роль у підготовці та затвердженні Акту злуки ЗУНР і УНР. Подано документальні свідчення про перебіг з'їзду УРП у березні 1919 р., на якому Л. Бачинського було обрано головою партії. Розкривається зміст діяльності політика у 1921–1923 рр., його участь у підготовці звернень до Ради послів країн Антанти з проханням визнати незалежність Східної Галичини [107–110].

Документи про діяльність Л. Бачинського у роботі Міжпартійної ради (1921–1923 рр.) вміщено у збірнику «Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали» за редакцією М. Кугутяка. У ньому виявлено цікавий матеріал про участь політика в двох міжпартійних

з'їздах, які відбулися 3–4 червня і 3 вересня 1921 р. У збірнику вміщено підготовлене за безпосередньої участі Л. Бачинського звернення «До всього культурного світа» від 5 листопада 1922 р. із протестом проти репресій польської влади щодо українського населення Східної Галичини [115].

Окремі згадки про працю Л. Бачинського в ЗУР, а також його участь у з'їзді УРП 1–3 квітня 1923 р. поміщено у 1-му і 2-му томах збірника «Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: у 3 т.» під редакцією Т. Гунчака та Р. Сольчаника [113; 114]. Також у 7-му томі збірника документів «Україна. Антологія пам'яток державотворення Х–ХХ ст.» опубліковано звернення ЗУР «До всіх культурних народів світа» (15 вересня 1916 р.), до створення якого долучився і Л. Бачинський [112].

Збірник стенографічних матеріалів «Промови д-ра Михайла Західного у польському соймі» проливає світло на участь Л. Бачинського в протестній акції українських депутатів під час відкриття польського парламенту 27 березня 1928 р. та його арешт [111]. Цінним джерелом із дослідження адвокатської діяльності політика є виданий у 1934 р. «Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів». Його матеріали допомагають простежити участь Л. Бачинського у створенні 20 травня 1923 р. СУА у м. Львів [116].

В опублікованих збірниках документів здебільшого розкривається участь Л. Бачинського в подіях національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. Матеріали цієї групи джерел дають уявлення про роль і місце політика у державному будівництві означуваного періоду.

Четверту групу документів із вивчення громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського становлять матеріали тогочасних періодичних видань. Найбільше матеріалів міститься в газеті УРП–УСРП «Громадський голос», яка виходила в м. Львів у 1895–1939 рр. (у 1904–1905 рр. видавалася під назвою «Новий громадський голос»). На її сторінках детально розкрито партійно-політичну діяльність Л. Бачинського з 1895 по 1930 рр. Подається інформація про участь політика в з'їздах РУРП–УРП–УСРП, вічевому русі, передвиборчих

кампаніях 1907 і 1911 рр. до Рейхсрату, а також висвітлюється його депутатська праця. У цьому часописі міститься значна кількість статей, присвячена діяльності Л. Бачинського у міжвоєнний період, зокрема, його активній партійній та депутатській праці у польському сеймі. Тут публікувалися короткі біографічні замітки, які дозволяють краще розкрити основні віхи життя і діяльності досліджуваної особи [130–132; 136; 141; 145; 147; 149–151; 154; 159; 161–164; 166; 168–172; 174; 175; 177; 181; 182; 184; 186–193; 195; 196; 199; 208;–210; 212–220; 222; 227; 229–252; 254–257; 260; 266–274; 278–282; 285; 289–297; 304; 320–326; 329; 330; 340–345; 349; 351; 352; 356; 358; 362; 363; 373–375; 377; 380; 382; 384–386; 388–392; 394; 395; 397; 398; 400–402; 404–409; 411; 417; 422; 429–431; 433; 434; 437–451; 454; 456; 457; 465; 466; 468–470; 472; 473; 476–481]. Крім того, у газеті «Громадський голос» зосереджено чимало статей авторства самого Л. Бачинського, більшість з яких він написав під псевдонімом «М. Мик» [320–325]. Велику цінність становить його автобіографічна стаття, опублікована у цій газеті в 1928 р. під назвою «Об'єднання України» [495–498].

Офіційний орган націонал-демократів – щоденна газета «Діло» (1880–1939 рр., м. Львів) є цінним джерелом для дослідження окремих напрямів політичної праці Л. Бачинського, особливо в австрійській та міжвоєнний періоди. Крім того, матеріали газети дозволяють простежити взаємовідносини між двома провідними політичними силами Східної Галичини УРП–УСРП та УНДП–Українською народно-трудовою партією (УНТП)–Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО). Тут вміщено чимало інформації про депутатську діяльність Л. Бачинського в Рейхсраті (1907–1918 рр.) та польському сеймі (1928–1930 рр.), подаються тексти його парламентських виступів та інтерпеляцій [118; 121; 129; 133; 134; 140; 143; 144; 153; 156; 157; 179; 197; 200; 207; 223; 224; 226; 228; 258; 283; 284; 286; 308; 327; 339; 346–348; 350; 353; 359–361; 364; 371; 372; 383; 396; 410; 420; 421; 423; 426; 435; 452; 459; 474; 483].

Окремі аспекти партійно-політичної діяльності Л. Бачинського наприкінці XIX – на початку XX ст. знайшли відображення у журналі «Народ» (1890–

1895 pp.) [482], газетах «Хлібороб» (1891–1895 pp.) [167; 176; 198], «Громада» (1896–1897 pp.) [178; 427], «Станіславівські Вісти» (1912–1913 pp.) [148; 173], «Свобода» (1899–1930 pp.) [117; 155; 160; 211; 221; 276; 387; 403], «Зоря» (1902–1904, 1910 pp.) [287], «Хлопська правда» (1903; 1909 pp.) [146; 332], «Рада» (щоденна газета на Наддніпрянщині, 1906–1914 pp.) [142; 158; 180; 309; 310; 312–318; 376; 419].

Політична праця Л. Бачинського в період національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 pp. активно висвітлювалася на сторінках тогочасної газетної періодики. Деякі згадки про його діяльність в ЗУР можна знайти у «Вістнику Союзу визволення України» (1914–1918 pp.) [354; 393], «Пам'ятковій книжці Союзу Визволення України і календарі на 1917 рік» (1917 p.) [453], журналі «Кривавого року. Віденський ілюстрований календар на 1917 рік» (1917 p.) [319]. Велика кількість інформації про державотворчу працю політика в ЗУНР–ЗОУНР міститься в газетах «Републіка» (лютий–травень 1919 p.) [298; 302; 303; 331; 355; 365; 379; 424; 458; 461–464; 471; 475], «Нове життя» (січень–квітень 1919 p. [122–128; 201–205; 261–263; 300; 328; 368; 418; 460]), «Републіканець» (січень–червень 1919 p.) [152], «Народ» (1919 p.) [120; 137–139; 275; 305; 306; 335–337; 399; 467], «Станіславівський голос» (листопад–грудень 1918 p.) [135; 366; 367; 455], «Стрілець» (1919 p.) [206; 225], «Новини» (1918–1919 pp.) [259; 265; 277; 378; 428], «Покутський вістник» (листопад 1918 p. – травень 1919 p.) [264; 301; 369], «Наддністрянські вісти» (грудень 1918 p. – травень 1919 p.) [370], «Український прапор» (1919–1923 pp.) [194].

Діяльність Л. Бачинського в 1920-х pp., представлена, окрім газет «Громадський голос» і «Діло», у періодичних виданнях «Луговик» (1926–1928 pp.) [425], «Нова Зоря» (1926–1939 pp.) [357; 381], «Свобода» (США) (з 1893 p. до сьогодні) [185; 253; 311; 432; 437], «Правда» (1927–1939 pp.) [338], журналі «Проти хвиль» (1928–1929 pp.) [299], а також у львівській єврейській газеті «Chwila» («Хвиля») (1919–1939 pp.) [485–488; 490; 492; 493]. Деякі згадки про окремі напрями праці політика містяться у польському часописі «Sprawy narodowościowe» («Національні справи») (1927–1939 pp.) [489], польській

щоденній газеті в м. Чикаго (США) «Dziennik Chicagoski» («Чиказький щоденник») (1890–1971 рр.) [491] та щоденній німецькій газеті «Allgemeine Zeitung» («Загальна газета») (з 1850 р. до сьогодні) [484].

Тогочасна газетна періодика виступає чи не найважливішим джерелом з дослідження життя і діяльності Л. Бачинського. Найбільш цінними для вивчення партійної діяльності політика на всіх етапах були матеріали газети УРП–УСРП «Громадський голос». Крім того, офіційні органи інших українських політичних сил Східної Галичини по-різному трактували особу Л. Бачинського, що дозволило зробити важливі висновки про взаємовідносини радикалів із представниками інших політичних партій. Періодичні видання дали змогу відчутти дух епохи, в якій жив Л. Бачинський, а також краще пізнати суспільно-політичні процеси на західноукраїнських землях кінця XIX – першої третини XX ст.

До п'ятої групи джерел відносимо спогади сучасників Л. Бачинського, які містять чимало інформації про його життя та діяльність. Це, передусім, автобіографічні праці його однопартійців І. Макуха [520], В. Стефаника [527; 528], К. Трильовського [529] і О. Назарука [522; 523]. Зокрема, І. Макух у своїх спогадах багато уваги приділив політичній діяльності Л. Бачинського на початку XX ст. та неодноразово наголошував на лідерських якостях товариша, його високому авторитеті в українському суспільстві [520, с. 106]. Чимало згадок про політика залишив його товариш В. Стефаник, який охарактеризував своє навчання із Л. Бачинським у Коломийській гімназії та їхню працю в рамках таємного студентського гуртка в 1880-х рр. [527, с. 14].

Значна кількість інформації про політичну і державотворчу діяльність Л. Бачинського у 1914–1923 рр., особливо його працю в період ЗУНР, міститься у спогадах Костя Левицького [509–513], Михайла Лозинського [514–516], Лонгина Цегельського [530], Антіна Чернецького [531], Степана Клочурака [504; 505], Василя Маковського [518; 519], Федя Федорціва (псевдонім Д. Долинський) [501], Олекси Кузьми [507]. Крім того, чимало згадок про Л. Бачинського міститься у мемуарах наддніпрянців, а саме Віктора

Андрієвського [494], Миколи Ковалевського [505; 506], Ісаака Мазепи [517], Микити Шаповала [533; 534] та Євгена Чикаленка [532].

Окремі згадки про сім'ю Л. Бачинського (дружину Наталію та дочку Софію) знаходимо у спогадах Осипа Бойчука [500], Дарії Скочдополь-Бойчук [526], Богдана Олесницького [524], Ірини Навроцької [521], Нестора Ріпецького [525] та Миколи Климишина [503]. Однак ці згадки досить фрагментарні та не дозволяють до кінця з'ясувати основні віхи життя і діяльності членів родини Л. Бачинського.

Мемуарна література є важливим джерелом для вивчення постаті Л. Бачинського. Більшість авторів у своїх спогадах звертають увагу на високу ораторську майстерність політика, подають інформацію про його участь у вічевому русі, передвиборчих кампаніях до Рейхсрату 1907 і 1911 рр., засіданнях УНРади ЗУНР, проголошенні Акту злуки в січні 1919 р. Варто зазначити, що спогади сучасників характеризуються певною суб'єктивністю, а в окремих випадках простежується надмірна ідеалізація особи Л. Бачинського. Окрім того, деякі мемуарні праці можна віднести, як до спогадів, так і до історіографії (К. Левицький, М. Лозинський, О. Назарук, М. Шаповал) [509–516; 522; 523; 533]. Вони можуть слугувати і першими історіографічними працями, які висвітлюють громадсько-політичну діяльність Л. Бачинського.

Отже, джерельна база вивчення життя та діяльності Л. Бачинського є достатньо репрезентативною та включає архівні матеріали, епістолярну спадщину, опубліковані збірники документів, газетну періодику та мемуарну літературу. Виявлені в архівних фондосховищах України документи дають змогу дослідити партійну й депутатську роботу в австрійський і міжвоєнний періоди та державотворчу діяльність у 1914–1923 рр. На основі аналізу музейних матеріалів можна прослідкувати родинне оточення Л. Бачинського. Кореспонденція дозволяє відобразити взаємини політика з М. Павликом та В. Стефаником, а його листування з Н. Бачинською розкриває риси характеру та емоційні переживання діяча. Опубліковані збірники документів висвітлюють переважно участь Л. Бачинського в подіях національно-демократичної революції на

західноукраїнських землях. Важливе місце у вивченні його партійно-політичної праці займають матеріали газетної періодики. Ключовим у дослідженні цієї проблеми виступає часопис «Громадський голос». Значну цінність для дослідження життєвого шляху та громадської активності Л. Бачинського становлять спогади його сучасників, особливо однопартійців І. Макуха та В. Стефаніка.

1.3 Теоретико-методологічні засади

Важливою категорією методології виступає парадигма, яка трактується як «сукупність філософських, загальнотеоретичних і метатеоретичних основ науки» [781, с. 884]. З відновленням незалежності України у вітчизняній історіографії утвердилася цивілізаційна парадигма, яку взято за основу дисертаційної роботи. На думку Ярослава Калакури та Лесі Алексієвець, цивілізаційний підхід передбачає трактування української історії «не відособлено, а у взаємозв'язках та порівнянні з історією інших народів, у контексті регіональних та світових цивілізацій» [609, с. 234]. Цивілізаційний підхід трактує людину як вищу цінність, а також дозволяє по-новому поглянути на місце і роль особистості в історичному процесі [574, с. 120]. Вивчення постаті Л. Бачинського в контексті цивілізаційної парадигми дозволяє реконструювати сучасну йому епоху та заповнити окремі прогалини у вивченні історичного минулого.

Аналіз громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського здійснювався крізь призму глобальної історії – одного з найновіших і найперспективніших напрямів сучасної соціогуманітаристики. На думку Ірини Колесник, однією із ключових категорій у контексті цього напрямку дослідження історії України ХІХ ст. був т. зв. «імперський меридіан», який для тогочасних українців існував у двох вимірах – Російської та Австро-Угорської імперій, у складі яких знаходилися відповідно Наддніпрянина та західноукраїнські землі. Суть «імперського меридіану» – у встановленні гегемонії імперських урядів над тими народами, які ввійшли до складу цих державних утворень. В українському

варіанті він охоплював період від остаточної ліквідації козацької державності до закінчення Першої світової війни (1780-ті – 1918 рр.) [617, с. 143, 159]. Логічним видається застосування категорії «імперського меридіану» для дослідження постаті Л. Бачинського, активна політична та депутатська праця якого з кінця ХІХ ст. до 1918 р. здійснювалася в умовах перебування Східної Галичини у складі Австро-Угорщини.

У 2018 р. професором Каліфорнійського університету Едвардом Россом Дікінсоном було опубліковано працю «Світ у довгому ХХ ст.: інтерпретуюча історія». За його твердженням, т. зв. «довге ХХ століття» охоплювало період з 1870 по 2010 рр. та поділялося на три етапи. Перший – з другої половини ХІХ до початку ХХ ст. (характеризувався створенням глобальних передумов сучасної історії), другий («великий вибух») – з початку ХХ ст. до 1950-х рр. та третій («висока сучасність») – з другої половини ХХ ст. до 2010-х рр. За твердженням І. Колесник, використання цієї концепції є повністю доцільним з метою включення історії України у глобальний контекст [617, с. 161–162]. Громадсько-політична діяльність Л. Бачинського цілком вписується в український вимір «довгого ХХ століття» та розглядається нами в контексті другого його етапу – т. зв. «великого вибуху». Е. Р. Дікінсон до основних складових цього етапу відносить серед іншого т. зв. «глобальний революційний момент 1890–1923 рр.» та селянське питання у країнах Центрально-Східної Європи 1920–1930-х рр. Партійна та парламентська робота Л. Бачинського, його участь у вічевому русі, боротьбі за створення у м. Львів українського університету на початку ХХ ст., державотворча діяльність протягом Української революції були складовими «глобального революційного моменту» в українських умовах. Водночас політик, будучи лідером «селянської» УРП–УСРП, намагався протягом усієї першої третини ХХ ст. запропонувати рецепт вирішення аграрного питання на теренах західноукраїнських земель.

Крім того, політична праця Л. Бачинського наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. вписується у третю стадію українського націотворення, яка датується кінцем ХІХ – початком ХХ ст. Серед основних дослідників, які розробили

аналітичну схему націотворення («національного відродження»), були Михайло Грушевський, Іван Лисяк-Рудницький, Павло-Роберт Магочій, Віталій Сарбей, Ольгерд-Іполит Бочковський, Мирослав Грох та ін. [704, с. 219–223; 584, с. 102]. На думку чеського дослідника М. Гроха, у бездержавних народів Центрально-Східної Європи процеси націотворення пройшли у своєму розвитку три послідовні фази – 1) «наукового зацікавлення» (А), 2) «патріотичної агітації» (В), і 3) «масового національного руху» (С) [716, с. 47]. Громадсько-політична діяльність Л. Бачинського наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. була органічною складовою фази С українського націотворення на землях Східної Галичини. Зокрема, політик брав активну участь у розгортанні радикального та вічевого руху, розбудові однієї із найвпливовіших українських політичних партій – УРП, боротьбі за запровадження загального виборчого права до австрійського Рейхсрату та заснування у м. Львів українського університету, а також відстоював інтереси населення краю на парламентарній арені. Саме ці риси були характерні для «масового національного руху» українців у Східній Галичині.

Під час дослідження державотворчої діяльності Л. Бачинського нами взято за основу концепт «національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр.», запропонований сучасними дослідниками Олександром Реєнтом та Володимиром Великочим. За їх твердженням, проголошенню власної державності в 1918 р. передувала національно-визвольна боротьба українського народу, що перейшла в завершальну організаційну стадію в 1914 р. Саме Перша світова війна, спричинила «спалах так званої Великої Східноєвропейської революції» внаслідок якої на політичній карті світу появилися національні польська, полінаціональні чехословацька і югославська держави. У цьому контексті не була винятком і українська нація, у середовищі якої набула актуальності ідея виникнення самостійної, незалежної держави. Створення Легіону Українських січових стрільців (УСС), на думку згаданих дослідників, стало «проявом революційних перетворень», а власні соборницькі прагнення українців проявилися у програмних документах міжпартійних політичних

об'єднань Головної української ради (ГУР), пізніше – Союзу визволення України (СВУ) та Загальної української ради (ЗУР) [561, с. 25; 711, с. 174; 712, с. 164].

Нижня хронологічна межа національно-демократичної революції на західноукраїнських землях пов'язана з початком Першої світової війни, а верхня – збігається з рішенням Ради Послів країн Антанти від 14 березня 1923 р. про входження Східної Галичини до складу Польщі. У межах Української революції дослідники виділяють три етапи, які безпосередньо корелюються із основними періодами політичної праці Л. Бачинського в даний період. Перший – підготовчий (з серпня–вересня 1914 по жовтень 1918 р.), який характеризувався участю політика в діяльності ЗУР і УПР. Другий – державотворчий (з жовтня 1918 р. по квітень 1921 р.), що ознаменувався його роботою в структурах ЗУНР–ЗОУНР. Третій – завершальний (з квітня 1921 р. по березень 1923 р.), позначений активністю Л. Бачинського в рамках функціонування Міжпартійної ради [711, с. 174].

Вважаємо, що під час комплексного дослідження громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського доцільно використовувати саме цивілізаційну парадигму, сучасні підходи глобальної історії, а також концептуальні схеми М. Гроха, О. Реєнта та В. Великочого.

Важливе значення у процесі підготовки дисертаційної роботи відіграли базові загальнонаукові методологічні принципи – об'єктивності, історизму, системності, всебічності та термінологічний принцип. Саме ж поняття «принцип» трактується як «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.» [781, с. 1125].

Застосування принципу об'єктивності полягало в неупередженому вивченні закономірностей історичного розвитку. Усі явища, процеси і факти розглядалися нами відповідно до реальної дійсності, а також в сукупності як позитивних так і негативних тенденцій. З метою об'єктивного дослідження постаті Л. Бачинського було проаналізовано і враховано різні за характером (позитивні та негативні) оцінки його політичної діяльності, які зосереджені в сучасних наукових працях та спогадах тогочасних діячів – учасників українського

національно-визвольного руху. Врахування у дисертаційній роботі цього принципу дозволило з максимальною точністю здійснити аналіз архівних матеріалів, газетної періодики, опублікованих збірників документів, спогадів сучасників Л. Бачинського та застосувати отримані знання для неупередженого висвітлення основних віх його життєпису.

На особливу увагу заслуговує принцип історизму, який виступає ключовим засобом дослідження явищ у їх виникненні, розвитку та зв'язку з конкретними умовами [677, с. 116]. Використання цього принципу передбачає вивчення громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського крізь призму історичної епохи: становища українських земель у складі Австро-Угорщини, проголошення в 1918 р. національної державності у формі ЗУНР, перебування Східної Галичини під польською окупацією в міжвоєнний період.

Важливими для дослідження життя і діяльності Л. Бачинського виступають принципи системності та всебічності. Застосування першого із них передбачає вивчення історичних явищ, фактів, процесів, загальних закономірностей у єдності всіх їхніх складових [727, с. 13]. У цьому контексті основні напрями політичної праці Л. Бачинського, а саме його робота в австрійський період, під час Української революції (1914–1923 рр.) та в 1920-х рр. розглядалася нами як цілісна система. Залучення принципу всебічності дало змогу дослідити громадсько-політичну діяльність Л. Бачинського не з точки зору окремо взятого аспекту, а всесторонньо. Окрім цього, аналіз окремих напрямів активності політика здійснювався на основі врахування різних думок і поглядів його сучасників, а також вчених-дослідників.

Використання термінологічного принципу виступає ваговою складовою частиною понятійно-категоріального апарату дисертаційної роботи та передбачає адекватне позначення конкретними термінами відповідних історичних явищ чи процесів. Зміст окремих термінів потребує уточнення. Деякі слова з тодішньої газетної періодики належать до маловідомих та застарілих термінів, т. зв. «галицизмів». Серед таких є слово «фурдигарня», що означає «поліційна тюрма» [579, с. 8]. На означення вищих державних органів, як

правило, в історичній літературі вживаються їх самоназви. Тому, говорячи про законодавчий орган Австро-Угорської монархії, ми вживаємо термін «рейхсрат», а на означення уряду ЗУНР–ЗОУНР – «Рада Державних Секретарів» (РДС). Окремі історичні феномени змінювали назву протягом свого розвитку, що знайшло відображення на сторінках дисертаційної роботи. Зокрема, Русько-українська радикальна партія (РУРП) в 1905 р. була перейменована в Українську радикальну партію (УРП), а 1926 р. – реорганізована в Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП).

На позначення двох складових частин Австро-Угорщини у роботі вживаються терміни Цислейтанія («Королівства і землі, представлені в Рейхсраті» – території, підконтрольні австрійській імперській короні) та Транслейтанія («Землі корони Святого Стефана» – території, підконтрольні угорській королівській короні). Національне державне утворення на території українських земель, що перебували у складі Австро-Угорської монархії, протягом 13 листопада 1918 р. – 22 січня 1919 р. мало назву «Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР)», а після Акту злуки та входження до складу УНР було перейменоване на «Західну область Української Народної Республіки (ЗОУНР)».

При вивченні громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського застосовувалася значна кількість наукових методів. Зокрема, було використано загальнонаукові (індукція і дедукція, аналіз і синтез), спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, причинно-наслідковий, структурно-діахронний, типологізації, критичний, біографічний і просопографічний) та міждисциплінарні (статистичний) методи дослідження.

Із числа загальнонаукових методів у роботі використано методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції, які виступають складовими процесу абстрагування. Ці методи широко застосовувалися для вивчення основних віх життя і праці Л. Бачинського. Метод аналізу використовувався при поділі його громадсько-політичної діяльності на окремі проблемно-хронологічні блоки, а також при групуванні джерельних та історіографічних матеріалів. Застосування синтезу,

навпаки, дозволило прослідкувати громадську та політичну діяльність політика у єдності її окремих періодів та структурних елементів. Із використанням методу індукції було зроблено висновки та узагальнення до розділів та підрозділів дисертаційної роботи. Дедуктивний метод дозволив проаналізувати суспільно-політичне становище Східної Галичини кінця XIX – першої третини XX ст. крізь призму життя та діяльності Л. Бачинського.

Серед спеціально-історичних методів важливе місце займає проблемно-хронологічний. Його застосування дозволило розділити життєвий шлях Л. Бачинського на періоди, дослідження яких здійснювалося у хронологічній послідовності. Серед них: партійна та депутатська праця в австрійський період, державотворча діяльність під час Української революції (1914–1923 рр.), суспільно-політична робота в умовах міжвоєнної Польщі (1923–1930 рр.).

Дієвим під час написання роботи був компаративний метод. Його застосування передбачає дотримання певних правил. Порівняння має відбуватися на підставі конкретних фактів однієї епохи. У випадку порівняння різних епох ідеться тільки про відмінність, а не подібність [608, с. 71]. Використання цього методу дозволило здійснити порівняльний аналіз окремих аспектів біографії Л. Бачинського в контексті суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях кінця XIX – першої третини XX ст. Зокрема, проведено порівняння тактики, стратегії УРП та результатів голосування під час двох виборчих кампаній 1907 і 1911 рр. до Рейхсрату; політичних програм українських політичних партій під час виборів до парламенту Австро-Угорщини у 1907 і 1911 рр. та польського сейму й сенату в 1928 р.

Вагоме значення у процесі дослідження особистості Л. Бачинського займає причинно-наслідковий метод, який дозволив урахувати мотиви його поведінки в конкретних ситуаціях. Зокрема, причиною відмови політика від головування в УРП у 1910 р. став його внутрішньопартійний конфлікт із К. Трильовським; результатом діяльності Л. Бачинського в земельній комісії УНРади ЗОУНР на початку 1919 р. було ухвалення аграрної реформи; повернення Л. Бачинського під час польсько-радянської війни на початку вересня 1919 р. з Чехословаччини

на батьківщину пояснювалося, з однієї сторони, відступом більшовицьких військ зі Східної Галичини, а з іншої – його прив'язаністю до сім'ї; участь діяча в консолідаційних процесах соціалістичних сил Західної України в середині 1920-х рр. зрештою призвела до об'єднання УРП та УПСР в єдину партію (1926 р.).

У дослідженні особи Л. Бачинського використовувався структурно-діахронний метод, суть якого зводиться до вивчення змін історичних ситуацій, що вміщують у собі послідовність індивідуальних подій [608, с. 72]. У рамках цього методу в громадсько-політичній діяльності Л. Бачинського виокремлено певні періоди (політична робота в австрійський період, участь у подіях Української революції та праця у 1923–1930 рр.), а в їх межах – окремі підперіоди.

В основі методу типологізації лежить впорядкування та узагальнення історичних фактів на певні типи за притаманними їм суттєвими ознаками [608, с. 71]. Його застосування дозволило класифікувати джерельну базу дослідження та виділити такі її типи: 1) архівні матеріали, 2) опубліковані документи, 3) тогочасна газетна періодика, 4) мемуарна література. Використання критичного методу здійснювалося при роботі з історичними джерелами. Зокрема, проводилося з'ясування достовірності змісту неопублікованих документів через співставлення їх даних із спогадами та газетною періодикою.

Важливе місце у дисертаційній роботі займають біографічний та просопографічний методи. Перший із них робить наголос на вивченні в хронологічній послідовності основних віх життя особи та не акцентує увагу на суспільних чинниках, що впливали на неї [749, с. 91]. Біографічний метод базується на особистих документах особи [717, с. 257]. Під час дослідження громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського цей метод використовувався для аналізу автобіографії та спогадів його сучасників, а також епістолярної спадщини діяча.

Просопографія, у свою чергу, зосереджується на соціальних аспектах становлення і розвитку особи, а саме: на її походженні, родинному оточенні, освіті, участі в громадсько-політичному житті, а також включає такі характеристики, як темперамент, внутрішній світ, захоплення, особисте життя тощо. Врахування усіх цих чинників дозволяє показати особу не тільки в особистому, але й у суспільному житті [749, с. 91–92]. Цей метод дозволяє створювати колективні біографії та розглядати кожну особу як індивідуальність. У процесі дослідження діяльності Л. Бачинського враховувалися фактори, які впливали на формування його світогляду та мотиви вчинків політика. Було з'ясовано, як впливали окремі історичні обставини на зміну поглядів і переконань Л. Бачинського, яким було його оточення та поведінка в різних життєвих обставинах та ситуаціях [717, с. 258].

У роботі було також використано статистичний метод, який належить до групи міждисциплінарних. Він застосовувався для з'ясування результатів голосування під час виборчих кампаній 1907 і 1911 рр. до австрійського Рейхсрату.

Отже, за основу дисертаційного дослідження взято цивілізаційну парадигму. Окрім того, вивчення громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського здійснювалося крізь призму таких категорій глобальної історії як «імперський меридіан» та «довге ХХ століття». Його робота в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. трактувалася нами як складова фази (С) «масового національного руху» схеми українського націотворення, що була запропонована М. Грохом. Характеристика активності Л. Бачинського в період Першої світової війни, ЗУНР–ЗОУНР і Міжпартійної ради цілком вписується в сучасну концепцію «національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр.». При дослідженні основних віх життя і діяльності Л. Бачинського було використано широку теоретико-методологічну базу, в основі якої лежали принципи об'єктивності, історизму, системності, всебічності, а також термінологічний. З метою здійснення аналізу біографії політика було

застосовано цілий ряд загальнонаукових, спеціально-історичних та міждисциплінарних методів наукового пізнання.

Висновок до розділу

Підсумовуючи аналіз історіографії проблеми, джерельної та теоретико-методологічної бази, зроблено висновок про відсутність в українській історичній науці всебічного і комплексного дослідження громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського. Наявні на сьогодні наукові праці відображають лише окремі сторони його активності. Поодинокі розвідки, які безпосередньо висвітлюють життєвий шлях політика, здебільшого характеризуються художньо-публіцистичним спрямуванням та містять суттєві неточності у висвітленні окремих моментів його біографії. Важливе значення для дослідження постаті Л. Бачинського має наявність широкої джерельної бази, яка дозволяє цілісно й об'єктивно відобразити політичну працю на різних етапах його життя. З метою поглибленого та всебічного вивчення проблеми застосовано сучасні концептуальні підходи, комплекс методологічних парадигм, принципів і методів.

[1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233,

234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 538, 540, 541, 542, 543, 544, 549, 550, 551, 552, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 566, 567, 568, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 582, 584, 585, 587, 589, 591, 593, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 605, 606, 607, 608, 609, 611, 612, 613, 617, 618, 619, 620, 621, 623, 624, 626, 628, 629, 631, 632, 633, 634, 636, 637, 639, 640, 644, 647, 650, 653, 654, 655, 656, 658, 659, 660, 662, 667, 670, 673, 694, 697, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 707, 708, 709, 711, 712, 716, 717, 718, 719, 720, 722, 724, 726, 727, 728, 729, 738, 739, 740, 743, 744, 745, 746, 749, 751, 755, 756, 757, 759, 761, 762, 763, 764, 767, 768, 769, 770, 771, 773, 774, 775, 776, 778, 780, 781, 782, 783, 784, 786, 787, 791, 792, 793, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 808, 810, 811].

РОЗДІЛ 2.

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В АВСТРІЙСЬКИЙ ПЕРІОД

2.1 Становлення особистості та початковий етап політичної праці

Постать Лева Бачинського є однією із ключових в українському суспільно-політичному русі Східної Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Він народився 14 липня 1872 р. в с. Серафинці Городенківського повіту Королівства Галиції і Лодомерії Австро-Угорської монархії в національно свідомій родині сільського вчителя Василя Бачинського (1830–1914) (Додаток Б) [100, арк. 56; 589, с. 594]. Його мати – Кароліна, була дочкою Миколи Висоцького та Івонни Котецької. Хрещеними батьками Лева Бачинського при народженні стали Григорій Лігінович із с. Стрільче та Гонората Петрович. За твердженням дослідника Романа Горака, Кароліна Висоцька за національністю була полькою. На це вказує відсутність у метричних книгах запису про народження і смерть молодшої сестри Л. Бачинського – Євгенії. Такий стан речей був викликаний тим, що в сім'ях, де жінка мала польське походження, а чоловік – українське, дочок хрестили виключно у римо-католицьких костелах. Саме через це відсутні відповідні відомості про Євгенію у метричних книгах [100, арк. 56; 576, с. 10].

Василь Бачинський був директором сільської школи та докладав чимало зусиль для розвитку культурного життя у селі. За його сприяння в 1884 р. у с. Серафинці Городенківського повіту було засновано першу сільську читальню [183, с. 4]. Рідний брат Л. Бачинського – Роман був керівником школи у с. Вербівці Городенківського повіту. У період польської окупації Східної Галичини він деякий час перебував в ув'язненні; помер у 1947 р. [545, с. 487].

Кристалізація політичних поглядів Л. Бачинського відбулася під впливом розгортання радикального руху в Східній Галичині. У середині 1870-х рр., поряд із русофілами та народовцями, появилася молода інтелігенція, що прагнула надати українському національному рухові європейського (модерного)

характеру. Під впливом ідеології Михайла Драгоманова виникла нова радикальна течія, яку на початковому етапі представляли Іван Франко, Михайло Павлик та Осип Терлецький. Особливо великою популярністю ця течія користувалася серед українського студентства [582, с. 76].

Початкову освіту Л. Бачинський здобув у школі с. Серафінці, де працював його батько. З 1883 р. він розпочав навчання у гімназії м. Коломия [697, с. 6]. Коломийську нижчу чотирикласну гімназію було відкрито у 1861 р. Навчальний процес у цьому закладі спочатку здійснювався німецькою мовою. У 1869 р. їй надали статус нижчої реальної, а уже в 1871 р. – вищої гімназії. Першим її директором був українець Теодор Білоус. Завдяки його зусиллям на час заснування гімназії 50 % учнів були українцями. Ситуація значно погіршилася на початку 1890-х рр. Зокрема, у 1890–1891 навчальному році з 447 учнів українців було тільки 174. Більшість викладачів у цьому навчальному закладі, за окремими винятками, були поляками за національністю та прагнули не допустити будь-яких проявів поширення національної свідомості серед української молоді [575, с. 161–162; 583, с. 22].

У 1880-х рр. у гімназіях Східної Галичини і Буковини було заборонено діяльність учнівських товариств. Крайові шкільні органи намагалися «вберегти» гімназистів від впливу марксистських ідей, ідеології москвофільства, атеїзму. У відповідь на утиски гімназисти організовували таємні позашкільні зібрання, які діяли фактично при всіх гімназіях. Лідерами таких товариств були учні старших класів, якими, на думку чернівецького дослідника Миколи Гуйванюка, таємно керували студенти університетів. За останніми стояли представники наддніпрянських «Громад». Під час таємних зібрань цих товариств гімназисти вивчали літературу, історію, атеїстичні праці, а також займалися просвітництвом щодо статевого питання, заборонених тогочасною шкільною програмою [584, с. 129–130].

Під час навчання у Коломийській гімназії Л. Бачинський захопився поширеними серед молоді радикальними ідеями. В автобіографії він згадував, що «...В гімназії під впливом свого учителя Д-ра Романа Яросевича, що учив у

IV і V класі української мови, я став радикалом» [35, арк. 1; 210, с. 2]. Невідомий дописувач часопису «Громадський голос» зауважив, що внаслідок знайомства із творчістю Т. Шевченка, М. Драгоманова, І. Франка та М. Павлика «набирався... [Л. Бачинський. – Г. II.] духа радикального» [341, с. 1].

У гімназії майбутній політик потоваришував із В. Стефаником і Л. Мартовичем. Останній, який розпочав своє навчання у гімназії на рік раніше, в 1882 р., у п'ятому класі був залишений на повторний курс. Тому в наступному навчальному році Л. Мартович опинився в одному класі з Л. Бачинським і В. Стефаником [575, с. 212] (Додаток Е).

У 1887 р. за сприяння львівської студентської громади у Коломийській гімназії виник таємний гурток, у якому студенти пропагували соціалістичні ідеї, відзначали шевченківські свята та займались вивченням історії рідного краю [589, с. 594; 623, с. 77]. Такі нелегальні гуртки існували при кожній гімназії у Східній Галичині й усі були підпорядковані вже згадуваній громаді, яка дбала про організацію таємних бібліотек та постачання їх літературою. Керівником коломийського таємного гуртка із часу його заснування був Іван Плешкан, а пізніше – Теофіл Заборський [688, с. 49; 697, с. 7]. Про діяльність цього гуртка у своїх спогадах згадував В. Стефаник. Зокрема, він зазначав, що студенти «збиралися по передмістях, щоб разом читати реферати та складати гроші на нові книжки і часописи». У 4-му класі гуртківці, за інформацією В. Стефаника, «на спільні гроші спровадили два величезні томи писань Гліба Успенського поросійськи», а їхня бібліотека налічувала понад 400 книг [527, с. 14]. Сам Л. Бачинський у автобіографії писав, що учасники гуртка займалися поширенням у суспільстві двотижневика «Народ», що виходив з 1 січня 1890 р. під редакцією майбутніх засновників РУРП М. Павлика та І. Франка [35, арк. 1; 210, с. 2; 627, с. 161] (Додаток Р).

Члени коломийського таємного гуртка через політичні переслідування зі сторони місцевої влади піддавалися постійному ризику бути позбавленими права на подальше навчання у гімназії. На протязі 1890–1891 рр. було проведено численні обшуки у гімназистів з метою пошуку та вилучення у них забороненої

літератури. Лев Бачинський переховував у себе бібліотеку таємного гуртка. Тому за вказівкою директора Коломийської гімназії Еммануїла Вольфа змушений був перевезти її до адвоката, члена РУРП Северина Даниловича та директора економічно-просвітницького товариства «Гуцульська спілка промислова» в м. Коломия Іларія Гарасимовича. Обидва громадські діячі користувалися в середовищі місцевої студентської молоді високим авторитетом, закликали молодих гімназистів до навчання та самоосвіти, допомагали у вивченні історії й культури рідного краю [35, арк. 1; 200, с. 3; 210, с. 2; 677, с. 37].

Під час свого навчання Л. Бачинський підтримував контакти з депутатом до Галицького крайового сейму, парохом с. Стецева Снятинського повіту, майбутнім тестем В. Стефаніка Кирилом Гамораком, який був знаним на Покутті громадським діячем, поширювачем української національної ідеї. Разом зі своїми товаришами В. Стефаніком, Л. Мартовичем, К. Трильовським студент неодноразово відвідував хату-плебанію пароха [585, с. 65].

Завершальним етапом у становленні особистості Л. Бачинського стало навчання на юридичному факультеті Чернівецького університету, яке він розпочав у 1891 р. [589, с. 594]. Наприкінці XIX – на початку XX ст. серед молодих українців найпопулярнішими спеціальностями були юриспруденція, філософія та теологія. Такий стан речей був пов'язаний із нижчою вартістю навчання на цих спеціальностях, що давало змогу батькам-селянам відправити своїх дітей в університети [584, с. 134]. Окрім того, збільшення кількості правників за освітою було спричинене запровадженням у 1860-х рр. нового австрійського законодавства. Відповідно до «Положення про адвокатуру» від 6 липня 1868 р. дозвіл на відкриття власної правничої канцелярії можна було отримати за умови завершення відповідної спеціальності та складання фахових іспитів, здобуття ступеня доктора права, а також проходження 1-річної судової практики і 6-ти років роботи у канцеляріях досвідчених адвокатів [809, с. 82]. Ступінь доктора права, за повідомленням газети «Діло», Л. Бачинському було присвоєно в 1902 р. [347, с. 3].

Навчаючись у Чернівецькому університеті, Л. Бачинський входив до складу студентського академічного товариства «Союз» [35, арк. 1–2; 210, с. 2]. На зборах, які відбулися 11 листопада 1892 р., його призначили відповідальним за фінанси товариства. На черговому засіданні «Союзу» 9 грудня 1894 р. студента було обрано одним із заступників члена виділу Гедиміна Лисинецького [134, с. 3; 578, с. 222–223, 226]. Наприкінці 1893 р. паралельно з навчанням Л. Бачинський почав працювати в адвокатській канцелярії Т. Окуневського в м. Городенка [528, с. 27].

Після закінчення навчання у Коломийській гімназії спілкування Л. Бачинського із своїми гімназійними друзями, представниками «Покутської трійці» В. Стефаніком та Л. Мартовичем не припинилося. Перший, який навчався у м. Краків, часто листувався із Л. Бачинським та відправляв йому художню літературу. Зокрема, у квітні 1894 р. він надіслав Л. Бачинському роман «Сповідь божевільного» шведського письменника Юхана Августа Стріндберга та сатиричну драму «Любовний собор» німецького письменника Оскара Паніцца. З приводу останнього твору В. Стефанік писав, що хоче, щоб товариш «переконався, до чого доходить література в німців, і аби-сь трохи розвеселив собі ум» [528, с. 29].

Листування В. Стефаніка з Л. Бачинським дозволяє краще розкрити основні риси характеру останнього. У листі від 4 грудня 1893 р. письменник рекомендував Л. Бачинському вийти із депресивного стану. Для цього В. Стефанік радив товаришу скласти щоденний графік справ: «...одні кавалочки на науку, другі на читання, треті на писане поезій, четверті на забаву з Ромком [рідний брат Л. Бачинського. – Г. П.]... Так тобі борше день зійде і не буде тої рутенської апатії» [528, с. 26]. На основі повідомлень цього листа зроблено висновок про те, що Л. Бачинський в юності захоплювався написанням поетичних творів та був досить емоційною за характером особистістю.

Невзаємна любов сестри Л. Бачинського Євгенії (1875–1897) до В. Стефаніка негативно відобразилася на дружніх відносинах між обома товаришами. На початку 1896 р. Л. Бачинський, намагаючись вплинути на

стосунки між сестрою і другом, звернувся у листі до В. Стефаніка з проханням якнайшвидше прояснити свої почуття до Євгенії [625, с. 85–86]. У свою чергу, В. Стефанік у листі від 14 травня 1896 р. повідомляв Л. Бачинському: «Я написав сестрі ще в зимі, що я її люблю, бо сего хотіла, але не можу її сказати, що оженюся з нею... Відколи я пізнав сестру, відтоді і полюбив... Та зараз по запізненню з сестрою наступила переміна в мені». Крім того, він, проаналізувавши риси свого характеру та почуття, прийшов до висновку, що не впевнений, чи справді прагне одружитися з Євгенією. Однак просив товариша ще не видавати заміж сестру: «як буде хто її сватати..., то відводи потрохи, а вже цілком відраджуй...» [528, с. 66–68; 576, с. 6].

Цього ж року Л. Бачинський надіслав В. Стефаніку запрошення із закликом приїхати на канікули у с. Серафінці Городенківського повіту. Проте письменник не відгукнувся на цю пропозицію, що образило Л. Бачинського. Тому в черговому листі він звинуватив В. Стефаніка у відсутності будь-яких почуттів до сестри та повідомив про те, що з Євгенією хоче одружитися податковий службовець з м. Городенка. Письменник у відповідь на це надіслав листа із заголовком «До приятеля». У ньому він писав: «Я не рішучий тому, що люблю, я нечесний тому, що люблю, я не приїхав тому, що люблю. Ти знаєш, я Твою сестру люблю. Я її пізнав дитиною, і дотепер вона дитина» [625, с. 86].

Сама ж Є. Бачинська не хотіла виходити заміж за іншого чоловіка, адже її серце належало письменнику. Восени 1897 р. вона захворіла на туберкульоз і 5 грудня цього ж року померла. Похорон відбувся 7 грудня у с. Серафінці Городенківського повіту (Додаток В. 1) [106, арк. 1; 625, с. 87]. Саме невзаємна любов до В. Стефаніка стала однією з причин її передчасної смерті. Незважаючи на смерть сестри, Л. Бачинський продовжував спілкування із В. Стефаніком, але в подальшому ніколи не забував про цей випадок. Зокрема, 26 грудня 1926 р., збираючись на святкування 55-річчя письменника, Л. Бачинський говорив до дружини Наталії: «Дуже його люблю, але... через нього померла моя сестра» [625, с. 87]. Сам В. Стефанік також не зміг змиритися із втратою Євгенії, а в

нарисі «Серце» він писав, що «Євгенія Бачинська – моя перша любов» [527, с. 30].

У середині 1890-х рр. Л. Бачинський закохався у Наталію Дригинич, директорку товариства «Народна Торгівля» в м. Городенка [594]. У липні 1897 р. він подарував їй поетичну збірку І. Франка «Зів'яле листя» (побачила світ у 1896 р.) та листа. У ньому Л. Бачинський помістив вірш-зізнання у почуттях до Наталії: «Та ще і тепер люблю її понад усе, хочай: // Чує серце, що програна, // Ставка вже не верне знов... // Щось щемить в душі, мов рана, // Се блідая, горем п'яна // Безнадійная любов». У цьому листі він так характеризував свою майбутню дружину: «Знав я колись дівчину, що не була світлою красою, але посідала у найвищій степені потяг жіночий... В її делікатних формах було щось з пнучої до гори рослини, обличчя мала спокійне, очі прозорачні і трохи змислові уста...» (Додаток В. 2) [102, с. 86; 750, с. 42–43].

Вінчання Л. Бачинського із Наталією (дочкою Івана та Елеонори Дригиничів) відбулося 15 червня 1902 р. у с. Лисятичі Стрийського повіту (Додаток В. 3) [353, с. 2]. У сім'ї Бачинських народилося троє дітей – сини Юрій (1903 – 13 лютого 1905 р.) [348, с. 3] і Марко (8 травня 1907 р. – 24 лютого 1993 р.) та дочка Софія (22 листопада 1905 р. – 7 листопада 1994 р.) [165, с. 4; 436, с. 5] (Додаток В. 4). Втрату першого сина Юрія подружжя Бачинських пережило дуже важко. У листі від 20 лютого 1905 р. Л. Бачинський писав дружині: «В хаті нашій тепер сумно, так що гірко... все нагадує нашого сина...» (Додаток П. 7) [101, с. 4–5зв].

Дружина Л. Бачинського Наталія активно долучалася до суспільно-політичного життя Східної Галичини. Під час Першої світової війни вона входила до складу заснованого в 1914 р. «Комітету допомоги раненим та хворим українським воякам» (м. Відень), який у липні 1915 р. переїхав до м. Станіславів. Ірина Навроцька-Лунева у своїх спогадах пригадувала, що деякий час керівником цього Комітету була Н. Бачинська, яка «не тільки брала живу участь в харитативній праці жіноцтва, але її очолювала, бо, як дружина посла [Л. Бачинського. – Г. П.], мала кращі можливості добути полегші для того

комітету... в тому воєнному та повоєнному часі» [521, с. 473–474; 536, с. 46]. У 1920-х рр. спільно з Л. Бачинським вона входила до Окружної Пластової Ради в м. Станиславів та «Товариства руських жінок», яке в 1922 р. було перейменоване на «Товариство українських жінок» (Додаток Г) [499, с. 432–433; 500, с. 329, 335].

Дочка Софія на початку 1920-х рр. навчалася в українській державній гімназії у м. Станиславів, де входила до товариства «Пласт», а також співала в студентському хорі [503, с. 137; 525, с. 43; 526, с. 342]. Перший чоловік Софії Іван Матіяшек у середині 1930-х рр. деякий час працював лікарем у м. Станиславів, згодом – переїхав до м. Косів. Під час Другої світової війни був арештований німцями та загинув в ув'язненні. Другим її чоловіком став діаспорний громадський діяч та журналіст Микола Залозецький (1895–1993) [524, с. 613; 588, с. 799]. Софія Залозецька проживала в м. Вінніпег (Канада). У 1986 р. вона була нагороджена Шевченківською медаллю за визначний вклад у розвиток українсько-канадської громади [742, с. 297].

Марко Бачинський був членом 11-го пластового куреня імені Івана Мазепи в м. Станиславів, 5-го пластового куреня УСП «Довбушанці», а з 1926 р. – учасником 3-го пластового куреня «Лісові Чорти». 26 березня 1922 р. склав пластову присягу. У період радянської окупації М. Бачинського було заарештовано за антибільшовицьку діяльність. Після відступу радянських військ його звільнили з ув'язнення. У 1950 р. він емігрував до США [546; 547].

Сімейне оточення Л. Бачинського мало важливий вплив на його громадсько-політичну діяльність. Протягом усього життя він із турботою й любов'ю відносився до своєї дружини та дітей. Часто фактор прив'язаності до сім'ї відігравав ключову роль у його житті. Ймовірно, що саме через цю причину Л. Бачинський влітку 1919 р. під час польської окупації Східної Галичини залишився в м. Станиславів. Також, внаслідок радянської окупації частини Східної Галичини влітку 1920 р. він емігрував до курортного міста Марієнбад (Чехословаччина) (тепер – м. Маріанські Лазні, Чехія), де проходив і курс лікування. Після вигнання радянських сил зі Східної Галичини Л. Бачинський,

ризикуючи бути заарештованим польською окупаційною владою, повернувся до своєї сім'ї. У листі до дружини від 8 вересня 1920 р. Л. Бачинський писав, що 26 серпня покинув м. Марієнбад і прибув до м. Прага «щоби там трохи почекати заки побачу чи можна буде вернуть [до Східної Галичини. – *Г. П.*]». На Покутті у цей період знаходилися союзні польським частини Армії УНР, до яких політик ставився із пересторогою, зважаючи на передачу керівництвом УНР на чолі із С. Петлюрою західноукраїнських земель Польщі за Варшавською угодою 21 квітня 1920 р. У м. Прага Л. Бачинський перебував близько тижня, після чого прибув до м. Львів. У згаданому листі він писав, що вже наступного дня – 9 вересня – повернеться додому, «щоб скорше побачити Тебе моя Коханя, бо не можу Тобі сказати як дуже я тужу за Тобою». Далі він писав дружині: «Хай буде що хоче, я з Тобою не розлучу ся...» (Додаток П. 8) [101, арк. 6–7зв].

З лікувальною метою Л. Бачинський перебував у м. Марієнбад також і влітку 1921 р. Імовірно, через брак коштів, він не зміг поїхати туди із дружиною. У листі до Наталії від 3 серпня він із сумом писав: «Не повіриш як мені прикро, що я не міг Тебе сюди забрати, щоби і Ти раз забула за свої щоденні турботи, та подихала тутешнім воздухом...» (Додаток П. 9) [101, арк. 8–9зв].

Лев Бачинський, за твердженням його внучки Таїси Ружицької (доньки С. Бачинської та І. Матіяшека) був надзвичайно скромною особистістю [502, арк. 1] (Додаток Ц). В останній рік свого життя, під впливом погіршення стану здоров'я, він часто перебував у нервовому стані, що сильно відображалося на його спілкуванні з родиною. У листі від 11 серпня 1929 р. Л. Бачинський писав дружині: «Прикро мені, що я викричав ся на Зоню [дочка Софія – *Г. П.*], але ж я був до останка вичерпаний ходом під гору..., а найгірше я боявся, що не дістану дому...» Він просив у дочки пробачення за те, що не може стримати своїх емоцій (Додаток П. 11) [101, арк. 12–13зв]. Лев Бачинський у листах розповідав Наталії про своє здоров'я. Зокрема, зазначав, що їсть «ягоди з города», а також «йде вчасно спати і вчасно встає» (Додаток П. 10) [101, арк. 10–11зв].

Таїса Ружицька згадувала, що Л. Бачинський через брак часу та активну політичну діяльність приділяв сім'ї досить мало часу. Також вона зазначала, що

родина Бачинських жила дуже бідно, а після смерті чоловіка Н. Бачинська змушена була «продати меблі і переїхати до Львова», а потім – до Канади. Вона померла в 1947 р., перебуваючи в Німеччині. За твердженням Т. Ружицької, основним кредом родини Бачинських було і залишається гасло «Діла говорять голосніше, ніж слова» [502, арк. 1].

Усе життя Л. Бачинського було пов'язане із діяльністю першої української політичної партії європейського зразка – РУРП, заснованої 4 жовтня 1890 р. у м. Львів. Виникнення цієї політичної сили було реакцією на угодовську політику «нової ери» (1890–1894 рр.), яку проводило народовське крило українського національного руху [702, с. 779]. Перші контакти Л. Бачинського із РУРП можна простежити в 1895 р., коли він, будучи ще студентом Чернівецького університету, вів активне листування із редактором газети «Громадський голос», дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка М. Павликом [586, с. 19]. Цікаво, що, не будучи членом цієї партії, майбутній політик мав певний вплив на її діяльність. У листах до М. Павлика він висловлював свої поради і зауваження щодо тих чи інших партійних питань. Так, у листі від 12 вересня 1895 р. Л. Бачинський просив М. Павлика відкласти проведення партійного з'їзду через підготовку виборів до Галицького крайового сейму (Додаток П. 1) [45, арк. 55–55зв]. На початку січня цього ж року Л. Бачинський разом зі своїми односельчанами – прихильниками радикалів надсилав привітання М. Драгоманову з нагоди 30-літнього ювілею його політичної праці [482, с. 25].

Двадцять дев'ятого грудня 1895 р. на IV з'їзді РУРП у м. Львів до програми партії було включено гасло політичної незалежності України. З цієї причини В. Стефаник у листі від 1 січня 1896 р. закликав Л. Бачинського провести народне віче у с. Серафинці Городенківського повіту та ознайомити присутніх із новою партійною програмою. Він повідомляв Л. Бачинському, що того обрано «тимчасовим мужем довір'я на Городенщину» від РУРП. У листі від 27 травня 1896 р. В. Стефаник пропонував Л. Бачинському стати редактором газети «Громадський голос» до того часу, коли з військової служби не

повернеться Л. Мартович [528, с. 52, 70]. Імовірно, Л. Бачинський відмовився від цієї пропозиції.

З 1896 р. Л. Бачинський став активним учасником з'їздів РУРП. Зокрема, 26–27 вересня цього ж року він брав участь у V з'їзді партії, який відбувся у м. Львів. Під час свого виступу він охарактеризував розгортання радикального руху на Городенківщині, повідомляв про зростання рівня самосвідомості народних мас і заснування тут осередків економічно-просвітницької організації «Коломийське товариство Народних спілок». Також він говорив про випадки переслідування місцевою владою прихильників радикалів та вказував на численні конфлікти між селянами і представниками духовництва [405, с. 119–123; 427, с. 56–59; 620, с. 189].

Під час роботи чергового VI з'їзду РУРП, проведеного 19–20 вересня 1897 р. у м. Львів, Л. Бачинський подав короткий звіт про політичну ситуацію в Городенківському повіті, особливо під час виборів до Рейхсрату 1897 р. [480, с. 149–151]. Ці вибори ввійшли в історію як «криваві баденські вибори». У ході їх проведення польські урядові кола у блоці з угодовською групою народовців на чолі з Олександром Барвінським розпочали наступ проти радикальних кандидатів [631, с. 92]. В ухвалених рішеннях цього з'їзду наголошувалося на необхідності проведення загальних селянських страйків, поділу Галичини на Східну (українську) і Західну (польську) [634, с. 61].

Особливу увагу Л. Бачинський зосереджував на поширенні радикального руху на теренах Городенківського повіту [651, с. 355]. Він долучався до заснування осередків економічно-просвітницької організації «Коломийське товариство Народних спілок» у населених пунктах Покуття, а особливо в своєму родинному селі [619, с. 68; 652, с. 258]. 5 травня 1894 р. його було обрано членом віділу товариства «Народна спілка» у с. Серафінці Городенківського повіту [198, с. 65–66].

Політична діяльність Л. Бачинського на території цього повіту супроводжувалася утисками зі сторони місцевих органів влади. Зокрема, у своїй автобіографії він відзначав: «переслідував мене... комісар старства в Городенці

Левицький, попівський син, і спричинив два карні процеси за бесіду на вічу в Серафинцях і Михальчу. В обох справах лише перша інституція мене засудила. Вища інституція мене виправдала» [35, арк. 2; 210, с. 2]. Окрім цього, за виступ на вічі у с. Щитівці Заліщицького повіту на початку 1898 р. Л. Бачинський два тижні провів в ув'язненні у тернопільській тюрмі. Судове засідання в цій справі відбулося у вересні цього ж року. Політику інкримінували звинувачення у підбурюванні населення «проти влади і поляків» [153, с. 1–2; 286, с. 2; 346, с. 3; 788, с. 287].

Лев Бачинський, будучи прихильником ідеології РУРП, відзначився участю в народних вічах, організованих радикалами. В одному із листів до Т. Окуневського він писав, що 14 лютого 1897 р. у с. Михальче Городенківського повіту відбулося зібрання, проведенню якого перешкоджали органи місцевої влади [697, с. 26]. Також політик був присутнім на народному зібранні, організованому 10 вересня цього ж року в м. Городенка. Участь у ньому взяли представники від Городенківського, Снятинського, Товмацького і Заліщицького повітів. Під час свого виступу Л. Бачинський повідомляв про переслідування і арешти українців у Городенківському повіті. Він закликав присутніх писати звернення з вимогами введення загального виборчого права під час голосування до громадських рад та зменшення терміну перебування в'їтів на своїх посадах до трьох років [171, с. 146–147].

У середині 1890-х рр. Л. Бачинський став членом радикального політичного товариства «Народна воля», створеного у м. Коломия в 1893 р. Метою цього товариства було згуртування селян під прапором ідеології РУРП, а основні завдання зводилися до організації віч, друкування та поширення в суспільстві радикальних газет, відозв, а також написання численних скарг, петицій, листів у центральні та місцеві органи влади і управління. Членом цього товариства могла стати особа, якій на момент вступу виповнилося 24 роки і яка мала змогу щорічно сплачувати членські внески у розмірі 20 австрійських корон [621, с. 75–76]. Перші відомості про участь Л. Бачинського у нарадах «Народної волі» датуються 1895 р. Зокрема, 9 червня товариством було скликано народне

віче у м. Коломия. У його роботі взяло участь 800 учасників. Головуючим на цьому зібранні було призначено Михайла Павлика, заступником – Івана Сандуляка, а секретарями – Лева Бачинського і Андрія Камінського. Під час зібрання обговорювалося питання проведення майбутніх виборів до Галицького крайового сейму. Радикали відстоювали ідею ліквідації куріальної виборчої системи та наголошували на необхідності проведення виборів на основі загального виборчого права. На цій нараді було визначено кандидатів у депутати від РУРП. Зокрема, від Городенківського повіту було призначено Северина Даниловича, від Снятинського – Кирила Трильовського, від Коломийського – Теофіла Окуневського, від Станиславівського – Йосифа Гурика, від Косівського – Козьму Лазоряка. Після закінчення віча відбулися збори членів товариства «Народна воля», які затвердили його головою С. Даниловича [167, с. 3; 176, с. 1–3; 254, с. 30; 621, с. 78–79].

Чергове народне віче, організоване товариством «Народна воля», відбулося 21 червня 1896 р. у м. Коломия та було присвячено вшануванню пам'яті М. Драгоманова. У його роботі взяло участь близько 700 селян із Коломийського, Городенківського, Снятинського, Косівського, Станиславівського, Товмацького і Надвірнянського повітів. Учасником віча був Л. Бачинський, який у своєму виступі окреслив основні віхи життя і діяльності М. Драгоманова [177, с. 101; 178, с. 29; 621, с. 79]. Крім того, Л. Бачинський брав участь у п'ятих зборах товариства «Народна воля» у м. Коломия, які проходили 12 грудня 1897 р. за участі 800 осіб. На цій нараді було переобрано керівний склад товариства. Головою став Кирило Трильовський, заступником – Павло Лаврук, секретарем – Петро Терпелюк, а Лев Бачинський був обраний відповідальним за фінанси [166, с. 189–190; 255, с. 197; 621, с. 79].

Діяльність Л. Бачинського у цьому товаристві продовжилася і на початку ХХ ст. Зокрема, 26 грудня 1902 р. його було призначено головуєчим на зборах «Народної волі». У своїй доповіді він порушив питання освіти та шкільництва на теренах краю, наголошував на безправ'ї та утисках українців у школах Східної Галичини. Також на цій нараді обговорювалося зростання чисельності учасників

товариства, яке станом на 1902 р. налічувало 750 осіб [332, с. 11] (у 1893 р. було 200 членів, а в 1894 р. – близько 500) [621, с. 76]. 4 квітня 1904 р. Л. Бачинський та І. Сандуляк проводили чергові збори «Народної волі». Про політичну ситуацію в краї звітував К. Трильовський, а Л. Бачинський охарактеризував діяльність австрійського Рейхсрату та наголошував на необхідності запровадження загального виборчого права під час виборів до парламенту Цислейтанії [256, с. 40; 349, с. 29; 621, с. 80–81].

Починаючи з 1905 р. у документах відсутня інформація про працю Л. Бачинського у товаристві «Народна воля». Окремі згадки стосуються участі політика у народних вічах в 1908 і 1909 рр. які скликалися цим товариством. На думку дослідника Андрія Королька, початок ХХ ст. ознаменував собою загальний спад у діяльності «Народної волі». Це було спричинено посиленням позицій місцевих осередків товариства «Народна спілка» та пожежно-гімнастичного товариства «Січ». На протязі 1904–1910 рр. під керівництвом «Народної волі» здебільшого відбувалися народні віча, які «мали політичне забарвлення і носили характер передвиборчих агітацій» під час виборів до Галицького крайового сейму й Рейхсрату. За інформацією А. Королька, у тогочасній газетній періодиці, починаючи із 1910 р., взагалі відсутні згадки про діяльність цього товариства [621, с. 82–84].

Отже, політичні переконання Л. Бачинського сформувалися під час навчання у Коломийській гімназії та Чернівецькому університеті. Важливий вплив на формування його світогляду мали викладач гімназії Р. Ярославич та визначні лідери радикального руху – М. Драгоманов, І. Франко, М. Павлик. Саме з Коломийською гімназією пов'язаний початок політичної праці Л. Бачинського. Після її закінчення молодий політик займався просвітою селян, сприяв заснуванню економічно-просвітницьких товариств та поширенню радикального руху серед населення Городенківського повіту. Завдяки високому авторитету й наполегливості Л. Бачинський на протязі короткого часу здобув визнання у середовищі РУРП. Ще не будучи її членом, молодий політик брав участь у щорічних партійних з'їздах і долучався до діяльності радикального

товариства «Народна воля». У своїх виступах на з'їздах РУРП та вічах Л. Бачинський неодноразово критикував діяльність місцевої влади, виступав за покращення становища українського населення і введення загального виборчого права під час виборів до Рейхсрату та Галицького крайового сейму.

2.2 Партийна та громадська діяльність у 1898–1914 рр.

Офіційно членом «ширшого заряду» РУРП Л. Бачинський став 31 жовтня 1898 р., під час роботи VII щорічного партійного з'їзду, який проходив у м. Львів [429, с. 184–186]. З цього часу активізувалася його партійна та громадська діяльність.

У 1899 р. відбулося загострення внутрішньопартійної боротьби в РУРП. Зокрема, 7 травня на засіданні Головного проводу частина радикалів виступила за перехід на соціал-демократичні позиції. На знак протесту проти цього рішення М. Павлик заявив, що змушений буде відмовитися від обов'язків редактора партійного органу РУРП – газети «Громадський голос». Також своє обурення з цього приводу висловив Л. Бачинський, засуджуючи таке «перехресування партії». Внаслідок протестних заяв радикалів 21 травня на партійному засіданні члени соціал-демократичного крила припинили своє членство в РУРП. Зрештою, лідером партії та редактором часопису «Громадський голос» і надалі залишився М. Павлик [516, с. 30; 763, с. 148–149].

Внаслідок внутрішньої кризи 1899 р. на основі РУРП утворилося три різні політичні угруповання, а саме: радикали (Михайло Павлик, Кирило Трильовський, Лев Бачинський), соціал-демократи (Роман Ярославич, Микола Ганкевич, Яцко Остапчук, Семен Вітик) і націонал-демократи (Володимир Охримович, Юліан Романчук, Євген Левицький, В'ячеслав Будзиновський) [634, с. 62; 661, с. 29]. На думку івано-франківського науковця Миколи Кугутяка, однією з причин розколу партії стала її політична програма, яка «поєднала різні ідеологічні напрямки» [634, с. 62]. Представники націонал-демократичного крила вважали хибною орієнтацію РУРП виключно на селянство, а також її різку антиклерикальну позицію [584, с. 227]. Після розколу 1899 р. радикальний рух

пішов на спад та не міг скласти серйозної конкуренції націонал-демократам, які вийшли на перші позиції в українському національному русі. За твердженням дослідника історії Української соціал-демократичної партії (УСДП) Олега Жерноклеєва, радикали «відігравали в українському таборі роль “домашньої” опозиції», а нове піднесення РУРП розпочалося із висунення на головні ролі Л. Бачинського та І. Макуха [598, с. 250].

Незважаючи на деяке послаблення партії, радикали і надалі продовжували вести організаційну роботу: займалися видавничою діяльністю, брали участь у виборчих кампаніях до Рейхсрату і Галицького крайового сейму, організовували партійні з'їзди та народні віча. Зокрема, напередодні виборів до Рейхсрату, 6 жовтня 1900 р. на вічі у м. Львів, за участі близько тисячі осіб, було створено «Краєвий хлопський виборчий комітет» РУРП. До його складу ввійшли Л. Бачинський, Л. Мартович, К. Трильовський, І. Макух, М. Павлик та ін. РУРП закликала населення під час виборів підтримувати тих кандидатів, які будуть висунені цим комітетом. Часопис «Громадський голос» так характеризував роботу віча: «се доси нечувана проява, се новий, рішучий крок нашого селянства на дорозі до свого повного увільнення з усяких пут» [358, с. 185–186].

Лев Бачинський мав розвинуті лідерські якості та здібності, був противником будь-яких конфліктних ситуацій у середовищі партії та завжди прагнув до їх швидкого вирішення. Ці риси політика проявилися на початку 1901 р., коли відбувся конфлікт між К. Трильовським і Головним проводом РУРП. Редакція газети «Громадський голос» відмовилася надрукувати статтю К. Трильовського, у результаті чого імпульсивний політик заявив про свій намір вийти зі складу партії. У цій ситуації Л. Бачинський у листі від 4 травня 1901 р. звертався до М. Павлика із проханням мирно вирішити цей конфлікт. Він наголошував на особливих заслугах К. Трильовського у поширенні радикального руху в українському суспільстві та просив дозволити йому опублікувати статтю, «тим більше, що він [К. Трильовський. – Г. П.]... підписує свої дописи повним іменем і певне перебрав би на себе і відповідальність за них». Політик стверджував, що також написав листа до К. Трильовського, в якому

намагався його «утихомирити». Лев Бачинський пропонував скликати партійний з'їзд, щоб на ньому обговорити і вирішити це питання. Також у листі він повідомляв М. Павлика, що тимчасово припинив займатися активною партійно-політичною діяльністю через підготовку до екзаменів в університеті (Додаток П. 2) [45, арк. 59–60зв]. Невідомо, якою була відповідь М. Павлика на лист Л. Бачинського. Проте уже в наступному листі від 14 травня останній писав М. Павлику: «Сердечно дякую за вияснення. Гадав, що Др. Т. [К. Трильовський. – Г. П.] мав важніші поводи до своїх прозьб, а так дивуюсь як можна було задля невідповідної дописи робити заколот...» (Додаток П. 3) [45, арк. 61зв]. Під час роботи XII партійного з'їзду, який відбувся 15 грудня цього ж року в м. Львів, Л. Бачинський увійшов до складу Головного проводу РУРП [285, с. 221–223].

У 1901 р. Л. Бачинський переїхав з м. Городенка до м. Калуш, де почав працювати у канцелярії адвоката Андрія Коса. З 1903 р. до 1910 р. він жив і працював у м. Стрий. У своїх спогадах політик зазначав, що під час перебування на Стрийщині організовував народні віча та збори прихильників РУРП [35, арк. 1–2; 210, с. 2].

Крім того, Л. Бачинський продовжував дбати про національно-культурний розвиток свого рідного села. Важливими формами піднесення рівня національної самосвідомості населення сіл були організація вічевого руху, заснування українських товариств тощо. Ще в червні 1900 р. політик був учасником народного зібрання у с. Серафинці Городенківського повіту. Його виступ перед односельчанами викликав обурення у місцевого комісара, який заборонив проведення віча [403, с. 2]. У 1902 р. у цьому ж селі за сприяння Л. Бачинського було засновано черговий осередок «Коломийського товариства народних спілок» [183, с. 4]. З цього приводу політик зазначав: «Закладав я «Народні Спілки», устроював віча, брав участь у виборчих агітаціях. Найбільше вносив праці на освідмлення селян у своїм родиннім селі, в Серафинцях: там постали дві «Народні Спілки», в котрих майже що вечора сходилися члени, яким я читав книжки та часописи» [35, арк. 2; 210, с. 2].

Починаючи з 1904 р. значно активізувалася організаційна робота РУРП. У цьому була особлива заслуга і самого Л. Бачинського, який за короткий термін зумів стати одним із провідних діячів партії. На протязі 1904–1913 рр. політик був учасником всіх щорічних партійних з'їздів. Зокрема, під час з'їзду в листопаді 1904 р. було створено комісію в складі 15 осіб, яка зобов'язувалася зайнятися розробкою нової програми РУРП. Леву Бачинському, який увійшов до її складу, було доручено впорядкувати фінансову систему партії. Підготовкою основних тез партійної програми займався С. Данилович, а питання тактики і стратегії мав вирішити К. Трильовський [631, с. 101; 775, s. 318].

В оновленій програмі РУРП 1904 р. було підготовлено ряд політичних вимог, які стосувалися таких сфер життя українського суспільства: політичної (перетворення Австро-Угорщини на федеративну державу, надання національно-територіальної автономії Східній Галичині та Північній Буковині, запровадження демократичних прав і свобод для населення краю, введення загального виборчого права до Рейхсрату та Галицького крайового сейму), економічної (скорочення робочого дня для робітників, запровадження соціальної допомоги, заборони праці дітей і жінок у тих випадках, коли вона може нашкодити їх життю і здоров'ю, переходу земель поміщиків у руки селян) та культурно-освітньої (надання українській мові статусу державної в адміністрації Східної Галичини та шкільництві, забезпечення свободи доступу до навчальних закладів дітям різних верств суспільства та їх безкоштовного навчання, свободи релігійних переконань тощо) [631, с. 101–102; 763, с. 158; 775, s. 319–321].

На черговому партійному з'їзді, який відбувся 4 грудня 1905 р. у м. Львів, було офіційно затверджено нову програму РУРП, а її головою обрано Л. Бачинського, який уже на той час користувався серед діячів радикального руху високим авторитетом. Крім того, на цьому з'їзді було ухвалено рішення відмовитися від вживання слова «руський» як для означення назви самої партії, так і для іменування населення Східної Галичини. З цього приводу в протоколах з'їзду зазначалося: «від тепер будемо писати Українці..., а не Русини» [281, с. 270–271; 692, с. 75; 775, s. 323–324].

За участі Л. Бачинського 22–23 грудня 1906 р. у м. Львів відбувся наступний щорічний з'їзд УРП. З ініціативи лідера радикалів головуючим зборів призначено Северина Даниловича, а його заступниками – Мартина Королюка та Івана Бородайкевича. У своїй промові Л. Бачинський охарактеризував основні напрями діяльності партії за 1906 р. Він наголошував на зростанні та посиленні її позицій серед українського населення. Політик констатував, що УРП змогла б стати найвпливовішою партією краю за умови активної праці всіх її членів. Також Л. Бачинський повідомляв про покращення фінансової системи партії у порівнянні з попередніми роками; доходи УРП у 1906 р. склали 2076,5 корон, з яких 1904 корон надійшли від української діаспори в Америці. Він вказував на вагомі заслуги радикалів в організації народних віч, проведених у ході боротьби за запровадження загального виборчого права до Рейхсрату [21, арк. 133–134; 442, с. 1–2; 775, с. 392].

Голова УРП був організатором щорічного партійного з'їзду, який проходив у м. Станиславів 25–26 грудня 1907 р. У своїй доповіді Л. Бачинський представив звіт із діяльності Головного проводу партії за 1907 р. Він заявляв, що УРП відзначилася на початку цього року активною участю у виборах до Рейхсрату. Політик стверджував, що в ході цих виборів населення Східної Галичини прихильно поставилося до УРП. Продовжуючи свій виступ, він вказав на значне погіршення фінансового становища партії, спричиненого активною участю радикалів у виборчих перегонах 1907 р. Доходи партії за останній рік склали тільки 721 корону, а видатки – 874 корони. Лев Бачинський повідомляв про безуспішність намагань партії вирішити питання аграрного перенаселення краю шляхом заохочення тимчасової трудової еміграції населення до Німеччини [440, с. 2–3; 441, с. 2; 685, с. 69].

Черговий щорічний з'їзд партії з ініціативи Л. Бачинського відбувся 25–26 грудня 1908 р. у м. Тернопіль. Зазначимо, що через особистий конфлікт із організатором січового руху К. Трильовським лідер радикалів вагався, чи залишатися йому і надалі очільником УРП. Варто зазначити, що непорозуміння з К. Трильовським виникали з приводу недисциплінованості останнього,

ігнорування ним ухвал і розпоряджень партійного керівництва та намагання самому стати головою партії. З'їзд констатував, що К. Трильовський проводить на Гуцульщині та Покутті власну самостійну політичну лінію, яка не відповідає стратегії УРП; з метою поширення серед населення Східної Галичини своїх поглядів та переконань він використовував коломийський двотижневик «Хлопська правда». Незважаючи на протиріччя між двома радикалами, Л. Бачинський вирішив залишитися на посаді очільника УРП [268, с. 1; 775, с. 475; 776, с. 149]. Під час свого виступу він закликав скласти списки усіх членів УРП для належного впорядкування фінансової системи партії. Отримані кошти планувалося використати у видавничій сфері та з метою організації віч, спрямованих на зростання авторитету УРП та посилення її позицій серед населення краю [271, с. 4]. Головний провід закликав членів УРП вчасно сплачувати фінансові внески та надсилати їх лідеру радикалів [344, с. 6].

7–8 листопада 1909 р. відбувся XX партійний з'їзд, який відкрив Л. Бачинський. Його вступна доповідь стосувалася необхідності протидії посиленню впливу в політичному житті українського суспільства клерикалізму, який в «краю і в державі підносить голову». Політик зауважив, що УРП хоч і багаточисельна, але слабо організована і тому не зможе чинити спротив «клерикальній навалі». Звітуючи про діяльність УРП, Л. Бачинський заявив, що Головний провід партії у цьому році найбільше часу приділяв видавничій справі та праці на парламентарній арені. Він підкреслив, що на випуск партійного органу «Громадський голос» не вистачає коштів. Тільки на друк одного числа часопису витрачається від 100 до 120 корон, а кожного місяця виходить 4–5 таких номерів. Лев Бачинський констатував, що ситуація із виданням «Громадського голосу» ускладнюється через невелику кількість його передплатників. Причину цього він вбачав у недбалості зі сторони членів партії [25, с. 13–14; 130, с. 1]. Керівник радикалів стверджував, що партійний борг досяг 2 тис. корон. У ході дискусій політик висунув ідею запровадження курсів і заснування шкіл для неписьменного населення Східної Галичини, а також

охарактеризував працю депутатів-радикалів у Рейхсраті. Наприкінці з'їзду було ухвалено рішення залишити Л. Бачинського на посаді голови УРП [131, с. 4].

У резолюціях XX з'їзду УРП наголошувалося на необхідності стягнення партійного податку, боротьби за викладання української мови у школах, висловлено критику політиці уряду Ріхарда фон Бінерт-Шмерлінга в українському питанні. Також з'їзд доручив делегатам від УРП обов'язково стати членами товариства «Просвіта», яке, на думку керівництва партії, було «загально-національною інституцією» на західноукраїнських землях [130, с. 2].

На початку 1910 р. загострився особистий конфлікт між Л. Бачинським і К. Трильовським. У січовому місячнику «Зоря» за лютий 1910 р. було надруковано статтю під назвою «Єднаймося у «Січі»!» підписану псевдонімом «Іван С.» (Іван Сандуляк. – Г. П.) і спрямовану проти керівника УРП. У ній було констатовано, що під час святкування 31 травня 1909 р. четвертого січового свята у м. Коломия Л. Бачинський (ім'я якого не вказувалося) «ходив з понурою головою, зі злобою в оці, зі страшною завистю в серці!» Стосовно нього вживався образливий термін «господин інтригант». Стверджувалося, що «...найгірше пече его [Л. Бачинського. – Г. П.] та популярність, котрою тішить ся між народом Др. Трильовський». Лідера радикалів звинувачували у бездіяльності та відсутності будь якої допомоги українським політичним товариствам: «...той чесний інтриганттик цілими десятками літ не працював не то вже для Січей, але хочби для яких інших товариств». Також політику закидали намагання «вирвати ті Січі з рук» К. Трильовського. У цій статті було констатовано, що Л. Бачинський «уміє чудесно маскувати ся і удавати дуже тактовного і розважного діяча» [287, с. 4–12].

Публікація цієї статті викликала обурення зі сторони Л. Бачинського, який ініціював скликання партійних нарад задля вирішення конфлікту. Із повідомлення члена УРП І. Макуха до М. Павлика дізнаємося, що такі засідання «ширшого заряду партії» були призначені на 16 квітня і 8 травня 1910 р. [44, арк. 25–26; 776, с. 150].

Цей конфлікт став предметом обговорення під час роботи XXI «ювілейного» з'їзду УРП, який проходив 18–19 грудня 1910 р. у редакції газети «Громадський голос» в м. Львів [44, арк. 27; 181, с. 2; 676, с. 119]. Кирило Трильовський, який не взяв участі у його роботі, надіслав листа керівництву партії, в якому мотивував свою відсутність через публікацію у газеті «Громадський голос» критичної статті на свою адресу, а також через несприйняття політичного курсу УРП. У свою чергу Л. Бачинський повідомляв, що К. Трильовський часто ігнорував ухвали і постанови керівництва партії та «вириває ся з під партійної карности». Він стверджував, що редакція партійного органу має право друкувати критичні замітки про членів партії. Для врегулювання цього конфлікту з'їзд ухвалив створити комісію із числа прихильників самого К. Трильовського. Як зауважував І. Макух, навіть такий склад комісії не зміг би довести жодної провини голови УРП [438, с. 3].

Під час обговорення на цьому з'їзді партійних справ Л. Бачинський вказав на численні проблеми, пов'язані в першу чергу з фінансами. Цікаво, що до 20-річчя існування партії планувалося видати коротку її історію. Однак, через брак коштів цього так і не було зроблено [437, с. 2]. У своєму виступі політик звернув увагу на проблему поширення алкоголізму в середовищі українського селянства. Він вважав за доцільне докладати значних зусиль для боротьби з цією проблемою та зазначав, що партії необхідні тільки «тверезі люди» [439, с. 3–4].

Через конфлікти і внутрішні непорозуміння всередині партії Л. Бачинський відмовився від свого подальшого головування. Новим керівником УРП було призначено М. Лагодинського, а його заступником – І. Макуха. Схвальні відгуки про діяльність колишнього очільника партії з особливим наголосом на його лідерських якостях залишила газета «Громадський голос»: «Він... занедбував інтереси свої власні і своєї родини... для публічної справи... Спіткала його... зависть і лайка зі сторони найблисших. Як тільки розпочали ся ті внутрішні непорозуміння, тов. Бачинський сей час хотів уступити. Але з'їзд за з'їздом... примушував його оставати на чолі партії. А він годив ся, бо для партії були се тяжкі часи, що тільки незвичайно солідний і певний провід міг її

врятувати від загибелі... В довгій ряді діячів нашого народу не знайдуться солідніші від него... Аж тепер, бачучи, що сила партії мимо всего йде вгору, зважився випустити добровільно з своїх рук тяжкий та прикрий провід і коли його знов хотіли вибрати головою, заявив рішучо, що вибору не прийме» [472, с. 2].

В ухвалених на цій нараді резолюціях було висловлено вимогу запровадження загального виборчого права до Галицького крайового сейму, повітових і громадських рад; заснування українського університету в м. Львів; активізації боротьби із поширенням алкогольних напоїв серед населення; зменшення цін на продукти харчування. Крім того, керівний склад УРП наполегливо радив К. Трильовському дотримуватися «партійної дисципліни» [413, с. 1–2].

П'ятого березня 1911 р. у м. Станиславів під керівництвом М. Лагодинського відбулася чергова нарада УРП. У її роботі взяло участь 98 делегатів, серед яких був і Л. Бачинський. Важливою темою обговорення було питання участі радикалів у виборах до Рейхсрату. У прийнятих резолюціях ішлося про необхідність запровадження рівного, таємного і загального виборчого права до Галицького крайового сейму [185, с. 2; 406, с. 3]. Крім того, Л. Бачинський був учасником щорічного з'їзду УРП, який проходив 23–24 грудня 1911 р. у м. Львів. У своїй доповіді політик критикував радикалів за несвоєчасне складання партійного податку, що стало причиною погіршення фінансового становища УРП. На цьому засіданні Л. Бачинського було призначено відповідальним за партійні фінанси. Головою УРП і надалі залишився М. Лагодинський. В ухвалах з'їзду наголошувалося на необхідності заснування на теренах Східної Галичини приватних українських шкіл, які, на думку радикалів, мали б сприяти піднесенню рівня національної самосвідомості населення краю [182, с. 2; 395, с. 3–4; 412, с. 2; 416, с. 2].

Протягом 25–26 грудня 1912 р. у м. Львів проходив XXIII партійний з'їзд [132, с. 1–2]. У доповіді, присвяченій діяльності Головного проводу УРП, Л. Бачинський з сумом зауважував, що серед радикалів відчувається занепад

«давнього завзяття». Політик застерігав українську громадськість від надмірного австрофільства та закликав опиратися передусім на власні національні інтереси. В ухвалених за його участі резолюціях лунало гасло підтримати в разі початку ймовірного світового військового конфлікту Австро-Угорщину, сприяти визволенню Наддніпрянської України з-під влади Російської імперії. Було констатовано, що українське населення Східної Галичини не схвалює політику австро-угорського уряду щодо підтримки польського національного руху. Тому делегати з'їзду закликали імперську владу змінити свій дотеперішній політичний курс стосовно населення краю. Наприкінці наради відбулося переобрання Головного проводу партії. М. Лагодинський був повторно переобраний керівником УРП, його заступниками стали І. Макух та О. Назарук, секретарем – Микола Балицький, а Лев Бачинський продовжив керувати фінансами партії [27, арк. 2; 329, с. 8–10; 473, с. 2; 775, s. 550].

Лев Бачинський 21–22 грудня 1913 р. брав участь в останньому напередодні Першої світової війни щорічному з'їзді УРП у м. Львів. Звітуючи про фінансовий стан партії, політик подякував тим її членам та селянам, які вчасно склали партійні пожертвування. Він зазначив, що найбільшу кількість партійних внесків було зібрано у Станиславівському повіті. Під час обговорення парламентських справ Л. Бачинський відзначив зростання авторитету українських депутатів у Рейхсраті серед представників інших національностей. Також у своїй промові він приділив значну увагу політичному становищу на теренах Буковини [304, с. 2; 330, с. 2–5]. У 1912 р. через внутрішні суперечності буковинських політиків Степана Смаль-Стоцького та Миколи Василька, а також фінансові проблеми припинила існування єдина українська політична сила краю національно-демократичного спрямування «Руська рада». На її місці протягом кінця 1912–1913 рр. утворились Національно-демократична партія на чолі із М. Васильком та Українська народна партія, неформальним лідером якої був С. Смаль-Стоцький. Між двома силами та їх лідерами розгорілася міжособна боротьба, яка підривала український національний рух Буковини [765, с. 250–251]. У цій ситуації Л. Бачинський закликав УРП засудити безглуздий

політичний конфлікт між буковинськими партіями та, зокрема, «скорумповану політику» М. Василька. З цього приводу радикал заявив, що «...гниль буковинська відбиває ся і на галицькім життю» [330, с. 2–5].

Іншою формою партійної діяльності Л. Бачинського була його участь у розгортанні вічевого руху на теренах краю. РУРП–УРП здебільшого організовувала віча у неділю або в дні великих церковних свят, щоб залучати до участі в них більшу кількість сільського населення [584, с. 229]. На початку ХХ ст. більшість народних зібрань, які організовувалися Л. Бачинським, відбувалися в рамках виборчих кампаній 1907 і 1911 р. до Рейхсрату, а також з метою підбиття підсумків його депутатської праці. Окрім цього, він був учасником віч, які проводилися в ході боротьби за запровадження загального виборчого права до Галицького крайового сейму. Варто зазначити, що ухвалення в 1907 р. відповідного закону щодо виборів до Рейхсрату спонукало українські політичні сили виступити за демократизацію сеймової виборчої системи. Такі настрої серед українського населення особливо активізувалися в 1908 р. й були актуальними на протязі тривалого часу. Однією із форм боротьби за зміну сеймової ординації було проведення численних народних віч [766, с. 369–370]. Учасником таких зібрань був і Л. Бачинський. Зокрема, він брав участь у вічах, організованих радикалами в рамках боротьби за ухвалення нового виборчого закону, які відбувалися в селах Петрилів Товмацького повіту (6 вересня 1908 р.), Чернівці та Лисець Станіславівського повіту (28 лютого 1909 р., 2 липня 1910 р.), м. Станіславів (13 листопада 1910 р., 6 квітня 1913 р.) та ін. [175, с. 5; 199, с. 5; 221, с. 3; 380, с. 10; 409, с. 1; 450, с. 4; 451, с. 2].

У своїх промовах перед населенням краю Л. Бачинський засуджував намагання представників польських землевласників закріпити свої позиції в Східній Галичині. На одному із народних зібрань, яке відбулося 17 червня 1910 р. у м. Станіславів, політик заявив, що відповідь українців на їх дії має бути наступною: «або жийте по сусідськи, а як ні, то шукайте собі хліба деінде» [276, с. 5]. За виступами Л. Бачинського на вічах здійснювався нагляд зі сторони органів безпеки. Так, під час зборів 14 серпня 1910 р. у с. Дора Надвірнянського

повіту він рішуче засудив процес полонізації українців, «яка добирається вже в зелені гори [Гуцульщину. – Г. П.]». Такі слова політика викликали обурення у місцевого комісара, який заборонив подальше проведення віча через нібито порушення Л. Бачинським «публічного спокою» [145, с. 5].

На початку ХХ ст. Л. Бачинський був відомим громадським діячем, займався адвокатською та культурно-просвітньою працею. Як правник за освітою він брав участь у судовому засіданні в справі вбивства Марка Каганця та зловживань польських органів влади під час виборчої кампанії 1908 р. до Галицького крайового сейму. Розгляд цієї справи відбувся у жовтні 1908 р. в м. Станиславів [584, с. 264]. У липні 1910 р. він переїхав з м. Стрий до м. Станиславів та відкрив на вул. Голуховського, 12 власну адвокатську канцелярію [345, с. 6; 789, с. 135]. У 1917 р. він разом із сім'єю перебрався до чотириповерхового українського Народного дому, що розташовувався на вул. Голуховського, 20 (нині вул. Чорновола, 22). Бачинські проживали в орендованій квартирі, а кілька кімнат він наймав під канцелярію. Напередодні Першої світової війни Л. Бачинський належав до числа визначних карних оборонців. Його колишній адвокатський помічник А. Перегінець зазначав, що радикал «безконкурентно домінував у карних справах» на теренах Станиславівщини. Правники такої спеціалізації здебільшого вели складні справи, які вимагали високої фахової підготовки та значних ораторських вмінь [116, с. 106–107, 110].

Як провідний політик Л. Бачинський долучався до діяльності українських товариств. Зокрема, 17 червня 1910 р. він брав участь у відкритті читальні товариства «Просвіта» у с. Княгинин Станиславівського повіту. Під час свого виступу Л. Бачинський говорив, що заснування цього товариства сприятиме зростанню рівня національної самосвідомості серед українського населення [276, с. 5]. 5 лютого 1911 р. він був присутнім на зборах товариства «Народна спілка» у своєму родинному селі Серафінці Городенківського повіту [147, с. 6]. 12 лютого цього ж року його обрано керівником товариства «Хлопська рада» у м. Станиславів та скарбником (з 1913 р. – головою) товариства «Повітова Січ» у

м. Львів. Саме в його адвокатській канцелярії в м. Станиславів відбувалися наради «Хлопської ради» та «Повітової Січі» [150, с. 7; 406, с. 3; 737, с. 463]. 1 вересня 1912 р. тут було організовано загальні збори «Повітової Січі», які затвердили керівний склад товариства: кошовим призначено Григорія Ракочого, осавулом – Михайла Кавку, скарбником – Лева Бачинського, писарем – Ростислава Заклинського, хорунжим – Романа Михайліва, а чотарями – Данила Гриніва, Дмитра Вітовського та Мартина Королюка [449, с. 3].

У полі зору політика також перебувало студентське питання, пов'язане з утисками молодих українців зі сторони керівництва навчальних закладів. Так, 31 березня 1912 р. у м. Станиславів під головуванням Л. Бачинського відбулися збори у справі самогубства студента учительської гімназії у м. Львів Петра Чорнія. Як активіст Руського педагогічного товариства гімназист займався розповсюдженням фотокарток із портретом матері Мирослава Січинського – виконавця атентату проти польського намісника Галичини Анджея Потоцького. Після доносу Кароля Бутковського його було виключено з навчального закладу та заборонено в подальшому вступати в інші учительські семінарії. Після ухвалення такого рішення П. Чорній вистрілив собі в скроню; його похорон відбувся 28 березня у м. Львів. Ці події викликали сильне обурення в середовищі української громадськості загалом, і Л. Бачинського зокрема [148, с. 1–2; 758].

Політик був присутнім на I радикальному студентському з'їзді, який був організований 3–5 жовтня 1913 р. у м. Львів. У ньому взяло участь 133 учасника, з яких 65 – від УРП; 56 – симпатиків радикалів і 12 – прихильників інших політичних сил. Із виступами на цьому зібранні виступали провідні діячі УРП – Л. Бачинський, М. Лагодинський, М. Павлик, В. Стефанік, С. Данилович [28, арк. 1–2; 195, с. 2–7; 587, с. 99; 764, с. 78].

Також Л. Бачинський активно долучився до розгортання січового руху. Наприкінці 1890-х рр. за сприяння К. Трильовського розпочалася робота над створенням першого в Східній Галичині пожежно-гімнастичного товариства «Січ», за зразок якого мав братися устрій Запорозької Січі з її демократичними засадами. У статуті товариства К. Трильовський відзначав, що воно має вести

освітню і культурну працю, боротися із неграмотністю в середовищі галицького селянства, передплачувати часописи, ставити театральні вистави тощо [698, с. 130–131]. За безпосередньої участі Л. Бачинського у травні 1900 р. в с. Завалля Снятинського повіту було засновано перший осередок товариства «Січ» [35, арк. 2; 210, арк. 2; 694, с. 26; 801, с. 209].

Політик неодноразово відвідував з'їзди та урочисті заходи, організовані товариством «Січ». Зокрема, на початку липня 1907 р. Л. Бачинський, К. Трильовський та М. Лагодинський взяли участь у з'їзді чеських «Соколів» у м. Прага. На цьому урочистому святкуванні доповідь від імені українців Східної Галичини виголосив К. Трильовський, а Л. Бачинський відзначився промовою під час бенкету. Сам К. Трильовський у своїх спогадах так відгукувався про цю подію: «Напевно, багато з присутніх слов'ян уперше почули українську мову. Цікаве, що ніхто не виступав російською мовою, а й поляки, здається, в тому... не брали участі» [529, с. 174–175].

Тридцять першого травня 1909 р. у м. Коломия К. Трильовським було організовано січове свято. На урочистостях були присутні Л. Бачинський, М. Лагодинський, В. Стефаник, І. Макух та ін. Наддніпрянщину на цьому святі представляв письменник Михайло Коцюбинський. Він у листі до своєї дружини так описував цю подію: «...Це щось таке гарне і величаве, що трудно описати. Це ціле військо, кілька тисяч і Трильовський за генерала... «Січ» вітала гостей, між іншим, і мене» [539, с. 19]. 6 червня цього ж року Л. Бачинський взяв участь у першому з'їзді пожежно-гімнастичного товариства «Січ» Дрогобицького повіту, що відбувся в м. Дрогобич. Він висловив захоплення з приводу активного розгортання українського січового руху та зростання авторитету УРП серед населення цього повіту [430, с. 4–5].

Лев Бачинський відвідав урочисті заходи з нагоди десятої річниці від часу заснування товариства «Січ», що відбулися 29–30 травня 1910 р. у м. Станиславів. На це січове свято прибула закордонна делегація від хорватів, словенців та чехів: словенський депутат Рейхсрату Іван Рибарж, представники чеських і хорватських «Соколів» Фердинанд Котровш та Лазар Цар, редактор

чеської газети «Час» Богдан Павльо [113, с. 1–2; 404, с. 1–2; 539, с. 21–22; 735, с. 460]. 12 липня цього ж року в м. Чернівці за участі К. Трильовського і Л. Бачинського відбулося перше буковинське січове свято та 5-тисячна урочиста хода вулицями міста [142, с. 2–3].

Тринадцятого серпня 1911 р. з ініціативи товариства «Січ» у с. Серафінці Городенківського повіту було вперше організовано січове свято. На час проведення урочистостей Л. Бачинського було призначено «січовим батьком фестину» [151, с. 5–6]. Також 14 липня 1912 р. Л. Бачинський був присутнім на шостому січовому святі в м. Снятин. Участь у ньому брали також представники словенських і чеських «Соколів» та делегат із Наддніпрянщини, член товариства «Просвіта» с. Мануйлівка Катеринославської губернії Хома Сторубель [479, с. 1–2; 539, с. 22].

Напередодні Першої світової війни, 29 травня 1914 р. у м. Станиславів відбулося велике січове свято. У ньому взяло участь 5–6 тис. представників галицьких і буковинських січових товариств, а також 4 тис. селян. Серед присутніх на цьому зібранні був і Л. Бачинський. Окрім цього, на урочистості завітали представники від інших національностей Австро-Угорщини. Зокрема, хорватів представляв Л. Цар, словенців – І. Рибарж. Збори розпочалися о 12.30, із доповідями виступили К. Трильовський, Л. Бачинський та М. Королюк [771, s. 150].

Отже, партійна діяльність Л. Бачинського значно активізувалася із його вступом до лав РУРП. Під час розколу партії 1899 р. він засудив намагання частини її учасників змінити тактику та перейти на соціал-демократичні засади. Зважаючи на свій високий авторитет, Л. Бачинський на початку ХХ ст. став одним із провідних лідерів УРП, а на протязі 1905–1910 рр. був її головою. У виступах на партійних з'їздах та народних вічах він акцентував увагу на актуальних проблемах тогочасного галицького суспільства. Виступав за проведення реформ в освітній сфері, надання офіційного статусу українській мові, покращення життєвого рівня селян. Лев Бачинський критикував політичний курс урядових кіл Австро-Угорщини, спрямований на ігнорування

українського питання, засуджував лояльне ставлення уряду до польського національного руху в Східній Галичині. Важливе значення політик приділяв фінансовому становищу партії. Через загострення внутрішньопартійних конфліктів на початку 1910 р. він залишив посаду керівника партії та став відповідальним за фінансову систему УРП. Із протоколів партійних з'їздів можна з'ясувати, що політик намагався максимально відстоювати національні та соціальні інтереси українського народу. Як громадський діяч Л. Бачинський займався адвокатською працею, брав активну участь у роботі українських товариств «Січ», «Просвіта», «Народна спілка», «Хлопська рада», «Повітова Січ».

2.3 Депутатська робота в Рейхсраті

Розгортання національно-визвольних рухів народів Австро-Угорщини змусило імперську владу ухвалити 26 січня 1907 р. новий законопроект про парламентські вибори – «Закон виборчий до Ради Державної». Відповідно до нього Рейхсрат, як і раніше, складався із двох палат – Палати Послів та Палати Панів. Остання призначалася імператором із найвідоміших і найавторитетніших громадян монархії та верхівки духовенства. Палата Послів обиралася шляхом загального, рівного, пропорційного, безпосереднього й таємного голосування. Вона налічувала 516 членів (до 1907 р. – 425); представникам Галичини було надано 109 депутатських місць (до 1907 р. – 78). Активним виборчим правом наділялися особи чоловічої статі віком від 24 років і більше, які мали австрійське громадянство та щонайменше річний ценз осілості. Пасивним виборчим правом були наділені чоловіки від 30 років, які мали щонайменше три роки австрійського громадянства [542, с. 2; 543, с. 56].

На підставі нового виборчого положення в Східній Галичині було утворено 34 міських одномандатних та 36 сільських двомандатних виборчих округів. У випадку останніх для обрання депутата більшості та депутата меншості необхідно було отримати відповідно 51 % і 26 % голосів виборців. Якщо один кандидат здобував 51 % голосів, а другий не отримував 26 %, тоді мав відбутися

другий тур виборів у справі обрання останнього. Якщо в першому голосуванні жоден з депутатів не отримав 51 % і 26 % виборчих голосів, тоді також мав відбутися наступний тур голосування. Якщо перший кандидат не отримав 51 % голосів, тоді не міг бути вибраним другий, хоча б він і здобув 26 %. Такий принцип виборчого права був уведений тільки на території Східної Галичини. Тому він і надалі значно обмежував можливості українців на рівноправну участь у виборчих змаганнях порівняно з іншими народами імперії [520, с. 104].

Поділ депутатських мандатів між усіма національностями Австро-Угорщини був здійснений нерівномірно. Зокрема, один депутат від чеського населення обирався на 55 тис. населення, від хорватів – на 54,7 тис., від поляків – на 52 тис., від словаків – на 50 тис., від німців – на 40 тис., від австрійців та італійців – на 28 тис., а від українців – на 102 тис. населення [766, с. 369]. Попри значні обмеження, ухвалення нового виборчого закону спонукало українські політичні партії розпочати активну передвиборчу кампанію з метою обрання депутатами своїх представників. У цій ситуації не стала винятком і УРП, очолювана Л. Бачинським.

Обговорення майбутніх виборів до Рейхсрату за участі Л. Бачинського відбулося ще на з'їзді УРП 22–23 грудня 1906 р. На цій нараді був присутній делегат від УНДП Володимир Бачинський, який намагався переконати радикалів у необхідності утворення спільного блоку УРП із УНДП та УСДП під час виборчої кампанії. З цього приводу серед радикалів не було одностайності. Так, член УРП Павло Волосенко висунув вимогу необхідності поділу УНДП на два табори – світський і клерикальний. Він стверджував, що тільки у випадку такого поділу УРП зможе співпрацювати із представниками першого напряму. Однак голова партії Л. Бачинський із цього приводу висловив більш помірковану позицію. Він заявляв, що УРП братиме участь у виборах самостійно, однак не заперечував можливого союзу між цими партіями за умови компромісу в питанні висунення кандидатів у виборчих округах. Лідер радикалів наголошував на тому, що УРП не співпрацюватиме із галицькими русофілами та представниками християнсько-суспільного руху в Східній Галичині, репрезентованого

Олександром Барвінським. Таку позицію Л. Бачинського підтримали інші члени партії, зокрема К. Трильовський, С. Данилович, О. Назарук, М. Королюк та ін. Також у своєму виступі Л. Бачинський вказав на необхідність заручитися підтримкою працівників освіти, які мали значний вплив на народні маси. На його думку, для цього необхідно було вимагати від урядових кіл Австро-Угорщини збільшення заробітної плати для вчителів, їх навчання за державний кошт, поділу шкіл на українські та польські, а також заборони втручання церкви у справи освіти. Крім того, задля полегшення комунікації з австрійським урядом в українських справах лідер УРП закликав ні в якому випадку не висувати кандидатами до парламенту тих осіб, які не володіють німецькою мовою [443, с. 1–2; 444, с. 2–3; 445, с. 4; 557, с. 23; 775, с. 402–403].

В ухвалених на цьому з'їзді резолюціях було висловлено вимогу переходу панських, державних і церковних земель на теренах Східної Галичини, Буковини та Закарпаття в руки українського населення. Лунали гасла соборності та відновлення національної державності всіх українських земель. Зокрема, стверджувалося, що УРП висуватиме лише тих кандидатів у депутати, метою парламентської праці яких стане боротьба за політичну і економічну незалежність західноукраїнських земель, а в майбутньому – їх об'єднання із Наддніпрянською Україною [415, с. 2; 511, с. 430; 631, с. 105; 743, с. 122–124]. Один із лідерів націонал-демократів К. Левицький у своїх спогадах так окреслив основні рішення з'їзду УРП: «Партія буде попірати тільки таких кандидатів на послів, які дають запоруку, що допоможуть народови до виборення економічної і політичної незалежності австрійської України від Відня і від галицької Польщі... Щоби всі ґрунти: панські, державні і церковні попалися в руки селян» [511, с. 430; 743, с. 124].

З огляду на брак коштів для ведення передвиборчої агітації УРП звернулася до населення краю з проханням допомогти в покращенні фінансового становища партії, а грошові внески надсилати на адресу Л. Бачинського у м. Стрий. Крім того, з метою посилення впливу радикалів у повітах Східної Галичини УРП закликала українців організувати сільські та повітові

громадські виборчі комітети і залучати до їх президії якомога більше своїх прихильників. Зокрема, у січні 1907 р. було створено Товмацький повітовий виборчий комітет. Його очолив друг Л. Бачинського, член УРП, адвокат із м. Товмач І. Макух, який сприяв посиленню позицій радикалів у цьому повіті [184, с. 2; 234, с. 3].

На початку березня 1907 р. УРП остаточно затвердила своїх претендентів у депутати в трьох виборчих округах Східної Галичини. Так, Л. Бачинського було призначено кандидатом від округу № 59 (Станиславів, Тисмениця, Богородчани, Золотий Потік, Обертин, Товмач, Галич), а його заступником обрано М. Королюка із с. Черніїв Станиславівського повіту. Для виборчих округів № 55 (Войнилів, Долина, Рожнятів, Калуш, Надвірна, Делятин, Солотвин) і № 56 (Печеніжин, Коломия, Жаб'є (нині смт Верховина Івано-Франківської обл.), Кути, Косів, Яблунів, Заболотів, Гвіздець, Отинія) було призначено кандидатуру К. Трильовського. Його заступниками стали відповідно Микола Лагодинський і Юрій Соломійчук [193, с. 2].

Вагому роль у передвиборчій агітації УРП відігравала газета «Громадський голос». З метою ознайомлення населення Східної Галичини із політичною програмою кандидатів у депутати від УРП на сторінках цього часопису публікувалися численні замітки, відозви і повідомлення. Так, у «Громадському голосі» за 22 березня 1907 р. було опубліковано звернення до виборців краю, в якому представлено основні вимоги УРП до уряду монархії. У цьому документі наголошувалося на необхідності поділу Галичини на Східну (українську) і Західну (польську), входження до складу української частини Північної Буковини і надання цим землям автономії у складі Австро-Угорщини. Передбачалося створення на західноукраїнських землях власного сейму й обов'язкове введення української мови як державної у політичному та культурному житті краю. УРП вимагала запровадження демократичних прав для населення Східної Галичини, а також свободу релігійних переконань. В економічній сфері констатовано потребу переходу поміщицьких земель у користування селян. УРП інформувала, що домагатиметься піднесення рівня

національної самосвідомості населення Західної України і Наддніпрянщини через поширення української літератури, діяльність товариств, організацію маніфестацій, демонстрацій тощо [192, с. 1–2; 691, с. 344]. У більшості інших відозв УРП закликала населення виборчих округів Східної Галичини підтримувати під час виборів кандидатів-радикалів Л. Бачинського і К. Трильовського [154, с. 1; 159, с. 2; 193, с. 2].

Найважливішою складовою агітаційної роботи УРП стала організація та проведення всенародних віч. На основі повідомлень часопису «Громадський голос» можна дослідити приблизну статистику кількості таких народних зібрань, організованих на підтримку Л. Бачинського. Зокрема, від березня до першої половини травня 1907 р. в окрузі № 59 його кандидатуру було підтримано на вічах майже у 40 населених пунктах цього округу [235, с. 3–4; 236, с. 1–2; 237, с. 1; 238, с. 1–2; 239, с. 2; 240, с. 2; 241, с. 3; 242, с. 2–3; 243, с. 2–3; 244, с. 2]. Іван Макух у своїх спогадах наводив значно більшу цифру. Він писав, що тільки на Товмаччині УРП у ході передвиборчої кампанії організувала щонайменше 60 віч [520, с. 106]. Варто зазначити, що округ № 59 був малознайомий Л. Бачинському, адже до цього часу він жив і працював у адвокатській канцелярії в м. Стрий. Тому активну допомогу під час виборів до Рейхсрату йому надавали І. Макух та М. Королюк [35, арк. 3; 210, с. 2].

Зокрема, 10 березня 1907 р. у с. Черніїв Станиславівського повіту в читальні «Просвіти» відбулося передвиборче віче, на якому виступав Л. Бачинський. Учасники зібрання одноголосно підтримали його кандидатуру під час виборів до Рейхсрату. Під час зборів М. Королюк зауважив: «В тім дни вийде тов. Бачинський послом на нашу втіху, а на смуток усіх попів, що завзяли ся його кандидатуру повалити» [235, с. 3–4]. Політик отримав підтримку також на вічах у селах Грабовець і Горохолина Богородчанського повіту 18 березня [237, с. 1]. 31 березня відбулося передвиборче віче в с. Комарів Станиславівського повіту. Учасники зборів заявили, що «всі будуть голосувати лише на Др. Льва Бачинського» [238, с. 1–2].

20 березня і 7 квітня 1907 р. кандидатуру Л. Бачинського було підтримано населенням відповідно у селах Будзин і Палагичі Товмацького повіту [239, с. 2]. Політик отримав вотум довіри 31 березня на вічі в с. Долина цього ж повіту [240, с. 2]. 20 квітня у с. Гринівці на Товмаччині за участі 700 селян відбулися народні збори у справі проведення майбутніх виборів. У своїй промові Л. Бачинський закликав населення не віддавати своїх голосів польським партіям та вказав на антиукраїнське спрямування їх політики. 21 квітня відбулося віче в с. Нижнів Товмацького повіту. У разі отримання депутатського мандату Л. Бачинський обіцяв виборцям добиватися від імперського уряду покращення умов життя селян [243, с. 2].

Двадцять третього квітня 1907 р. за участі 400 осіб було скликано народне віче в с. Олеша Товмацького повіту. Учасники зібрання підтримали кандидатуру Л. Бачинського та ухвалили ряд резолюцій на підтримку запровадження загального, рівного, безпосереднього і таємного голосування під час виборів до Галицького крайового сейму, поділу Галичини та відкриття у м. Львів українського університету. Цього ж дня відбулося віче в с. Ісаків Городенківського повіту, на якому політик також здобув підтримку [243, с. 23].

Наприкінці квітня – на початку травня 1907 р. кандидатуру Л. Бачинського було погоджено на народних зборах у селах Лисець, Грабовець та Глибоке Богородчанського повіту, Золотий Потік, Костільники, Губин, Русилів та Скоморохи Буцацького повіту, Єзупіль Станиславівського повіту, Жуків Городенківського повіту та Гринівці Товмацького повіту [242, с. 2; 243, с. 3; 244, с. 2].

Передвиборча кампанія 1907 р. супроводжувалася конфліктами між радикалами і націонал-демократами. Зокрема, у окрузі № 59, окрім Л. Бачинського, кандидатом від УНДП був призначений Є. Левицький. Причиною непорозумінь між партіями стало висунення націонал-демократами ще одного претендента Алоїзія Олесницького. Також з метою підриву авторитету своїх суперників на сторінках часопису УРП «Громадський голос» і газети УНДП «Діло» було розпочато публікацію низки взаємних критичних

статей. Так, радикали звинувачували Є. Левицького у тому, що він відмовився від членства в УРП та перейшов до лав УНДП, що є свідченням непостійності його політичних поглядів. У статті «Хто киринить?», поміщеній у часописі «Громадський голос», Є. Левицького було названо «таким коником гарним тільки... на одно око сліпим...» У свою чергу націонал-демократи закидали Л. Бачинському намагання підірвати позиції Є. Левицького у цьому окрузі [339, с. 1; 364, с. 2–3; 476, с. 1; 775, с. 410].

У такій ситуації передвиборча агітація націонал-демократів не завжди завершувалася успішно. Зокрема, 1 квітня 1907 р. відбулося віче у с. Крилос Станиславівського повіту, на якому виступав А. Олесницький. Однак учасники зібрання одноголосно заявили, що підтримуватимуть кандидатуру лише Л. Бачинського. Цього ж дня аналогічна підсумкова ухвала було прийнята на зборах жителів с. Вікторів Станиславівського повіту [238, с. 1–2]. Подібні рішення ухвалені під час проведення представником націонал-демократів Є. Левицьким передвиборчих зборів у с. Нижнів Товмацького повіту 8 квітня [239, с. 2] та в с. Саджава Богородчанського повіту 21 квітня 1907 р. [241, с. 2–3].

Лев Бачинський завдяки своїм високим ораторським здібностям користувався у суспільстві значним авторитетом. Саме на цей факт у своїх спогадах звертав особливу увагу І. Макух: «...А віча, треба знати, були іноді дуже великі, особливо тоді, коли на них виступав наш кандидат на посла д-р Лев Бачинський. Він був одним із найкращих промовців у Галичині. Він говорив прекрасно, дуже логічно й дуже відважно...» [520, с. 106]. Схожі думки про лідера УРП висловлював і В. Стефанік: «Л. Бачинський був спокійний, серйозний і його слова докладно відповідали його вчинкам. Він... належить до найкращих промовців серед галичан» [527, с. 14]. Редактор єдиної щоденної газети «Рада» в Наддніпрянській Україні М. Лозинський називав Л. Бачинського «заслуженим агітатором і організатором» [315, с. 2]. Сам політик у автобіографії так охарактеризував свою діяльність напередодні виборів до Рейхсрату: «У

передвиборчим часі устроїв я кількадесять віч у ріжних околицях великого округу. Віча були не раз по 20 і 30 тисячні» [35, арк. 3; 210, с. 2].

У виборчому окрузі № 59 голосування відбувалося у три етапи – 16, 24 і 31 травня 1907 р. У цьому окрузі кандидати в депутати від УРП і УНДП значно випереджали претендента від русофілів Лева Алексевича та представника польських сил Адольфа Ценського. Слабкими були позиції соціал-демократа Макса Зайнфельда, який у першому турі виборів одержав 2 426 голосів виборців. За результатами останнього туру виборів депутатом більшості став Л. Бачинський, що набрав 19 385 голосів, а депутатом меншості – Є. Левицький, за якого проголосувало 16 732 виборці [155, с. 4–5; 158, с. 3; 164, с. 4; 208, с. 1; 257, с. 1; 309, с. 1; 610, с. 17–18]. У своїй автобіографії Л. Бачинський так описував виборчу кампанію 1907 р.: «...був я вибраний 1907 р. послом до парламенту зі станиславівського округу. Округ цей був мені не знаний, та при живій агітації моїй і великій помочі товариша Д-ра Макуха вийшов я послом помимо шаленої агітації проти мене попів і правительствених органів» [35, арк. 3; 210, с. 2].

За даними газети «Діло», на території Східної Галичини у результаті виборів 1907 р. українські політичні сили здобули разом 534 213 голосів (73,7 % від загального числа); в тому числі кандидати від УРП отримали 64 897 голосів (9 % від загального числа). У той же час польські і єврейські політичні сили набрали тільки 184 302 голоси (25,4 %). У середовищі українських партій перше місце посідала УНДП (293 409 голосів і 54,9 %), друге – русофіли (149 988 голосів і 28,1 %), третє – УРП (64 897 голосів і 12,1 %), четверте – УСДП (25 919 голосів і 4,9 %) [308, с. 1–2].

За підсумками усіх трьох турів виборів українські політичні сили Східної Галичини одержали 27 депутатських мандатів (17 – від УНДП, 5 – від русофілів, 3 – від УРП, 2 – від УСДП), а від Буковини – 5. У результаті українське представництво парламенту нараховувало 32 депутати. Для порівняння, поляки у Галичині провели до Рейхсрату 75 депутатів [117, с. 5; 118, с. 1–2; 119, с. 1; 315, с. 2; 654, с. 94–95]. Через здобуту перемогу одразу у двох виборчих округах

К. Трильовський змушений був відмовитися від одного депутатського мандату в окрузі № 55 на користь свого заступника М. Лагодинського. Внаслідок цього УРП у парламенті представляли Л. Бачинський, К. Трильовський та М. Лагодинський (Додаток Д. 2) [258, с. 2]. Навесні 1908 р., після відмови від депутатського мандату націонал-демократа Володимира Охримовича, четвертим представником УРП у Рейхсраті став В. Стефанік [623, с. 80].

Таке представництво стало для УРП великим успіхом. У часописі «Громадський голос» зазначалося, що УРП свідомо не висувала багато кандидатур, щоб не розпорошувати власні сили, а зосередити свою увагу виключно на кількох кандидатах. Таке рішення було зумовлено також браком партійних фінансів, яких не вистачало для ведення передвиборчої агітації на належному рівні [363, с. 1]. На з'їзді УРП, який відбувся 25–26 грудня 1907 р. у м. Станіславів Л. Бачинський повідомляв, що найбільшу організованість у ході голосування проявили жителі Товмацького повіту. Політик говорив про причини відмови УРП утворити спільний виборчий блок із представниками УНДП. З цього приводу він зауважив, що націонал-демократи ввійшли в союз із русофілами та висунули у виборчих округах чимало «попівських кандидатур» [440, с. 2–3; 441, с. 2].

Напередодні відкриття першої сесії парламенту (червень 1907 р.) за ініціативи лідера УНДП Ю. Романчука було скликано нараду всіх українських депутатів з метою створення єдиного парламентарного клубу. У перший день роботи Рейхсрату, 20 червня 1907 р., українські депутати оприлюднили політичну заяву – «Декларацію руських послів парламенту відносно державно-правового статусу українського населення в Галичині та Буковині». В ній йшлося про необхідність запровадження національно-територіальної автономії для західноукраїнських земель у складі Австро-Угорщини, лунав протест проти існуючої крайової автономії, у якій преференції мали поляки. Також зверталася увага на незаконні виборчі махінації проти українських кандидатів. Під заявою підписалося 29 депутатів Рейхсрату, серед яких і Л. Бачинський [653, с. 55].

У липні 1907 р. була створена галицько-буковинська фракція, яка отримала назву Український парламентарний клуб. Вона нараховувала 25 депутатів, які за партійною належністю розподілялися наступним чином: 17 націонал-демократів зі Східної Галичини, 5 націонал-демократів із Буковини та 3 представники УРП. Головою фракції обрано Ю. Романчука. Незважаючи на те, що до складу керуючого органу групи увійшли представники від УРП, її політична позиція цілком визначалося у вузькому колі партійного керівництва націонал-демократів [768, с. 262–263]. На цей факт вказував Л. Бачинський: «...не досвід молодих послів використовували старші послы (Романчук, Василько, Олесницький, Кость Левицький) і вони переводили ухвали, яким противилась молода більшість» [35, арк. 3–4; 210, с. 2].

Одним із основних напрямків діяльності Л. Бачинського в Рейхсраті була підготовка інтерпеляцій (звернень) до міністерств Австро-Угорщини. У своїй автобіографії він зазначав, що, беручи участь в роботі Рейхсрату, не часто виголошував промови через велику кількість бажаючих виступити. В інтерпеляціях політика викривалися службові зловживання місцевої влади та жандармів на теренах Східної Галичини. Депутат зауважував, що «коли австрійські жандарми перестали знущатися над нашим селянством, коли викорінено у них побивання селян, то в тім є і часть моєї праці» [35, арк. 5; 210, с. 2].

У ході дослідження виявлено чотирнадцять інтерпеляцій, розроблених на протязі 1907–1911 рр. з ініціативи Л. Бачинського. Із них 5 звернень адресувалися міністру внутрішніх справ (одна з них одночасно міністру судівництва), 3 – міністру краювої оборони, 4 – міністру судівництва, 2 – міністру рільництва (одна з них одночасно міністру судівництва) і по одній – міністру скарбу та міністру віросповідання і просвіти. Зокрема, у номерах газети «Громадський голос» за 23 і 30 липня 1907 р. було опубліковано дві інтерпеляції – до міністра краювої оборони та до міністрів внутрішніх справ і судівництва. У першій із них депутат повідомляв про перевищення повноважень жандармами на теренах Східної Галичини [289, с. 2; 292, с. 2]. У цьому ж

часописі за 3 вересня було поміщено текст звернення Л. Бачинського до міністра внутрішніх справ з приводу необхідності обрання громадського самоврядування у с. Павелче Станиславівського повіту (нині с. Павлівка Івано-Франківського р-ну) [290, с. 2]. У грудні 1907 р. депутатом було ініційовано розробку чотирьох звернень до міністрів краювої оборони, скарбу, внутрішніх справ, а також віросповідання і просвіти [291, с. 2; 297, с. 2]. У травні та жовтні 1908 р. Л. Бачинським було підготовлено дві інтерпеляції до міністрів судівництва і рільництва [24, арк. 86; 293, с. 2].

На сторінках часопису «Громадський голос» за 19 лютого 1909 р. було поміщено звернення до міністра внутрішніх справ. У ньому Л. Бачинський повідомляв про безпідставну заборону місцевою владою проведення віча в с. Олеша Товмацького повіту. Зібрання мало відбутися 13 грудня 1908 р. під головуванням депутата Галицького крайового сейму від УРП І. Макуха. Причиною урядової відмови стала неперевірена інформація про поширення в селі епідемії тифу (Додаток Д. 5) [294, с. 2]. В інтерпеляції до міністра внутрішніх справ від 18 травня 1909 р. депутат охарактеризував переслідування місцевими органами влади членів товариства «Січ» у с. Ісаків Городенківського повіту як незаконні [26, арк. 1]. У лютому 1910 р. Л. Бачинським було надіслано письмове звернення до міністрів судівництва і рільництва у справі конфіскації землі в жителів с. Шешори Косівського повіту [295, с. 5]. 8 березня 1911 р. датується чергова інтерпеляція Л. Бачинського до міністра судівництва у справі незаконної конфіскації газети «Громадський голос». Зокрема, Львівською державною прокуратурою було заборонено публікацію статті під назвою «Терор». З цього приводу в документі зазначалося, що для українців Східної Галичини «нема... свободи преси і слова» [454, с. 1].

Під час роботи у Рейхсраті Л. Бачинський глибоко цікавився становищем українців не лише у виборчому окрузі № 59, який він представляв. У своїх письмових зверненнях депутат також звертав увагу на переслідування українських селян у тих повітах, які не належали до його преференції. Зокрема, під час засідання парламенту 26 жовтня 1909 р. він оприлюднив інтерпеляцію до

міністра краєвої оборони. У цьому документі Л. Бачинський інформував про незаконне вбивство жандармами Анни Коцовської, жительки с. Добрівляни Бобрецького повіту та поранення Сенька Новицького, жителя с. Соколова Воля Ліського повіту (нині Республіка Польща) [296, с. 3].

Депутатська діяльність Л. Бачинського носила опозиційний характер по відношенню до офіційної влади. 14 грудня 1907 р. на засіданні Рейхсрату Л. Бачинський висловив своє невдоволення політикою провладної коаліції в досить оригінальний спосіб – він кинув у міністра австрійського уряду уламком «пульта». З цього приводу К. Левицький зазначав, що в результаті радикал «вдарив... словінського посла д-ра Бенковіча» [200, с. 3; 680, с. 93; 770, с. 442; 775, с. 447]. У своїх спогадах Л. Бачинський відзначав, що ця обструкція викликала невдоволення зі сторони Українського парламентарного клубу, а його голова Ю. Романчук навіть закликав політика до відмови від депутатського мандату [35, арк. 5; 210, с. 2; 513, с. 114–115].

У Рейхсраті Лев Бачинський разом із членом УСДП Яцком Остапчуком та представниками від УНДП Степаном Онишкевичем та Титом Войнаровським входив до складу рільничої комісії та брав активну участь у її засіданнях. Зокрема, депутат вимагав від міністра рільництва видання закону, який би гарантував підвищення життєвого рівня українських селян [422, с. 2–3]. На нараді цієї комісії, яка відбулася 6 лютого 1908 р. Л. Бачинський долучився до дискусій, які стосувалися скасування ґрунтового податку для населення краю [360, с. 2].

Українські депутати на парламентарних засіданнях викривали зловживання жандармерії та виступали проти утисків українського населення на теренах Східної Галичини. У травні 1908 р. у с. Чернихів Тернопільського повіту відбувся конфлікт між селянами і місцевою владою з приводу заборони риболовлі у р. Серет. Зокрема, 12 травня під час вилову риби було затримано сім'ю – чоловіка з дружиною і сином. Проти таких дій жандармерії виступили селяни, які зібралися на протест біля будинку вїйта, де тимчасово перебували затримані. Жандарми почали стріляти у натовп людей, в результаті чого було

вбито 5 осіб (С. Лалик, М. Карачко, М. Мандзій, М. Шагедін та Н. Сидорак), а 10 – отримали важкі поранення. Згодом до села відправили два ескадрони кінноти та загін жандармів, які заарештували 38 осіб. Похорон п'яти убитих селян відбувся 14 травня. На ньому із поминальним словом виступив Л. Бачинський [317, с. 1; 785, с. 688–689]. Криваві події у с. Чернихів були предметом дебатів на засіданні Рейхсрату 18–19 червня 1908 р. Уряд виправдовував дії жандармів, а всю вину поклав на місцеве населення, яке нібито спровокувало конфлікт. У цій ситуації міністр краєвої оборони виступив у парламенті із заявою, що «жандарми... невинні, вони почали стріляти аж тоді, коли селяни, обкидали їх градом каміння...» Більшість парламентарів Рейхсрату під час голосування засудила незаконні вбивства селян [310, с. 1]. Натомість польська газета «Słowo Polskie» зазначала, що події в с. Чернихів були начебто «замовлені» галицькими депутатами, щоб викликати в Рейхсраті відповідний ефект під час обговорення українських справ [318, с. 1–2].

На засіданні парламенту, яке відбулося 21 березня 1909 р. Л. Бачинський, М. Василько, К. Трильовський і Ю. Романчук виступили проти призову українців до військової служби. З цього приводу газета «Громадський голос» повідомляла: «Коли-ж і тепер правительство дальше поступає несправедливо з українським народом, коли воно глухе на всі скарги того народу, то най воно не дивує ся, що українські послы не дадуть свого позволення на побір рекрута» [384, с. 7].

Іншою формою депутатської діяльності Л. Бачинського були його усні виступи на засіданнях Рейхсрату. Зокрема, 23 червня 1908 р. під час своєї промови в парламенті політик намагався привернути увагу австрійського уряду до актуальних проблем українського народу. Він зазначав: «Коли у нас в уряді явить ся шляхтич..., то урядники..., кланяючись до землі, просять гостя сідати... Коли натомість прийде до того самого уряду хлоп або робітник, то мусить він чекати довго, заки хтось зауважить его згорблену стать... І ходить він цілими місяцями, та все пани в уряді не мають для него часу». Депутат повідомляв про масові безпідставні арешти селян за поширення періодичних видань та участь у

виборчих агітаціях [397, с. 1–2]. Наприкінці свого виступу Л. Бачинський закликав різні політичні сили підкорених народів імперії до об'єднання з метою спільної боротьби з австрійським урядом (Додаток Д. 3) [398, с. 1–2].

Після обрання у листопаді 1908 р. нового міністра-президента Цислейтанії Р. фон Бінерт-Шмерлінга становище українських депутатів у Рейхсраті значно погіршилося. З ініціативи уряду було прийнято рішення протидіяти національним прагненням неавстрійських народів. Закони в парламенті мали ухвалюватися тільки за згоди більшості депутатів, серед яких домінували німці і поляки. «Руські внесення, навіть найскромніші, найсправедливіші, польсько-німецька коаліція своїми голосами відкидала...» – констатував часопис «Громадський голос» [386, с. 7].

Такий стан речей викликав обурення у середовищі членів УРП. Тому ці події стали предметом обговорення під час партійного з'їзду УРП 25–26 грудня 1908 р. у м. Тернопіль. Лев Бачинський з цього приводу констатував, що положення Основного закону Австро-Угорщини не поширюються на територію Східної Галичини. На підтвердження цієї тези він вказав на утиски українців зі сторони поляків [269, с. 1]. Депутат говорив про безперспективність ведення переговорів із Р. фон Бінерт-Шмерлінгом через його небажання йти на поступки українцям [25, с. 3]. Також з'їзд засудив угодовську політику УНДП, її небажання перейти в Рейхсраті до «найгострішої опозиції» щодо урядових кіл Австро-Угорщини. Було констатовано, що в разі відмови націонал-демократів змінити свою дотеперішню політичну стратегію депутати-радикали змушені будуть вийти зі складу спільного Українського парламентарного клубу і створити власну фракцію [270, с. 2; 768, с. 271].

Під час наради Українського парламентарного клубу 22 січня 1909 р. таки було досягнуто рішення про початок опозиційної діяльності всіх українських парламентарів по відношенню до уряду Австро-Угорщини. Наступного дня відбулося переобрання керівного складу галицько-буковинської фракції. Її головою і надалі продовжував залишатися Ю. Романчук, заступниками були

призначені Є. Олесницький та М. Василько. До складу парламентарної комісії увійшли Л. Бачинський, К. Левицький та Є. Левицький [226, с. 1].

Лідерські якості Л. Бачинського проявилися в умовах конфлікту серед українських депутатів у червні 1909 р. Цього місяця з Українського парламентарного клубу вийшли буковинські депутати та заснували власну фракцію, головою якої обрано було М. Василька [481, с. 1]. На думку Л. Бачинського, однією із причин цієї акції стала угодовська політика буковинських парламентарів та їх лояльне ставлення до міністра-президента Р. фон Бінерт-Шмерлінга [136, с. 3–4]. У результаті цього редакції часописів «Громадський голос» (УРП) та «Хлопська правда» (Головний Січовий комітет) закликали депутатів-радикалів теж покинути Український парламентарний клуб і заснувати власний. Проте Л. Бачинський не бажав повного розпорошення національних сил у Рейхсраті та виступив проти такої ініціативи. Він надіслав до редакції «Громадського голосу» листа, в якому заявив, що депутати від УРП не вийдуть із Українського парламентарного клубу та застерігав редакторів «в жаден спосіб не висказувати погляду, що і радикальні послы повинні тепер рівнож виступити» [146, с. 3; 385, с. 7–8].

В цій ситуації представники Українського парламентарного клубу 23 липня 1909 р. провели у м. Львів засідання задля вироблення спільного плану дій. У разі загострення конфлікту в Рейхсраті було прийнято рішення об'єднатися із депутатами інших національностей задля ведення спільної антиурядової боротьби та відстоювання національних інтересів [386, с. 7].

Другого травня 1910 р. відбулося переобрання президії Українського парламентарного клубу. Його очолив К. Левицький, заступниками було призначено Теофіла Окуневського та Євгена Петрушевича, а секретарем – Михайла Петрицького. До складу парламентарної комісії обрано Л. Бачинського та Є. Левицького [361, с. 4; 770, с. 447].

На засіданні Рейхсрату 9 червня 1910 р. Л. Бачинський виголосив промову, що стосувалася проведених на початку цього року виборів до угорського сейму. Він дав негативну оцінку приходу до влади в угорській частині монархії уряду

Кароя Куен-Гедерварі, який, за словами політика, не маючи підтримки в парламенті, за допомогою терору і насильства отримав більшість під час виборів. За сприяння австрійського уряду в Транслейтанію було надіслано військові загони для контролю за порядком і для сприяння проведенню виборчих махінацій. Такий стан речей викликав критику зі сторони Л. Бачинського. У своєму виступі на цьому засіданні він заявляв: «Я від імени радикальної фракції тай українського клубу прилучаю ся до сего протесту і в імени українського народа протестую... проти того, щоби в конституційній державі діяли ся такі насильства і то ще до того при помочи нашого правительства». Доповідь Л. Бачинського отримала схвалення серед інших депутатів (Додаток Д. 4) [402, с. 3].

Про свою депутатську діяльність Л. Бачинський періодично звітував перед своїми виборцями. З цією метою УРП організовувала численні віча та зустрічі парламентарів із населенням краю. У своїх виступах перед виборцями округу № 59 Л. Бачинський звертав увагу на численні правопорушення з боку польської влади та її негативне ставлення до українського народу. Зокрема, 29 червня 1907 р. за участі 5 тисяч осіб відбулося віче в м. Золотий Потік Буцацького повіту. Депутат окреслив присутнім основні напрями діяльності української фракції у Рейхсраті. В кінці зібрання учасники заспівали національний гімн «Ще не вмерла Україна» [446, с. 3]. Звіт парламентаря був схвально сприйнятий місцевими жителями 18 серпня в м. Товмач та 28 серпня у с. Делева Товмацького повіту. Також 1 вересня під час віча в м. Богородчани Л. Бачинський розповів про свою діяльність на парламентських засіданнях та охарактеризував зміст звернень до міністерств Австро-Угорської монархії [174, с. 2; 388, с. 3]. Ще одне народне зібрання було проведено 8 вересня 1907 р. в с. Єзупіль Станиславівського повіту під головуванням І. Макуха. Звіт зі своєї депутатської діяльності склали Л. Бачинський та Є. Левицький. Перший у двогодинній промові охарактеризував основні особливості нової виборчої реформи 1907 р., перебіг виборів та роль українських депутатів у роботі Рейхсрату [22, арк. 15; 172, с. 2; 387, с. 3]. У серпні 1908 р. Л. Бачинський звітував про свою працю на

парламентарній арені на вічах у містах Богородчани та Галич, селах Устя Снятинського повіту і Залуква Галицького повіту [23, арк. 17; 170, с. 3; 247, с. 3; 447, с. 3]. 4 жовтня в с. Глушків Городенківського повіту за участі Л. Бачинського відбулося чергове народне зібрання. Місцевий житель, член УРП Іван Радуляк під час відкриття віча висловив подяку депутату за складання звіту перед місцевим населенням [188, с. 2–3].

Лев Бачинський користувався в українському суспільстві високим авторитетом, а тому до його приїзду на віча населення сіл готувалося з особливою увагою. Зокрема, на зібранні 6 вересня 1908 р. в с. Петрилів Товмацького повіту Л. Бачинському під час зустрічі місцеві дівчата «кидали живі цвіти під ноги», а трибуну, за якою він виступав, було прикрашено синьо-жовтими хоругвами. Кількість осіб, присутніх на вічі, становила 2 тис. У газеті «Громадський голос» зазначалося, що депутат «має величезну симпатію у народа, а особиста поведінка з людьми просто чарує...» [409, с. 1]. Також 11 жовтня цього ж року в с. Сокирчин Городенківського повіту Л. Бачинським було скликано чергове народне зібрання. У «Громадському голосі» зазначалося: «Тов. посол в'їхав до села на возі, запряженим трьома парами волів. В тріумфальній брамі привитано посла старовинним звичаєм – хлібом і сіллю. Перед послом ішли сокирські січовики і сипали йому під ноги цвіти». Під час виступу Л. Бачинський склав звіт про депутатську працю, а також наголосив на важливості розвитку культурного життя в селі. Він закликав населення до просвіти, передплати газет і часописів, читання книг, «бо тим способом дібемо ся кращої долі!» [187, с. 2].

У рамках підбиття підсумків своєї діяльності в Рейхсраті за 1908 р. Л. Бачинський брав участь у вічі, яке відбулося 28 лютого 1909 р. в с. Черніїв Станиславівського повіту. У його роботі взяло участь близько 1,5 тис. осіб. Газета «Громадський голос» так описувала настрої учасників зібрання під час виступу депутата: «Бесіда тронула до глибини серця..., слухали пильно свого любого посла тов. д-ра Левка Бачинського... Були хвилі, що вічевики і вічевички сплакали над тим горем хлопським, яке їм представив посол радикальний»

(Додаток П. 4) [175, с. 5; 196, с. 3–4]. У 1910 р. депутат звітував про свою депутатську працю на народних зборах, які відбувалися 30 січня у с. Олешів Товмацького повіту та 2 липня у с. Лисець Станиславівського повіту [199, с. 5; 352, с. 6].

У 1911 р. відбулася нова виборча кампанія до вищого законодавчого органу Цислейтанії, яка була спричинена парламентською кризою та національними суперечностями, які фактично паралізували діяльність Рейхсрату. В результаті цього парламент не зміг ухвалити низку необхідних законів. Не були розглянуті законопроекти, підготовлені представниками Українського парламентарного клубу, що стосувалися актуальних проблем галицького суспільства. Серед них: запровадження дворічної військової служби, забезпечення безпечних умов праці робітників та дозвіл на вільну діяльність національно-культурних товариств. У цій ситуації імператор Франц-Йосиф I у березні 1911 р. оголосив про розпуск нижньої Палати Послів [487, с. 2; 559, с. 164]. Українські політичні сили, серед яких і УРП, розпочали підготовку до нових виборів. Іван Макух у своїх спогадах зазначав, що цю виборчу кампанію, порівняно із 1907 р., УРП організувала без особливого ентузіазму. Причиною цього, на його думку, був провал у намаганнях депутатів-українців добитися від уряду рівноправності з поляками в Східній Галичині [520, с. 188].

Другого квітня 1911 р. у м. Львів відбулося засідання Головного проводу УРП, на якому було вирішено розпочати передвиборчу агітацію й оприлюднити відозву до населення краю із закликом підтримати партію під час виборів. Відповідне звернення під назвою «Відозва до наших селян виборців!» було опубліковано в газеті «Громадський голос» за 5 квітня 1911 р. Під цим документом залишив свій підпис і Л. Бачинський. У документі подавалася інформація про причини розпуску Палати Послів та коротка характеристика депутатської праці представників від УРП протягом 1907–1911 рр. Крім того, УРП доводила до відома громадськості, що під час цієї виборчої кампанії, порівняно із 1907 р., буде збільшено число кандидатів-радикалів (Додаток Д. 1) [168, с. 1; 266, с. 2; 623, с. 80; 764, с. 76; 775, с. 508]. З метою збільшення

фінансових надходжень УРП ініціювала створення спеціального виборчого фонду, який очолив Л. Бачинський [161, с. 2].

Список кандидатів у депутати УРП узгодила на партійній нараді, яка відбулася 15 квітня 1911 р. у м. Станиславів. Порівняно із 1907 р. кількість виборчих округів, у яких було висунуто представників від УРП, зросла з трьох до восьми. Лев Бачинський і надалі був закріплений за округом № 59, а його заступником продовжував залишатися М. Корольок [342, с. 5; 411, с. 1; 775, с. 509]. Крім того, кандидатуру Л. Бачинського було висунуто у виборчому окрузі № 68 (Козова, Тернопіль, Збараж, Нове Село) [340, с. 2]. Відповідне рішення було ухвалено 3 травня на зборах делегатів від УРП у м. Тернопіль [215, с. 4–5] (Додаток Д. 6).

У своїй передвиборчій політичній програмі УРП проголосила курс на досягнення у майбутньому самостійності українських земель; запровадження соціалізму і цілковите усунення капіталістичного ладу; перехід поміщицьких земель у користування сільських громад; право голосу для жінок; вільний доступ до здобуття освіти для усіх верств населення. У військовій сфері УРП висунула вимоги цілковитої ліквідації імперської армії та створення народного ополчення для оборони краю. Можливі міждержавні конфлікти радикали пропонували вирішувати шляхом переговорів без застосування військової сили. УРП прагнула добитися повної свободи віросповідання та самостійності громад у виборі священнослужителів [189, с. 1; 190, с. 2–4; 407, с. 1; 408, с. 3–4; 681, с. 63]. Передвиборча програма партії не містила значних змін у порівнянні з програмою 1907 р.

Одним із основних методів передвиборчої агітації радикалів, і Л. Бачинського зокрема, була організація багатолюдних народних зібрань. «Нехай весь наш край зашумить вічами!» – стверджувалося у одній із заміток газети «Громадський голос» [141, с. 2]. За матеріалами цього часопису на підтримку Л. Бачинського в окрузі № 59 було організовано більше тридцяти народних зібрань [213, с. 3; 214, с. 3; 215, с. 4–5; 216, с. 5; 217, с. 7; 218, с. 2; 219, с. 4]. Зокрема, 9 квітня 1911 р. на вічі в м. Товмач його кандидатуру

підтримано місцевими жителями. На цьому зібранні політик охарактеризував свою попередню депутатську працю та подякував присутнім за підтримку [213, с. 3]. Наприкінці квітня – на початку травня Л. Бачинський отримав вотум довіри на народних зборах у селах Гарасимів і Жуків Городенківського повіту, Королівка, Хотимир та Нижнів Товмацького повіту [215, с. 5]. Наприкінці травня – на початку червня політик здобув підтримку на вічах у селах Кутище, Делева, Горигляди, Надорожна, Бортники, Вікняни та Прибилів Товмацького повіту, Жабокруки, Петрів, Ісаків, Живачів та Незвисько Городенківського повіту [218, с. 2–3]. Однак під час народного зібрання 12 червня у с. Лука Городенківського повіту місцеві жителі виступили проти кандидатури Л. Бачинського [351, с. 4].

Також народні віча на підтримку політика проводилися і в окрузі № 68. Так, 11 травня на зборах у с. Кальне Козовського повіту він здобув підтримку місцевого населення. «Хлопи прийняли з запалом кандидатуру тов. д-ра Льва Бачинського... Се дійсно чоловік, що був тоді віддав ся цілою своєю душею, щоби поліпшити бідного хлопського народу...» – стверджував часопис «Громадський голос». Також 14 травня кандидатуру Л. Бачинського було підтримало населення с. Купчинці Тернопільського повіту [215, с. 4–5].

Іншою формою агітації за Л. Бачинського було використання партійної преси. Зокрема, у газеті «Громадський голос» за 8 червня 1911 р. опубліковано коротку агітаційну замітку із закликом віддавати голоси за його кандидатуру під час голосування. Було констатовано, що Л. Бачинський – один із найавторитетніших діячів Східної Галичини: «...Ціле його жите се вічна боротьба з кривдниками наших бідних хлопів. Кождий хто чув промови тов. др. Льва Бачинського, той знає, що сей чоловік є найкрасшим заступником бідних мужиків...» [457, с. 3].

Під час цієї передвиборчої кампанії УРП і УНДП знову не змогли досягнути між собою компромісу. В середині квітня 1911 р. Є. Левицький пропонував Л. Бачинському під час виборчої агітації поділити між собою округ № 59 на дві рівні частини. Однак така пропозиція не знайшла підтримки у

радикала. Уже на початку червня націонал-демократи вимагали від Л. Бачинського припинити проведення ним передвиборчої агітації у Богородчанському повіті, який, на їхню думку, мав перебувати тільки у преференції Є. Левицького [160, с. 4; 211, с. 4]. Натомість радикали змогли порозумітися із соціал-демократами та розпочали з ними спільну передвиборчу кампанію. Так, у виборчому окрузі № 68 Л. Бачинський 14 червня 1911 р. зняв свою кандидатуру на користь соціал-демократа Я. Остапчука [219, с. 4].

Вибори до вищого законодавчого органу Цислейтанії в 19-ти сільських виборчих округах Східної Галичини були проведені у три етапи – 19, 26 червня і 3 липня 1911 р. За їх результатами в окрузі № 59 депутатом більшості став Л. Бачинський, який одержав 15 637 голосів виборців. Депутатом меншості обрано Є. Левицького, який здобув на 262 голоси менше ніж радикал. Внаслідок цієї виборчої кампанії із восьми кандидатів-радикалів до Рейхсрату було обрано п'ять осіб – Л. Бачинського, М. Лагодинського, К. Трильовського, П. Лаврука і В. Стефаніка. Загалом галицькі політичні сили здобули 26 депутатських місць. З них УНДП отримала 18 мандатів, УРП – 5, русофіли – 2 і УСДП – 1 [156, с. 4; 157, с. 5–6; 180, с. 3; 373, с. 2–; 374, с. 2–3; 375, с. 3; 419, с. 1–2; 520, с. 188–189].

За даними газети «Діло», на території Східної Галичини за результатами виборів 1911 р. українські політичні сили отримали 470 018 голосів (69,1 % від загального числа); в тому числі кандидати від УРП здобули 56 897 голосів (8,5 % від загального числа). У той же час польські і єврейські політичні сили – 203 109 голоси (29,9 %). У середовищі українських політичних сил перше місце посідала УНДП (279 093 голосів і 59,4 %), друге – русофіли (118 470 голосів і 25,2 %), третє – УРП (56 897 голосів і 12,1 %) і четверте – УСДП (15 558 голосів і 3,3 %). Порівняно із виборами 1907 р. спостерігалось загальне падіння підтримки українських політичних партій на користь польських та єврейських [308, с. 1–2]. На думку дослідника Олексія Сухого, такий стан речей був пов'язаний в першу чергу із посиленням втручання у хід виборчої кампанії зі сторони органів влади, які перебували під польським контролем, більшою кількістю зловживань і махінацій. Важливе значення мало також зростання авторитету Народно-

демократичної партії Польщі на чолі з Романом Дмовським та прагнення поляків закріпити свої позиції у Східній Галичині [743, с. 178–180].

Незначне падіння абсолютних і відносних цифр голосів, відданих за радикалів, обговорювалося на з'їзді УРП 23–24 грудня 1911 р. У своєму виступі Л. Бачинський акцентував увагу на окремих негативних тенденціях в середовищі партії, які проявилися в ході цих виборів. Зокрема, він зазначав, що стали помітними брак фінансування, політичних кадрів, відсутність партійної солідарності та віри у свої сили. Одною із причин слабкості УРП під час виборів до Рейхсрату Л. Бачинський вважав низький рівень політичної і національної свідомості галицького селянства [395, с. 3–4]. Тим не менше, навіть у таких складних умовах, незважаючи на зменшення загальної кількості голосів, відданих за радикалів, партії вдалося провести до парламенту навіть більше депутатів, ніж у 1907 р.

У Рейхсраті депутати від УРП 15 липня 1911 р. утворили Український радикальний клуб під керівництвом М. Лагодинського. Його заступником затверджено К. Трильовського, а секретарем – Л. Бачинського. Причиною утворення радикалами окремої фракції в парламенті стала угодовська політика українських націонал-демократів по відношенню до австрійської влади. Поряд із цим, не бажаючи розпорошення національних політичних сил, депутати від УРП вступили до Українського парламентарного союзу разом із представниками від Буковини. Його головою було обрано К. Левицького [470, с. 2]. Проти виходу зі спільної міжпартійної української фракції виступив Л. Бачинський. Він вважав, що «без радикалів взяли би в клубі верх угодовці і правительственники», тобто, прихильники співпраці з урядом [477, с. 5].

Під час засідань Рейхсрату Л. Бачинський намагався привернути увагу австрійського уряду до актуальних проблем галицького суспільства. Зокрема, 21 липня 1911 р. він підняв питання про необхідність зниження цін на проїзд у поїздах для працівників освітньої галузі, а також будівництва залізниці між містами Товмач і Городенка [227, с. 4]. Крім того, Л. Бачинський відзначився участю у розробці звернень до міністерств Австро-Угорщини. Так, 13 грудня

1911 р. було оприлюднено інтерпеляцію до міністра внутрішніх справ монархії з приводу обмеження діяльності товариства «Січ» в окремих селах Бучацького повіту [26, арк. 111].

Даний період депутатської діяльності Л. Бачинського характеризувався активною боротьбою за створення українського університету у м. Львів. Львівський університет було засновано ще 20 січня 1661 р. привілеєм короля Яна Казимира на базі єзуїтської колегії. У ході подій «весни народів» у 1849 р. цар надав дозвіл на викладання навчальних дисциплін в університеті українською мовою. До часу підготовки кваліфікованих кадрів навчальний процес мав здійснюватися німецькою мовою. У 1871 р. Франц Йосиф видав розпорядження про утраквістичний характер університету. Польську мову як офіційну для навчального закладу було введено у 1879 р. Тому на початку ХХ ст. активізувалася боротьба за створення власного, українського вищого навчального закладу. В 1910 р. польське керівництво Львівського університету розгорнуло кампанію з метою визнання закладу лише польським. Це викликало невдоволення зі сторони українських депутатів. У зв'язку з цим у містах і селах Східної Галичини відбулися масові віча, на яких виступали українські депутати [544, с. 3–4, 8]. До цих маніфестацій долучився і Л. Бачинський, який був учасником віч у селах Дора Надвірнянського повіту (14 серпня 1910 р.) та Павелче Станиславівського повіту (9 червня 1912 р.), м. Станиславів (9 червня 1912 р.) і м. Львів (30 червня 1912 р.) [145, с. 5; 173, с. 1–2; 252, с. 3; 448, с. 6].

Двадцять п'ятого січня 1911 р. К. Левицький заявив у парламенті, що єдиним способом розв'язання цієї проблеми стане поділ університету на два навчальні заклади – польський і український. Зневірившись у можливості вирішити питання університету в законний спосіб, українські депутати 26 березня 1912 р. вдалися до обструкції в Рейхсраті, яка спонукала міністра-президента Цислейтанії Карла фон Штюрґка активізувати переговори. У результаті домовленостей голова уряду пообіцяв скликати спеціальну конференцію в університетській справі, і обструкцію було тимчасово припинено [544, с. 8].

На початку травня 1912 р. К. фон Штюрґк запевнив К. Левицького, що австрійський уряд погодився на заснування українського університету в м. Львів. Однак ця інформація викликала бурхливі протести вже зі сторони польських професорів вищого навчального закладу [544, с. 9]. Уже 3 червня міністр освіти Макс Гусарек фон Гейнлейн надіслав лист до К. Левицького. У ньому він повідомив, що навчальний заклад визнано лише польським [465, с. 3]. Польська мова визнавалася «урядовою і адміністраційною..., викладовою і іспитовою на світських факультетах...» [511, с. 616]. Заснування українського університету відкладалося на 10 років. У відповідь на цей проєкт українські депутати того ж дня розпочали обструкцію в парламентських комісіях Рейхсрату нескінченими промовами [465, с. 3].

Від УРП до військової комісії парламенту входив тільки Л. Бачинський. Під час її засідання 13–14 червня 1912 р. він виголосив найдовшу в історії Рейхсрату промову [770, с. 489]. Про це детально інформував часопис УРП «Громадський голос»: «Всі думали, що він буде промовляти всего пару годин. Та сталося інакше. Тов. Бачинський говорив без перестанку цілу ніч з четверга на п'ятницю, аж до години 11.35 в полудень так, що його промова тривала цілих 13 годин і 5 хвилин. Була се найдовша промова, яку доси виголошено в австрійським парламенті» [465, с. 3].

Лев Бачинський розпочав свою промову 13 червня о 22.30 год. Спочатку він говорив жартома німецькою мовою, щоб іншим було цікаво його слухати. Проте вже через годину, зважаючи на те, що наступила ніч, зал засідань майже спорожнів, а на своїх робочих місцях залишилася тільки президія. Близько 3.00 год. через несприятливі погодні умови в залі засідання погасло світло; на протязі деякого часу освітлення було відновлено. Внаслідок втоми депутат перейшов з німецької на українську мову. За весь свій виступ він зробив дві перерви: о 5.00 і 7.00 годині. Один із присутніх у залі хотів сфотографувати Л. Бачинського, та серед ночі знайти фотоапарат йому не вдалося. Наступного ранку на чергове засідання до парламенту почали сходитися депутати, які були здивовані побачити за трибуною Л. Бачинського [465, с. 3–4; 684, с. 188]. Після

закінчення свого тривалого виступу йому надали медичну допомогу, бо був він «...такий ослаблений, що даліше говорення було небезпечно не тільки для його здоров'я, але навіть і життя». Принциповість і витривалість Л. Бачинського під час засідання військової комісії Рейхсрату викликали широкий резонанс у суспільстві та владних колах Австро-Угорщини (Додаток Д. 7) [314, с. 2–3]. Наддніпрянська газета «Рада» писала, що цей виступ політика став «лебединим співом» обструкції українських депутатів [376, с. 2].

Позитивну оцінку обструкції депутата в Рейхсраті подав І. Макух: «Його виступ у парламентарній комісії у Відні... став відомий не тільки в цілій Австрії, але й у цілому світі... Л. Бачинський був щирим борцем за права народу. Він був дуже характерний, і при тім зручний політик, незрівняний промовець, що поривав за собою маси, дуже обов'язковий, працьовитий і прекрасний оборонець у політичних процесах» [520, с. 162].

Внаслідок обструкції Л. Бачинського міністр освіти М. Г. фон Гейнлейн заявив, що український університет буде заснований протягом шести років, а до того часу буде проводитись підготовка українських кадрів на кафедрах, а також буде визначено місце знаходження університету. Після цього українські депутати припинили обструкцію; було розпочато нові переговори між урядом та парламентарями [312, с. 1; 314, с. 2–3; 544, с. 10; 611, с. 416; 686, с. 303]. В автобіографії Л. Бачинський так характеризував свою промову в Рейхсраті та її наслідки: «Багато здоров'я коштувала мені промова в військовій комісії під час дебатів над новим військовим законом, коли я говорив через цілу ніч без перерви. Ця промова примусила правительство видати письмо з приреченням заснування укр. університету» [35, арк. 5; 210, с. 2].

Багатогадинна обструкційна промова Л. Бачинського у Рейхсраті в червні 1912 р. набула широкого міжнародного резонансу. Зокрема, щоденна польськомовна газета в м. Чикаго (США) «Dziennik Chicagoski» називала виступ депутата рекордним. За інформацією, поміщеною в цій газеті, обструкція була спричинена тільки розглядом нової військової реформи в імперії. Самого Л. Бачинського було названо поляком за національністю. На основі цих даних

яскраво простежується ставлення польських емігрантів до українців Східної Галичини, яких розглядали виключно як частину польського народу, а їхні національні та культурні прагнення хотіли залишити поза увагою світової громадськості [491, s. 1]. Також про 13-годинний виступ Л. Бачинського повідомляла щоденна німецька газета «Allgemeine Zeitung». В одному з її номерів поміщено інформацію про огляд депутата лікарем Шубертом. Лікар повідомляв голові військової комісії Лосифу Погарнику, про те, що в Л. Бачинського спостерігалися ознаки сильного виснаження, а частота його пульсу становила 140 ударів у хвилину. У свою чергу Л. Погарник говорив, що попереджав депутата, ще в 5.00 ранку припинити виступ, але Л. Бачинський із посмішкою відповів, що він почувається добре [484, s. 5].

Крім того, обговорення питання відкриття українського університету обговорювалося під час народних зібрань на теренах Східної Галичини. Так, 17 червня 1912 р. у м. Львів за участі Л. Бачинського було проведено віче. Політик у своєму виступі охарактеризував питання університетської справи, а також стверджував, що українські депутати в Рейхсраті виступатимуть проти будь-яких обмежень прав населення краю. Також він закликав українських студентів і надалі відстоювати необхідність відкриття власного університету [316, с. 1–2].

У 1914–1916 рр. через Першу світову війну Рейхсрат не функціонував. 16 вересня 1916 р. на засіданні Українського радикального клубу прийнято рішення домагатися скликання парламенту «в як найкоротшім часі». Було написано звернення до голови Загальної української ради (ЗУР) К. Левицького з метою зібрання спільної наради всіх українських парламентарів. У результаті 23 вересня було проведено конференцію УПР. Ухвалену резолюцію про обов'язкове скликання парламенту було надіслано до австрійського уряду [149, с. 1]. Зрештою, робота парламенту відновилася у березні 1917 р., проте жодних кардинальних рішень ним так і не було прийнято [803, с. 117].

Отже, у 1907 і 1911 рр. на основі нового закону про загальне голосування відбулися дві виборчі кампанії до Рейхсрату, в яких безпосередню участь брав

Л. Бачинський. Зважаючи на високий авторитет політика, його було висунуто кандидатом у депутати від виборчого округу № 59 (Станиславів, Тисмениця, Богородчани, Золотий Потік, Обертин, Товмач, Галич). З метою посилення позицій Л. Бачинського серед населення округу УРП проводила численні віча та публікувала на сторінках часопису «Громадський голос» агітаційні замітки. Отримавши депутатський мандат, Л. Бачинський наполегливо відстоював національні та соціальні права українського населення. Основними формами його праці в Рейхсраті були підготовка численних письмових звернень до міністерств Австро-Угорщини та виступи на парламентських засіданнях. У своїх інтерпеляціях та промовах депутат гостро критикував місцевий польський та центральний австрійський уряди за значне обмеження прав українського народу, наголошував на утисках населення Східної Галичини зі сторони краєвих органів влади. Лев Бачинський відстоював тезу про необхідність єдності всіх українських депутатів Рейхсрату. Він засуджував розкол національних сил під час конфлікту з буковинськими депутатами та їх виходу в 1909 р. з Українського парламентарного клубу. Політик усвідомлював важливе значення розвитку вищої освіти на теренах Східної Галичини та підтримував ідею заснування у м. Львів українського університету. Значний розголос отримала його 13-годинна промова в червні 1912 р., яку можна вважати піком обструкційної кампанії українських депутатів.

Висновок до розділу

Завершуючи аналіз австрійського періоду діяльності Л. Бачинського, варто відзначити, що основи його світогляду сформувалися під час навчання у Коломийській гімназії. Під впливом відомих тогочасних українських діячів він завзято долучився до суспільно-політичного життя Східної Галичини. Активний етап політичної праці Л. Бачинського розпочався із його вступом у 1898 р. до лав РУРП–УРП. Завдяки високому авторитету та лідерським якостям політик протягом короткого часу зумів стати одним із провідних діячів радикального руху. Обрання його в 1905 р. головою УРП значно посилило позиції цієї

політичної сили на теренах Східної Галичини. З ініціативи політика організовувалися численні партійні з'їзди та народні віча. Лев Бачинський чітко усвідомлював важливість зростання рівня національної самосвідомості серед українців. У цій ситуації він зосереджував свою увагу на політичному та культурному розвитку населення краю, сприяв заснуванню осередків економічно-просвітницької організації «Коломийське товариство Народних спілок» та українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ».

Запровадження загального виборчого права до вищого законодавчого органу Цислейтанії значно покращило становище галицьких політичних партій, що проявилось під час двох останніх напередодні Першої світової війни виборчих кампаній 1907 і 1911 рр. Активну участь у підготовці до цих виборів брав Л. Бачинський, який мав високий авторитет і підтримку серед населення. Основними формами ведення політиком виборчих кампаній у 1907 і 1911 рр. були організація народних зібрань (переважно у сільській місцевості) та випуск партійного друкованого органу – газети «Громадський голос». Під час виборів 1911 р. спостерігалось незначне зменшення популярності УРП, що було спричинено внутрішньопартійними непорозуміннями, фінансовими труднощами та зниженням ентузіазму серед рядових членів партії. За результатами виборів УРП напередодні Першої світової війни із електоральним ядром 8,5–9 % виборців краю була третьою за впливовістю українською політичною силою Східної Галичини, а сам Л. Бачинський двічі у 1907 і 1911 рр. отримував депутатський мандат. Під час своєї праці у Рейхсраті політик готував численні звернення на адресу міністерств Австро-Угорщини, у яких викривав службові зловживання польської влади на теренах Східної Галичини. У парламенті політик наполегливо відстоював соціальні та національні інтереси українського народу. Лев Бачинський відіграв вагомий роль у боротьбі за створення у м. Львів українського університету. Під час засідання військової комісії Рейхсрату він виголосив найдовшу в історії Рейхсрату промову, яка тривала близько 13 годин. З початком Першої світової війни Л. Бачинський, як і решта депутатів, тимчасово припинив активну працю на парламентарній арені.

[21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 35, 44, 45, 48, 100, 101, 102, 106, 113, 116, 117, 118, 119, 130, 131, 132, 134, 136, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 198, 199, 200, 208, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 226, 227, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 247, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 276, 281, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 304, 308, 309, 310, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 329, 330, 332, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 358, 361, 363, 364, 373, 375, 376, 380, 385, 386, 387, 388, 397, 398, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 411, 412, 413, 415, 416, 419, 422, 427, 429, 430, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 454, 457, 465, 470, 472, 473, 476, 479, 480, 482, 484, 487, 491, 499, 500, 502, 503, 511, 513, 516, 520, 521, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 536, 539, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 557, 559, 575, 576, 578, 582, 583, 584, 586, 587, 588, 589, 594, 598, 610, 611, 619, 620, 621, 623, 625, 630, 631, 634, 651, 652, 653, 654, 676, 677, 680, 681, 684, 685, 686, 688, 691, 692, 694, 697, 698, 702, 735, 737, 742, 743, 743, 750, 758, 763, 764, 765, 766, 768, 770, 771, 775, 776, 785, 788, 789, 801, 803, 809].

РОЗДІЛ 3.

РОЛЬ ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО В ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ У ХОДІ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 1914–1923 РР.

3.1 Політична діяльність під час Першої світової війни

Лев Бачинський був активним учасником національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. З початком Першої світової війни політик був змушений виїхати до м. Відень. У еміграції він долучився до діяльності українських міжпартійних політичних об'єднань – ЗУР, УПР, а також брав участь у діяльності Українського допомогового комітету, створеного у вересні 1914 р. під керівництвом Ю. Романчука. До його складу входили Лев Бачинський, Кость Левицький, Сидір Голубович, Володимир Сінгалевич, о. Степан Онишкевич. Під час засідання 29 вересня 1914 р. обговорювалося питання арештів та інтернування українців зі Східної Галичини в табір Талергоф. Варто зазначити, що діяльність Українського допомогового комітету сприяла виникненню на еміграції національних об'єднань духовенства, службовців, адвокатів, українських приватних інституцій та ін. [666, с. 38]. Влітку 1915 р. комітет допомагав поверненню біженців на батьківщину, виробляв документи, забезпечував проїзд залізницею та надавав матеріальну допомогу [638].

Перебуваючи у м. Відень, Л. Бачинський опікувався долею переселенців, вивезених австрійцями до концентраційних таборів Гмінд, Брук, Талергоф та ін. На початку квітня 1915 р. розпочалися масові бунти полонених у таборі Гмінд, які були спричинені підвищенням цін на продукти харчування та зменшенням добової норми хліба. З метою заспокоєння та припинення цих заворушень Л. Бачинський приїздив на зустрічі з полоненими. Під час відвідування табору, він констатував, що зменшення видачі хліба і зростання цін спричинено важким матеріальним становищем Австро-Угорщини. Однак полонені під час доповіді Л. Бачинського вигукували: «Коли не мають тут чим годувати, то на що нас з

дому брали?.. Ми не хочемо їх хліба, ми дома маємо свій!» [518, с. 3; 538, с. 26]. За інформацією Василя Маковського, 15 липня цього ж року Лев Бачинський, Лев Левицький та Ілля фон Семака знову прибули до табору. Метою дводенних нарад були питання повернення полонених до Східної Галичини, або їх еміграції до Німеччини, надання лікарської допомоги, покращення харчування дітей і хворих, а також відкриття у таборі дитячих садочків [519, с. 5].

В еміграції Л. Бачинський входив до складу всеукраїнської політичної організації ЗУР, створеної 5 травня 1915 р. у результаті реорганізації ГУР. Остаточне рішення про перетворення ГУР в ЗУР було ухвалено 30 квітня цього ж року на нараді представників УНДП, УРП, УСДП, буковинських націонал-демократів і СВУ [253, с. 1; 319, с. 62–63; 535, с. 1; 799, с. 18]. До її складу від Східної Галичини ввійшли: 14 делегатів від УНДП, 6 – від УРП (Л. Бачинський, Я. Веселовський, М. Лагодинський, І. Макух, О. Назарук і К. Трильовський), 5 – від УСДП. Буковину представляли 5 націонал-демократів, 1 представник Української народної партії та 1 соціал-демократ; Наддніпрянщину репрезентували 3 делегати від СВУ (Додатки Ж. 1–Ж. 2) [6, арк. 102; 248, с. 2; 432, с. 1; 453, с. 363; 800, с. 478].

Перше засідання ЗУР відбулося 5 травня 1915 р. у м. Відень. У його роботі взяли участь 24 члени Ради, серед яких і Л. Бачинський. Головою новоствореної організації було обрано лідера УНДП К. Левицького, а його заступниками – Л. Бачинського від УРП, М. Ганкевича від УСДП, Є. Петрушевича від УНДП та М. Василька як представника Буковини. На цій нараді з ініціативи Л. Бачинського було прийнято рішення про скликання регулярних пленарних засідань ЗУР двічі на місяць [7, арк. 1–5; 319, с. 66; 558, с. 53; 593, с. 26; 603, с. 67; 631, с. 128; 810, с. 345].

Дванадцятого травня цього ж року відбулося друге засідання ЗУР за участі 26-ти її членів. На порядок денний було винесено наступні питання: розгляд привітального листа від УСС з нагоди створення ЗУР, функціонування української преси; розробка програмного документу організації та її регуляміну (регламенту). Лев Бачинський пропонував ухвалити тимчасовий проект

регламенту Ради, оскільки «регулямін уже тепер потрібний». Однак проти його ініціативи виступили націонал-демократи К. Левицький та В. Бачинський, вимагаючи розгляду цієї справи на наступній нараді. З цього приводу в протоколах засідань Ради повідомлялося, що «внесок Льва Бачинського не осягнув більшості» голосів [7, арк. 7, 16; 354, с. 1–2].

Важливим питанням, що потребувало нагальної уваги ЗУР, було становище репресованих австрійською владою українських в'язнів. На засіданні Ради 12 травня 1915 р. І. Макух від імені УРП вимагав від президії організації детального звіту про майбутні заходи ЗУР у справі звільнення українських в'язнів із австрійського концтабору Талергоф. Відповідаючи на запитання доповідача, К. Левицький зауважив, що це питання з ініціативи Л. Бачинського уже обговорювалися на вужчих нарадах президії ЗУР [7, арк. 16–18].

Цього ж дня за активної участі Л. Бачинського було затверджено «Відозву Загальної Української Ради». Метою діяльності Ради проголошувалося здобуття вільної самостійної Української держави на території Наддніпрянщини, надання автономії Східній Галичині та Північній Буковині у складі Австро-Угорщини, а також «розбите царської імперії» при допомозі військ Центральних Держав. Стверджувалося, що визволення українського народу з-під влади Російської імперії «є конечне в інтересі людскости, цивілізації, демократії і волі» (Додаток Ж. 23) [8, арк. 49–49зв; 113, с. 222–223; 509, с. 117–118; 516, с. 47]. Також у статуті організації йшлося про те, що ЗУР є репрезентацією «інтересів українського народу на час війни» [6, арк. 102]. На цьому засіданні було затверджено текст листа на адресу УСС. У ньому висловлювалася подяка українській армії за її перемоги та героїчну боротьбу в ході військових дій. Наголошувалося, що УСС вказують українському народові шлях до волі та незалежності: «...Ви пішли проти ворога..., що хоче сей нарид стерти з лица землі. Ви пішли..., щоби з поля пожарів і смерти принести Україні волю!» [393, с. 11–12].

Лев Бачинський був присутнім на третьому засіданні ЗУР, яке відбулося 19 травня 1915 р. У ході цієї наради було створено п'ять секцій: правно-

політичну (14 членів), пресову (9 членів), еміграційну (5 членів), економічну (5 членів) і культурну (5 членів). Як досвідчений юрист, Л. Бачинський увійшов до складу правно-політичної та еміграційної секцій [7, арк. 19–22; 354, с. 1–2; 720, с. 261; 805, с. 14]. Зокрема, перша із них займалася підготовкою звернень до населення краю та уряду Австро-Угорщини, проводила організацію засідань ЗУР тощо. У функції еміграційної секції входила опіка над військовими емігрантами [810, с. 346]. На цьому засіданні він брав участь у дискусії, яка стосувалася визначення офіційної назви українських військових формувань у складі австрійської армії. Під час свого виступу Л. Бачинський стверджував, що в тогочасній пресі УСС досить часто іменують «Українськими легіонерами», що викликало нерозуміння у суспільстві. У ході обговорення цієї проблеми В. Темницький наполягав затвердити на офіційному рівні саме назву «Українські легіонери» для різниці від польських військових формувань. До слова, польські політичні кола у розмовах із представниками австрійської правлячої еліти намагалися представити Легіон УСС саме як польську частину. Натомість Л. Цегельський, який на початку травня провів зустріч із українськими військовими у м. Мукачево, наголошував на необхідності закріплення назви «Українські січові стрільці». Термін «Українські легіонери» він пропонував застосовувати виключно в розмовах із австро-німецьким військовим командуванням, якому не зовсім зрозумілою була етимологія слів «січові стрільці» [7, арк. 26–27].

Цього ж дня за участі Л. Бачинського нарешті було ухвалено регламент організації. Відповідно до нього пленарні засідання ЗУР мали проводитися раз у два тижні, а надзвичайні – скликатися президією тільки у випадку особливої потреби. Засідання відбувалися за участі більшості членів організації, запрошених в усній або письмовій формі. Під час кожної наради президія або секретаріат зобов'язувалися здавати звіти зі своєї діяльності. Проект всіх важливих документів (відозв, ухвал, листів тощо) у письмовій формі вручалися кожному члену організації за день до початку засідання. Ухвалені документи закріплювалися підписами голови, заступника та члена секретаріату Ради.

Секретаріат ЗУР мав працювати постійно і колегіально кворумом не менше трьох членів. Він зобов'язувався вести протоколи пленарних засідань та виготовляти тексти заяв, відозв, листів, звернень. У регламенті стверджувалося, що автономним органом Ради та керівним органом УСС є Українська Бойова Управа, яка затверджується президією ЗУР [8, арк. 50–52а]. Її визначним членом та скарбником був основоположник українського тіловиховання, голова товариства «Сокіл-Батько» І. Боберський [721, с. 45; 722, с. 812].

Лев Бачинський був учасником нарад, які проводилися 2, 9 і 16 червня 1915 р. Однак у протоколах засідань ЗУР не зафіксовано інформації про його участь у дискусіях та обговоренні питань, які виносилися на розгляд [7, арк. 44, 50, 58].

Влітку 1915 р., унаслідок посилення в ЗУР позицій очільників національно-демократичних партій Східної Галичини і Буковини К. Левицького і М. Василька, в її середовищі активізувалися опозиційні настрої. Члени УРП піддавали критиці занадто поміркований та лояльний до австрійської влади, на їх думку, курс президії Ради. Звинувачували її у неспроможності зупинити посилення польських впливів на території Східної Галичини та зміцнити захист інтересів українського народу на звільнених від російських військ у ході німецько-австрійського наступу теренах. Невдоволення курсом діяльності очільника організації К. Левицького висловив і його однопартієць Є. Петрушевич, який на знак протесту в червні 1915 р. вийшов зі складу ЗУР [689, с. 27; 767, с. 31]. Зрештою, 23 червня на засіданні Ради відбувся відкритий конфлікт між її членами. У своїй доповіді К. Левицький повідомив, що Є. Петрушевич без пояснення причини припинив свою діяльність в ЗУР, а також прозвітував про перебіг переговорів з К. фон Штюрком. Розпочалася жвава дискусія, в якій взяли активну участь представники від УРП. Зокрема, І. Макух висловив своє невдоволення з приводу відставки Є. Петрушевича та зустрічі із міністром-президентом: «...звіт з розмови у Штірка [К. фон Штюрка. – Г. П.] паде на нас як грім». Він звинуватив президію ЗУР у поганому інформуванні членів Ради про хід і стан політичних справ. Обурення з приводу закидів

радикала висловили М. Василько та К. Левицький. Натомість І. Макуха підтримали однопартійці К. Трильовський та Л. Бачинський. Зокрема, останній, не заперечуючи заслуг К. Левицького і М. Василька, стверджував, що «не найшов я тої щирості в Президії, якої сподівався». Також Л. Бачинський констатував, що необхідно було «так справу вести, щоби не було місця на такі дискусії». Продовжуючи свій виступ, він зауважував, що досі ще не представлено на розгляд головою організації загального звіту про політичне становище українських земель починаючи від осені 1914 р. Наприкінці засідання Л. Бачинський запросив усіх членів ЗУР на шевченківське свято, яке мало відбутися 27 червня 1915 р. у таборі для військовополонених у м. Гмінд (нині Австрія) [7, арк. 69–72, 75].

Одним із основних напрямів роботи ЗУР була підготовка численних звернень до українського населення. Зокрема, під впливом наступу австро-німецької армії та звільнення від російських військ м. Львів наприкінці червня 1915 р. Рада оприлюднила «Відозву до українського народу Галичини й Буковини». Цю заяву, під якою залишив свій підпис і Л. Бачинський, розробили учасники правно-політичної секції. У документі ЗУР закликала населення відновлювати національне громадське життя на звільнених від російських військ теренах: «...щоби там, де щез вже наш ворог, наново повставали наші давні українські організації політичні, економічні, культурні!» Також висловлено сподівання на подальший успішний наступ військ Центральних Держав на територію Наддніпрянщини: «маємо надію, що побідно підуть далі, що перейдуть кордон, що понесуть волю і на нашу закордонну російську Україну» (Додаток Ж. 4) [8, арк. 61; 535, с. 3–4].

Під час засідання 7 липня 1915 р. Л. Бачинський не брав участі в роботі Ради. Цілком імовірно, що після звільнення 8 червня цього року від російських військ м. Станиславів він на деякий час повернувся до міста. На засіданні ЗУР, яке відбулося 21 липня 1915 р., Л. Бачинський під враженням від здійсненої поїздки в Східну Галичину охарактеризував політичну ситуацію на звільнених від російської окупації українських етнічних землях. Він повідомляв, що «в краю

запанувала Польща», а самі поляки «заангажувалися в сторону москалів» [7, арк. 90–96].

Одинадцятого серпня 1915 р. Л. Бачинський брав участь у дискусії над проєктом відозви, запропонованої соціал-демократом М. Ганкевичем. У цьому документі висловлювалося позитивне ставлення Ради до успішного наступу німецько-австрійських армій на територію Холмщини і Західної Волині. Стверджувалося, що цей похід «...принесе російській Україні волю і виповнить... місію охорони свободи і цивілізації від варварства». Також ЗУР застерігала австрійську владу від приєднання українських земель до складу польської держави. Однак публікація цієї відозви була заборонена державною цензурою, тому вона не потрапила на шпальти періодичних видань [7, арк. 102–104].

Іншою формою діяльності Л. Бачинського на посаді заступника голови ЗУР була участь у проведенні переговорів із офіційними колами Австро-Угорщини. Зокрема, 19 червня 1915 р. Л. Бачинський, К. Левицький, М. Василько та М. Ганкевич зустрілися із прем'єр-міністром Австрії К. фон Штюрґком. Голова ЗУР окреслив основні вимоги української сторони. В першу чергу делегати домагалися національно-територіальної автономії для Східної Галичини і Буковини та усунення з посади галицького намісника представника польських політичних кіл Вітольда Коритовського. Кость Левицький висловив своє обурення з приводу дій москвофілів у Східній Галичині, яким «полишено повну свободу». К. фон Штюрґк заявив, що уряд Австро-Угорщини не планує задовольнити вимогу поділу Галичини на Східну і Західну, а прагне досягти угоди та порозуміння між українцями і поляками. Він підкреслив, що цілком підтримує політичний курс В. Коритовського. У відповідь Л. Бачинський звинуватив офіційний уряд у навішуванні українському національному руху в Східній Галичині ярликів сепаратизму і москвофільства. Натомість, за його словами, представники російської окупаційної адміністрації в краї «...як тільки прийшли, зараз пізнали: москвофілів взяли в опіку і протекцію, українців арештовали і вивозять» [7, арк. 63–66; 509, с. 126–127].

Двадцять першого серпня 1915 р. відбулася зустріч делегації ЗУР у складі К. Левицького, Л. Бачинського, М. Василька і М. Ганкевича із міністром закордонних справ Австро-Угорщини Іштваном фон Буріаном. Основні вимоги представництва ЗУР зводилися до питання майбутнього післявоєнного врегулювання відносин між українцями і поляками. Однак міністр не надав галичанам чіткої відповіді на їх звернення. Ця зустріч стала предметом обговорення на засіданні Ради 27 серпня. Зокрема, Л. Бачинський констатував, що у вищих колах Австро-Угорщини відсутнє зацікавлення українським питанням: «...наша справа не знаходить в міністерстві заграничних справ зрозуміння». Голова ЗУР К. Левицький у своїх спогадах зазначав, що І. фон Буріан «не мав ані енергії, ані ясної думки» з приводу майбутнього монархії і народів, які її населяли [7, арк. 109–110; 509, с. 117–118, 128–129].

Під впливом вдалого наступу австро-німецьких армій влітку 1915 р. на територію Східної Галичини і Волині постало питання про перенесення центру діяльності ЗУР із м. Відень до м. Львів. Ця проблема обговорювалася на засіданні Ради 11 вересня 1915 р. Під час дискусій Л. Бачинський наполягав на тому, щоб організація продовжила свою роботу в м. Відень, «...бо тут концентрується вся політика». На місце членів ЗУР, які прагнули повернутися на батьківщину, він пропонував обрати інших представників. Політик радив утворити спеціальну делегацію ЗУР, яка мала б функціонувати у м. Львів. До складу цієї комісії він рекомендував включити М. Ганкевича і С. Голубовича. У свою чергу М. Ганкевич у разі повернення членів президії ЗУР до краю пропонував на місце К. Левицького призначити Є. Олесницького, на посаду Л. Бачинського – Я. Веселовського, а на своє місце – В. Темницького. Проекти цих рішень Л. Бачинського та М. Ганкевича були підтримані членами Ради [7, арк. 116–117; 509, с. 154].

За участі Л. Бачинського 16, 20, 23 і 25 жовтня 1915 р. відбулися чотири наради ЗУР. Остання згадка про його перебування у м. Відень в цьому році датується 25 жовтнем. На основі аналізу протоколів засідань Ради простежено відсутність Л. Бачинського на зібраннях організації з 11 грудня 1915 р. по

8 липня 1916 р. [7, арк. 121, 130, 142, 155, 179]. За повідомленням газети «Діло» від 3 листопада 1915 р. політик повернувся до м. Станиславів і відновив діяльність своєї адвокатської канцелярії [133, с. 4; 790, с. 172].

Дослідниця Тетяна Панфілова, вивчаючи історичні процеси цього періоду, подає інформацію про те, що в грудні 1915 р. делегація ЗУР у складі Лева Бачинського, Лонгина Цегельського, Гядора Стрипського та Олександра Скоропис-Йолтуховського здійснили візит до м. Будапешт; домовилися з прем'єр-міністром Угорщини графом Іштваном Тисою про видання в Угорщині угорською мовою журналу «Україна» під редакцією Г. Стрипського [673, с. 383–384].

У полі зору ЗУР знаходилися також релігійні процеси на західноукраїнських землях. Намагання єпископа Г. Хомишина запровадити в 1916 р. календарну реформу (перехід на григоріанський календар) у Станиславівській єпархії ГКЦ викликало негативну реакцію в галицькому суспільстві. 27 лютого цього ж року делегація ЗУР на чолі з Л. Бачинським звернулася до єпископа із проханням відтермінувати проведення реформи. На думку українських політиків, відмінності у церковному календарі між українцями і поляками були одним із аргументів на користь ідеї поділу Галичини на Східну і Західну. Вони вважали, що це питання не належить до компетенції єпископа, його може вирішувати тільки провінційний синод. Незважаючи на протести українського політикуму, Г. Хомишин все ж таки здійснив реформу календаря. Фактично григоріанський календар діяв у Станиславівській єпархії ГКЦ з березня 1916 р. по березень 1918 р. [596, с. 35, 39; 668, с. 46–57].

Влітку 1916 р. російська армія здійснила вдалий наступ на Східному фронті, відомий як Брусиловський прорив. Було повторно окуповано майже всю територію Північної Буковини та значну частину Східної Галичини із містами Станиславів, Коломия, Галич, Броди. Очевидно, ці події змусили Л. Бачинського повернутися назад до м. Відень. Інформація про його участь у засіданні ЗУР датується 8 липня 1916 р. [7, арк. 274]. Крім того, до столиці Австро-Угорщини

був змушений емігрувати В. Стефаник, який разом із Л. Бачинським та Я. Веселовським проживали в одному помешканні [615, с. 45].

У результаті окупації частини Східної Галичини та Північної Буковини представниками ЗУР за участі Л. Бачинського було розроблено відозву «До всього культурного світу» від 15 вересня 1916 р. Німецькою мовою текст звернення з'явився через тиждень – 22 вересня. У цьому документі лунав протест проти намагання Російської імперії інкорпорувати захоплені західноукраїнські землі. Було констатовано прагнення українців «бути самостійними господарями своєї землі, в сім'ї вільних і рівних народів, і мати повну змогу розвивати свої духовні сили і матеріальні багатства свого краю» [8, арк. 172–177; 509, с. 389–393; 805, с. 14].

Шістнадцятого вересня 1916 р. у м. Відень відбулася зустріч членів ЗУР (Л. Бачинський, Ю. Романчук, К. Левицький і В. Темницький) із генерал-губернатором Галичини Еріхом фон Діллером. Предметом обговорення стала проблема відбудови краю, а також відкриття української гімназії для навчання дітей евакуйованих родин на звільнених від російської армії територіях. Члени ЗУР вимагали від генерал-губернатора припинити винищування австро-німецькими військами майна галицького населення у ході проведення евакуацій. Проте вимоги української сторони так і не були розглянуті [509, с. 393–395].

Через військові поразки армій Центральних Держав у 1916 р. на порядок денний внутрішньополітичного життя Австро-Угорщини вийшло питання стратегічного партнерства між австрійською владою та польським національним рухом. Офіційний Відень під загрозою військової катастрофи намагався заручитися підтримкою зі сторони провідних польських діячів. Такий стан речей викликав занепокоєння у верхівки західноукраїнського політикуму. Зокрема, 4 листопада 1916 р. під час аудієнції із президентом міністрів Цислейтанії Ернестом фон Кьорбером члени ЗУР, серед яких і Л. Бачинський, виступали проти створення Польського королівства, а також вимагали негайного закріплення на офіційному рівні поділу Галичини на українську і польську частини. Однак, уже наступного дня було опубліковано маніфест цісаря Франца

Йосифа I та німецького кайзера Вільгельма II, який надав полякам право на створення власної держави і обмежував права Східної Галичини шляхом надання автономії неподільній Галичині. Таке рішення фактично перекреслювало всі державотворчі прагнення української еліти. Під впливом цих подій на засідання ЗУР, яке відбулося 6 листопада, члени організації висловили протест проти включення до складу майбутньої Польської держави етнічних західноукраїнських земель. Після звіту К. Левицького всі члени президії Ради на знак протесту, серед яких і Л. Бачинський, склали свої мандати [7, арк. 325–332; 509, с. 418–419, 428–431; 767, с. 37–38].

Сьомого листопада 1916 р. Л. Бачинський був присутнім на нараді Українського парламентарного клубу. Було вирішено створити спеціальну комісію для підготовки звернення («меморіялу») до імператора Франца Йосифа I із протестом проти такого рішення вищих урядових кіл. До складу цієї комісії увійшли Лев Бачинський, Семен Вітик і Станіслав Дністрянський [509, с. 431–432].

Восьмого листопада цього ж року галицькі депутати розпустили Український парламентарний клуб і утворили УПР під керівництвом Ю. Романчука. Його заступниками призначено Л. Бачинського і Є. Петрушевича, а секретарем – Л. Цегельського. До парламентарної комісії були обрані Є. Левицький та К. Трильовський, а їх заступниками стали В. Сінгалевиц та М. Лагодинський. Проте Є. Левицький заявив, що через сімейні обставини не зможе брати участі у роботі цієї комісії. Тому на його місце було призначено В. Сінгалевица. У новоутвореній організації галичани відмовилися від об'єднання із представниками від Північної Буковини, остерігаючись зростання впливу М. Василька. У цій ситуації до складу УПР увійшли тільки представники від галицьких партій УНДП та УРП [555, с. 94; 556, с. 279; 593, с. 29].

Цього ж дня за участі Л. Бачинського було підготовлено першу відозву УПР до українського народу. У ній новостворене об'єднання засудило політичні дії офіційного уряду монархії та рішення від 5 листопада щодо «польської

автономії на нашій землі». УПР закликала населення краю до протестів та боротьби за досягнення національно-територіальної автономії Східної Галичини у складі Австро-Угорщини, а також надання галичанам власного українського сейму в м. Львів [509, с. 432–443; 510, с. 499; 593, с. 28; 603, с. 68]. Під час засідань УПР, які відбувалися 9–14 листопада 1916 р., було вирішено заснувати «Фонд національної самооборони» та створити ряд комісій, а саме господарську і відбудови краю, а також у справах евакуйованих [555, с. 95]. Остаточне організаційне оформлення УПР відбулося на нарадах 24 і 25 листопада. Було ухвалено рішення розширити представництво організації шляхом залучення по одному представникові від галицьких політичних партій та депутатів Галицького крайового сейму [555, с. 95].

Після смерті Франца Йосифа I (21 листопада 1916 р.) та приходу до влади імператора Карла I в політиці Австро-Угорської монархії щодо українців розпочався новий етап. На цього правителя політична еліта Західної України покладали великі сподівання. Яскравим проявом цього став прийом Л. Бачинського, Ю. Романчука, К. Левицького, Є. Петрушевича та Є. Левицького у цісаря Карла I, який відбувся 21 травня 1917 р. у замку Лаксенбург. Приводом до зустрічі з імператором було питання майбутнього скликання австрійського Рейхсрату. Карл I заявляв, що функціонування вищого законодавчого органу Цислейтанії є необхідним для посилення авторитету влади в суспільстві та зміцнення впливу Австро-Угорщини на міжнародній арені. У свою чергу Ю. Романчук від імені всіх представників делегації УПР висловив підтримку цісарю щодо скликання парламенту. У ході розмови Карл I виявив зацікавлення справами Східної Галичини. Він наголошував на високому рівні патріотизму українців, а також не оминув своєю увагою діяльність УСС, які брали активну участь у боях проти російської армії. «Український Легіон дуже мені симпатичний» – стверджував цісар. Лев Бачинський звітував імператору про політичну ситуацію в Станиславівському повіті. Крім того, політик у розмові із Карлом I порушив проблеми евакуації населення повіту в ході російської окупації та таборів утікачів. Ця зустріч стала прямим свідченням досить значного

авторитету західноукраїнського політикуму в найвищих колах Австро-Угорщини [510, с. 547–548].

Відновлення на короткий час діяльності Рейхсрату в 1917 р. дало можливість представникам УПР використати парламентську трибуну для діалогу із урядом монархії. Так, 30 травня 1917 р. на засіданні парламенту Є. Петрушевич і Ю. Романчук від імені УПР виступили із заявою про «державно-правове становище Галицько-Володимирського Королівства». Ця відозва була розроблена за безпосередньої участі Л. Бачинського, а в кінці документу стоїть його підпис. У заяві наголошувалося на тому, що Холмщина, Підляшшя і Волинь є споконвічними етнічними українськими територіями і тому не можуть увійти до складу Польської держави. Наголошувалося на позитивному ставленні УПР до діяльності на території Наддніпрянщини Української Центральної Ради (УЦР). У документі з цього приводу стверджувалося, що галичани «не залишать боротьби, доки велика українська нація на всій своїй національній території не осягне найповніших... прав». Аналіз цієї відозви свідчить про домінування ідеї української соборності та відновлення національної державності у поглядах політичної еліти Східної Галичини загалом та Л. Бачинського зокрема [510, с. 557–559].

Ще в квітні 1917 р. буковинський політик М. Василько виступив із пропозицією відновлення загальнонаціональної політичної організації, якою була ЗУР. Цю ідею підтримував також Ю. Романчук. Така позиція керівника організації стала однією з причин загострення конфліктів у середовищі УПР. У цій ситуації Ю. Романчук 7 червня 1917 р. заявив про свій намір припинити головування в УПР. На наступному засіданні, яке відбулося 14 червня цього ж року Лев Бачинський і Володимир Загайкевич виступили за входження до складу УПР буковинців. Однак ця ідея не знайшла підтримки серед більшості членів організації та не була втілена у життя. У середині серпня 1917 р. Ю. Романчук повернувся на батьківщину. Новим очільником УПР 25 вересня було призначено Є. Петрушевича [510, с. 584–585; 555, с. 97]. Наступного дня на засіданні УПР за участі Л. Бачинського відбулося обговорення питання підготовки основних

вимог до міністра-президента Австрії Ернста Зайдлера фон Фойхтенга. Сам політик, турбуючись про покращення життєвого рівня селян краю, відстоював тезу про термінову необхідність проведення аграрної реформи в Східній Галичині [510, с. 604].

У 1917 р. в підросійській частині України розпочалися революційні події, які призвели до створення УЦР та проголошення УНР. Новостворена держава опинилася у несприятливій зовнішньополітичній обстановці. В наслідок наступу більшовицьких військ взимку 1917–1918 рр. УНР втратила більшу частину своєї території включно з м. Київ. У цих умовах керівництво держави проголосило повну незалежність, підписало Брестський мир із Центральними державами і за підтримки німецьких та австро-угорських військ у лютому–квітні 1918 р. повернуло контроль над територією України. Національне піднесення на Наддніпрянщині мало значний вплив на західноукраїнське суспільство.

З нагоди повернення українських військ до м. Київ, 3 березня 1918 р. у м. Станиславів відбулися масові маніфестації, участь у яких, повернувшись із м. Відень, брав Л. Бачинський. У своєму виступі він вітав проголошення самостійності Наддніпрянської України та відступ більшовицьких військ із м. Києва. З цього приводу він зазначав: «...Віки ждали ми, терпіли неволю, жили в рабстві, але час прийшов і ми до сліз зворушені щастем, що дожили хвилі, в якій бачимо нашу Україну самостійною, незалежною державою... Ми... святкуємо тепер воскресенє вольної України на руїнах царату, якого розпад віщував Шевченко... Се наше перше правдиве всеукраїнське, цілонародне свято, наш перший Великдень!» [107, с. 99–100; 733, с. 119].

У квітні 1918 р. було відновлено діяльність станиславівської філії товариства «Просвіта» після кількарічної перерви, викликаної бойовими діями. Її головою обрано Миколу Лепкого, заступником – Юліана Чайковського, а секретарем – Івана Ставничого. До складу її Виділу увійшли Лев Бачинський, Мартин Короліот та Василь Пік [474, с. 3; 536, с. 51].

Таким чином, у період Першої світової війни Л. Бачинський відзначився активною участю у діяльності ЗУР. Від УРП його було обрано одним із

заступників керівника організації К. Левицького. Основними напрямками роботи політика в Раді були: співпраця з представниками різних українських політичних сил; участь у розробці програмних документів організації, звернень до українського населення Східної Галичини й Північної Буковини та світової громадськості; ведення переговорів з представниками вищих урядових кіл Австро-Угорщини. Лев Бачинський був учасником засідань ЗУР на протязі травня–жовтня 1915 р. та липня–листопада 1916 рр. Перерва в роботі ЗУР була зумовлена його перебуванням на звільненій від російських військ території Східної Галичини. Після припинення діяльності ЗУР на початку листопада 1916 р. Л. Бачинський увійшов до складу новоствореної УПР та був призначений заступником її керівника. У рамках своєї праці в ЗУР та УПР політик долучався до вирішення ряду питань, а саме звільнення українських військовополонених із австрійських концтаборів, організації можливого переїзду ЗУР до м. Львів через вдалий контрнаступу австро-німецьких військ, закріплення єдиної назви для означення Легіону УСС тощо. Він перебував в опозиції до поміркованої політики керівництва ЗУР в особі К. Левицького та М. Василька у відносинах із австрійською владою.

3.2 Державотворча праця в період ЗУНР

Участь Австро-Угорщини в Першій світовій війні призвела до загострення внутрішньополітичної ситуації в країні. Влітку–восени 1918 р. посилювалося невдоволення народів монархії політикою центрального уряду. 24 березня 1918 р. відбулася таємна нарада членів УПР, на якій обговорювалося справа «організації національної оборони». Наступного дня у м. Львів було проведено з'їзд представників галицьких політичних партій. Під час роботи цього з'їзду висловлено прагнення до створення окремого українського коронного краю із земель Східної Галичини та Північної Буковини, перебудови Австро-Угорщини на федерацію народів. Варто зазначити, що схожі ідеї на початковому етапі українських національно-визвольних змагань були характерні для УЦР (щоправда, в рамках Російської імперії). У цьому контексті можна говорити про

ідейний зв'язок між державотворчими процесами Наддніпрянщини і Західної України [508, с. 9–13; 605, с. 111–112; 606, с. 81]. У серпні 1918 р. у м. Львів в приміщенні товариства «Просвіта» відбулася нарада за участю Лева Бачинського, Лонгина Цегельського, Василя Панейка, Степана Барана й Івана Кивелюка. На ній обговорювалися заходи щодо створення відповідних військових і політичних органів, які б зайнялися підготовкою перебрання влади з рук австрійського уряду [606, с. 81; 728, с. 633; 798, с. 266].

Лев Бачинський був прихильником ідеї утворення із земель Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття окремого українського коронного краю. Зокрема, цю думку політик активно пропагував під час народних віч у м. Станиславів, які відбулися 22 і 30 вересня 1918 р. На останньому він засуджував політику польської влади на території Східної Галичини та від імені українського народу заявляв: «Ми в ніяке, а тим менше польське, ярмо не підемо. Ми сьогодні не раби більше». Наприкінці зібрання було прийнято резолюції, в яких містилися заклики до уряду Австро-Угорщини задовольнити вимоги української сторони [107, с. 155–157; 755, с. 345].

Через активізацію національно-визвольного руху народів Австро-Угорщини імператор Карл I 16 жовтня 1918 р. оголосив про реорганізацію монархії у федеративне утворення, в якому «кожен народ має створити на своїй території власну державу». З огляду на це, 18–19 жовтня 1918 р. у м. Львів, за участі Л. Бачинського, розпочало роботу представницьке зібрання українських депутатів до Рейхсрату, Галицького та Буковинського крайових сеймів, єпископату та делегатів українських партій, яке обрало тимчасовий український парламент – УНРаду. Її очільником було обрано одного з лідерів націонал-демократів Є. Петрушевича, а Л. Бачинський увійшов до складу УНРади [15, арк. 100; 107, с. 197; 307, с. 12; 607, с. 4; 626, с. 154]. На засіданні українців м. Станиславів, яке відбулося 20 жовтня цього року Л. Бачинський під час доповіді урочисто заявляв: «Ми вже громадяни Української Держави!» [793, с. 513].

Двадцять п'ятого жовтня 1918 р. у столиці Австрії сформувалася Віденська делегація УНРади на чолі з Є. Петрушевичем, учасником якої був і Л. Бачинський. Її учасники зустрілися з міністром-президентом Г. фон Гейнлейном та вели переговори про передачу влади у Східній Галичині та Північній Буковині УНРаді. Австрійський уряд обіцяв призначити намісником Східної Галичини представника українського народу та провести реорганізацію влади в краї. Однак ці зобов'язання не були виконані, а сам прем'єр-міністр під тиском імператора подав у відставку [307, с. 13; 507, с. 32–33; 508, с. 126; 606, с. 93–94; 795, с. 245]. Перебуваючи у м. Відень, Л. Бачинський з іншими учасниками УНР вів переговори з представником від Закарпаття Августином Штефаном про об'єднання Східної Галичини, Північної Буковини, Закарпаття і Волині [786, с. 549–550].

Польські політичні сили виношували власні загарбницькі плани щодо включення території Східної Галичини до відновленої Польської держави. Такий стан речей викликав занепокоєння у середовищі галичан. 31 жовтня 1918 р. сотник Легіону УСС Д. Вітовський від імені Військового комітету заявив керівництву УНРади: «Якщо цієї ночі ми не візьмемо Львів, завтра його візьмуть поляки». З ініціативи Д. Вітовського 1 листопада українські військові підрозділи встановили контроль над всіма стратегічними об'єктами м. Львів [607, с. 4–5]. На території Східної Галичини влада перейшла до рук УНРади, що була представницьким органом українського народу. Передача влади відбулась без особливого опору та кровопролиття [4, арк. 62; 606, с. 136].

Згідно розпорядження УНРади від 1 листопада, на всій території Української держави мали бути ліквідовані австрійські органи влади і управління. Замість них мали утворитись шляхом виборів нові, українські. У всі повіти Східної Галичини державним секретарем внутрішніх справ призначалися повітові комісари. Вони, у свою чергу, призначали у селах і містечках громадських комісарів, якщо таких ще до того часу не було обрано населенням. Також повітові комісари мали право розпускати місцеві громадські ради та оголошувати проведення до них нових виборів [567, с. 29–30; 606, с. 171].

Зважаючи на високий авторитет та багаторічну роботу в м. Станиславів, 1 листопада 1918 р. Л. Бачинського заочно було обрано комісаром Станиславівського повіту [366, с. 2]. В цей час він перебував за межами Східної Галичини – у м. Відень, і, за інформацією члена УСДП А. Чернецького, повернувся до краю 3 листопада [531, с. 56]. За даними історика Олега Павлишина, Л. Бачинський прибув до м. Львів тільки 4 листопада [795, с. 245].

Газета «Станиславівський голос» інформувала, що 12 листопада 1918 р. у будівлі Народного Дому в м. Станиславів було скликано збори УНРади, проведенням яких керував повітовий комісар Л. Бачинський. Його доповідь стосувалася питання перебрання УНРадою влади у м. Станиславів. Найважче українцям, за словами політика, було налагодити залізничне сполучення, відновити «порядок і лад» у місті, а також знайти консенсус із національними меншинами, що тут проживали. Лев Бачинський повідомляв, що станом на 12 листопада у м. Станиславів було встановлено «взірцевий» порядок, проведено мобілізацію до українського війська, а непорозуміння із національними меншинами усунено шляхом створення Тимчасової адміністративної комісії. До її складу залучено 10 українців, 6 євреїв, 5 поляків і 1 німця. До компетенції цієї комісії входили відповідальність за фінансові справи та допомога бідним [367, с. 2].

Десятого грудня 1918 р. у м. Станиславів відбувся з'їзд повітових комісарів та керівників повітових управ, що представляли 22 повіти Східної Галичини. Під час роботи цього з'їзду було вирішено утворити при повітових комісарах виборні Господарські Ради. Дещо пізніше Л. Бачинський підготував для Станиславівського повіту спрощене тимчасове виборче розпорядження. Обрання делегатів до Ради мало відбутися у громадах повіту на основі загального виборчого права та під контролем представника комісаріату. 26 грудня було сформовано таку Повітову Господарську Раду [605, с. 180–181].

Забігаючи наперед, варто зауважити, що праця політика на посаді комісара повіту не була довготривалою. Причиною цього стали конфлікти з військовиками, які постійно втручалися в діяльність повітової влади. Зокрема, за

спогадами Л. Цегельського, військовики у м. Станиславів, які формально перебували у підпорядкуванні очільника Державного секретаріату військових справ Д. Вітовського, вдалися до арешту Леона Райха, депутата Рейхсрату, єврея за національністю. Невдовзі за клопотанням Л. Бачинського його було відпущено на волю. Також зафіксовано випадки самочинного зривання польських вивісок у місті представниками збройних сил. Такі вчинки зі сторони українських військових провокували загострення міжнаціональних відносин у м. Станиславів, підривали владу й авторитет повітового комісара. Це призвело до непорозуміння між Д. Вітовським з однієї сторони та Л. Бачинським і головою Державного секретаріату внутрішніх справ І. Макухом з іншої. Останні відстоювали думку про те, що в правовій державі військо зобов'язане підпорядковуватися цивільній владі. У цих умовах Л. Бачинський на одному із засідань Ради Державних Секретарів (РДС) відмовився від свого подальшого головування в комісаріаті та заявив присутнім, що «мальованим комісарем не буде». Сам політик в автобіографії писав, що через два місяці залишив цю посаду, бо був не задоволений діями місцевої військової влади та жандармерії. 13 лютого 1919 р. подав у відставку зі своєї посади і Д. Вітовський. Одним із вагомих факторів, які спричинили такий його крок, був саме конфлікт із однопартійцями Л. Бачинським та І. Макухом [35, арк. 7; 210, с. 2; 530, с. 210–211; 730, с. 230].

Зі спогадів Л. Бачинського відомо, що після відмови від посади повітового комісара йому пропонували місце секретаря закордонних справ та участь у міжнародних місіях ЗУНР. Проте, як зазначається у автобіографії, політик «волів бути поза тими урядами і працювати лише як член і віце-президент Укр. Нац. Ради» [35, арк. 7; 210, с. 2].

Дев'ятого листопада 1918 р. було сформовано український уряд – РДС – на чолі з К. Левицьким [646, с. 78]. 13 листопада цього ж року УНРадою було ухвалено «Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії». Він складався з п'яти артикулів, які затвердили назву держави (Західно-Українська Народна Республіка), її

територію (Східна Галичина, Північна Буковина та Закарпаття), державний суверенітет, державне представництво, герб (золотий лев на синьому тлі) та прапор (синьо-жовтий) [2, арк. 243–244; 455, с. 1; 713, с. 9].

У середині листопада 1918 р. у м. Станиславів перебував ерцгерцог Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний), командир австрійської військової «Групи архікнязя Вільгельма», до складу якої вгодив Легіон УСС. 16 листопада він зустрічався із українськими політиками Левом Бачинським, Володимиром Яновичем, Климом Кульчицьким та ін. Під час розмови В. Вишиваний просив галичан бачити «в мені горожанина Української Республіки, який... всею душею зріс ся з долею українського народу». Він стверджував, що прагне якомога швидше дістатися до м. Львів і скласти присягу на вірність українському народові. Наступного дня ерцгерцог виїхав із своїм штабом до м. Львів [135, с. 3].

У другій половині листопада 1918 р. становище ЗУНР значно погіршилося, що було пов'язано із наступом польських військ та захопленням ними десяти західних повітів української частини Галичини. Крім того, 21 листопада під тиском поляків українські війська змушені були залишити м. Львів. Вся українська адміністрація, державні органи й установи переїхали спочатку до м. Золочів, а потім до м. Тернопіль. У кінці листопада відбулися вибори, в результаті яких було обрано нових делегатів до УНРади. За їх результатами найсильнішу партійну фракцію утворювали націонал-демократи на чолі з Антіном Горбачевським. Друге місце отримали радикали під керівництвом Лева Бачинського, а третє – соціал-демократи, очолювані Семеном Вітиком. Всього до УНРади було обрано 152 депутати [606, с. 176–177; 747, с. 81].

Після створення ЗУНР уряд нової держави розпочав переговори із УНР про об'єднання двох республік в одну соборну незалежну державу. Вже 1 грудня 1918 р. у м. Фастів на Київщині було підписано попередній договір про об'єднання УНР і ЗУНР [515, с. 68; 517, с. 86; 606, с. 383]. Проте РДС зволікала із ратифікацією Фастівської угоди. Однією з причин такої позиції західноукраїнського уряду було прагнення звільнити м. Львів від польської

окупації та вирішити це питання за участі всіх членів УНРади. 22 грудня на засіданні уряду обговорювалися питання злуки УНР і ЗУНР. У прийнятій за участі Л. Бачинського постанові доручалося в найближчий час відправити до м. Київ делегацію для реалізації ідеї об'єднання двох держав [745, с. 127].

За ініціативи Л. Бачинського та І. Макуха в грудні 1918 р. велися переговори з членами УНРади про переїзд уряду до м. Станиславів, що було зумовлено віддаленістю м. Тернопіль від лінії фронту та західних кордонів держави. У результаті РДС підтримала пропозицію радикалів і вже 1 січня 1919 р. уряд ЗУНР прибув до м. Станиславів [495, с. 2–3]. Тут на протязі першої половини 1919 р. було проведено три сесії УНРади (2–4 січня, 4–15 лютого, 25 березня – 15 квітня) [571, с. 332].

Другого січня 1919 р. відбулося перше засідання УНРади, присвячене питанню злуки УНР і ЗУНР. У ході обговорень було вирішено створити в УНРаді ряд комісій, плануванням діяльності яких мали займатися Лев Бачинський, Лев Левицький, Іван Макух, Семен Вітик, Антін Старух та Степан Юрик [368, с. 1–3; 369, с. 5]. Наступного дня УНРадою за участі Л. Бачинського було підготовлено ухвалу «Про Злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою». Політик виступав за збереження після офіційного об'єднання тимчасового самоуправління на західноукраїнських землях. Свою позицію він аргументовував суттєвими відмінностями обох республік, які були спричинені їхнім тривалим перебуванням у складі різних іноземних держав [495, с. 2–3; 660, с. 182]. Лев Бачинський стверджував, що беззастережна злука може призвести до загострення міжконфесійних відносин та обмеження прав греко-католицького духовенства. У цьому контексті він закликав вирішувати такі питання «не через хаос, а тільки законами». У середовищі галицького політикуму були й інші думки з приводу бачення майбутньої злуки. Зокрема, член УСДП С. Вітик закликав провести об'єднання обох держав що до початку роботи Паризької мирної конференції, щоб виступити на ній єдиним представництвом. На його думку, управління майбутньою державою мало покладатися виключно на уряд УНР. Схожі погляди

відстоювали націонал-демократ Тимотей Старух та радикал Петро Шекерик-Доників [670, с. 333]. Позиція УНРади та РДС з приводу злуки була більш поміркованою та стриманою. Тому заяву Л. Бачинського, яку він озвучив на цьому засіданні, було підтримано більшістю і ухвалено відповідну резолюцію. У документі зазначалося, що до часу скликання Установчих Зборів об'єднаної держави законодавчу владу на території колишньої ЗУНР буде здійснювати УНРада, а «цивільну і військову адміністрацію» – РДС [261, с. 1; 418, с. 1; 728, с. 634].

На першому засіданні УНРади була присутня делегація від Закарпаття, яку запросив особисто Л. Бачинський. Він ще 25 грудня 1918 р., будучи комісаром Станиславівського повіту, повідомив очільника Марамороської Народної Ради М. Бращайка про скликання на початку січня 1919 р. засідання УНРади. Тому Марамароська та Ясінська Народні Ради делегували на цю сесію УНРади трьох своїх представників – Степана Клочурака, Івана Климпуша та Євгена Пузу [504, с.127; 672, с. 108].

На засіданні, яке відбулося 4 січня 1919 р., Лева Бачинського, Омеляна Поповича, Семена Вітика і Андрія Шмигельського обрано заступниками президента УНРади Є. Петрушевича [14, арк. 14; 264, с. 1–2; 731, с. 113–117]. Газета «Нове життя» опублікувала виступ Л. Бачинського на цьому засіданні, який стосувався питання депутатської недоторканності членів УНРади. Він підкреслював, що депутат має бути «...незалежний від органів держави і не може бути сліпим знарядом в руках виборців... Він має в кожній справі, що приходить на денний порядок нарад УНРади, голосувати так, яку йому каже совість...» Продовжуючи свою доповідь, Л. Бачинський констатував, що депутата не можна арештовувати без згоди УНРади» [263, с. 2]. На цьому засіданні було утворено Виділ УНРади – колективний орган найвищої постійно діючої влади в країні. Він виконував функції колегіального глави держави, затверджував уряд, призначав керівників вищих державних органів, ухвалював закони та контролював їх виконання [14, арк. 12; 264, с. 1–2; 515, с. 63; 632, с. 102]. Виділ обирався УНРадою і складався з президента та дев'ятьох членів. Його головою став

Є. Петрушевич, а членами – Лев Бачинський, Семен Вітик, Григорій Дувірак, Теофіл Окуневський, Омелян Попович, Антін Горбачевський, Андрій Шмигельський, Степан Юрик, Михайло Новаківський [567, с. 36–37; 606, с. 178]. З приводу функціонування роботи Виділу Л. Бачинський пропонував за відсутності президента скликати засідання цього органу старшому за віком його заступнику, а також дозволити Виділу призначати державних урядовців [262, с. 3].

На засіданнях УНРади, які відбулися 2–4 січня 1919 р., було створено ряд спеціальних комісій, що мали займатися вирішенням основних питань зовнішньої та внутрішньої політики ЗУНР. Самого Л. Бачинського було включено до складу 4-х комісій – фінансової, військової, закордонних справ та суспільної опіки [300, с. 2; 301, с. 4].

Протягом січня 1919 р. здійснювалася активна підготовка до об'єднання двох українських держав. 12 січня на засіданні уряду ЗУНР Л. Бачинський підтримав ідею відправлення західноукраїнської делегації до м. Київ. Він наголошував на необхідності ознайомлення Директорії УНР під час поїздки із політичним становищем в Східній Галичині [108, с. 58; 540, с. 20]. УНРадою було затверджено для поїздки спеціальну делегацію у складі 36 чол. на чолі з Л. Бачинським. Вона мала вручити Директорії УНР грамоту-звернення УНРади і РДС від 16 січня 1919 р., де викладався зміст закону про злуку. Цю грамоту за президію УНРади підписали Лев Бачинський і Степан Витвицький, а за РДС – Сидір Голубович і Лонгин Цегельський. Цього ж дня делегація представників Західної України виїхала з м. Станиславів (Додатки 3. 1–3. 2) [1, арк. 1–3; 568, с. 33; 570, с. 206; 606, с. 386], а зранку 17 січня відправилася поїздом із м. Тернопіль до м. Київ [740, с. 13–14].

Яскравим свідченням великої поваги наддніпрянців до представників ЗУНР стала урочиста зустріч, яку для галичан на пероні залізничного вокзалу в м. Київ організували Січові Стрільці під проводом Євгена Коновальця. Лев Бачинський, як голова делегації, подав руку Є. Коновальцеві та висловив йому щире подяку [530, с. 253–254]. Значно пізніше сам Л. Бачинський так

відгукувався про свої враження від цієї зустрічі: «Весело було глядіти на Січових Стрільців в новісіньких одностроях... Це була радісна несподіванка для нас, бо ми привикли були досі бачити опущених, а нераз і обдертих вояків» [496, с. 2; 678, с. 117].

У своїх спогадах він писав, що м. Київ справив на всіх велике враження, а особливо на тих членів делегації, які відвідали столицю УНР вперше. «Місто велике, розкидане на горбах понад Дніпром, представляло образ величі. Крамниці на Хрещатику... переповнені всяким добром, особливо припасами живности, яких в Галичині вже від кількох літ не можна було побачити. Написи над крамницями лише українські...» – зауважував політик [496, с. 2].

Після прибуття делегації ЗУНР до столиці УНР 18 січня 1919 р. було проведено нараду галичан під головуванням Л. Бачинського. Пізніше Осадний корпус Січових Стрільців влаштував святкову вечерю, на якій із промовами виступили полковники Євген Коновалець і Роман Дашкевич [646, с. 131].

Перебуваючи у м. Київ, Л. Бачинський дав інтерв'ю урядовій газеті «Україна», яке було опубліковане 19 січня 1919 р. Політик констатував, що делегація від ЗУНР прагне до «нерозлучного» об'єднання двох українських республік. Він висловив побажання, щоб усі політичні сили УНР об'єднали свої зусилля задля захисту української державності [580, с. 387–388; 745, с. 137]. Цього ж дня відбулася зустріч керівництва західноукраїнської делегації із представниками Директорії УНР. Наддніпрянці запропонували Л. Бачинському як очільнику делегації долучитися до роботи парламенту України – Трудового Конгресу. Таке рішення Директорії УНР було зумовлено тим, що серед обраних депутатів Трудового Конгресу було багато радянофільських елементів, які могли б сприяти ухваленню деструктивних постанов і рішень. Лев Бачинський відповів, що це питання потребує погодження із усіма учасниками делегації. Після його зустрічі зі своїми земляками було одноголосно вирішено взяти участь у роботі Трудового Конгресу України [740, с. 14–15].

Двадцять другого січня 1919 р. на Софійській площі в м. Київ у присутності десятків тисяч людей відбулося урочисте проголошення Акту злуки.

Церемонію розпочав Л. Бачинський промовою: «Світла Директоріє і Високий Уряде Української Народної Республіки! ...Власною нашою волею хочемо і бажаємо обнови́ти національно-державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого та Ярослава Мудрого, а до якої стреміли наші гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Від сьогодні Західна Україна лучиться з великою Україною в одно нероздільне тіло». Приймавши з рук Л. Бачинського грамоту УНРади про ухвалу від 3 січня 1919 р., голова Директорії УНР В. Винниченко привітав західноукраїнську делегацію, після чого Федір Швець зачитав універсал Директорії УНР [554, с. 85; 631, с. 143; 656, с. 307–308; 736, с. 237–238; 759, с. 45–46; 769, с. 94–95] (Додаток 3. 3). Значно пізніше Л. Бачинський згадував, що після виголошення Універсалу про об'єднання українських земель в одній державі «зворушення опанувало зібрані на Софійській площі маси: пізнати було на кожному лици радість...» [497, с. 2]. Представник Наддніпрянщини І. Мазепа у своїй автобіографічній праці констатував, що проголошення Акту злуки стало «великим історичним актом» у житті українського народу [517, с. 87].

У станицлавівській газеті «Република» за 2 лютого 1919 р. було описано обстановку в м. Київ у день проголошення Акту злуки: «З самого ранку місто прийняло урочистий вигляд, доми прибрано національними прапорами. На балконах домів повішені коври й полотна з українськими рисунками. Тріумфальну арку при вході з Володимирської вулиці на Софіївську площу прибрано старовинними гербами України й Галичини...» [424, с. 2; 808, с. 150]. Дещо інший опис подій на Софійській площі у цей день наводить у своїх спогадах наддніпрянський політик В. Андрієвській: «...Я думав, що її [Софіївську площу. – Г. П.] прикрасять, аби показатися перед світом і перед своїми ж таки братами з Галичини, щоб їх достойно прийняти. На превеликий мій жаль, я побачив цілком пролетарську обстановку...» Далі він зауважував, що тільки зусиллями приватних осіб були прикрашені «килимами і жовто-блакитними прапорами» будівлі, які розташовувалися на цій площі [494, с. 102].

На основі Акту злуки представництво УНРади на чолі з Л. Бачинським 23 січня 1919 р. взяло участь у Трудовому Конгресі. Однак політик у автобіографічній статті «Об'єднання України» (опублікована у газеті «Громадський голос» за 21 січня 1928 р.) помилково наводить дещо іншу дату початку засідання парламенту – 22 січня 1919 р. [497, с. 2]. З цього приводу український історик Іван Гошуляк зазначав, що така неточність була зумовлена кількарізним перенесенням початку роботи Трудового Конгресу (з 19 січня на 20, потім на 22 і, нарешті, на 23). Також у день його відкриття засідання було перенесено з 14.00 на пізніше, що й власне могло стати причиною цієї плутанини [581, с. 162–163].

Члени західноукраїнської делегації відігравали важливу роль у роботі парламенту, отримали головні посади в його президії, брали участь у нарадах провідників партії та впливали на ухвалення рішень. Зокрема, головою Трудового Конгресу було обрано саме представника Західної України, соціал-демократа С. Вітика. Одним із його заступників призначено галичанина Т. Старуха [517, с. 88; 650, с. 202]. До складу комісій Трудового Конгресу було включено декілька делегатів від ЗУНР, а саме Лева Бачинського, Григорія Дувірака, Юрія Лисана, Тимотея Старуха, Івана Калиновича, Осипа Устияновича та Петра Шекерика-Дониківа [670, с. 337]. Також до секретаріату президії Конгресу обрано Л. Бачинського [152, с. 1; 458, с. 4]. Варто зазначити, що секретарем президії Трудового Конгресу став далекий родич очільника західноукраїнської делегації – Сергій Бачинський (уродженець Катеринославщини, член Української селянської спілки) [710, с. 13].

Лев Бачинський у своїй доповіді на Трудовому Конгресі заявив присутнім: «...Здійснилися віковічні мрії, за які вмирили найкращі сини України. Від нині є одна Неподільна Соборна Україна. Ми просимо прийняти нас як рідних братів». Продовжуючи свій виступ, політик вказав на непросте економічне становище західноукраїнських земель: «Прилучається великий край і дуже убогий. Довголітна війна знищила його, голод в очі заглядає. Але тверда школа витворила в нас таке селянство, що... буде великим вкладом для всієї України...

Просимо нас так щиро прийняти як ми хочемо до Вас прийти» [370, с. 4–5; 501, с. 160; 551, с. 231; 581, с. 164–165; 612, с. 164]. Політик стверджував, що збереження державності на українських землях можливе лише за умови солідарності між всіма національними політичними силами [740, с. 23].

Основні наради Трудового Конгресу відбувалися на засіданнях «Конвенту сеніорів», створеного з ініціативи галичан за зразком австрійського Рейхсрату. До складу «Конвенту сеніорів» входило 25 осіб від різних політичних угруповань. Під час його засідань велися дискусії, у яких активну участь від західноукраїнської делегації брали Л. Бачинський, Т. Старух та А. Шмигельський [530, с. 277–279].

Увечері 23 січня 1919 р. в «Українському Клубі» відбувся святковий бенкет на честь західноукраїнської делегації. На ньому були присутні всі члени Директорії УНР, Ради Народних Міністрів та інших державних установ. З промовама на цьому святі виступали В. Винниченко, С. Петлюра, М. Шаповал, Йосип Безпалко та ін. Як стверджував Л. Бачинський, велике захоплення викликали промови галичан А. Шмигельського і П. Шекерика-Дониківа: «присутні дивувалися, що селяни так серйозно ставилися до державних справ і влучно підходили до питань державного будівництва» [498, с. 2; 740, с. 25].

Двадцять восьмого січня 1919 р., в останній день роботи Трудового Конгресу, було ухвалено закон «Про форму влади на Україні», за яким уся законодавча влада передавалася Директорії УНР до наступного скликання парламенту. Також було вирішено доповнити персональний склад Директорії УНР представником від Західної України, яким став президент УНРади Є. Петрушевич [568, с. 220; 569, с. 46–47]. Верховний законодавчий орган об'єднаної УНР затвердив нову назву ЗУНР – ЗОУНР. Національним гербом замість золотого лева на блакитному тлі став тризуб [12, арк. 2–3; 631, с. 143–144; 655, с. 41].

Під час перебування західноукраїнської делегації у м. Київ відбувся конфлікт між її учасниками. Зокрема, соціал-демократ С. Вітик виступав за негайне включення Західної України до складу УНР при одночасній відмові від

автономії, парламенту – УНРади та власних органів управління в ЗОУНР, визнаючи тільки владу Директорії УНР на всій її території [600, с. 109; 701, с. 44]. У період свого перебування в м. Київ він періодично відвідував наради Української соціал-демократичної робітничої партії. З цього приводу Л. Цегельський писав, що С. Вітик і наддніпрянські соціалісти почали проводити свою власну таємну «гру» в справі об'єднання українських земель [530, с. 260]. Крім того, він гостро критикував діяльність уряду ЗОУНР, і, як стверджував Л. Бачинський, «остерігав придніпрянців перед галичанами, бо вони... наймити Габсбургів і тому небезпечні для єдності України» [498, с. 2]. Підтримали таку політичну лінію соціал-демократа буковинець Й. Безпалко та наддніпрянець М. Шаповал. У відповідь на це Л. Бачинський і Л. Цегельський висловили С. Вітику своє обурення та заявили, що його дії підривають авторитет ЗОУНР перед Директорією УНР [530, с. 261].

Об'єднання ЗУНР та УНР не було доведено до логічного закінчення, а офіційне затвердження Акту злуки покладалося на вирішення Всеукраїнських Установчих зборів. До того часу ЗОУНР зберігала власні органи управління, а влада Директорії УНР обмежувалася виключно територією на схід від р. Збруч [568, с. 34]. У цілому Акт злуки закріплював утворення конфедеративного об'єднання, де кожен із суб'єктів зберігав за собою законодавчі та виконавчі функції. Однак за Актом злуки приховувалося чимало внутрішніх суперечностей та різне розуміння ситуації. Серед помірковано-ліберального уряду ЗУНР і радикального керівництва УНР не було спільної думки у питанні державотворення [714, с. 9]. На думку діаспорного історика Івана Лисяка-Рудницького, самі ж творці соборності України розуміли Акт злуки як «вступний договір про об'єднання обох українських державностей», а остаточне його закріплення покладали на парламент. Крім того, дослідник вважав, що суттєві відмінності між галичанами і наддніпрянцями було складно «зліквідувати соборницькими деклараціями чи урядовим декретом» [645, с. 300–301].

Складна військово-політична ситуація, спричинена наступом більшовицьких сил, змусила уряд Директорії залишити м. Київ та майже всю

Наддніпрянщину. Подальші події негативно вплинули на моральне самопочуття Л. Бачинського, який виступав одним із творців соборності України. У своїй автобіографічній статті «Об'єднання України» (опублікована в газеті «Громадський голос» у січні 1928 р.) політик із сумом згадував: «Дуже гірко прийшлося учасникам свята об'єднання, глядіти... на нове шматування нашого державного організму, а ще прикріше було дивитися на ворожнечу, що повстала була в часі розвалу нашої державности між рідними братами придніпрянцями і галичанами» [498, с. 2].

Отже, у період існування ЗУНР Л. Бачинський відзначився активною участю в державотворчих процесах. У жовтні 1918 р. він долучився до створення УНРади та входив до складу її Віденської делегації, яка вела переговори з австрійським урядом про передачу влади в Східній Галичині українцям. Завдяки високому авторитету, багаторічній депутатській та адвокатській праці Л. Бачинського було призначено повітовим комісаром Станиславівського повіту. Будучи одним із лідерів УРП, політик став заступником президента УНРади Є. Петрушевича та входив до складу Виділу УНРади. Під час роботи парламенту він долучався до законотворчої діяльності ЗУНР та зосереджував велику увагу на питаннях державотворення та досягнення соборності українських земель. На першій сесії УНРади Л. Бачинський виступив одним із adeptів ухвали про злуку ЗУНР і УНР, а запропоноване ним положення про збереження на західноукраїнських землях власних органів влади було підтримане більшістю зібрання. Лев Бачинський як очільник західноукраїнської делегації брав безпосередню участь у проголошенні Акту злуки 22 січня 1919 р. та роботі Трудового Конгресу України в м. Київ. Завдяки твердій державницькій позиції Л. Бачинського можна вважати одним із творців соборності України.

3.3 Участь у політичному житті ЗОУНР

Після проголошення Акту злуки 22 січня 1919 р. та повернення до м. Станиславів Л. Бачинський брав участь у діяльності парламенту ЗОУНР, долучався до вирішення судових, освітніх, фінансових та економічних питань.

4 лютого 1919 р. він був присутнім на засіданні другої сесії УНРади. Під час свого виступу політик особливу увагу зосередив на складному становищі Східної Галичини: «Ніяке правительство не розпочинало своєї діяльності серед таких важких умовин, як наше. Після прийняття влади не було власного апарату урядничого, адміністраційного...» [461, с. 2]. Продовжуючи свій виступ, Л. Бачинський констатував, що урядовий апарат ЗОУНР ще не позбувся «лихих сторін австрійської урядово-політичної системи». Він стверджував, що необхідно взяти під особливий контроль питання зовнішньої політики ЗОУНР. У цьому контексті політик пропонував скоротити кількість осіб, які беруть участь у закордонних місіях та представляють інтереси Української держави на міжнародній арені. Своє рішення Л. Бачинський обґрунтовував важким фінансовим становищем ЗОУНР [201, с. 1–2; 206, с. 4–5]. Він констатував, що українцям необхідно докласти чимало зусиль для того, щоб вистояти під натиском поляків та більшовиків [741, с. 275].

На черговому засіданні УНРади 11 лютого 1919 р. Л. Бачинський взяв участь у дискусії, яка стосувалася судової системи ЗОУНР [204, с. 1–2]. 20 лютого Державний секретаріат судівництва (ДСС) ухвалив розпорядження «Про проведення судових іспитів», які повинні були скласти кандидати на суддівські посади. Для прийняття іспитів утворювалися спеціальні комісії на чолі з головами окружних судів, а членів призначав ДСС на пропозицію керівника комісії. Відповідно до цього положення 23 березня 1919 р. при окружному суді в м. Станиславів було утворено екзаменаційну комісію. Її очолив голова окружного суду Ф. Магела, а заступниками обрано І. Чернявського та С. Щалковського. Екзаменаторами іспиту були призначені адвокати Л. Бачинський, Ф. Гальперн, Г. Зайдель, радник Вищого суду І. Габрусевич та радник Й. Кульчицький [782, с. 542–543].

Тринадцятого лютого 1919 р. на засідання УНРади Л. Бачинський брав участь в обговоренні освітніх проблем. Цього ж дня було прийнято закон про основи шкільництва в ЗОУНР, який заклав правові норми діяльності державних і приватних шкіл. Усі публічні школи оголошувалися державними, а вчителі –

«державними урядниками». Зазначалося, що за дозволом верховних шкільних властей можуть засновуватися приватні школи. Офіційною мовою викладання проголошувалася українська. Водночас були забезпечені умови для діяльності навчальних закладів для представників національних меншин та викладання рідною для них мовою [460, с. 2; 462, с. 1; 649, с. 72]. 15 лютого на черговому засіданні УНРади Л. Бачинський наполягав на вилученні з навчального процесу в середніх школах латинської та грецької мов. В ухвалених резолюціях було констатовано потребу підготовки для учителів курсів із українознавства, підвищення заробітної платні працівникам освіти [205, с. 1–2; 463, с. 1].

На початку лютого 1919 р. у м. Станиславів перебував міністр земельних справ УНР Микола Ковалевський. Під час свого візиту він познайомився із радикалами Л. Бачинським та І. Макухом. У своїх пізніших спогадах він зазначав, що обидва політики були представниками «старого радикального руху» в Східній Галичині. Однак, на його думку, лідерам УРП не вистачало «нашої революційности, так само, як нам бракувало їх політичного досвіду». Про Л. Бачинського М. Ковалевський згадував так: «відомий і дуже популярний серед селян адвокат... Перша наша розмова затяглася на кілька годин..., він глибоко цікавився подіями в Києві...» [505, с. 555; 506, с. 271].

З іменем Л. Бачинського пов'язані події українсько-польського переговорного процесу під час Вовчухівської операції Української Галицької армії (УГА), яка розпочалася 16 лютого 1919 р. з метою відновлення контролю над м. Львів. Після двох перших днів цієї кампанії місто фактично опинилося у стані блокади, а над поляками постала загроза розгрому. Успішні військові дії української армії занепокоїли Антанту, яка 18 лютого звернулася до командування УГА із закликом припинити бойові дії і пропустити до м. Львів місію генерала Жозефа Бартелемі (прибула до м. Ходорів 22 лютого). У ході переговорів Ж. Бартелемі представив вимоги Антанти, що передбачали припинення військових дій та встановлення демаркаційної лінії, за якою до Польщі переходили м. Львів та Дрогобицько-Бориславський нафтовий район. Ці вимоги українська сторона відкинула, після чого переговори було продовжено і

перенесено до м. Львів. Незважаючи на відсутність консенсусу між сторонами, Є. Петрушевич дав вказівку галицькій делегації у складі Мирона Тарнавського і Лева Бачинського підписати договір про перемир'я. У результаті 25 лютого військові дії на деякий час припинилися. Однак, 28 лютого українці остаточно відмовилися прийняти умови запропоновані Ж. Бартелемі, що призвело до відновлення військових дій [647, с. 165–166; 791, с. 30].

Актуальними у період ЗОУНР були економічні проблеми, які нова держава отримала в спадок від Австро-Угорщини. Одним із ключових у Східній Галичині було аграрне питання. Майже половина орних земель і пасовищ, більша частина лісів, водойм належала великим поміщикам (дідичам) і церкві. Більше двох третин українських селян були малоземельними і безземельними. Це викликало боротьбу селянства за переділ землі та за ліквідацію поміщицького землеволодіння [606, с. 205–206]. Постаła необхідність впорядкування земельної системи ЗОУНР на законодавчому рівні.

Тридцятого січня 1919 р. за безпосередньої участі Л. Бачинського на засіданні Державного секретаріату земельних справ (ДСЗС) відбулося обговорення питання розробки земельної реформи. Учасники наради вважали неможливим ухвалення в ЗОУНР аграрного закону УНР (прийнятий 8 січня цього ж року), оскільки він був направлений на соціалізацію землі, скасовував приватну власність та не відповідав традиціям і розвитку суспільства Західної України. З цього приводу Л. Бачинський заявляв, що поширення земельного закону УНР на територію ЗОУНР є неможливим з огляду на те, що його ухвалення відбулося ще до укладення Акту злуки 22 січня 1919 р. На цьому засіданні політик виступив із попереднім проектом аграрної реформи. Для розробки та реалізації остаточного закону про землю було створено спеціальну комісію у складі 15 осіб, яку очолив секретар ДСЗС Михайло Мартинець. До складу комісії ввійшов і Л. Бачинський [5, арк. 39–42зв; 605, с. 179–180, 234; 746, с. 110].

На засіданні УНРади 6 лютого 1919 р. Л. Бачинським було охарактеризовано зміст проекту про землю, який перебував на стадії

доопрацювання [471, с. 4]. Його виступ на засіданні був надрукований у газеті «Народ». Він акцентував увагу на основних положеннях аграрного закону в УНР, в якому земля визначалася власністю держави. Держава, у свою чергу, наділяла нею не тільки селян, але й міщан, ремісників і робітників. Це положення не було підтримане Л. Бачинським, який вважав, що в ЗОУНР землею мають бути наділені тільки селяни, а представники інших галузей економіки зможуть утримувати себе і сім'ю за рахунок власної професії. Політик зауважував, що земля не може бути власністю держави, нею мають розпоряджатися тільки громади і громадські спілки. Продовжуючи свій виступ, Л. Бачинський висунув дві пропозиції. По-перше, мусила бути ліквідована велика земельна власність. По-друге, земля, відібрана у «дотеперішніх власників, що самі не обробляли її, має перейти в руки тих людей, що хочуть власними руками її обробляти». Проект майбутнього закону про аграрну реформу, запропонований політиком, передбачав перехід землі до Земельного фонду ЗОУНР у випадку смерті власника, який не мав спадкоємців. Також земля вилучалася у тих осіб, які протягом двох років від часу її отримання не використовували ділянки за призначенням та не дозволяли іншим «тягнути користь з землі». Він виступив проти торгівлі земельними ділянками та заявив, що земля, продана через борги, теж повинна переходити до земельного фонду. На думку політика, земля, отримана селянином, мала передаватися у спадок тільки дітям, внукам, родичам, братам і сестрам, які працюють в аграрній сфері [39, арк. 22зв; 399, с. 2–4; 640, с. 127; 682, с. 120; 687, с. 150–151].

Крім того, Л. Бачинський наголошував, що ліси, ставки і потоки мають залишитися у користуванні всієї громади, а ріки та підземні багатства – перейти у власність держави. Він висунув ініціативу залучати до обговорення земельного питання не тільки представників уряду, але й селянства, що мало стати свідченням демократичного характеру запровадження реформи та врахування інтересів значної частини населення краю. Також політик закликав бути готовими до того, що ухвалена реформа не буде досконалою і потребуватиме доопрацювання на протязі десятиліть. Свій виступ Л. Бачинський закінчив «під

довготриваючі оплески» присутніх членів уряду [275, с. 5–6]. Подальше обговорення питання розробки земельного закону відбулося за участі політика на засіданні УНРади 8 лютого цього ж року (Додаток 3. 4) [202, с. 1–2].

Створену 30 січня 1919 р. земельну комісію на засіданні УНРади 10 лютого було вирішено розширити до 25 осіб; її головою призначено Л. Бачинського. Ця комісія зобов'язувалася до 24 березня 1919 р. розробити проєкт закону реформи та представити його на розгляд УНРаді. Цього ж дня Л. Бачинський був присутній на засіданні РДС. Він вимагав дозволити земельній комісії працювати постійно з огляду на важливість цієї проблеми і необхідність негайного впровадження в ЗОУНР аграрної реформи. Дану вимогу Л. Бачинського було підтримано. Протягом 3–7 березня на засіданнях УНРади було закріплено наріжні положення цього закону («Основи земельної реформи»), які стали серцевиною його змісту [3, арк. 11; 4, арк. 126, 150, 293; 203, с. 1; 328, с. 1; 355, с. 1; 605, с. 199]. Тривалі та виснажливі дискусії у вирішенні аграрної проблеми негативно впливали на розвиток і зміцнення ЗОУНР. У газеті «Републіка» зазначалося, що ухвалення закону про землю посилить контакти Української держави з іноземними країнами: «...земельна реформа заважить на взаємних відносинах України до сусідніх та дальших держав та народів. Від реформи буде... залежати їх оцінка..., їх прихильність чи ворожий настрій до нас» [365, с. 1; 746, с. 113]. Питання розробки аграрного закону було предметом дискусій під час роботи четвертої сесії УНРади, яка почала свою роботу 23 березня 1919 р. Зокрема, 2 квітня 1919 р. на засіданні УНРади Л. Бачинський брав участь у полеміці з цього приводу [124, с. 1–2].

Ініціатива Л. Бачинського про залучення селянства до обговорення основних положень земельного закону таки була реалізована. Зокрема, 3 березня 1919 р. у м. Станиславів за участі голови земельної комісії Л. Бачинського та секретаря земельних справ М. Мартинця відбулися збори товариства «Сільський господар». Одним із найважливіших питань порядку денного була проблема розробки аграрної реформи [475, с. 2]. 20 березня в м. Станиславів було проведено повітове віче УРП. Політик під час мітингу представив основні

положення земельного закону. Після його доповіді відбулося тривале обговорення даного питання, в якому взяли участь усі присутні, зокрема, і представники селянства [378, с. 2; 379, с. 3].

На початку березня 1919 р. до м. Станиславів приїхав міністр земельних справ Директорії УНР М. Шаповал. Він виступив за розробку аграрної реформи для ЗОУНР на основі закону УНР від 8 січня цього ж року. Його погляди не поділяли члени західноукраїнського уряду. 14 березня на засіданні УНРади у цій справі відбулася гостра дискусія між Л. Бачинським і М. Шаповалом. У квітні уряд ЗОУНР заборонив М. Шаповалу перебувати у Східній Галичині через поширення ним соціалістичної ідеології та підбурювання суспільства до революції та державного перевороту [10, арк. 65; 11, арк. 83].

Чотирнадцятого квітня 1919 р. УНРада остаточно затвердила земельний закон. Основа цього закону була підготовлена Л. Бачинським, С. Бараном, С. Даниловичем, М. Мартинцем, а доповнення вносила земельна комісія (від УРП – І. Макух, С. Данилович, П. Шекерик-Доників, від УНТП – Тимотей Старух, Степан Онишкевич, Северин Матковський, Гринь Тершаковець, від УСДП – С. Вітик, А. Шмигельський) [783, с. 509]. Газета «Републіка» за 17 квітня 1919 р. підкреслювала: «Сповнилася вікова мрія українського народу нашої Західної Области Української Народної Республіки. Українська Національна Рада сповнила... велике діло визволення нашого народу з важких пут соціальної неволі, ухвалила земельний закон...» [298, с. 1].

Основні положення земельного закону були опубліковані Л. Бачинським у трьох випусках газети «Народ» у статті під назвою «Земельна справа» (24, 25 і 29 квітня 1919 р.) (Додаток 3. 5). Згідно цього законопроекту передбачалося скасування поміщицьких та монастирських великих земельних володінь, які переходили до державного земельного фонду ЗОУНР. Крім того, власністю земельного фонду ставали житлові будинки, сільськогосподарський інвентар та домашні тварини. Врожай із земельного наділу, який передбачався до вилучення, залишався попередньому власнику у випадку, якщо був засаджений до часу ухвалення закону. У кожній громаді створювалися громадські комісії із 7 осіб. Із

них 6 обиралися шляхом голосування, а сьомим представником ставав голова громади. Також створювалися повітові та обласна земельні комісії. Перші склалися із 6-ти членів та 3-х заступників, із яких 3 призначалися РДС, а решта обиралася із числа представників громадських комісій. Членів основної обласної земельної комісії обирала УНРада у складі 8 осіб і 4 заступників [137, с. 2–3]. До її складу 14 квітня 1919 р. увійшов Л. Бачинський [128, с. 1–2]. Ця комісія відповідала за конфіскацію, відшкодування і перерозподіл землі. Повітова комісія мала спостерігати за господарюванням на конфіскованих земельних наділах свого повіту, перевіряла звіти громадських комісій і скарги громадян. У свою чергу, громадські комісії вели управління землею на місцях і підпорядковувалися повітовій та обласній комісіям [783, с. 509–510].

Розподіл землі між малоземельними і безземельними селянами, учасниками військових дій, вдовами і сиротами мав відбутися після закінчення війни з Польщею [138, с. 2–3; 640, с. 129]. Не мали права претендувати на отримання земельного наділу громадяни іноземних держав, дезертири, особи, що ухилялися від військової служби в УГА й вороже ставилися до української державності [137, с. 3; 640, с. 129]. У червні 1919 р. було призначено вибори до Сойму ЗОУНР, який зобов'язувався вирішити питання відшкодування збитків для попередніх власників та затвердити форму земельного наділу, що не повинен був перевищувати 50 моргів. Повітова комісія у погодженні з громадською могла залишити у володінні монастиря таку земельну ділянку, яка була б необхідна для його утримання. Лев Бачинський у статті «Земельна справа» зазначав, що з метою захисту від винищення лісові масиви не підлягали розділенню [139, с. 2–3]. Водойми (озера, ставки, болота) переходили у колективне користування громад. Також за громадами залишалося право користування пасовищами та полонинами [744, с. 466]. Проте через окупацію території ЗОУНР польськими і румунськими військами в травні–серпні 1919 р. реалізація аграрної реформи так і не розпочалася.

Паралельно із процесом розробки земельного закону весною 1919 р. Л. Бачинський брав участь у дискусіях і ухвалах рішень УНРади, які стосувалися

зовнішньополітичної ситуації, фінансових справ та врегулювання робітничого законодавства. 23 березня 1919 р., у перший день роботи четвертої сесії УНРади політик у своєму виступі охарактеризував становище українських земель, скептично оцінив зусилля країн Антанти щодо припинення війни з Польщею без урахування інтересів українців. Лев Бачинський засудив спробу Антанти втручатися у внутрішні справи УНР шляхом здійснення військової інтервенції в районі м. Одеса. Він акцентував увагу на загрозі українському суверенітету зі сторони Радянської Росії та відстоював ідею повної самостійності Української держави. Усвідомлюючи складність політичної ситуації на західноукраїнських землях, закликав опиратися тільки на власні політичні сили, а також заснувати «коаліційний секретаріат, котрий звернувся би о поміч... до суспільности і вказавби ті далекосяглі суспільні реформи, які старатиметься перевести» [122, с. 1; 225, с. 3; 259, с. 1]. За спогадами М. Шаповала, який був присутнім на цьому засіданні, Л. Бачинський повідомляв присутніх про підготовку державного перевороту, а також небажання членів РДС обіймати свої посади. В цій ситуації політик закликав усі партії до консолідації та співпраці. Микита Шаповал звертав увагу на високу ораторську майстерність Л. Бачинського. Він, на думку наддніпрянця, «укладає промову досить добре...» і мав «звичку до балакання» [534, с. 7].

Під час засідань УНРади, які відбувалися на початку квітня 1919 р., Л. Бачинський вніс на розгляд законопроект, що стосувався покращення умов праці робітників та запровадження 8-годинного робочого дня на фабричних підприємствах [120, с. 7; 126, с. 2; 127, с. 1; 265, с. 1–2; 464, с. 1–2]. Протягом 8–12 травня політик брав участь у нарадах фінансової комісії УНРади. За його участі було ухвалено важливі резолюції у справах впорядкування фінансової системи ЗОУНР. Зокрема, було вирішено остаточно затвердити основною державною валютою на території західноукраїнських земель гривню, поряд із якою тимчасово мали бути в обігу австро-угорські корони. Було висловлено прохання до Виділу УНРади призначити державного секретаря скарбу, який мав

займатися врегулюванням валютної сфери [109, с. 180–181; 331, с. 2; 605, с. 212; 796, с. 517].

Серед галицьких політичних партій, представлених у структурах ЗУНР–ЗОУНР, не було цілковитої єдності та взаєморозуміння. В опозиції до офіційного проводу перебували соціал-демократи. Діаспорний історик М. Стахів наводить промовистий випадок, який відбувся на одному із засідань УНРади. Під час свого виступу член УСДП Й. Безпалко заявляв, що «ми мусимо йти дорогою на ліво і ще раз на ліво!» На цю тезу Л. Бачинський відповів йому фразою: «Помалу, товаришу, бо віз перевернеться!» [738, с. 90]. У грудні 1918 р. за участю соціал-демократів О. Устияновича, Й. Безпалка та деяких інших лівих позапартійних революційно-демократичних груп у м. Станиславів виникла легальна опозиційна до уряду організація – Селянсько-робітничий союз (СРС). Його утворення було спричинене реакцією на поміркований характер політики уряду ЗУНР; особливій критиці піддавалась діяльність УНДП і УРП. Активна діяльність СРС розпочалася 1 січня 1919 р. із виходом газети «Републіканець» (виходила до середини травня 1919 р.). Члени цієї організації виступали за беззастережне об'єднання України і скасування автономії ЗОУНР [612, с. 166; 705, с. 220; 708, с. 221].

На конференції СРС, проведеній 16 лютого 1919 р. у м. Станиславів, було ухвалено програму організації. Її основні завдання зводилися до таких положень: «перетворити дотеперішній капіталістично-бюрократичний лад на лад соціалістичний і тим знищити станові привілеї, політичний, національний і релігійний гніт та економічну експлуатацію». Також передбачалося проведення націоналізації промислових підприємств, конфіскація поміщицької і монастирської земельної власності та встановлення 8-годинного робочого дня [4, арк. 378; 632, с. 124; 705, с. 221; 748, с. 248]. 30–31 березня 1919 р. у м. Станиславів відбувся з'їзд СРС, на який прибуло понад 1200 представників робітників і селян. Делегати з'їзду виступили з гострою критикою політики РДС й УНРади, вимагали їх усунення від влади, утворення єдиного соціалістичного уряду та об'єднання Східної Галичини із підрадянською Україною. Після

виступу М. Шаповала члени СРС ухвалили резолюцію, основні умови якої полягали в закликах до впровадження на західноукраїнських землях аграрної реформи УНР та доповнення УНРади 61-м делегатом від їхньої організації [428, с. 1; 533, с. 228; 671, с. 122; 693, с. 160]. Микита Шаповал у своїх спогадах зазначав, що соціал-демократи в разі відмови виконати запропоновані ними вимоги погрожували вийти зі складу УНРади [533, с. 228].

Першого квітня 1919 р. на засіданні законодавчої комісії УНРади розглядалися вимоги з'їзду СРС, які були відкинуті урядом ЗОУНР. З цього приводу Л. Бачинський зазначив, що УНРада має складатися виключно з депутатів, обраних шляхом голосування на основі загального, таємного, рівного, безпосереднього і пропорційного виборчого права [123, с. 1]. Політик критикував дії соціал-демократів та наголосив, що УРП на протигагу УСДП «не буде робити революції проти власної держави», а боротиметься «проти чужих ворожих народів і правительств» [125, с. 1; 336, с. 5; 633, с. 122; 706, с. 219].

Втрата довіри до УНРади зі сторони окремих політичних угруповань викликала занепокоєння у Л. Бачинського. Він наголошував, що українським національним силам, які беруть участь у державотворенні, необхідні консолідація та єднання. На переконання політика, УНРада і РДС не мали належної підтримки серед населення краю. Головною причиною такого стану речей він вважав байдужість значної частини українського суспільства до державотворчих процесів у ЗОУНР. В таких умовах, на думку Л. Бачинського, і «найкращі державні мужі не дадуть собі ради» [335, с. 6–7; 612, с. 166].

Окремим напрямом діяльності Л. Бачинського у період ЗОУНР була партійна праця. Варто зазначити, що після створення ЗУНР керівництво та члени УРП у першу чергу зосередились на участі в процесах державотворення, входили до складу органів влади та управління. На думку українського діаспорного історика Ісидора Сохоцького, в кінці 1918 – на початку 1919 рр. між УРП і УНДП «панувала... повна згода і мир», їх партійні справи було відкинуто, а на перше місце висунуто національно-державні інтереси. Дослідник зазначав, що співпраця радикалів і націонал-демократів була настільки тісною, що «різниці

між обома партіями стали щораз більше затиратися». Опираючись на щоденник О. Назарука, історик повідомляв про те, що в середовищі тогочасного політикуму поширювалися чутки про імовірне злиття цих партій в одну політичну силу [729, с. 209–211]. Такий стан речей в УРП призвів до невдоволення зі сторони К. Трильовського та тієї частини радикалів, що орієнтувалася на нього. На початку 1919 р. від УРП відокремилася опозиційна до офіційного проводу Селянсько-радикальна партія (СРП) під керівництвом К. Трильовського. Вона звинуватила головний провід УРП у бездіяльності та консерватизмі [522, с. 6–7; 523, с. 574], ініціювала відновлення видання часопису «Громадський голос» у м. Коломия [529, с. 14].

Чотирнадцятого лютого 1919 р., за сприяння К. Трильовського, П. Шекерика-Дониківа та Г. Дувірака, в УНРаді було утворено Селянсько-радикальний клуб. Ця фракція виступила за докорінну реорганізацію УРП. На конференції СРП, яка відбулася 16 лютого в м. Коломия за участі 321 делегата, керівником новоствореної партії було обрано К. Трильовського [659, с. 59–60; 622, с. 60; 748, с. 249]. Осередки СРП діяли у Коломийському, Богородчанському, Косівському, Печеніжинському та Снятинському повітах. Однак ця партія так і не отримала істотного впливу на партійно-політичне життя Східної Галичини [658, с. 172].

Головна управа УРП, зважаючи на такі дії групи К. Трильовського та не бажаючи переходу до СРП більшої частини її членів, з 20 лютого 1919 р. почала видавати у м. Станиславів газету «Народ». Створення СРП стало предметом скликання з'їзду УРП 22–23 березня 1919 р. у м. Станиславів. В ухвалених резолюціях було прийнято рішення про виключення К. Трильовського із числа членів партії. Також було заборонено самочинне видання ним часопису «Громадський голос» [277, с. 1–2; 306, с. 1–4; 605, с. 218].

Під час роботи цього з'їзду Л. Бачинський виступив із доповіддю про політичне становище у ЗОУНР. Політик вказав на високі заслуги члена УРП Д. Вітовського, а також селянства Східної Галичини у державотворчих процесах на західноукраїнських землях. Він гостро засудив політику більшовиків, які

прийшли до влади у Росії: «більшевики несуть розлад, грабунок, несупокі та криваву борню» [302, с. 3; 305, с. 3–4; 683, с. 54]. Учасники наради виступили за демократичний шлях розвитку ЗОУНР, вимагали проведення економічних реформ та закликали до зміцнення Української держави. На цьому з'їзді Л. Бачинського було обрано керівником партії [605, с. 218–219; 606, с. 235]. За ініціативи нового очільника радикалів ухвалено резолюції, в яких зазначалося, що УРП відстоює самостійність, соборність українських земель та республіканську форму правління. В економічній сфері підкреслювалася необхідність ліквідації великої земельної власності, її розподілу між малоземельними і безземельними селянами, а також введення 8-годинного робочого дня [303, с. 3; 337, с. 1–3].

У середині травня 1919 р. військово-політичне становище ЗОУНР різко погіршилося. 14–15 травня 1919 р. польські сили почали велику наступальну операцію, у результаті якої частини УГА змушені були відступити з околиць м. Львів на південь Тернопільщини [607, с. 13]. 20 травня цього ж року було опубліковано відозву уряду ЗОУНР до населення краю під назвою «Український народє!», розроблену за участі Л. Бачинського. У ній представники влади закликали населення та українське військо до активної боротьби та спротиву польській окупації території Східної Галичини (Додаток 3. 6) [467, с. 1]. Цей наступ спричинив дискусії в керівництві ЗОУНР з приводу шляхів відступу української армії. Командування військ запропонувало шлях капітуляції. Таке рішення пояснювалося наближення польської армії до м. Станиславів і провалом домовленостей щодо переходу УГА через Румунію на територію Чехословаччини. Проти капітуляції виступили Л. Бачинський, А. Горбачевський та С. Голубович. У результаті було ухвалено рішення про відступ УГА у східному напрямку [670, с. 347].

Польська окупація території ЗОУНР у травні–липні 1919 р. негативно відобразилася також і на діяльності УРП, яка із серпня де-факто припинила свою активність, а її лідери – І. Макух, М. Балицький, О. Назарук та ін. – емігрували. В окупованому поляками м. Станиславів залишилися Л. Бачинський, П. Лаврук

і С. Данилович, які на той момент не мали змоги вести організаційну роботу партії. Влітку 1919 р. Л. Бачинський, імовірно, був інтернований польською владою і перебував у концентраційному таборі Домб'є (біля м. Краків) [604, с. 92]. За інформацією газети «Діло», УРП у цей час являла собою «справжнє побоевище». Офіційне відновлення роботи партії відбулося 6–7 листопада 1920 р., а газета «Громадський голос» почала друкуватися лише у 1922 р.) [223, с. 3; 564, с. 52; 659, с. 60; 792, с. 188–189].

Восени 1919 р. Л. Бачинський долучився до діяльності відновленої влітку цього ж року Львівської делегації УНРади. Її діяльність на протязі 1919–1923 рр. стосувалася прийняття офіційних рішень та заяв щодо захисту політичних, соціальних і культурно-освітніх прав українського населення. Восени 1919 р. новим головою Львівської делегації було обрано Романа Перфецького, а його заступниками призначено Кирила Студинського, Лева Бачинського та Лева Ганкевича [797, с. 175].

У квітні 1920 р. розпочалася польсько-радянська війна. Влітку цього ж року радянські війська перейшли у наступ на м. Львів та м. Варшава, окупувавши значну частину Східної Галичини включно із м. Тернопіль. Через загрозу опинитися під радянською окупацією Л. Бачинський емігрував до Чехословаччини. Міністр закордонних справ УНР Євмен Лукасевич у листі до Євгена Чикаленка від 10 серпня 1920 р. повідомляв про перебування Л. Бачинського у м. Марієнбад (тепер – м. Маріанські Лазні, Чехія) [532, с. 435–436]. Політик повернувся до краю в першій половині вересня 1920 р. [101, с. 6–7зв].

Також покинути Східну Галичину змушений був К. Трильовський, який емігрував до м. Відень [694, с. 437]. У цьому місті він ініціював видання брошури «Запорожець. Календар на рік звичайний 1921», в якому було опубліковано критичну статтю авторства І. Сандуляка (псевдонім «Іван С.»), спрямовану як проти самого Л. Бачинського, так і проти УРП в цілому. Автор закликав читачів вступати до лав СРП, оскільки, як він твердив, ця партія є «спадкоємницею давньої, славної, під подихом духа Драгоманова... радикальної партії».

Створення К. Трильовським опозиційної СРП обґрунтовувалося нібито прагненням Л. Бачинського ще в серпні 1918 р. ліквідувати УРП. У цій брошурі критикувалися політичні дії лідера радикалів, а його головування у партії визнавалося тільки як «сумна дійсність». Було констатовано, що УРП під його керівництвом є «лише насміхом над всяким радикалізмом». Також стверджувалося, що Л. Бачинський нібито був противником злуки ЗУНР з УНР у 1919 р. та виступав на захист греко-католицької церкви, що вважалося неприпустимим для радикала. Далі зауважувалося, що 22 січня 1919 р. «лучився факт майже неімовірний: той самий пан Лев Бачинський, що так гремів на Нац. Раді проти злуки з Великою Україною, поїхав до Києва..., де виголосив на святі злуки обох Україн... горячу промову – славячу злуку всієї України!». Автор статті звинувачував також І. Макуха, «чоловіка... твердої праці», у тому, що він потрапивши під сильний вплив Л. Бачинського, виконує усі його доручення і вказівки [288, с. 76–80].

Отже, політична діяльність Л. Бачинського після об'єднання УНР і ЗУНР у січня 1919 р. зосереджувалася на вирішенні економічних проблем в ЗОУНР, розбудові національних фінансової, судової та освітньої систем. Основним його досягненням як голови земельної комісії УНРади стала розробка і ухвалення законопроекту аграрної реформи. Як досвідченого правника Л. Бачинського було призначено екзаменатором іспиту на здобуття суддівських посад в ЗОУНР. Крім того, політик виступав проти непорозумінь і розбіжностей в українському політичному таборі. Зокрема, він засудив створення соціал-демократами за створення ними опозиційного до УНРади Селянського робітничого союзу, а також вихід групи радикалів на чолі з К. Трильовським зі складу УРП. Збереження української державності Л. Бачинський бачив виключно в єдності провідних політичних партій та опорі на власні національні сили. Після захоплення території ЗОУНР польськими військами влітку 1919 р. та відступу УГА за р. Збруч політик залишився у Східній Галичині, та, ймовірно, був інтернований окупаційною владою. У розпал польсько-радянської війни у

серпні–вересні 1920 р. через загрозу більшовицької окупації м. Станиславів Л. Бачинський тимчасово перебував у Чехословаччині.

3.4 Роль у діяльності Міжпартійної ради

Після закінчення польсько-української війни землі Західної України опинилися у несприятливій зовнішньополітичній ситуації. Ще в липні 1919 р. польські війська окупували територію ЗОУНР. Сподівання лідерів галицького уряду на зовнішню допомогу в боротьбі за відновлення державності та соборності українських земель завершилися крахом. За рішенням Паризької мирної конференції від 25 червня 1919 р. Польща отримала дозвіл на військову окупацію Східної Галичини. У ході запровадження власної системи управління поляки зобов'язувалися надати цим територіям автономію. За українським населенням закріплювалося право вирішити питання власної державної приналежності шляхом плебісциту. Становище ЗОУНР ускладнювалося тим, що Австро-Угорщина за Сен-Жерменським мирним договором від 10 вересня 1919 р. передала усі свої права на Східну Галичину Раді Послів країн Антанти [632, с. 148; 648, с. 20].

Намагання польської влади закріпити свої позиції у Східній Галичині супроводжувалися арештами та репресіями українців. У краю практично не припинялася діяльність військових судів. Для придушення національно-визвольного руху уряд організував масові поліцейні погроми і позасудові розправи [43, арк. 26–27; 631, с. 168]. Заборонялося вживання назви «Галичина» та «українці», їх замінили словами «Східна Малопольща» та «русини» [777, s. 119].

Промовистий інцидент стався у 1920 р., коли польська жандармерія в м. Станиславів за надуманими звинуваченнями заарештувала українського робітника Антона Яечника. Після кількох місяців тюрми та знущань в'язня було відпущено на волю. Невдовзі через отримані під час арешту тілесні ушкодження він помер. Похорон відбувся 16 січня 1921 р. В останню дорогу А. Яечника прийшли провести представники української інтелігенції міста. Серед присутніх

був Л. Бачинський, який під час своєї промови назвав замордованого «героєм і мучеником українського народу», жертвою польського терору [88, арк. 163в; 311, с. 2]. В цьому ж році польський уряд організував перепис населення, проведення якого суперечило міжнародним нормам, оскільки Східна Галичина ще не була офіційно частиною Польщі. У цій ситуації українські політичні партії, серед яких і УРП, виступили проти проведення цього заходу [597, с. 176–184].

Для згуртування всіх західноукраїнських політичних сил на початку червня 1921 р. у м. Львів представники УРП, УНТП, УСДП та Української християнсько-соціалістичної партії (УХСП) утворили спеціальний орган для координації спільних дій – Міжпартійну раду, яка підпорядковувалася закордонному уряду Є. Петрушевича в м. Відень. Її керівником спочатку було призначено К. Студинського, а згодом – В. Бачинського. Активним її учасником був радикал Л. Бачинський. Основою діяльності Міжпартійної ради була боротьба проти польського окупаційного режиму легальними методами, а також відновлення самостійності Української держави. Проте після укладення в 1920 р. між УНР і Польщею Варшавського договору, за яким Західна Україна мала ввійти в склад Другої Речі Посполитої, місцеві політичні партії підтримали концепцію самостійної Галицької Республіки, яку запропонував уряд Є. Петрушевича [590, с. 85; 601, с. 2; 613, с. 74; 629, с. 168; 631, с. 160; 739, с. 130; 754, с. 334]. Дослідник Микола Кугутяк зауважував, що «Міжпартійна рада була своєрідним суспільно-політичним фундаментом уряду ЗУНР... Вона здійснювала безпосереднє політичне керівництво різними сферами суспільного життя галицьких українців» [632, с. 156–157].

3–4 червня 1921 р. у м. Львів відбувся I Міжпартійний з'їзд, метою якого було питання вироблення проекту діяльності національно-державницького табору, погодження програм політичних партій, що стосувалися усіх сфер суспільного життя, зовнішньої політики та ставлення до Польщі [787, с. 624] (Додаток И. 1).

На цьому з'їзді виступив Л. Бачинський, який від імені УРП підтвердив прагнення до створення єдиного партійного фронту та акцентував увагу на

необхідності взаєморозуміння між представниками усіх галицьких політичних сил. Однак він піддавав критиці діяльність уряду ЗУНР під керівництвом Є. Петрушевича у м. Відень через втрату ним зв'язків зі Східною Галичиною. Політик зазначав, що «він [Є. Петрушевич. – *Г. П.*] став Диктатором без порозуміння з УНР [УНРадою. – *Г. П.*], він увів у Відні фамілійну систему, де всі найважливіші місця у правительстві займають члени його родини, проти того слід якнайрішучіше виступити. Правительство не подбало про зв'язь з краєм, правительство не надсилає звідомлень, так, що ми не знаємо тут в краю, що діється. Манить нас стало надіями, що все добре, однак ми не знаємо, на чім доброта опирається...» Продовжуючи свій виступ, Л. Бачинський висловив обурення з приводу позиції УСДП, представники якої відмовилися від участі в роботі цього з'їзду. Політик трактував такі дії соціал-демократів як загрозу для створення єдиного національно-державницького фронту [38, арк. 3; 40, арк. 1–4; 54, арк. 2–5; 87, арк. 76–79зв; 96, арк. 1–4; 115, с. 123; 632, с. 171; 723, с. 266]. Учасники наради відкинули будь-які форми співпраці з Польщею та Росією [629, с. 171–172]. У прийнятих резолюціях стверджувалося, що польська влада незаконно використовує природні ресурси Східної Галичини (нафту, сіль, худобу тощо), здійснює тиск на українську освіту та стягує високі податки з населення [40, арк. 7–9; 724, с. 147].

На цьому засіданні Міжпартійної ради за участі Л. Бачинського було підготовлено звернення до Ради Послів країн Антанти з вимогою визнання незалежності Східної Галичини. У цій заяві представники галицької еліти вимагали від держав Антанти, «щоби як найскоріше поклали край польській окупації, аби усунули з території Східної Галичини польські окупаційні війська... та щоби негайно вирішили політичну долю Східної Галичини, згідно з правом самоозначення народів: визнаючи її незалежною державою». У документі зазначалося, що окупаційний уряд на інкорпорованих територіях ліквідував демократичні права й свободи українського народу, що призвело до занепаду культурного та економічного життя краю. 28 червня цього ж року це

звернення було офіційно затверджено еміграційним урядом Є. Петрушевича в м. Відень [17, арк. 21–22; 110, с. 714–719].

Двадцять восьмого липня 1921 р. від імені Президії УНРади за підписами Є. Петрушевича, Л. Бачинського, О. Барвінського, В. Бачинського та К. Левицького було розроблено чергову ноту до Ради Послів країн Антанти з вимогою необхідності вирішення державно-правового статусу Східної Галичини на користь українців. У зверненні стверджувалося, що дії польської влади на інкорпорованих територіях стали причиною глибокої суспільно-економічної кризи. Підписанти закликали Антанту сприяти створенню в Західній Україні самостійної Галицької Республіки. Вони зазначали, що в результаті відновлення української державності Східна Галичина «перестане бути вічним огнищем державних конфліктів між Польщею і Росією, а стане важним етапом мира на Сході Європи» [110, с. 752–757].

Третього вересня 1921 р. Л. Бачинський увійшов до складу президії II Міжпартійного з'їзду українських політичних сил, який відбувся у м. Львів. На порядок денний було винесено п'ять питань, що стосувалися сфери вищої освіти, шкільництва, загальнонаціонального оподаткування, внутрішнього життя та політичних справ Східної Галичини. Лев Бачинський брав участь у обговоренні питання створення у м. Львів українського університету [38, арк. 24; 115, с. 143; 724, с. 149].

Двадцять п'ятого березня 1922 р. у м. Львів відбулося засідання Міжпартійної ради. Під час нарад розглядалося питання про безпідставність звинувачень Є. Петрушевичем членів ради у зв'язках з польською окупаційною владою. Лев Бачинський вважав, що «хворобливе побоювання Уряду і підозрівання, що краєві політики хочуть заключити угоду з поляками перейшли в манію». Радикал стверджував, що члени еміграційного уряду поширюють про нього неправдиву інформацію та компрометуючі матеріали, що можуть спричинити в майбутньому його арешт польською поліцією. Також у своєму виступі політик від імені УРП заявив, що не визнає Є. Петрушевича диктатором,

а тільки президентом УНРади [16, арк. 23–240]. Також 20 травня цього ж року Л. Бачинський брав участь у VI міжпартійній конференції у м. Львів [36, арк. 3].

Важливим фактором, який мав остаточно оформити окупацію території Східної Галичини Польською державою, була постанова окупаційного уряду щодо проведення виборів до польського сейму та сенату відповідно 5 і 12 листопада 1922 р. Результати голосування мали показати світовій громадськості, що на інкорпорованих землях політику Польщі підтримує переважна більшість українського населення. Зважаючи на такий стан справ, Є. Петрушевич 15 серпня 1922 р. звернувся до населення краю з вимогою бойкотувати вибори [631, с. 163].

Члени УРП, які були представлені у Міжпартійній раді Л. Бачинським та І. Макухом, всупереч більшості спочатку виступали за участь українців у цих виборах. Вони вважали, що українські депутати в парламенті одержали б змогу донести до світової громадськості ідею державного самовизначення Східної Галичини. Після обрання на знак протесту вони мали б скласти свої депутатські мандати. У спогадах І. Макух стверджував, що рішення Є. Петрушевича про бойкот населенням краю виборів до сейму і сенату впливало «із недооцінювання сил народу й активності наших мас». Однак згодом обидва радикали змушені були підтримати бойкот виборів, погодившись із позицією більшості членів Міжпартійної ради. Так, 27 серпня 1922 р. про відмову від участі у проведенні виборів висловили УРП, УСДП, УНТП та УХСП [520, с. 279; 551, с. 233; 601, с. 3; 630, с. 61; 665, с. 299; 694, с. 28].

Другого вересня 1922 р. у м. Львів відбулося засідання членів УНРади у справі майбутньої виборчої кампанії. Цю нараду відкрив своєю промовою радикал Л. Бачинський [459, с. 1]. Для поширення у галицькому суспільстві інформації про бойкот виборів до польського парламенту ініціювалося проведення по селах і містах народних віч. В одному із таких зібрань, яке відбулося 9 вересня 1922 р. у м. Станиславів брав участь Л. Бачинський [55, арк. 3]. 27 вересня цього ж року у м. Львів відбулася зустріч за участі Л. Бачинського, В. Бачинського і В. Охримовича з директором департаменту

безпеки у Міністерстві внутрішніх справ Польщі Стефаном Урбановичем. Представники Міжпартійної ради вимагали від нього негайного припинення безпідставних масових арештів серед населення краю, які проводилися з метою примусити українців брати участь у виборах до парламенту. Однак С. Урбанович не надав відповіді, яка б гарантувала припинення урядового терору [179, с. 1].

П'ятого листопада 1922 р., у день виборів до сейму, Міжпартійна рада ухвалила звернення «До всього культурного світа». У її розробці брав безпосередню участь і Л. Бачинський. У цьому документі лунав протест проти репресій польської влади над українським населенням напередодні виборів до сейму й сенату. Тут зазначалося: «Потрясені... масовими арештами і знущаннями над тисячами невинних жертв, підносимо наш голос до всього культурного світа, підносимо в надії, що культурний світ не дозволить, щоби на його очах відбувалася страшна екстермінаційна акція польського народу і держави проти українського народу у Східній Галичині» [115, с. 202; 194, с. 1; 562, с. 515–516]. Основною вимогою цього звернення було остаточне вирішення питання долі Східної Галичини із врахуванням інтересів українського населення. Документ засвідчив намагання галицьких українців виступити консолідованою силою перед учасниками Паризької мирної конференції та не допустити входження Східної Галичини до складу Польщі [784, с. 79].

За даними історика Олександра Зайцева, у Східній Галичині участь у виборах до сейму взяло 38,2 % виборців, а до сенату – 35,3 %. Найнижчий відсоток голосів виборців спостерігався на теренах Снятинського (18,7 %), Яворівського (22 %), Печеніжинського (22,1 %), Надвірнянського (22,1 %), Калуського (22,9 %) і Рогатинського (23,4 %) повітів, а найвищий – у Турківському (61,7 %), Старосамбірському (57,3 %), Любачівському (56,4 %), Сяноцькому (55,0 %), Добромильському (52,5 %), Ліському (51,7 %) повітах і в м. Львів (57,1 %). Результати голосування засвідчили, що більшість населення Східної Галичини не брали участі у виборах [601, с. 6–7].

Дослідники Олег Єгрешій та Людмила Дрогомирецька зазначали, що вибори до парламенту «не виправдали сподівань уряду і показали, що польська

влада в Західній Україні тримається лише завдяки адміністративному ресурсу і військовій силі». Також вони продемонстрували, що більшість населення краю не визнала законності польської влади на окупованих українських теренах [778, s. 106–107].

У цей час Л. Бачинський долучався до вирішення інших актуальних проблем галицького суспільства, а саме до питання захисту українців – жертв репресій польської влади. Зокрема, у листопаді 1922 р. він разом із Ю. Романчуком розробив відозву до українського народу, в якій закликав населення підтримати продуктами харчування політичних в'язнів у м. Львів та інших міст краю. У відозві зазначалося: «По всіх містах і містечках, де знаходяться арештовані, повинні знайтися гурти громадян, що пожертвують себе тій справі і будуть збирати харчі... і розведуть опіку над нашими братами, що перебувають у в'язницях» (Додаток И. 3) [186, с. 1].

Крім того, Л. Бачинський цікавився становищем Наддніпрянської України, що характеризує його як послідовного прихильника ідеї соборності. Протягом 1921–1923 рр. на території Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) тривав масовий голод, що був спричинений вивезенням хліба радянським більшовицьким урядом до Росії. У зв'язку з цими подіями у м. Львів було створено Крайовий комітет допомоги голодній Україні, до складу якого ввійшов і Л. Бачинський. По селах і містах Західної України в червні 1922 р. за участі політика було проведено збір коштів та продуктів для підтримки голодуючих. З метою привернення уваги громадськості краю до цієї проблеми 3 червня було оголошено Днем національного посту [326, с. 1–2].

Політичні дії Л. Бачинського на початку 1923 р. спрямовувалися на недопущення офіційного входження Східної Галичини до складу Польщі. Зокрема, на засіданні Міжпартійної ради 10 березня 1923 р. було підготовлено чергове звернення до Ради Послів країн Антанти із вимогою негайного визнання самостійності Східної Галичини [42, арк. 1; 690, с. 84]. У документі було зроблено короткий огляд історії визвольних змагань українського народу та проаналізовано основні напрями політики Польщі на окупованих нею

територіях. Міжпартійна рада заявляла, що погодиться лише з таким рішенням країн Антанти, яке не суперечитиме праву самоозначення українського народу. Це був останній документ-звернення, оприлюднений Міжпартійною радою [787, с. 627]. Уже 14 березня цього ж року землі Східної Галичини за рішенням великих держав остаточно ввійшли до складу Польщі [18, арк. 42; 41, арк. 16; 43, арк. 26].

З цього приводу 20 березня 1923 р. було проведено засідання Міжпартійної ради. У своєму виступі Л. Бачинський вину за ухвалу країн Антанти покладав на еміграційний уряд Є. Петрушевича, який «досі не був поінформований о стані нашої справи, або не інформував край правдиво, а ждав для себе великих прерогатив». Політик висунув ініціативу ліквідувати екзильний уряд у м. Відень. Замість нього пропонував утворити Верховну раду, яка б представляла інтереси Східної Галичини й Волині. До її складу мали увійти по одному представникові від усіх політичних партій Західної України. До часу створення Верховної ради функції західноукраїнського уряду мала виконувати Міжпартійна рада. Лев Бачинський закликав не орієнтуватися на зовнішню допомогу Антанти, а власними силами боротися з польською окупацією Східної Галичини. Також на цьому засіданні піднімалося питання про делегування двох членів Міжпартійної ради до Є. Петрушевича. З цією ініціативою не погоджувався Л. Бачинський. Він не вірив у ефективність такого кроку і вважав, що це «тільки стеблинка, за яку хапається потапаючий». Проте для уникнення непорозумінь зі сторони українського політикуму пропонував все ж таки відправити тільки одного делегата (Додаток И. 2) [18, арк. 91–92].

Представники УРП рішуче засудили ухвалу країн Антанти від 14 березня 1923 р. Постанова про приєднання Східної Галичини до складу Польської держави стала предметом обговорення на з'їзді УРП, який проходив 1–3 квітня 1923 р. у м. Львів у приміщенні «Української Бесіди». У ході роботи з'їзду головою партії було обрано Івана Макуха, а заступниками – Лева Бачинського і Миколу Рогуцького [56, арк. 67; 362, с. 3; 560, с. 142]. В ухвалених резолюціях зауважувалося, що «рішення Ради Амбасадорів з 14. III. 1923 р. не примусить

український народ погодитися з поневоленням Східної Галичини, Волині, Підляша, Полісся й Холмщини...» Стверджувалося, що досягнення соціального визволення західноукраїнського народу є неможливе без здобуття повної національної самостійності. Було констатовано потребу створення спільного фронту з числа всіх українських соціалістичних партій, які домагаються державної незалежності Української Республіки в боротьбі проти національного, соціального і культурного поневолення. Учасники з'їзду закликали населення краю до активного спротиву польському окупаційному режиму на інкорпорованих теренах [29, арк. 11; 114, с. 56–57; 272, с. 3; 362, с. 3; 591, с. 138; 629, с. 267; 751, с. 201; 804, с. 84]. Наголошувалося на необхідності бойкоту українцями польської системи освіти та одночасного створення українських шкіл [37, с. 18]. Лев Бачинський, у доповіді, виголошеній на цьому з'їзді, вказував на вагому роль радикалів у політичному оформленні Міжпартійної ради: «Міжпартійна Рада се також вчасти твір УРП, бо вона стояла на тім становищі, що треба всім одним фронтом стати проти зовнішньої небезпеки» [272, с. 3; 660, с. 185]. Крім того, УРП у своїй політичній програмі відкинула будь-які орієнтації на Польщу чи Радянську Україну, проголосила політичну доктрину «власних сил» та визнала себе організацією українських селян та робітників, яка стоїть на соціалістичних позиціях [548, с. 296; 631, с. 174–175; 726, с. 199–200].

На цьому з'їзді УРП Л. Бачинський виголосив доповідь, яка була присвячена важкому становищу українського народу під польською окупацією. Політик заявив про припинення союзу УРП із УХСП і УНТП. Він стверджував, що УРП і надалі буде підтримуватиме селянство в боротьбі проти поневолення: «Наша партія мусить дальше працювати, щоби в 40 мільйонних мас викресати енергію і волю стати самостійними». На думку Л. Бачинського, українцям не потрібно розраховувати на допомогу іноземних держав, адже «вони самі до нас пристануть, коли в нас буде воля і сила». Він закликав «не падати кому-небудь чолом до ніг», а власними силами боротися проти польського гніту та колонізації, за українізацію системи освіти та за демократичні права і свободи.

Радикал висловив сподівання на майбутню перемогу українських національно-визвольних змагань: «Період революції ще не закінчений і кожна хвиля може принести для нас нові завдання... Живемо в часі, коли все досі національно і соціально поневолене пізнає шлях до свого визволення» (Додаток К) [273, с. 2–3].

Рішення Ради Послів країн Антанти про приєднання Східної Галичини до складу Польщі спричинило кризу в західноукраїнському національно-державницькому таборі. Політичні партії вирішили більше не підпорядковуватися урядові Є. Петрушевича у м. Відень. У цій ситуації Міжпартійна рада припинила своє існування [756, с. 240]. 14 квітня 1923 р. у м. Відень було проведено засідання еміграційних осередків західноукраїнських політичних сил (окрім УСДП). Під час наради Є. Петрушевич заявив, що передає свої повноваження в руки УНРади. Офіційно екзильний уряд припинив свою діяльність 30 квітня 1923 р. [669, с. 63].

Отже, Л. Бачинський брав активну участь у роботі Міжпартійної ради та був присутнім під час обговорення дискусійних питань на міжпартійних з'їздах та нарадах на протязі 1921–1923 рр. Політик висловлював своє обурення політичною діяльністю уряду Є. Петрушевича в екзилі, звинувачуючи його у втраті зв'язків із представниками Міжпартійної ради. Лев Бачинський, як і більшість галицьких політичних діячів, засуджував політику Польської держави в українському питанні та її прагнення інкорпорувати територію «східних кресів». Політик брав участь у розробці звернення «До всього культурного світа», в якому критикувалися дії окупаційної влади у Східній Галичині. З метою запобігання втрати єдності у середовищі галицьких партій Л. Бачинський пропонував утворити Верховну раду за участі представників усіх політичних сил. Однак рішення Ради Послів країн Антанти від 14 березня 1923 р. викликало дезорієнтацію в середовищі єдиного українського політичного фронту та стало спонукальною підставою для розпуску Міжпартійної ради. У цих умовах Л. Бачинський закликав орієнтуватися на власні сили у боротьбі з польським окупаційним режимом.

Висновок до розділу

Лев Бачинський відігравав ключову роль у процесах українського державотворення періоду національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. Перебуваючи в 1915 р. у м. Відень, політик входив до складу ЗУР, брав участь у її засіданнях, розробці відозв та роботі п'яти секцій цієї організації. Протягом 1915–1916 рр. він неодноразово був учасником делегацій ЗУР, що вели переговори із вищим керівництвом монархії. Маніфест від 5 листопада 1916 р. про утворення Польської держави викликав невдоволення членів ЗУР загалом і Л. Бачинського зокрема, який в знак протесту вирішив припинити членство в організації. Політик виступав проти приєднання до майбутньої Польської держави українських земель Холмщини, Підляшшя і Волині. Після самоліквідації ЗУР він увійшов до складу новоствореної УПР. Лев Бачинський підтримував діяльність на території Наддніпрянщини УЦР.

Активною державотворчою працею відзначився Л. Бачинський у період ЗУНР–ЗОУНР. Політик перебував на посадах комісара Станиславівського повіту, заступника президента УНРади Є. Петрушевича та входив до складу чотирьох комісій західноукраїнського парламенту. З його ініціативи наприкінці 1918 р. велися переговори про переїзд уряду ЗУНР до м. Станиславів. Лев Бачинський був одним із adeptів ідеї соборності України. За його безпосередньої участі 3 січня 1919 р. було підготовлено ухвалу про об'єднання ЗУНР і УНР. Політик очолював західноукраїнську делегацію на урочистому проголошенні Акту злуки 22 січня 1919 р. у м. Київ.

Якщо до проголошення Акту злуки Л. Бачинський приділяв особливу увагу питанню об'єднання УНР і ЗУНР, то після 22 січня 1919 р. його діяльність переважно стосувалася питання реформування економічної сфери ЗОУНР. Політик виступав проти намагання Директорії УНР схилити західноукраїнський уряд до проведення аграрної реформи за зразком Наддніпрянщини. За участі Л. Бачинського було розроблено основні положення земельного закону для західноукраїнських земель, ухваленого в квітні 1919 р. Крім того, він виступав

проти внутрішніх суперечностей як в УНРаді, так і в УРП. У березні 1919 р. Л. Бачинського як досвідченого політичного діяча було обрано лідером УРП. Після польської окупації території ЗОУНР влітку 1919 р. він залишився у м. Станиславів.

Досить активною була діяльність Л. Бачинського у 1921–1923 рр. У цей час політик входив до складу Міжпартійної ради, брав участь у міжпартійних з'їздах та конференціях. За його ініціативи було розроблено ряд звернень до світової громадськості з метою визнання незалежності Східної Галичини. Він негативно ставився до політики Польщі, спрямованої на окупацію та остаточне підкорення українських територій. Після рішення Ради Послів країн Антанти у березні 1923 р. про остаточну передачу Східної Галичини до складу Польщі Л. Бачинський відстоював необхідність орієнтації на власні національні сили у боротьбі з окупаційним режимом.

[1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 29, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 54, 55, 56, 87, 88, 96, 101, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 133, 135, 137, 138, 139, 152, 179, 186, 194, 201, 202, 203, 204, 205, 210, 223, 225, 248, 253, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 272, 273, 275, 277, 288, 298, 300, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 311, 319, 326, 328, 331, 335, 336, 337, 354, 355, 362, 365, 366, 367, 370, 378, 393, 399, 418, 424, 428, 432, 453, 455, 459, 460, 461, 463, 464, 467, 468, 471, 474, 475, 495, 496, 497, 498, 501, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 522, 523, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 540, 548, 551, 554, 555, 556, 558, 560, 562, 564, 567, 568, 569, 570, 580, 581, 590, 591, 593, 596, 597, 600, 601, 603, 604, 605, 606, 607, 612, 613, 615, 626, 629, 630, 631, 632, 633, 638, 640, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 655, 656, 658, 659, 660, 665, 666, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 678, 682, 683, 687, 689, 690, 693, 694, 701, 705, 706, 708, 710, 713, 714, 720, 721, 722, 723, 724, 726, 728, 729, 730, 731, 733, 736, 738, 739, 740, 741, 744, 745, 746, 747, 748, 751, 754, 755, 756, 759, 767, 769, 777, 778, 782, 783, 784, 786, 787, 790, 791, 792, 793, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 804, 805, 808, 810].

РОЗДІЛ 4.

УЧАСТЬ ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1923–1930 РР.)

4.1 Партійна та громадська діяльність

Після поразки Української революції 1914–1923 рр. Л. Бачинський приділяв особливу увагу боротьбі з польською владою, її політикою колонізації та колонізації української землі. Про це він неодноразово говорив на партійних з'їздах радикалів. Зокрема, 10 червня 1923 р. в м. Стрий на Львівщині відбувся з'їзд місцевих прихильників УРП, на який прибуло близько 400 осіб. Після двогодинної промови Л. Бачинського ухвалено ряд резолюцій, в яких проголошено необхідність боротьби проти утисків українців у сфері освіти та колонізації української землі польськими осадниками. Було констатовано, що такі дії окупаційної влади можуть призвести до знищення українського селянського стану [229, с. 1–2]. Варто зазначити, що на приєднаних до Польщі теренах Східної Галичини уряд Польщі проводив інтенсивну колонізаційну політику. Кращі землі за сприяння влади одержували колишні офіцери і солдати польської армії [43, арк. 26–27; 631, с. 168]. Упродовж 1919–1929 рр. у Східну Галичину прибуло 77 тис. військових осадників і цивільних колоністів, яким було надано близько 600 тис. га землі [537, с. 123; 566, с. 129].

На наступних партійних з'їздах, які відбулися 6 квітня і 29 червня 1924 р. у м. Коломия, за безпосередньої участі Л. Бачинського було розроблено низку положень, що стосувалися згаданих проблем. Так, на першому з них у затверджених з його ініціативи резолюціях стверджувалося, що польська влада позбавила український народ права на вільний політичний, економічний та культурний розвиток; обмежила демократичні права і свободи громадянина; активізувала проведення політики колонізації національних шкіл та колонізації української землі; збільшила податковий тиск на селян і робітників. Було висловлено протест проти засилля у Східній Галичині поліцейського режиму, який на зразок радянського ладу проводив численні арешти, побої та ревізії серед

українців [230, с. 2–3; 417, с. 1–2; 431, с. 1; 659, с. 61]. У своєму виступі Л. Бачинський зауважував, що УРП має своїм першочерговим обов'язком «...взяти провід в життя розбитої нації». Крім того, політик охарактеризував політичну ситуацію на Буковині під владою Румунії та на Закарпатті в складі Чехословаччини. Він висловив своє ставлення до політики українізації на Наддніпрянщині, яка, на думку радикала, здійснювалася радянським керівництвом «у спосіб, який нас не може задоволити». Він наголошував на негативному ставленні Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки (РСФРР) до ідеї національної державності на Наддніпрянщині, вказав на засилля євреїв у владних колах УСРР, а також критикував процес переходу територій, заселених виключно українським населенням, до складу РСФРР. Політику радянського керівництва Л. Бачинський підтримував виключно в аграрному питанні [279, с. 1–2].

Після ухвалення рішення про входження Східної Галичини до складу Польщі в березні 1923 р. серед українських політичних сил виникли розбіжності в питанні подальшого розгортання національно-визвольних змагань. УРП виступила з програмою боротьби проти всіх окупаційних режимів, у тому числі й більшовицького, та наголошувала на необхідності досягнення соборності та незалежності всіх українських земель. Дещо відмінною від УРП була позиція інших українських політичних партій. Зокрема, УСДП перейшла на ліворадикальні позиції та слідом за Комуністичною партією Західної України (КПЗУ) висунула ідею боротьби проти польської влади та входження Західної України до складу УСРР. На початку 1924 р. польська влада заборонила її діяльність. УНТП у травні 1923 р. проголосила гасло національно-територіальної автономії Східної Галичини в складі Польщі, що викликало негативну реакцію зі сторони радикалів. Всі ці обставини стали причиною непорозумінь між провідними політичними силами краю [632, с. 260, 271; 703, с. 185; 756, с. 240].

У другій половині 1923 р. у середовищі галицького політикуму знову набула актуальності ідея об'єднання національно-державницьких сил у єдиному

таборі Активно цю тезу відстоювало керівництво УРП. Зокрема, 29 вересня 1923 р. на партійних зборах було вирішено розпочати переговори з тими національними партіями, які перебували на державницькій платформі, з метою створення загальноукраїнського міжпартійного органу – Верховної ради. Одним із основних adeptів ідеї організації Верховної ради виступив Л. Бачинський, який висував таку ініціативу ще на початку березня 1923 р. [632, с. 288–289].

Наприкінці 1923 – на початку 1924 рр. у м. Станиславів, а згодом і в м. Перемишль було створено місцеві Міжпартійні ради. 17 лютого 1924 р. Міжпартійною радою у м. Станиславів було скликано з'їзд делегатів від УРП, УНТП, групи «Заграва» та незалежної робітничої групи (колишні члени УСДП, яка була заборонена владою в січні 1924 р.). Учасники з'їзду підтримали ідею необхідності створення загальнополітичної Верховної ради. До часу її виникнення було обрано Окружну політичну раду, головою якої призначено Л. Бачинського. До її складу увійшло по два представники від УНТП, УРП, групи «Заграва» та незалежної робітничої групи. У структурі Окружної політичної ради було створено кілька комітетів, які мали займатися справами українського шкільництва та іншими актуальними проблемами галицького суспільства [64, арк. 6; 632, с. 289; 696, с. 162].

Шостого липня 1924 р. у м. Львів відбулася нарада керівників провідних українських політичних сил: УНТП, УРП, УПСР, Соціалістичного об'єднання «Селянський союз», Української партії національної роботи (УПНР) і УХСП. Від радикалів на цьому засіданні були присутні Лев Бачинський і Осип Навроцький. У підсумку представниками з'їзду було розроблено спільну заяву з протестом проти окупації Східної Галичини Польщею. У документі стверджувалося, що український народ «непохитно обстоює своє природне право до незалежного державного життя». Питання самовизначення українського народу планувалося вирішити шляхом всенародного плебісциту. Було піддано критиці ухвалені владою в квітні 1924 р. так звані «кресові устави», які шляхом запровадження утравістичних шкіл обмежували права українців у сфері освіти (Додаток Л) [19, арк. 6–6зв; 548, с. 297; 636, с. 170]. Представлені на цій зустрічі політичні

сили краю поділилися на два угруповання, а саме національний напрям, репрезентований УНТП і УПНР, і соціалістичний, у складі УРП, УПСР і «Селянського Союзу». У результаті політичним партіям так і не вдалося досягнути консенсусу в справі об'єднання національно-державницьких сил і створення спільного політичного органу [632, с. 296–297]. Крім того, у середовищі УРП на цей момент спостерігалися певні деструктивні процеси, що могли призвести до розколу партії [560, с. 176–177]. Зокрема, під час з'їзду УРП 6 квітня 1924 р. серед радикалів викристалізувалося два табори – національний (Л. Бачинський, О. Навроцький, Осип Когут) і соціалістичний (О. Павлів, М. Рогучький). У цій ситуації керівництво УРП на чолі з І. Макухом та Л. Бачинським під тиском соціалістичного табору офіційно відмовилося від переговорів про консолідацію із УНТП та групою «Заграва» [223, с. 3; 224, с. 2–3; 492, с. 6]. На цьому з'їзді УРП Л. Бачинського знову було обрано головою партії. Його заступниками призначено М. Рогучького та І. Макуха, секретарем став О. Навроцький, а скарбником – Василь Кіцула [431, с. 1].

Зрештою, УРП взяла курс на об'єднання в єдиному політичному таборі всіх українських партій, які перебували на соціалістичних позиціях. На Волині таку позицію радикалів активно підтримала УПСР. Питання про співпрацю між обома партіями піднімалося на з'їзді УПСР 30 грудня 1923 р. у м. Кременець. 2 березня 1924 р. на засіданні проводу УРП і представників від Волині було вирішено заснувати бюро, яке б займалося розробкою спільної партійної тактики [636, с. 171]. Також питання консолідації між цими партіями було предметом обговорення на з'їздах радикалів у м. Львів 6 квітня [278, с. 2; 659, с. 61] та у м. Коломия 27 вересня 1925 р. На останньому, який відбувся з нагоди 35-ліття існування партії, Л. Бачинський вкотре зазначав, що українському народу «немає чого оглядатися ні на Москву, ні на Варшаву», а необхідно власними силами боротися проти іноземного гніту та добиватися відновлення соборної Української держави. Варто зазначити, що за перебігом цього з'їзду стежив представник польських спецслужб Альфред Коцур. На заклик Л. Бачинського і М. Стахіва, делегат від польського староства у м. Коломия не погодився

покинути засідання УРП. У свою чергу Л. Бачинський під час свого виступу засудив дії влади, спрямовані в першу чергу на обмеження демократичних прав та свобод українців. Він також наголошував на конфіскації українських газет та журналів. Радикал звертав увагу на складне становище шкільництва Східної Галичини [66, арк. 87, 91–93; 97, арк. 29–33; 231, с. 3].

До процесу консолідації політичних сил, що стояли на позиціях соціалізму, було залучено «Селянський Союз» (створений на початку 1924 р.). Зокрема, 11 жовтня 1924 р. у м. Львів було проведено спільну нараду за участі УРП, УПСР і «Селянського Союзу». На цих зборах наголошувалося на необхідності співпраці та координації спільних дій [636, с. 171–172; 659, с. 62]. Наступна зустріч між згаданими політичними силами відбулася 1 лютого 1925 р. під час роботи з'їзду УРП у м. Станиславів. Від УПСР на цю нараду прибув Семен Жук, а «Селянський Союз» представляли два делегати – Сергій Назарук і Сергій Козицький [66, арк. 16–24зв; 274, с. 1–2; 280, с. 1; 659, с. 62–63]. Крім цього, переговори Л. Бачинського з керівником «Селянського Союзу» Максимом Чучмаєм продовжувалися у червні–серпні 1926 р. Однак, через радянофільську орієнтацію «Селянського Союзу» вони не принесли бажаних результатів [13, арк. 17; 563, с. 154; 636, с. 172].

Остаточне рішення про об'єднання УРП з УПСР в єдину партію було досягнуте на з'їзді волинських есерів у м. Кременець 24 січня 1926 р. Реорганізована партія мала стати виразником інтересів «працюючих мас міста і села» [51, арк. 9; 67, арк. 49; 548, с. 299]. Близькість програмних засад, мети та способів громадської роботи УРП і УПСР стала основною передумовою об'єднання цих політичних сил [725, с. 261]. Проте у програмних положеннях згаданих партій були й деякі розбіжності. УРП в першу чергу висувала ідею національного визволення українського народу, а реалізація соціальних реформ була другорядним її завданням. У той же час, для УПСР висунення національних гасел було зроблено виключно з тактичних міркувань [773, с. 186].

Офіційне об'єднання УРП з УПСР в УСРП відбулося 14 лютого 1926 р. у м. Львів, в будівлі Музичного товариства ім. М. Лисенка. Головою партії обрано

Л. Бачинського, заступниками призначено С. Жука та І. Макуха, а секретарем – О. Навроцького [13, арк. 1; 66, арк. 115; 68, арк. 205; 90, арк. 36; 98, арк. 44; 282, с. 4–5; 283, с. 3; 582, с. 193; 675, с. 106; 757, с. 137]. За вказівкою польського уряду, який не хотів допустити об'єднання УРП з УПСР, поліція намагалася перешкодити проведенню з'їзду [283, с. 3]. З цього приводу часопис «Громадський голос» констатував: «Поліція і адміністративна влада хоче загнати визвольний рух українського працюючого народу в підпілля. Але 35 літ боролася УРП проти цього одверто і не дозволила загнати себе в підпілля... Ми нація, а не конспірація. Нація, яка стала на шлях одвертої боротьби за свої права, і тому всякі намагання адміністративної влади даремні» [657, с. 528]. На цьому партійному форумі Л. Бачинський виступив із доповіддю про політичне становище Західної України та заявив, що новостворена партія буде добиватися об'єднання всіх українських земель в одну соборну незалежну державу та приділятиме особливу увагу соціально-економічним проблемам [391, с. 2].

Під керівництвом Л. Бачинського було розглянуто основні напрями майбутньої діяльності соціалістів-радикалів та прийнято нові резолюції. У програмі партії зазначалося, що УСРП бореться за створення Самостійної Української Трудової Республіки й перехід всієї повноти влади в ній до рад трудового народу, обраних шляхом рівного, таємного, безпосереднього і пропорційного голосування. Керівництво партії вимагало запровадження демократичних прав: свободи слова, друку, віросповідання, страйків, народних зібрань та організацій, а також недоторканості особи та її житла. Передбачалася рівність кожного перед законом, «без огляду на національність, віру та походження». У програмі УСРП порушувалися економічні проблеми. Зокрема, передбачалося наділення земельними ділянками безземельних і малоземельних селян, а також перехід лісів, водойм, пасовищ в користування громад [13, арк. 8; 49, арк. 15–16; 726, с. 201–202; 757, с. 138; 779, с. 37]. Найефективнішою формою організації господарства, на переконання радикалів, мала стати кооперація. З цього приводу члени УСРП відстоювали ідею створення в українських містах

власних фабрик і заводів та критикували намагання польського уряду націоналізувати промислові підприємства [807, с. 110].

У газеті «Громадський голос» зазначалося, що на з'їзді керівництво УСРП на чолі з Л. Бачинським підтвердило своє небажання до політичної співпраці з УНДО. Така позиція націонал-демократів, на переконання УСРП, могла призвести до «деморалізації народних мас». Також новоутворена партія закликала відмовитися від співробітництва з КПЗУ. Соціалісти-радикали вважали, що Польська комуністична партія, складовою якої була КПЗУ, була противником українського соціалістичного руху. На цьому з'їзді УСРП вкотре наголосила, що стоїть на позиції незалежності та соборності всіх українських земель, висловила свою підтримку національному рухові українців у Закарпатті, Північній Буковині та Наддніпрянщині [390, с. 2; 642, с. 47].

У своїй політичній програмі УСРП опиралася на підтримку українського селянства. Основним соціальним постулатом програми партії стала вимога про перехід земель поміщиків, держави, церкви та польських колоністів, що оброблялися найманою працею селян, до земельного фонду. Земля, яка перебувала у цьому фонді, мала безоплатно перейти у приватну власність малоземельним і безземельним селянам [560, с. 188].

Для належного функціонування УСРП не вистачало коштів, що посилювало партійну кризу. Ця проблема, яка активно обговорювалася ще на з'їзді УРП під керівництвом Л. Бачинського 31 січня 1925 р. у м. Станіславів, була актуальною і в наступному році [60, арк. 42]. На нараді головного секретаріату УСРП 9 жовтня 1926 р. у м. Львів з ініціативи Л. Бачинського було прийнято рішення про необхідність збільшення податків для всіх її членів. Висловлено думку, що в разі подальшого загострення фінансової кризи головний секретаріат УСРП змушений буде скласти свої повноваження [69, арк. 92]. Для вирішення цього питання 30 жовтня 1926 р. в м. Львів соціалісти-радикали організували чергове засідання, яке Л. Бачинський розпочав із вшанування пам'яті українців, загиблих під час Української революції та подальшої боротьби за незалежність. В ухвалених резолюціях стверджувалося, що політика лідера

режиму «санації» в Польщі Юзефа Пілсудського, який прийшов до влади у травні 1926 р., призвела до обмеження демократичних прав і свобод, погіршення загального становища українського народу. Головна управа УСРП засудила політику польського уряду в сфері українського шкільництва та закликала населення до боротьби за викладання у школах українською мовою. Однак збори соціалістів-радикалів так і не вирішили головного питання – проблеми упорядкування фінансів партії, що переносилося на розгляд майбутнього партійного з'їзду, запланованого на кінець 1926 р. [69, арк. 92; 267, с. 2]. За сприяння Л. Бачинського наступного дня – 31 жовтня 1926 р. у м. Станиславів було створено партійний осередок УСРП та канцелярію, а також контору юридичного захисту селян [232, с. 3].

Двадцять шостого грудня 1926 р. у м. Львів відбувся 29-й з'їзд УСРП, у якому взяло участь 120 делегатів (Додаток М). У своїй доповіді Л. Бачинський вказував на те, що УСРП є єдиною партією Західної України, яка стоїть на засадах соціалізму. Він стверджував, що прагне налагодити тісні контакти з міжнародним лівим рухом, зокрема із Соціалістичним Інтернаціоналом. Лев Бачинський бажав вдосконалити методи діяльності УСРП шляхом запозичення міжнародного досвіду боротьби за права селян та робітників. На цьому з'їзді політика було переобрано керівником партії. З'їзд закликав очільників повітових управ відвідувати щомісячні засідання та раз на два місяці – повітові конференції. Згідно цих резолюцій на західноукраїнських землях почали проводитись регулярні партійні з'їзди та конференції УСРП [50, арк. 3; 69, арк. 247зв; 71, с. 74зв; 414, с. 3–4]. На з'їзді УСРП також заявила про невизнання травневого перевороту та приходу до влади у Польщі Ю. Пілсудського. У Наддніпрянщині проголошену більшовиками УСРП соціалісти-радикали трактували як несамостійне державне утворення із диктатурою комуністичної партії [560, с. 215]. Крім того, Л. Бачинський так відгукувався про земельну політику більшовиків на території УСРП: «земля є ваша [селянська. – Г. П.], а хліб наш!» [325, с. 2].

Двадцять сьомого серпня 1927 р. в редакції часопису «Громадський голос» у м. Львів під головуванням Л. Бачинського відбулося засідання членів УСРП. Під час наради розглядалися питання фінансового стану партії, освітньої сфери, майбутньої участі соціалістів-радикалів у виборах до громадських рад, сейму і сенату [73, арк. 74зв]. Чергова партійна нарада за участі Л. Бачинського була проведена 21 листопада цього ж року у м. Станиславів [31, арк. 98, 124]. Політик був присутнім на проведеному 2–3 лютого 1928 р. у м. Львів 31-му конгресі УСРП, під час роботи якого був переобраний головою партії [52, арк. 28; 284, с. 3; 493, с. 12]. 31 грудня в м. Станиславів під керівництвом Л. Бачинського проведено нараду делегатів УСРП [85, арк. 24–25]. З його ініціативи 17 листопада 1929 р. в м. Делятин Надвірнянського повіту було скликано повітову партійну конференцію [382, с. 3]. Крім того, 15 грудня Л. Бачинського запросили на збори УСРП у м. Снятин. Проте із нез'ясованих причин він не взяв участі у їх роботі [86, с. 100]. 21 грудня цього ж року Л. Бачинський виступав на засіданні проводу УСРП у м. Львів. Під час свого виступу він акцентував увагу на складному становищі українського населення на території УСРР, зумовленого згортанням українізації та початком масових репресій проти національної інтелігенції. Лев Бачинський засуджував політику сталінського режиму. За його безпосередньої участі було прийнято рішення всіляко протидіяти антиукраїнській політиці радянського режиму [260, с. 3].

Під контролем УРП–УСРП деякий час перебувало пожежно-руханкове товариство «Луг» (виникло в 1925 р.), яке радикали прагнули використати як платформу для посилення своїх позицій у суспільстві. За організаційною структурою товариство складалося із Центральної Ради у м. Львів, Виконавчого Комітету і місцевих організацій [753, с. 69]. Відповідно до інформації, поміщеної у звітах місцевих органів влади Снятинського повіту, Л. Бачинський до 1926 р. мав певний вплив на діяльність цього товариства, надавав його членам консультації щодо затвердження і легалізації статуту [76, арк. 10–10зв].

П'ятого грудня 1926 р. радикал ініціював проведення у м. Станиславів зустрічі з членами «Лугу». Її метою було недопущення прийняття нової

програми, яка передбачала фактичний вихід товариства з-під контролю УСРП [63, арк. 224–225]. Проте на краєвому з'їзді «Лугу», який відбувся 8 грудня цього ж року у м. Львів, було обрано Виконавчий Комітет на чолі з Р. Дашкевичем та остаточно заявлено про позапартійність організації. Таке рішення не сподобалося луговикам – прихильникам радикалів, які у складі 40 осіб залишили залу засідання. У цій ситуації УСРП, на противагу Центральній Раді товариства, ініціювала заснування підконтрольної собі Головної Лугової Ради, яку очолив Остап Коберський. Офіційним органом новоствореної організації став часопис «Луговик». З метою підриву авторитету Центральної Ради «Лугу» в суспільстві радикали звинувачували Р. Дашкевича у нібито співпраці з комуністами та намагалися привернути увагу польських органів безпеки до їх діяльності [753, с. 69]. Про безпосередню участь Л. Бачинського у цих процесах свідчать повідомлення газети «Луговик», у яких радикала за значні заслуги в організації товариства іменували «Луговим Батьком» [425, с. 3–4]. 21 грудня 1926 р. на засіданні Головної Лугової Ради йому було висловлено особливу подяку за роботу щодо створення товариства [63, арк. 225]. За участі Л. Бачинського 13 лютого 1927 р. у м. Станиславів відбулося свято лугової єдності. У своєму виступі він підкреслював, що метою «Лугу» є національне виховання української молоді, а важливою рисою усіх його членів мала бути «саможертвна боротьба й праця». На переконання Л. Бачинського, саме почуття єдності є основою для всіх українців. У цьому контексті він зазначав, що «Без єдності будемо піском, а найбільша гора піску розсипається» [425, с. 3–4].

Іншою формою партійно-політичної праці Л. Бачинського була участь у вічевому русі на теренах Східної Галичини. На основі виявлених нами матеріалів, протягом 1924–1928 рр. політик був учасником більше ніж 20-ти народних зібрань. У 1924 р. такі віча проводилися 5 січня та 4 травня у м. Станиславів [197, с. 4; 333, с. 5]; у 1925 р. – 8 лютого, 8 березня та 8 червня відповідно у м. Станиславів, м. Львів і в м. Богородчани [62, арк. 39–40зв; 410, с. 1]; у 1926 р. – 16 травня та 26 вересня відповідно у м. Станиславів і м. Тернопіль [65, арк. 117; 222, с. 4–5; 350, с. 3]; у 1927 р. – у квітні–травні у

м. Станиславів [89, арк. 6–8; 251, с. 6–7], с. Тязів Станиславівського повіту та с. Марківці Товмацького повіту [249, с. 3], 22 грудня в м. Богородчани [233, с. 10]; у 1928 р. – 3 січня в м. Городенка [32, арк. 7; 79, арк. 6; 212, с. 4–5], 9 та 11 січня у м. Станиславів, 21 січня в с. Комарів Станиславівського повіту [32, арк. 21, 43; 79, арк. 20, 40зв; 91, арк. 48], 5 лютого в с. Залуччя Коломийського повіту [83, арк. 8зв–9], 8 липня в м. Станиславів [79, с. 91зв–92; 91, арк. 70–73; 550, с. 132; 804, с. 207], 19 серпня у с. Кривотули Товмацького повіту [79, арк. 164], 28 вересня у м. Тисмениця Станиславівського повіту [81, арк. 94–96; 99, арк. 56зв], 7 жовтня у с. Микуличин Надвірнянського повіту та ін. [79, арк. 248зв; 99, арк. 141–142].

Під час віч Л. Бачинський закликав до боротьби із польським урядом та місцевими органами влади, які на теренах Східної Галичини обмежували права українського народу. У своїх численних виступах він засуджував політику колонізації українських шкіл. Зокрема, на зібранні 5 січня 1924 р. у м. Станиславів радикал зазначав, що «переслідування українського шкільництва в Польщі не знищить нашої культури, воно навчить нас належно оцінити тутешні відносини і шукати нового способу ширити просвіту» [333, с. 5].

Привертає до себе увагу виступ Л. Бачинського на вічі, проведеному 8 червня 1925 р. в м. Богородчани. Політик висловив сподівання, що українське населення під польською окупацією, зважаючи на свою чисельність, у майбутньому отримає можливість мати власний уряд і національні права. Лев Бачинський наголосив на важкому становищі селянства краю, спричиненого невирішеним аграрним питанням. Він констатував, що земельні наділи у Східній Галичині одержують тільки польські осадники; у той же час українські селяни потребують безоплатного наділення землею. Політик підкреслював, що селянство краю стикається із сильним податковим тиском, а також із зловживаннями зі сторони польської поліції. Водночас, він критикував греко-католицьке духовенство, яке не підтримувало політичну програму УРП та висловив обвинувачення митрополиту Андрею Шептицькому у підтримці Української хліборобської партії (створеної у 1922 р.), яка стояла на лояльних до

польської влади позиціях. Доповідь Л. Бачинського викликала обурення у місцевого жителя м. Богородчани Стефана Ленінського, який стверджував, що безкоштовне наділення селян землею, підтримуване Л. Бачинським, нагадує більшовицькі методи управління. У свою чергу лідер радикалів закинув опоненту надмірну лояльність до польських землевласників [66, арк. 56–57].

Лев Бачинський на вічах виступав проти намагання станіславівського єпископа Г. Хомишина запровадити celibat. У середовищі українського суспільства узаконення безшлюбності священників, як правило, асоціювалося з політикою колонізації та окатоличення. У результаті противники celibату організували 1 та 8 лютого 1925 р. акції протесту, які пройшли в найбільших містах Східної Галичини [695, с. 196]. Із критикою цієї ідеї Л. Бачинський виступав на народних зібраннях у м. Станіславів наприкінці 1924 р. та 8 лютого 1925 р. [62, арк. 39–40зв].

Після приходу до влади у травні 1926 р. Ю. Пілсудського Л. Бачинський гостро критикував його політичну діяльність. Так, на вічі 8 липня 1928 р. в м. Станіславів політик зазначав, що уряд Другої Речі Посполитої «не є парламентарним, а тільки диктаторським» [79, арк. 91зв–92; 91, арк. 72–73; 550, с. 132; 804, с. 207].

Народні віча за участі Л. Бачинського, які проводилися у 1927 і 1928 р., носили характер передвиборчої агітації за УСРП під час виборів до органів місцевого самоврядування, польського сейму і сенату. Крім того, Л. Бачинський після одержання депутатського мандату в 1928 р. звітував на народних зібраннях перед населенням краю про свою працю в сеймі.

Окрім віч, організованих власне УРП–УСРП, Л. Бачинський долучався до масових маніфестацій, які об'єднували широкі верстви населення та різні політичні угруповання. Зокрема, з метою вшанування пам'яті померлих учасників національно-визвольних змагань доби ЗУНР–ЗОУНР 28 травня 1923 р. у м. Станіславів за участі близько 15 тис. осіб відбулася релігійна маніфестація. На демонстрацію прибули процесії з усіх навколишніх сіл, делегати українських товариств, організацій та політичних партій; серед них був

і Л. Бачинський. Учасники мітингу тримали плакати з написами «Борцям за свободу України», «Героям, які полягли за свободу» тощо. Після покладення вінків на могилах загиблих греко-католицький священник Іван Фіголь закликав усіх присутніх до боротьби за незалежність українських земель [57, арк. 24]. Також під керівництвом Л. Бачинського 25 жовтня 1925 р. у м. Станиславів відбулася демонстрація та похід вулицями міста членів українських кооперативних товариств. Під час доповіді політик закликав українців до активізації кооперативного руху, наголошував на необхідності дотримання населенням краю гасла «свій до свого по своє» [59, арк. 59–63].

Промови Л. Бачинського на вічах характеризувалися високим рівнем його ораторської майстерності. Зокрема, газета «Діло» повідомляла, що доповідь політика на зібранні українських місцевих товариств та УСРП (16 травня 1926 р., м. Станиславів) «лишила по собі якнайкраще вражіння» [350, с. 3]. Також газета «Громадський голос» описуючи перебіг віча 26 вересня 1926 р. у м. Тернопіль писала: «...ніхто так не знає та не вміє змалювати горе українського працюючого чоловіка, зокрема селянина, як Лев Бачинський» [65, арк. 117; 222, с. 4–5].

Варто зазначити, що для організації будь-яких народних зборів українцям необхідно було спочатку отримати дозвіл від місцевих органів влади. Віча мали відбуватися лише за участі представника польського староства, який стежив за їх перебігом. У цій ситуації радикалам не завжди вдавалося провести заплановані віча. Зокрема, Л. Бачинському було заборонено організувати 1 листопада 1925 р. у м. Косів народні збори. Такі дії зі сторони місцевої влади свідчили про те, що діяльність УРП та Л. Бачинського становила певну загрозу для панівного режиму [60, арк. 43].

У 1920-х рр. Л. Бачинський брав участь у вшануваннях пам'яті відомих українських громадсько-політичних діячів. Зокрема, політик був присутнім на 30-х роковинах із дня смерті М. Драгоманова, які відбулися 21 листопада 1925 р. у м. Львів [60, арк. 44; 61, арк. 95]. 27 червня 1926 р. у м. Станиславів було організовано вшанування пам'яті І. Франка з нагоди 10-річчя від його смерті. У виголошеній промові Л. Бачинський вказав на важливе значення поширення в

українському суспільстві культу І. Франка та закликав усіх присутніх підтримувати ідеї та погляди письменника. Характеризуючи цей виступ радикала, газета «Діло» писала, що Л. Бачинський «виголосив прегарну, щиру, для селянина зрозумілу промову» [423, с. 3; 426, с. 3]. Лідера УСРП було запрошено на вшанування пам'яті М. Драгоманова, що відбулося 19 червня 1927 р. в с. Купчинці на Тернопільщині. У своїй промові Л. Бачинський підкреслив важливе значення поширення ідей М. Драгоманова в українському суспільстві, а також висвітлив складне становище селянства, виокремив методи та способи його боротьби за соціальне і національне визволення [250, с. 2].

Наприкінці 1926 р. В. Стефаник відзначав 30-літній ювілей своєї літературної діяльності та 25-ліття появи збірки новел «Дорога». Участь в урочистостях, які відбулися у м. Львів 26 грудня цього ж року брав і Л. Бачинський. Із привітальним словом для свого товариша В. Стефаника він виступив на святковому бенкеті [577, с. 3–4; 615, с. 97–98] (Додатки П. 5–П. 6). Лев Бачинський 18 листопада 1929 р. відвідував святкування з приводу 70-річчя від дня народження К. Левицького. У своєму вітальному слові радикал вказав на визначні заслуги останнього перед українським суспільством: «...я, хоч часто не погоджувався з Вашими поглядами, все відносився з глибокою пошаною до Вашої Особи. Нехай же буде мені вільно в день Вашого Ювілею найтися між тими, що узнають Вашу велику заслугу для українського народу...» [508, с. 137].

Багато уваги Л. Бачинський приділяв участі УСРП у виборчій кампанії до місцевих органів влади 1927 р. Варто зазначити, що з березня 1923 р. окупаційний уряд на інкорпорованих територіях послідовно ліквідував органи місцевого самоврядування. Із 1924 р. до середини 1926 р. у Станиславівському воєводстві було розпущено 87 % сільських громад і 57 % міських управ [43, арк. 26–27; 631, с. 168]. Складна ситуація в місцевому самоврядуванні спонукала українське населення до боротьби за проведення виборів до громадських рад на основі п'ятиприкметникового виборчого права (виборів прямих, таємних, рівних, безпосередніх і пропорційних) [699, с. 364]. Безпосередню участь у цих процесах під керівництвом Л. Бачинського брала

УСРП. Під час повітової конференції УСРП 20 березня 1927 р політик у своїй промові охарактеризував складну ситуацію у сфері місцевого самоврядування на теренах Східної Галичини [377, с. 3].

За сприяння Л. Бачинського 3 і 10 квітня 1927 р. в м. Станиславів відбулося два народні віча у справі проведення виборів до громадських рад. Під час першого зібрання політик у своєму виступі охарактеризував систему формування та функціонування органів місцевого самоврядування на території Західної України. Він вказав на перевищення своїх повноважень польськими повітовими комісарами та спецслужбами. Лев Бачинський критично оцінював політику бургомістра Вацлава Хованця через обкладання жителів міста високими податками. Очільник УСРП стверджував, що магістрат м. Станиславів не підтримував фінансово українське товариство «Сокіл», а натомість надавав преференції однойменному польському товариству. Наприкінці зібрання Л. Бачинський закликав присутніх розпочати акцію протесту за якомога швидше проведення виборів до органів місцевого самоврядування [89, арк. 6–8; 251, с. 6–7]. У статті «Марево голоду», опублікованій у газеті «Громадський голос» під псевдонімом «М. Мик», політик наголошував на важкому економічному становищі селянства в Західній Україні. Покращення ситуації він вбачав у створенні українських міських та сільських громадських рад, «вільно обраних і незалежних від польської державної адміністрації» [323, с. 2].

Двадцять п'ятого квітня 1927 р. міністр внутрішніх справ Другої Речі Посполитої Ф. С. Складковський видав розпорядження про призначення виборів до міських та сільських громадських рад на території Львівського (крім м. Львів), Станиславівського і Тернопільського воєводств. В основі виборчого закону 1927 р. був покладений австрійський закон від 12 серпня 1866 р. з деякими поправками від 23 листопада 1919 р. Цей закон передбачав проведення виборів за куріальною системою, яка мала гарантувати переваги польським політичним силам [632, с. 373; 699, с. 364].

УСРП разом з іншими українськими політичними партіями активно долучилася до передвиборчої кампанії. Тому питання майбутніх виборів до

громадських рад неодноразово ставало предметом обговорення на партійних з'їздах та народних зібраннях. Зокрема, 7 травня 1927 р. на з'їзді УСРП за участі Л. Бачинського було ухвалено відповідні резолюції у цій справі. Соціалісти-радикали закликали покласти кінець свавіллю поліційного режиму та передати громадські ради у руки представників українського народу. Новообрані органи місцевого самоврядування зобов'язувалися дбати про розвиток українського шкільництва, добробут населення і функціонування культурно-освітніх та господарсько-економічних товариств. Відповідно до резолюцій передбачалося скасувати усі податки з населення, які призначалися для підтримки економіки Другої Речі Посполитої. У них стверджувалося, що УСРП боротиметься за «вільні ради, обрані рівними голосами, у вільних українських громадах!» [389, с. 2].

Восьмого травня 1927 р. під час повітової наради в м. Станиславів було утворено спеціальний виборчий комітет на чолі з Л. Бачинським. Голова УСРП заявляв присутнім, що особисто займатиметься підготовкою до місцевих виборів [30, арк. 98; 74, арк. 35; 249, с. 3]. У травні цього ж року він взяв участь у народних вічах, які відбулися у м. Станиславів, с. Тязів Станиславівського повіту та с. Марківці Товмацького повіту. На цих зібраннях Л. Бачинський виступав з доповідями, які стосувалися питання роботи органів місцевого самоврядування [249, с. 3].

У червні–липні 1927 р. у ході місцевих виборів найбільшу кількість мандатів з-поміж українських політичних сил здобули націонал-демократи. Зокрема, у Станиславівському воєводстві 104 місця належали УНДО, 34 – УСРП і 4 – Українському селянсько-робітничому соціалістичному об'єднанні (Сель-Роб). Загалом у Східній Галичині під час виборів до гмінних рад українці одержали 56,8 % мандатів, а поляки – 35,2 %. До повітових рад поляки провели 613 своїх депутатів (66,4 %), українці – 233 (26,7 %), євреї – 63 (7,5 %), німці – 2 (0,2 %). До міських рад було обрано 43,5 % поляків, 36,9 % євреїв, і лише 18,9 % українців [632, с. 376; 699, с. 367].

Окрім активної партійно-політичної праці в міжвоєнний період Л. Бачинський відзначився також і громадською діяльністю. Політик чимало уваги приділяв розвитку української культури та діяльності національних товариств. Зокрема, у червні 1923 р. у його адвокатській канцелярії було проведено збори станиславівської молоді «Просвітня анкета». Їх метою було зростання авторитету пластових організацій та збільшення чисельності товариства «Пласт» [595, с. 57]. 25 листопада 1923 р. Л. Бачинський брав участь в урочистому відкритті читальні «Просвіта» у с. Ямниця Станиславівського повіту. Під час виступу перед присутніми він особливий наголос робив на важливості розвитку національної культури [57, арк. 144зв].

Через складну ситуацію у сфері освіти наприкінці 1924 р. у м. Станиславів було створено Комітет української інтелігенції, який очолив Л. Бачинський. Метою його діяльності було розповсюдження агітаційних відозв та звернень до населення із закликом бойкотувати польське шкільництво; проведення збору підписів за введення української мови у навчальний процес [58, арк. 339]. Створення такого комітету стало результатом ухвалення 31 липня 1924 р. польським урядом шкільного закону, який проголосив курс на ліквідацію українських шкіл та просвітніх товариств. З року в рік їх кількість зменшувалася, натомість засновувалися польські навчальні заклади. У 1924 р. тільки на Прикарпатті нараховувалося 793 українських і 346 польських шкіл, а в 1927 р. – уже 772 польських, утраквістичних та 337 українських навчальних закладів [43, арк. 26–27; 631, с. 168–169]. У цій ситуації Л. Бачинський неодноразово акцентував увагу на боротьбі за відкриття українських шкіл на теренах Східної Галичини [321, с. 2].

На початку 1925 р. УРП спільно з УПСР утворили Центральний селянський комітет допомоги голодному селу, до складу якого входили Л. Бачинський, С. Жук, О. Навроцький та ін. У його підпорядкуванні мали перебувати повітові та міські комітети. Причиною утворення Центрального комітету стало важке становище населення сіл, спричинене руйнівними наслідками польсько-української та польсько-радянської воєн, а також

неврожаєм 1923 р. [9, арк. 21; 191, с. 1]. Крім того, Л. Бачинський у другій половині 1920-х рр. надавав фінансову допомогу українським студентам, які навчалися у вищих навчальних закладах м. Варшава. У 1928 р. політик пожертвував 5 злотих для того, щоб відправити делегата від Центрального союзу українського студентства західних земель України і еміграції на міжнародний студентський форум, який проходив у Франції [715, с. 289].

У 1920-ті рр. Л. Бачинський відзначився активною адвокатською діяльністю. Станом на 1920–1921 рр. у м. Станиславів було п'ять адвокатів-українців: Лев Бачинський, Іван Мандичевський, Юлій Олесницький та Йосип Партицький [734, с. 631–632; 752, с. 624]. 20 травня 1923 р. політик взяв участь у створенні СУА в м. Львів та увійшов до складу його президії. З лютого 1926 по 1930 рр. Л. Бачинський очолював Станиславівське відділення СУА [116, с. 47–48; 483, с. 4; 540, с. 35; 752, с. 624]. 13 лютого 1926 р. на IV загальних зборах товариства у м. Львів політика разом із Михайлом Волошином було призначено заступником президента СУА Л. Ганкевича [121, с. 4; 679, с. 132]. 7 листопада цього ж року відбулися збори членів організації. Лев Бачинський виголосив промову, яка стосувалася необхідності вживання української мови в адміністративних органах Східної Галичини. Він стверджував, що адвокати-українці «не боронять як слід прав української мови в урядах» [452, с. 4]. 24 березня 1928 р. політик був присутнім на VI зборах СУА, які відбулися з приводу 5-ліття існування цього товариства [129, с. 3–4].

Лев Бачинський як відомий правник і політичний лідер брав участь у низці політичних судових процесів. Зокрема, з 23 жовтня по 18 листопада 1922 р. проходив суд над колишнім четарем УГА, членом Української військової організації (УВО) (братом дружини Є. Коновальця) Степаном Федаком і 12 іншими представниками українського студентства (Франц Штик, Дмитро Паліїв, Остап Коберський, Василь Кучабський, Михайло Матчак, Богдан Гнатевич, Петро Яремійчук, Віктор-Леонард Голубович, Іван Білецький, Микола Тофан, Остап Горобійовський та Євген Зиблікевич). Підсудні були арештовані після атентату на лідера Польщі Ю. Пілсудського та львівського воєводу

Казимира Грабовського 25 вересня 1921 р. у м. Львів. Замах, здійснений С. Федаком, став першим резонансним терористичним актом УВО. На цьому судовому процесі інтереси підсудних захищало 80 адвокатів, серед яких і Л. Бачинський, що виступив в обороні О. Коберського. Суд визнав вину С. Федака та призначив йому покарання у вигляді шести років позбавлення волі. На два з половиною роки було засуджено Д. Паліва, М. Матчака, Є. Зиблікевича та П. Яремійчука; півтора роки тюремного ув'язнення отримав Ф. Штик. Решту обвинувачених було виправдано [420, с. 5; 421, с. 3–4; 592, с. 41–47].

7–10 жовтня 1925 р. Л. Бачинський був адвокатом на політичному судовому процесі у м. Львів. Разом із Л. Ганкевичем, Іваном Новодворським, Степаном Бриковичем, І. Волошином та І. Кіцулою, він захищав інтереси редактора часопису «Громадський голос» О. Павліва, лідера товариства «Луг» Р. Дашкевича, шкільного інспектора І. Копача та секретаря УРП М. Стахіва. Їх звинувачували у пропагуванні опозиційних щодо польської влади настроїв у суспільстві під час народних віч та зібрань. Підсудним інкримінували «порушення громадського спокою» за статтею 65 Кримінального кодексу Польщі. В акті обвинувачення зазначалося, що УРП підбурює населення до спротиву польській владі і адміністрації. У свою чергу захисники підсудних заявляли, що УРП бореться виключно за права українського населення на своїх етнічних територіях. Зокрема, Лев Бачинський під час тригодинного виступу стверджував, що підсудні представляють інтереси українців, які зазнають численних утисків зі сторони влади. Він зазначав, що «обвинувачені... мусять іти в народ і будити його до організованої боротьби, бо той народ гине...» Адвокат з упевненістю констатував, що виступи підсудних проти обмеження демократичних свобод та колонізації української землі польськими осадниками були справедливими. Після довгих дискусій, в останній день судового засідання обвинувачених було виправдано і відпущено на волю [343, с. 2–3; 548, с. 297–298].

У вересні 1927 р. у м. Снятин було заарештовано 15 студентів-гімназистів із м. Коломия і м. Снятин, яким інкримінували участь у саботажних акціях,

спрямованих проти поляків. Серед заарештованих були два сини В. Стефаника – Кирило і Юрій. Суд над обвинувачуваними було призначено на квітень 1928 р. у м. Львів. Перед початком цього судового процесу адвокати Л. Бачинський, І. Новодворський та Л. Ганкевич у зверненні до Найвищого Суду в м. Варшава висловили спротив проти тюремного ув'язнення підсудних; їх позов було відхилено. Адвокатами на судовому засіданні, яке розпочалося 25 квітня 1928 р. виступили Володимир Старосольський, Лев Ганкевич та Степан Шухевич. У ході розгляду судової справи було встановлено причетність частини заарештованих до таємної Західноукраїнської народно–революційної організації (ЗУНРО) та звинувачено їх у державній зраді. У своїй політичній програмі ця організація проголошувала гасло відновлення незалежності Західної України та входження її до складу УСРР. Під час допитів Михайло Бажанський признався, що отримував вказівки «підрізувати телеграфні стовпи та підпалювати скирти збіжжя в польських дворах». Після оголошення вироку суду покарання у вигляді 10 місяців позбавлення волі отримали Михайло Бажанський та Роман Генік-Березовський, на пів року було засуджено Євгена Піка, на 5 місяців – Івана Горюка, Сильвестра Бачинського та Ярослава Балицького. Іншу частину підсудних, серед яких були Кирило та Юрій Стефаники, Костянтин Мацілінський, Микола Стефаник, Тимотей Дідух, Євген Одинський, Михайло Стефаник, Володимир Берлад та Маріян Здислав Степаняк, відпущено на волю [614, с. 173–194; 794, с. 299–300].

Будучи відомим правником, Л. Бачинський цікавився політичними процесами, що відбувалися в різних країнах світу. Зокрема, в опублікованій під псевдонімом «М. Мик» статті «Павутиння і залізні крати» він висловив своє обурення з приводу страти 23 серпня 1927 р. у США двох анархістів, вихідців з Італії Ніколи Сакко та Бартоломео Ванцетті. У 1920 р. їх було звинувачено у вбивстві касира і двох охоронців взуттєвої фабрики у м. Саут-Брейнтрі. Лев Бачинський заявляв про незаконність вироку та вбачав у цьому процесі політичний підтекст. На його думку, метою розправи було залякування та придушення прихильників соціалістичних перетворень у країні [324, с. 2].

За політичною діяльністю Л. Бачинського у міжвоєнний період активно стежили польські спецслужби. У звітах органів місцевої влади за 1925 р. повідомлялося, що політик був одним із найбільш активних лідерів радикального руху в Станиславівському повіті [60, арк. 44]. Станом на 1927 р. його прізвище знаходилося у списку осіб, які підлягали інтернуванню на випадок оголошення військового стану в Станиславівському повіті. Було зазначено, що він користувався у суспільстві високим авторитетом та з ворожістю ставився до Другої Речі Посполитої [92, арк. 7зв–8]. У донесенні до міністерства внутрішніх справ у Варшаві від 15 вересня 1927 р. було констатовано, що Л. Бачинський «...чоловік поважний, здібний організатор, інтелігентний, користується великою популярністю серед селянства» [70, арк. 119].

Особливо польські спецслужби стежили за висловлюваннями Л. Бачинського на масових заходах – народних вічах, маніфестаціях, похоронах тощо. Зокрема, промови Л. Бачинського, а також В. Стефаніка на похороні М. Черемшини (І. Семанюка) 27 квітня 1927 р. у м. Снятин викликали занепокоєння у місцевих органів влади. Лев Бачинський так характеризував творчу діяльність М. Черемшини: «Не звичайний раб божий сходить у ту відкриту могилу. Сходить чоловік, про котрого знала й якого творами захоплювалася ціла соборна Україна від Сяну до Дону... Паде в часі, коли розгоряється боротьба, щоби відтиснути напір ворогів. На його гробі ми всі, ідейні товариші..., повинні поклястися виконати це, щоби замість сумного Великодня з похоронами, весь український народ міг святкувати Великдень Воскресшої Волі» [162, с. 1]. Такі висловлювання не залишилися поза увагою представника місцевої влади, який стежив за похоронною процесією. У таємному донесенні очільника староства у м. Снятин Еміля Гольчевського до воеводи у м. Станиславів зазначалося, що виступи соціалістів-радикалів Л. Бачинського і В. Стефаніка на цьому похороні містили висловлювання, спрямовані проти Другої Речі Посполитої, та справили «фатальне враження» на «...публічне зібрання» [74, арк. 23–24].

Контроль за керівником УСРП посилювався після його обрання у 1928 р. депутатом польського сейму. У донесенні поліції до староства в м. Станиславів за 28 серпня 1928 р. повідомлялося, що Л. Бачинський на партійних конференціях та народних вічах гостро критикував діяльність уряду лідера режиму «санації» Ю. Пілсудського і пропагував у суспільстві гасла відновлення незалежності та самостійності України [93, арк. 1–13в]. На початку 1928 р. у газеті «Громадський голос» було опубліковано статтю Л. Бачинського під назвою «Об'єднання України», в якій містилися його спогади про події періоду ЗУНР. Внаслідок появи цієї статті проти УСРП було заведено кримінальну справу, а самого політика звинувачено в антидержавних діях (Додаток С) [751, с. 240]. Крім того, у березні 1929 р. Л. Бачинський одержав анонімного листа із погрозами, який надійшов від представника однієї з польських організацій та звинувачував його за українські «саботажі і грабежі поштові» (очевидно, малися на увазі відплатні саботажні акції УВО, до організації яких політик не мав відношення). Про це він писав у листі до такої собі Лариси Григорівни (вверху титульної сторінки олівцем зазначено, що лист адресувався колишній секретарці Симона Петлюри) від 12 квітня 1929 р. У листі Л. Бачинський зазначав, що «погроза ішла на мене і на мою родину». У цій ситуації політик був змушений знищити листа, щоб не тривожити свою сім'ю (Додаток П. 12) [101, арк. 14–15в]. Аналіз зазначених повідомлень свідчить про те, що діяльність лідера УСРП реально загрожувала інтересам польської влади та об'єктивно сприяла розгортанню національно-визвольних процесів на теренах Східної Галичини.

Отже, Лев Бачинський був одним із найбільш впливових громадсько-політичних діячів західноукраїнських земель у міжвоєнний період. Він відзначився активною партійною працею, був довголітнім головою УРП–УСРП, організатором і учасником численних партійних з'їздів та народних зібрань. Він брав активну участь у консолідаційних процесах в середовищі українського політикуму, був прихильником утворення міжпартійної Верховної Ради та обраний головою Окружної політичної ради. За участі політика велися успішні

переговори про об'єднання УРП з УПСР, які завершилися утворенням у 1926 р. УСРП. Цей крок Л. Бачинського свідчив про розуміння ним необхідності єднання та соборності українського народу, адже з його ініціативи було здійснено злиття галицької та наддніпрянської політичних сил. Лев Бачинський прагнув відновлення української державності; пропагував у суспільстві гасла боротьби проти колонізації українських земель польськими осадниками; надання українцям демократичних прав і свобод; запровадження у школах навчання рідною мовою; захищав соціальні та національні інтереси українських селян і робітників. У своїх виступах Л. Бачинський неодноразово піднімав питання політичного становища всіх українських земель, що було яскравим свідченням його державницьких та соборницьких ідеалів. Він був організатором передвиборчої кампанії УСРП під час підготовки виборів до міських та сільських громадських рад у Східній Галичині. Крім того, Л. Бачинський відзначився активною адвокатською працею, брав участь у створенні СУА, очолював його станиславівське відділення та був призначений заступником керівника цього товариства. Антиурядові виступи Л. Бачинського, спрямовані проти лідера режиму «санації» Ю. Пілсудського, посилили контроль за його діяльністю зі сторони польських спецслужб.

4.2 Депутатська праця в польському сеймі (1928–1930 рр.)

1928 рік ознаменувався підготовкою та проведенням виборів до парламенту Другої Речі Посполитої. У 1922 р. провідні партії Східної Галичини, серед яких і УРП, бойкотували вибори до сейму й сенату. Оголошення наступної кампанії 1928 р. було сприйнято українцями як додаткова можливість для відстоювання своїх національних прав. Не залишилася осторонь і УСРП, яка на чолі з Л. Бачинським вела активну агітацію за проведення до парламенту своїх представників.

Розпорядження про призначення виборів до сейму й сенату було опубліковано президентом Польщі Ігнацієм Мосціцьким 5 грудня 1927 р. Відповідно до нього голосування мало відбутися 4 та 11 березня 1928 р. Країну

було поділено на 104 виборчі округи, населення яких повинно було голосувати не за окремих кандидатів, а за партійні списки [566, с. 151]. До Східної Галичини входило 8 виборчих округів: Перемишль, Самбір, Львів-місто, Львів-округа, Стрий, Станиславів, Тернопіль і Золочів [371, с. 1].

Участь УСРП у виборах до парламенту була предметом обговорення на партійних нарадах. Зокрема, розгляд цього питання вносився на порядок денний закритої партійної конференції, яка відбулася за участі Л. Бачинського 18 грудня 1927 р. [31, арк. 98, 124; 72, арк. 224]. На засіданні Головної управи УСРП 25 грудня під керівництвом Л. Бачинського розглядалася можливість утворення спільного блоку з іншими соціалістичними партіями. Такі політичні сили краю у своїй програмі мали послуговуватися гаслами незалежності українських земель, соціального і національного визволення народу [220, с. 3].

Під час підготовки до проведення виборів чітко вираженими були суттєві відмінності в політичних програмах УСРП і УНДО. У результаті обидві партії так і не змогли утворити спільного виборчого блоку; їх політична тактика засвідчила деяку схожість, характерну для австрійської доби. З цього приводу газета «Нова зоря» писала, що обидві партії «одна на одну складають вину» [381, с. 3]. 14 грудня 1927 р. президією УНДО було надіслано Л. Бачинському листа із закликом об'єднатися у спільному виборчому блоці. Подібні звернення були надіслані до «Селянського Союзу» та колишньої УСДП. Жодна із зазначених політичних сил, у тому числі й УСРП, не відгукнулася на пропозицію націонал-демократів, а тому спроба консолідації усіх національних сил закінчилася провалом [639, с. 258–259]. За інформацією газети «Громадський голос», причиною відсутності єдності в середовищі найбільших українських партій стала позиція націонал-демократів, які не припинили угодовської політики щодо польського уряду та вирішили створити блок із «німецькою й жидівською угодовою буржуазією» [220, с. 3].

Крім того, соціалісти-радикали не бажали об'єднуватися із прокомуністичним Українським селянсько-робітничим соціалістичним об'єднанням, адже його лідери утворили блок із польськими партіями, які

відкрито виступали проти інтересів українського народу [322, с. 2; 381, с. 3; 700, с. 45]. Натомість УСРП під час виборчої кампанії підтримала Українська соціалістична група «Вперед» (створена в грудні 1927 р.), спільно з якою соціалісти-радикали утворили Блок Українських соціалістичних селянських і робітничих партій (№ 22) [707, с. 135; 709, с. 150–170]. Від цього блоку Л. Бачинського було включено у партійний список в окрузі № 53 (м. Станиславів) [468, с. 2]. У цій ситуації керівництво УСРП на чолі з Л. Бачинським вирішило не залучатися підтримкою інших політичних сил. Іван Макух у своїх спогадах наводить причини такого рішення: «УСРП є єдиною демократичною і соціалістичною політичною партією, яка послідовно й систематично поборює комунізм... Вона єдина послідовно поборює капітулянтські настрої перед Варшавою і Москвою. Отож, якби УСРП пішла на виборчий блок з УНДО, то цим вона відслонила б у тій ситуації цілком фронт проти комунізму...» Іншою причиною було бажання президії партійного керівництва під час виборів оцінити рівень популярності УСРП серед українців у порівнянні з іншими політичними партіями [520, с. 366; 726, с. 203].

Виборча кампанія для УСРП супроводжувалася агітацією населення округів, яка відбувалася шляхом організації вічевого руху та випуску газети «Громадський голос». Активну агітаційну діяльність УСРП проводила на теренах Станиславівського воєводства – в Богородчанському, Снятинському, Косівському, Товмацькому, Рогатинському, Станиславівському та Городенківському повітах [53, с. 8зв]. Зокрема, 3 січня 1928 р. в м. Городенка відбулося повітове віче, на якому Л. Бачинський закликав жителів міста взяти участь у виборах. Натомість учасники віча просили його висунути свою кандидатуру під час виборів до парламенту [32, арк. 7; 79, арк. 6; 212, с. 4–5]. 9 січня у м. Станиславів у приміщенні філії українського молодіжного товариства «Сокіл» відбулося передвиборче народне зібрання УСРП під керівництвом Л. Бачинського. Політик ознайомив присутніх із політичними програмами ключових українських партій, які мали брати участь у виборах. Він наголосив на тому, що Українське селянсько-робітничє соціалістичне

об'єднання було прокомуністичним за своїм спрямуванням і не ставила за мету відстоювання українських національних інтересів [91, арк. 48]. Відомо, що цього ж дня в м. Солотвин Богородчанського повіту відбулося народне віче УСРП, на яке з'явилося близько 15 осіб. Коротку промову виголосив тільки О. Когут. Лев Бачинський та Іван Макух, які мали взяти участь у зборах, затримались на станиславівському зібранні, а у м. Солотвин так і не з'явилися [32, арк. 20зв; 82, арк. 14]. Також Л. Бачинський був присутній на передвиборчих народних зібраннях у м. Станиславів 11 січня, в с. Комарів Станиславівського повіту 21 січня [32, арк. 21, 43; 79, арк. 20–40зв] та 5 лютого в с. Залуччя Коломийського повіту [83, арк. 8зв–9].

У ході активної фази підготовки до виборів наклад часопису «Громадського голосу» зріс майже до 20 тисяч примірників, які набули значного розповсюдження по всьому краю. Головний Секретаріат УСРП вперше використав у виборчій пропаганді не тільки великі виборчі афіші, але й наліпки з карикатурами і віршованими підписами. Все це значно підвищувало зростання авторитету партії серед місцевого населення [520, с. 368]. У лютому 1928 р. у цьому часописі президія УСРП за участі Л. Бачинського, І. Макуха, С. Жука, І. Новодворського, О. Навроцького опублікувала передвиборчу постанову під назвою «Український працюючий народ!» (Додаток Н. 1). У ній УСРП закликала населення краю голосувати за Блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій під № 22. Основною метою цього об'єднання було проголошено боротьбу за національні й соціальні права українського народу. Блок виступав за звільнення селян від податків, збільшення робочих місць, передачу землі селянам без викупу та викладання української мови у школах. УСРП закликала не віддавати своїх голосів «ані польським партіям, ані хруням-запроданцям, ані тим з так званих українських партій, котрі єднаються з чужими, а для нашого народу ворожими силами» [469, с. 2].

Активну агітаційну діяльність у Східній Галичині проводили радянофільські та польські політичні сили. Лев Бачинський констатував, що їхнім завданням було «ширити деморалізацію, розєднання, зневіру...» в

суспільстві. У цій ситуації він закликав членів УСРП приділити особливу увагу пропаганді соціалістично-радикальних ідей серед населення краю [320, с. 2]. Крім того, спостерігалися непорозуміння між українськими партіями під час проведення народних зібрань. Зокрема, 22 грудня 1927 р. соціалісти-радикали намагалися провести віче в м. Богородчани в приміщенні місцевої філії товариства «Просвіта». Проте прихильники УНДО, які теж бажали організувати тут своє зібрання, заблокували входи до будинку української культурно-просвітницької організації та написали листа з погрозами Л. Бачинському. Незважаючи на такі несподівані перепони, членам УСРП таки вдалося провести тут свої збори [233, с. 10].

Напередодні виборів до польського парламенту в середовищі УСРП спостерігалися деякі деструктивні процеси, які були спричинені поверненням з еміграції К. Трильовського та заснування ним 1 січня 1928 р. власної Української соціалістично-радикальної партії-лівиці (УСРП-лівиці). У своїй політичній програмі ця партія виступила за об'єднання західноукраїнських земель із УСРР. Кирилом Трильовським було ініційовано видання у м. Станиславів газети «Громадські вісті» [487, с. 4; 658, с. 176]. Такий стан речей викликав невдоволення зі сторони керівництва УСРП. Тому на повітовій конференції, яка відбулася 1 січня 1928 р. у с. Устя Снятинського повіту Л. Бачинський засудив створення УСРП-лівиці. Він стверджував, що повернення до краю К. Трильовського і заснування ним власної партії може призвести до розколу в УСРП. Крім того, на цьому засіданні з ініціативи В. Стефаніка була одноголосно прийнята резолюція на підтримку висунення кандидатури Л. Бачинського на виборах до польського сейму [79, арк. 7; 115, с. 507; 434, с. 4; 643, с. 107].

У газеті «Правда» за 8 січня 1928 р. зазначалося, що створення УСРП-лівиці могло спричинити перехід значної частини соціалістів-радикалів «передусім в Коломийщині, де д-р Трильовський ще до війни мав великий вплив як організатор «Січей», до складу новоутвореної партії [338, с. 12]. 9 січня в м. Станиславів у редакції газети «Громадські вісті» відбувся з'їзд УСРП-лівиці.

Під час виступу К. Трильовський стверджував, що його повернення було обумовлене поширенням чуток про нібито намір Л. Бачинського об'єднатися із УНДО [75, арк. 40].

Соціалісти-радикали на сторінках часопису «Громадський голос» висловлювали гостру критику на адресу К. Трильовського, якому закидали звинувачення у лояльному ставленні до поляків. Його засуджували за те, що в період масових арештів українців зі сторони польської влади він переховувався за кордоном та повернувся до краю тільки з появою можливості участі у виборах. Хвиля невдоволення, спричинена заснуванням К. Трильовським УСРП-лівиці, змусила його зняти свою кандидатуру в ході парламентських виборів. Після цього діяльність УСРП-лівиці була припинена. Кирило Трильовський у листі до Осипа Назарука писав, що «страшний перелом в душі моїй зробили... кальомні, які накинули на мене радикали (Стахів, Левко) [М. Стахів, Л. Бачинський. – *Г. П.*]... Це мене страшно зломило...» [552, с. 64].

Під час виборів до польського сейму й сенату, які відбулися в першій половині березня 1928 р., УСРП набрала 268 677 голосів виборців, з яких на Волинь припало 70 140; УНДО одержало 600 тисяч голосів. Загалом українські сили у Східній Галичині здобули 49,7 %, а на Волині – 50,5 % голосів виборців. Незважаючи на те, що вибори в Західній Україні відбувалися в умовах масових зловживань з боку польської влади, більшість мандатів отримали українці. УНДО провело в сейм 23 депутатів, а в сенат – 9 senatorів, а УСРП відповідно – 7 і 1 [566, с. 152; 602, с. 75–76; 641, с. 142; 757, с. 143; 774, s. 23; 802, s. 210]. За результатами виборів із Станиславівського виборчого округу № 53 депутатами до парламенту стали представники УСРП: Лев Бачинський, Петро Шекерик-Доників та Клим Стефанів (Додаток Н. 3) [33, арк. 30; 163, с. 7; 488, s. 4; 635, с. 285; 780, с. 102]. Після смерті Лева Бачинського у квітні 1930 р. його депутатський мандат перейшов до Володимира Темницького [599, с. 77; 772, s. 305–306].

Парламентські вибори у Східній Галичині супроводжувалися численними порушеннями зі сторони польської влади, що викликало обурення у

Л. Бачинського. З метою викриття протизаконних дій місцевої адміністрації він зібрав свідчення місцевих жителів про виборчі порушення на користь провладних партій зі сторони місцевої адміністрації. Зокрема, політик вказував на те, що у м. Богородчани за Безпартійний блок співпраці з урядом було зараховано 430 голосів, тоді як реально цю політичну силу підтримали тільки 130 осіб (Додаток Н. 2) [95, арк. 3]. Представники польської влади не бажали рахуватися з інтересами українців і проігнорували звернення Л. Бачинського. Староста м. Богородчан за таємною вказівкою від станиславівського воєводи відхилив протест політика щодо результатів виборів, навіть не провівши належного розслідування [80, арк. 25].

Із завершенням виборчої кампанії не припинилися конфлікти між національними політичними силами, представленими в парламенті. Цього разу непорозуміння відбулися довкола питання створення спільної української парламентської фракції. Ця проблема обговорювалася на конференції за участі всіх українських депутатів, яка відбулася 24–25 березня 1928 р. у м. Львів. Українські депутати, що входили до Блоку Українських соціалістичних селянських і робітничих партій, утворили Клуб української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації, до якого входило 8 членів. Його головою призначено Л. Бачинського, заступником – С. Жука, секретарем – Дмитра Ладику, а скарбником – Осипа Когута. Натомість представники УНДО заснували Український сеймовий клуб, який очолив Д. Левицький. Його заступниками стали Володимир Загайкевич та Сергій Хруцький [489, s. 200–201; 490, s. 3; 732, s. 280; 802, s. 215].

Двадцять сьомого березня 1928 р. відбулася перша сесія сейму. Поява лідера режиму «санації» Ю. Пілсудського викликала хвилю невдоволення зі сторони українських депутатів. Лев Бачинський зустрів його окликами: «Геть з виборчими настановами і шахрайствами», «Випустити політичних в'язнів», «Бадені [намісник Галичини у часи Австро-Угорської монархії. – *Г. П.*] встидався робити такі виборчі шахрайства і надужиття». Юзеф Пілсудський спочатку намагався самотійно заспокоїти депутатів, а згодом у парламенті

з'явилося 60 поліцейських зі зброєю в руках. Міністр внутрішніх справ Другої Речі Посполитої Феліціян Славой Складковський наказав схопити та вивести з зали парламенту Л. Бачинського. На допомогу політику кинулися інші українські депутати, яких «почала поліція бити прикладами і копати ногами». Після сутички було заарештовано Л. Бачинського і С. Жука, а також представника Української партії праці Михайла Західного. Біля затриманих депутатів залишили двох охоронців з «наставленими до їх голів револьверами». Коли під час цього затримання Л. Бачинський «хотів витягнути з кишені хусточку, то поліціант накинувся з криком, що кожний рух арештованого викличе негайний вистріл з револьвера» (Додаток Н. 5) [77, арк. 21; 751, с. 205; 757, с. 144].

Після арешту депутатів лідер режиму «санації» почав читати декрет президента Польщі І. Мосьціцького про відкриття сейму. У цей час до зали увійшли українські депутати від УНДО, які до цього не брали участі у відкритті парламенту, і почали співати національний гімн «Ще не вмерла Україна». Під тиском всіх українських парламентарів у роботі сейму було зроблено перерву, після якої відпущені на волю Л. Бачинський і С. Жук повернулися на свої робочі місця. Клуб Української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації зустрів повернення заарештованих депутатів бурхливими оплесками, незважаючи на протести зі сторони президії. Як зазначалося у листівках, які поширювала УСРП серед українського населення «...міністри сиділи ні в сих ні в тих, бо кожний оплеск був у них ударом» (Додаток Н. 4) [101, арк. 1–4].

Ця демонстрація українців під час відкриття сейму була спланована заздалегідь. Депутати-радикали вирішили вдатися до протесту «проти безсоромного виборчого шахрайства та поневолення українського народу» спільно з представниками Українського сеймового клубу. Лев Бачинський спілкувався напередодні відкриття парламенту з одним із лідерів націонал-демократів Михайлом Галущинським та просив останнього підтримати протест. Проте той заявив, що його соратники обрали іншу форму протесту – відмову від

участі у відкритті сейму [520, с. 377]. Згодом газета «Діло», редакція якої була під контролем УНДО, заявила про те, що депутати з Українського сеймового клубу не були поінформовані про акцію соціалістів-радикалів та прибули до парламенту тільки тоді, коли дізналися про неї [143, с. 3].

Події, пов'язані із відкриттям роботи парламенту, викликали сильне обурення серед українських депутатів, які виступили проти порушення прав депутатської недоторканості [78, арк. 3]. Зокрема, 15 червня 1928 р. на засіданні сейму депутат М. Західний висловив критику діям польської влади та подав детальну характеристику подій, які відбулися у перший день роботи сейму. Під час свого виступу він інформував про жорстоке поводження поліції з Л. Бачинським, якого «волікли по землі та жорстоко катували прикладами, обдерши його з одержі і сорочки, так грубо кинули ним об грань лавки, що замалим не розтрошили йому голови» [111, с. 16].

Негативну оцінку протесту депутатів Української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації подала газета Української християнської організації «Нова Зоря»: «Демонстрація, яку спричинили перед отворенням сейму, не могла мати ніякого значіння, крім хіба тої, що відпровадили на пару годин до фурдигарні (поліційної тюрми. – Г. П.) в ратуші тих, котрі кричали» [357, с. 3].

Все ж таки акція членів УСРП під час відкриття польського сейму, яка відбувалася на очах закордонних дипломатів та кореспондентів, стала наочним відображенням несприятливих умов, у яких знаходився український народ під владою Другої Речі Посполитої. Лев Бачинський і Семен Жук своїми спільними виступами «засвідчили твердість УСРП, нерозлучність Східної Галичини і Волині та незломну волю до самостійного життя українського народу перед цілим світом» [77, арк. 21]. У часописі «Проти хвиль» зазначалося, що через діяльність польського сейму влада послідовно здійснювала політику обмежень прав національних меншин, у тому числі й українців [299, с. 15]. Антиурядові виступи Л. Бачинського продовжувалися й на інших засіданнях. Зокрема,

29 березня 1928 р. за наказом маршалка Ігнація Дашинського, його було примусово виведено з зали парламенту [359, с. 3].

Зважаючи на значний авторитет та популярність Л. Бачинського, інформація про його арешт швидко поширилася в українському суспільстві. Національно свідомі українці висловлювали своє обурення такими діями польської влади. Зокрема, колишній очільник філії товариства «Луг» у с. Перерісль Надвірнянського повіту М. Передрук у розмові із представниками польської адміністрації зазначав: «Справедливості в Польщі нема. Справедливість була за України. От вийшли послы українські, тай вже Бачинського арештовано» [80, арк. 219]. У донесенні повітового староства у м. Станиславів за 14 квітня 1928 р. повідомлялося, що Клуб Української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації поширював серед населення листівки, в яких подавався опис перебігу першого засідання сейму та розкривалася депутатська діяльність Л. Бачинського. Через послідовний захист політиком інтересів українських селян його називали «народним богатирем» [77, арк. 15].

Іншою формою інформування населення краю про утиски українських депутатів і Л. Бачинського зокрема, була організація та проведення народних зібрань. Зокрема, такі віча були скликані 16 квітня 1928 р. у с. Вовчківці Снятинського повіту [84, арк. 3] та 13 травня у с. Княгинин Станиславівського повіту [81, арк. 29–30]. Крім того, сам Л. Бачинський звітував перед населенням про свою депутатську працю. Так, 23 вересня цього ж року він взяв участь у вічі, організованому І. Макухом у м. Тисмениця Станиславівського повіту. Лев Бачинський під час свого виступу вказував на неодноразові порушення польської конституції 1921 р. зі сторони керівництва режиму «санації». Політик розповідав людям про недотримання диктатором Ю. Пілсудським принципу недоторканності депутатів парламенту. Така промова викликала обурення зі сторони делегата польського місцевого староства, який неодноразово звертався до Л. Бачинського та І. Макуха із вимогами утриматися від критики владного керівництва. Лідери УСРП повністю ігнорували його звертання, продовжуючи

доносити людям правду про владні репресії проти українських депутатів, яких Ю. Пілсудський закликав «бити і копати як псів». Зрештою представник староства оголосив про закриття віча. Зібрані на зборах учасники відмовилися розходитися та висловлював своє незадоволення криками і свистом. За пропаганду в суспільстві «антидержавних» гасел проти Л. Бачинського польські окупанти відкрили кримінальне провадження [81, арк. 94–96; 99, арк. 56зв]. Внаслідок цього розглядалася можливість позбавлення його депутатського мандату та притягнення до кримінальної відповідальності. Матеріали справи були надіслані на розгляд Міністерства справедливості в м. Варшава [34, арк. 8, 10, 12].

Важливою формою депутатської діяльності Л. Бачинського була підготовка звернень до уряду Другої Речі Посполитої. Зокрема, 30 березня 1928 р. з ініціативи Клубу Української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації було розроблено інтерпеляцію до міністра внутрішніх справ. Вона стосувалася виборів до органів місцевого самоврядування на території Східної Галичини, які відбулися у 1927 р. У цьому зверненні стверджувалося, що через виборчі махінації зі сторони представників польської місцевої влади, на своїх посадах надалі залишилися ті самі комісари, які не дбали про розвиток підконтрольних їм територій. Зазначалося, що такий стан речей може призвести до ще більшого економічного занепаду краю (Додаток Н. 6) [94, арк. 6–6зв].

Окрім розробки інтерпеляцій Л. Бачинський часто виступав із доповідями на засіданнях сейму. У березні–травні 1928 р. на засіданні бюджетної комісії він виголосив три промови, що стосувалися актуальних проблем західноукраїнського суспільства (Додаток Н. 7) [246, с. 4]. У газеті «Діло» за 22 квітня 1928 р. було опубліковано його виступ під час засідання цієї комісії. Депутат вказував на те, що польський уряд не приділяв достатньої уваги будівництву доріг у Східній Галичині: «...Попередній повітовий маршалок будував бодай так звану маршалківську дорогу, а нині старости і цим не займаються. Для старости купується авто, але в його повіті погані шляхи, то він

роз'їжджає з родиною по інших повітах, де кращі шляхи. Повітові відділи дають лише матеріал на будову, а роботу мусять виконувати поодинокі громади». Він вказав на численні факти втручання польської влади у діяльність місцевого самоврядування в Східній Галичині. Лев Бачинський підкреслював, що вибори місцевих органів влади було проведено на основі застарілого виборчого права австрійських часів. Під час виборів «війтів виганяли, а громадські ради розпускали, а потім знову настановлювали комісарів». Також він у своїй промові зосередився на характеристиці економічних проблем, зокрема питанні регуляції річок і відбудови знищених господарств у східних воєводствах [396, с. 4].

Другого травня 1928 р. Л. Бачинський був присутній на засіданні міністерства судівництва та брав участь у розгляді бюджету. Він у своїй одногодній промові вказував на недопущення української мови до судової сфери. Депутат звернув увагу на те, що подекуди суди не мають «ані будинків, ані писарського приладдя». Він повідомляв про численні зловживання суддів та їх упереджене ставлення до селян. Використовуючи одну із новел І. Франка, Л. Бачинський охарактеризував нелегке становище українського населення: «Селянин провадив на ярмарок спутану свиню. Поліціант затримав його та звільнив свиню, щоби її не мучили. Однак за хвилину інший поліціант провадив людину, заковану в кайдани. І ніхто їй не поспішив на поміч. Для того Франко назвав конституцію цієї держави [Австро-Угорської монархії. – Г. П.] свинячою конституцією, бо брала в оборону свиней, а не людей». Описані реалії залишалися актуальними і в Другій Речі Посполитій. У підсумку політик заявив, що не довіряє міністрові судочинства та буде голосувати проти прийняття бюджету [228, с. 2].

В іншій доповіді, виголошеній 11 травня 1928 р. на засіданні міністерства внутрішніх справ, Л. Бачинський висловив обурення з приводу недотримання польським урядом своїх зобов'язань щодо українського населення, становище якого значно погіршилося. Він стверджував, що в «поведінці адміністрації проявляється ненависть до українського народу та бажання знищити його господарське та культурне життя» [144, с. 2].

У численних своїх виступах у польському сеймі Л. Бачинський не тільки гостро критикував уряд, але й намагався донести до світової громадськості інформацію про умови, в яких перебував український народ під окупаційною владою. Саме парламентська діяльність стала одним із основних методів боротьби політичного діяча за надання українському народові національних та соціальних прав, вільне використання рідної мови у шкільництві та судівництві.

Двадцять другого травня 1928 р., після закінчення засідання сейму, Л. Бачинського вдруге було заарештовано. Це сталося на одній із вулиць, де він перебував разом із о. Михайлом Ганушевським. Депутат намагався протестувати проти цього, але поліція заявила, що застосує фізичну силу. Під арештом Л. Бачинський перебував дві години. Після цього його випустили; начальник слідчого відділу вибачився та повідомив, що вийшла помилка, а його заарештували замість іншого депутата – Владислава Бачинського [383, с. 4; 485, с. 1].

На перший погляд курйозний випадок із арештом Л. Бачинського став приводом для активізації сеймової боротьби українців проти порушень прав депутатів. Наступного дня на пленарному засіданні сейму члени Українського сеймового клубу підняли питання депутатської недоторканості. З цього приводу В. Загайкевич зазначав: «Проти того поліцейного режиму, який нині всевладно запанував, треба зложити категоричний спротив... Промовляю в обороні прав цілого сойму, тому що ображено нашу гідність та відповідальним за це перед нами є шеф органів безпеки міністр внутрішніх справ... Тому апелюю до пана маршалка сойму, щоби в якнайгострішій формі взяв в оборону честь однаково посла Льва Бачинського, як і цілого сойму» [372, с. 4]. Зрештою, маршалок І. Дашинський висловив жаль з приводу помилкового арешту Л. Бачинського та обіцяв розпочати слідство у цій справі, а винуватців покарати [207, с. 4].

Менш активною була депутатська праця Л. Бачинського в 1929 р., що було спричинене погіршенням його стану здоров'я. У цьому році він був присутній на засіданні бюджетної комісії 8 та 15 березня. На останньому із них, яке стосувалося звітів сеймових комісій, депутат підтримав ідею висунення

маршалку І. Дашинському вотуму недовіри та вступив із ним у дискусію [327, с. 4; 435, с. 4].

Чергове погіршення відносин Л. Бачинського з Українським сеймовим клубом відбулося наприкінці 1929 р. Внаслідок постійних утисків та неспроможності українського представництва протистояти польському урядові в парламентському таборі УНДО назріла криза. У виступах депутатів Українського сеймового клубу все менше ставилися акценти на боротьбі з польською владою та опозиційній діяльності. Про зміну політичних переконань вперше було заявлено Д. Левицьким під час сесії бюджетної комісії 5 грудня цього ж року. Під час свого виступу він констатував, що вимоги українців у сеймі стосувалися виключно культурної й економічної сфер, та не мали нічого спільного з політикою. Така позиція наштовхнулася на критику зі сторони Л. Бачинського, який наступного дня на засіданні парламенту звинуватив Д. Левицького в лояльному ставленні до Другої Речі Посполитої та прагненні до культурної автономії Східної Галичини [140, с. 1; 245, с. 3; 632, с. 416–417].

Щоденна наполеглива діяльність Л. Бачинського у різних сферах суспільно-політичного життя краю негативно відобразилася на його здоров'ї. За інформацією газети «Громадський голос» у листопаді 1929 р. він захворів на грип. Хвороба переросла в запалення легень, яке не піддавалося лікуванню через проблеми із серцем. Для більш ефективного курсу лікування Л. Бачинський разом з дружиною Наталією 26 лютого 1930 р. виїхав до санаторію в австрійське місто Грімменштайн. У цьому часописі зазначалося, що депутат мав «...плохе, кошляве здоровля, хворий жолудок, нирки не в порядку, склероза, нерівномірне биття серця..., слабкі легені». Незважаючи на такі проблеми, Л. Бачинський «мав велике бажання жити» та до останнього не полишав своєї праці: «Віддиху від умової праці не мав, а коли вже мусів, то брався до фізичної праці. Полов грядки, кормив в клітках птички, крілики і дріб» [394, с. 2].

Спогади про його від'їзд на лікування до Австрії знаходимо у листі колишнього керівника товариства «Рідна Школа» Г. Павлюха до дочки Л. Бачинського Софії від 6 вересня 1969 р. «Пок. Тато говорив тяжко про свою

недугу, просив мене: зоопікуйся моєю родиною і розплакався; тоді ми всі троє плакали і розцілувалися. Було то послідне цілування» – згадував Г. Павлюх. Пройдений курс лікування не приніс бажаних результатів (Додаток У). Після тривалої хвороби Л. Бачинський 11 квітня 1930 р. помер у санаторії м. Грімменштайн (Додаток Т. 1; Додаток Ф) [101, с. 16–17зв].

Сімнадцятого квітня 1930 р. тіло Л. Бачинського було доставлено до м. Станиславів, а його поховання відбулося наступного дня (Додаток Т. 2). В останню дорогу відомого громадсько-політичного діяча прийшло провести понад 20 тисяч осіб, що було свідченням високого авторитету Л. Бачинського в українському суспільстві [356, с. 2]. За давньою українською традицією віз із його тілом тягнули три пари волів, а труна була покритою червоною китайкою із вишитим тризубом (Додаток Т. 3). За наполяганням єпископа Г. Хомишина греко-католицьке духовенство не взяло участі в похороні та відмовилося провести панахиду за померлим. На думку І. Макуха таке рішення єпископ мотивував тим, що Л. Бачинський, «мовляв... був безконфесійний». Далі І. Макух зазначав, що про похорон християнина Л. Бачинського свідчив «лише хрест, що його ніс попереду похоронного возу один з учасників похорону». Така ситуація була викликана в першу чергу особистими конфліктами в минулому між Л. Бачинським та Г. Хомишином [520, с. 390; 553].

У численних тогочасних періодичних виданнях з приводу смерті Л. Бачинського публікувалися розлогі некрологи. У газеті «Діло» за 18 квітня 1930 р. було поміщено статтю, присвячену життю і діяльності політика. У ній було констатовано, що зі смертю Л. Бачинського УСРП втратила «незвичайно заслуженого діяча й довголітнього голову партійної управи», а український народ – «горячо відданого йому оборонця... й талановитого народного робітника» [200, с. 3]. У львівській газеті єврейського населення «Chwila» також було опубліковано коротку замітку про смерть Л. Бачинського [486, с. 6]. Дещо пізніше, у 1936 р., націонал-демократ К. Левицький у газеті «Діло» опублікував спогади про Л. Бачинського та його працю у парламенті Цислейтанії [512, с. 4; 513, с. 113] (Додатки Х. 1–Х. 9).

Отже, оголошення указу про проведення виборів до парламенту Другої Речі Посполитої спонукало Л. Бачинського як керівника УСРП активізувати передвиборчу агітацію. З цією метою за його участі організовувалися народні зібрання, публікувалися відозви і звернення до населення краю із закликом підтримки УСРП. Після свого обрання депутатом сейму він очолив парламентарну фракцію Української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації. На численних сеймових засіданнях Л. Бачинський захищав національні та соціальні права українського народу, гостро критикував польські органи влади. У своїх виступах депутат наполягав на вільному використанні української мови в шкільництві та судочинстві. За свої опозиційні настрої він неодноразово піддавався утискам та арештам зі сторони польської поліції.

Висновок до розділу

Партійна та громадська праця Л. Бачинського у 1920-х рр. супроводжувалася активною боротьбою з польським окупаційним режимом, дії якого були спрямовані на обмеження прав українського населення, його асиміляцію та повну інкорпорацію «східних кресів» до Другої Речі Посполитої. У вказаний період він відзначився яскраво вираженою державницькою позицією та був одним із ключових лідерів УРП–УСРП. Після входження Східної Галичини до складу Польщі у березні 1923 р. радикал виступив адептом концепції об'єднання всіх галицьких політичних партій у спільному блоці. Він був одним з ініціаторів об'єднання в 1926 р. УРП і УПСР, що свідчило про намагання Л. Бачинського консолідувати політичні сили на теренах не тільки Східної Галичини, але й Волині. На численних партійних конференціях і народних вічах він висловлював гасла боротьби з польським окупаційним режимом та відстоював право українців на власну самостійну соборну державу. Опозиційні щодо Другої Речі Посполитої настрої Л. Бачинського не залишилися поза увагою польських органів безпеки, які намагалися здійснювати контроль за його діяльністю.

У 1928–1930 рр. Л. Бачинський був депутатом польського сейму. Парламентарна трибуна слугувала для політика ареною для відстоювання інтересів українського населення та привернення уваги світової громадськості до становища Східної Галичини під польською окупацією. Найрезонанснішою подією в сеймі стала акція українських депутатів за активної участі Л. Бачинського, організована на знак протесту проти політики диктатора Ю. Пілсудського. Опозиційні дії політика під час відкриття першого засідання новообраного парламенту призвели до його арешту, що було прямим свідченням порушення права депутатської недоторканості. Спільна протестна акція Л. Бачинського і С. Жука під час відкриття сейму стала яскравим прикладом соборницьких ідеалів у тактиці обох депутатів – представників Східної Галичини й Волині. Основними формами депутатської праці Л. Бачинського були виступи на засіданнях сейму та підготовка звернень до уряду Другої Речі Посполитої. Починаючи з кінця 1929 р. він змушений був припинити активність на парламентській арені у зв'язку із погіршенням стану здоров'я. Раптова смерть політика в квітні 1930 р. перервала його активну громадсько-політичну діяльність.

[9, 13, 19, 30, 31, 32, 33, 34, 43, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 111, 115, 116, 121, 129, 140, 143, 144, 162, 163, 191, 197, 200, 207, 212, 220, 222, 223, 224, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 245, 246, 249, 250, 251, 260, 267, 274, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 299, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 333, 338, 343, 350, 356, 357, 359, 371, 372, 377, 381, 382, 383, 389, 390, 391, 394, 396, 410, 414, 417, 420, 421, 423, 425, 426, 431, 434, 435, 452, 468, 469, 483, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 492, 493, 508, 512, 513, 520, 537, 540, 548, 550, 552, 553, 560, 563, 566, 577, 582, 592, 595, 599, 602, 614, 615, 631, 632, 635, 636, 639, 641, 642, 643, 657, 658, 659, 675, 679, 95, 696, 699, 700, 703, 707, 709, 715, 725, 726, 732, 734, 751, 752, 753, 756, 757, 772, 773, 774, 779, 780, 794, 802, 807].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розкрито основні віхи життя і громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського та зроблено такі теоретичні узагальнення:

1. Вивчення громадсько-політичної праці Л. Бачинського в сучасній українській історичній науці не набуло комплексного характеру. Перші короткі розвідки біографічного характеру появились у діаспорі в другій половині ХХ ст. (І. Сохоцький, М. Гава). У зарубіжній історіографії характеристика окремих напрямів партійної та депутатської роботи політика здійснювалася в контексті дослідження радикального руху Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зацікавлення постаттю Л. Бачинського значно активізувалося в незалежній Україні. Чимало інформації про його державотворчу і партійну діяльність міститься у наукових працях, присвячених історії УРП–УСРП та Української революції. Публікації, що висвітлюють власне життєвий шлях Л. Бачинського відзначаються фрагментарністю, зосередженістю лише на окремих епізодах його біографії, відсутністю широкої джерельної бази та носять здебільшого публіцистичний характер (Ф. Погребенник, В. Бабій).

Джерельна база дисертаційної роботи є достатньо репрезентативною. До неї входять архівні матеріали, епістолярні джерела, опубліковані збірники документів, тогочасні газетні видання та мемуарна література. Найбільшу цінність у дослідженні громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського становлять документи з архівних фондосховищ України. У ході пошуку неопублікованих матеріалів було виявлено 100 справ, які зосереджені у ЦДАВО України, ЦДАГО України, ЦДІАК України, ЦДІАЛ України, ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного, Держархівах Івано-Франківської та Волинської областей. Виявлений і опрацьований обсяг різнотипних джерел дозволив цілісно відобразити основні напрями партійної, депутатської та державотворчої праці Л. Бачинського, а також заповнити окремі прогалини в його біографії (період перебування діяча на посаді голови УРП в 1905–1910 рр.; діяльність на еміграції під час Першої світової війни; депутатську роботу політика в польському сеймі наприкінці 1920-х рр.).

Використання у дисертаційній роботі широкої теоретико-методологічної бази сприяло всебічному вивченню різних сфер та напрямів політичної праці Л. Бачинського. У роботі застосовано ряд принципів (об'єктивності, історизму, системності, всебічності та термінологічний) та методів (загальнонаукові – індукції і дедукції, аналізу і синтезу; спеціально-історичні – проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, причинно-наслідковий, структурно-діахронний, типологізації, критичний, біографічний і просопографічний; міждисциплінарні представлено статистичним методом).

2. Основними факторами, що вплинули на становлення особистості Л. Бачинського, були виховання у родині сільського вчителя та раннє знайомство з провідними діячами українського радикального руху (Р. Ярославич, І. Франко, М. Павлик) під час навчання у Коломийській гімназії. Будучи студентом-правником Чернівецького університету в 1890-х рр., він долучився до заснування на території Городенківського повіту осередків товариства «Народна спілка»; активно співпрацював із лідерами РУРП – першої на західноукраїнських землях політичної партії; був активним учасником товариства «Народна воля», яке перебувало під ідейним впливом радикалів.

Активізація партійно-політичної діяльності Л. Бачинського відбулася після його офіційного прийняття в 1898 р. до складу РУРП. За короткий час молодий політик здобув визнання й авторитет у середовищі радикалів та на протязі 1905–1910 рр. був керівником УРП. До кінця свого життя Л. Бачинський був одним із провідних лідерів цієї партії, неодноразово обирався її головою. Вже з початку ХХ ст. він належав до числа діячів, які мали найбільший вплив на політичну лінію УРП.

З метою посилення позицій радикалів на теренах Східної Галичини політик сприяв розгортанню вічевого руху та докладав чимало зусиль для зростання рівня національної самосвідомості серед населення краю. Його праця була спрямована в першу чергу на захист національних та соціальних прав українських селян. Також Л. Бачинський відстоював ідею запровадження загального виборчого права під час виборів до Рейхсрату та Галицького

крайового сейму, боровся за відкриття у м. Львів українського університету та надання українській мові в Східній Галичині статусу офіційної. Громадська діяльність Л. Бачинського спрямовувалася на розвиток українських товариств «Січ», «Просвіта», «Народна спілка», «Хлопська рада», «Повітова Січ».

3. Як провідний діяч УРП, Л. Бачинський брав участь у двох виборчих кампаніях 1907 і 1911 рр. до Рейхсрату. Завдяки високому авторитету серед селян-українців політик двічі одержував перемогу у виборчому окрузі № 59 (Станиславів, Тисмениця, Богородчани, Золотий Потік, Обертин, Товмач, Галич) та на протязі 1907–1918 рр. був депутатом австрійського парламенту. Депутатська праця Л. Бачинського носила опозиційний характер по відношенню до уряду Австро-Угорщини. У письмових зверненнях та парламентських виступах політик акцентував увагу на утисках населення Східної Галичини зі сторони місцевої польської влади та наполегливо відстоював інтереси українців. Парламентарна арена дозволила Л. Бачинському заявити про актуальність українського питання в Австро-Угорщині. Свідченням цього був його рекордний 13-годинний виступ у Рейхсраті 1912 р., який викликав широкий резонанс серед української та світової громадськості. Активність Л. Бачинського під час роботи в парламенті спричинилася до зростання його авторитету в суспільстві та перетворення на одного з найбільш впливових західноукраїнських політиків початку ХХ ст.

4. Лев Бачинський відігравав важливу роль у подіях національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр. та ввійшов в історію як незламний борець за незалежність та соборність всіх українських земель. У період Першої світової війни він входив до складу міжпартійних політичних організацій ЗУР та УПР. Будучи одним із заступників голови ЗУР К. Левицького, він долучався до розробки звернень до населення краю та світової спільноти, входив до складу переговорних груп організації із вищими урядовими колами Австро-Угорщини.

Лев Бачинський належав до числа тих діячів, які стояли біля витоків становлення модерної української державності. У листопаді 1918 р., в період

творення ЗУНР, його було призначено Станиславівським повітовим комісаром; на початку січня 1919 р. – обрано віце-президентом УНРади ЗУНР та членом її Виділу. Під час революції яскраво проявилися соборницькі прагнення політика, який був безпосереднім учасником розробки ухвали про злуку УНР та ЗУНР від 3 січня 1919 р., головою західноукраїнської делегації під час урочистого проголошення Акту злуки в м. Києві 22 січня цього ж року, депутатом Трудового Конгресу України. Важливим досягненням діяча стала підготовка закону про аграрну реформу в ЗОУНР (квітень 1919 р.), який передбачав наділення землею українських селян, військових, вдів та сиріт. Значну увагу політик приділяв формуванню фінансової, судової та освітньої систем у ЗОУНР. У складних умовах військового протистояння з поляками Л. Бачинський відстоював єдність національного табору та виступав проти внутрішніх конфліктів у середовищі українських політичних партій. Окупація ЗОУНР влітку 1919 р. та еміграція частини західноукраїнського уряду на чолі з Є. Петрушевичем не припинила намагань національної еліти продовжувати боротьбу за національну державність. Із метою збереження єдності у середовищі галицького політикуму було створено Міжпартійну раду, в роботі якої брав активну участь Л. Бачинський. Його праця в структурі цієї організації була спрямована на визнання незалежності Східної Галичини урядами країн Антанти. Задля досягнення цієї цілі діяч неодноразово брав участь у розробці звернень до міжнародної громадськості, в яких чітко аргументувалася необхідність збереження самостійної західноукраїнської держави.

5. Після офіційного входження Східної Галичини до складу Польщі в березні 1923 р. основну увагу Л. Бачинський зосередив на консолідації українських політичних сил державницького напрямку та створенні ними спільного органу – Верховної ради. Відсутність консенсусу та згоди між провідними партіями Східної Галичини змусили УРП загалом і Л. Бачинського зокрема переорієнтуватися на зближення національних сил соціалістичного спрямування. Наслідком цих консолідаційних процесів стало об'єднання в

лютому 1926 р. галицьких радикалів і волинських есерів в одній партії – УСРП, яку очолив Л. Бачинський.

У міжвоєнний період основними напрямками партійної та громадської діяльності Л. Бачинського як лідера УРП–УСРП були організація народних зібрань та участь у партійних з'їздах. Він особливу увагу акцентував на необхідності активізації боротьби проти окупаційної польської влади, політика якої передбачала асиміляцію українського населення, обмеження його національних і соціальних прав, колонізацію захоплених теренів Східної Галичини і Волині. Голова УРП–УСРП виступав за відновлення самостійної соборної Української держави, будучи при цьому прихильником тактики орієнтації на власні сили. При цьому Л. Бачинський проявив далекоглядність, різко засудивши радянофільські тенденції у суспільному житті Західної України, категорично відмовившись від співпраці з комуністичними організаціями. Будучи відомим правником, він брав участь у політичних судових процесах та долучався до діяльності СУА.

6. Успішною виявилася діяльність політика під час виборчої кампанії 1928 р. до польського сейму і сенату. Результатом активної передвиборчої агітації стала значна кількість голосів виборців, відданих за УСРП. Завдяки масовій підтримці серед українського населення на Станиславівщині Л. Бачинський, незважаючи на протидію зі сторони окупаційної влади, зумів отримати депутатський мандат до сейму Другої Речі Посполитої. Під час парламентської роботи в 1928–1930 рр. він відзначився численними опозиційними виступами, спрямованими проти польської влади та лідера режиму «санації» Ю. Пілсудського. Одна з найвідоміших протестних акцій депутата відбулася під час роботи першої сесії сейму в березні 1928 р. та завершилася арештом радикала. Також Л. Бачинський на парламентських засіданнях неодноразово піднімав питання про відновлення в школах Східної Галичини викладання українською мовою, звертав увагу на численні деструктивні втручання центральної влади в діяльність місцевої адміністрації.

Життєвий шлях Л. Бачинського, його самовідданість громадській справі, чесність, відкритість до народу, державницька позиція, безкомпромісне відстоювання українських національних інтересів слугують прикладом для політичних діячів сучасної епохи.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків можуть слугувати дослідження питання відносин між Л. Бачинським і греко-католицьким духовенством; взаємин політика з діячами УНДП–УНТП–УНДО, УСДП, а також власними однопартійцями; місця і ролі Л. Бачинського та УРП–УСРП серед інших аграрних та соціалістичних рухів Центрально-Східної Європи кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Архівні матеріали

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України)

Ф. 1429. Канцелярія Директорії Української Народної Республіки, м. Київ, з лютого 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський, з грудня 1920 р. – Польща, Чехословаччина.

Оп. 1.

1. Спр. 5. Відозва Національної Ради і Універсал Директорії про з'єднання Західної Української Республіки з Українською Народною Республікою (16 січня – 8 жовтня 1919 р.). 8 арк.

Ф. 3505с. Матеріали «Української Народної Республіки і Західної Української Народної Республіки», зібрані польським урядом в 1919–1920 рр. (колекція).

Оп. 1.

2. Спр. 31. Документи повітових комісарів ЗОУНР: Дрогобич, Городенка, Городок, Цахановичі, Бучач, Чортків, Броди, Добромиль, Борщів, Богородчани (зібрані польськими повітовими старостами). Ч. 1 (10 листопада 1918 р. – 10 травня 1920 р.). 326 арк.

3. Спр. 31а. Документи повітових комісарів ЗОУНР: Дрогобич, Городенка, Городок, Цахановичі, Бучач, Чортків, Броди, Добромиль, Борщів, Богородчани (зібрані польськими повітовими старостами). Ч. І (10 листопада 1918 р. – 10 травня 1920 р.). 327 арк.

4. Спр. 32а. Документи повітових комісарів ЗОУНР: Яворів, Гусятин, Калуш, Косів, Ліска, Львів, Мостиська, Надвірна, Підгайці (зібрані польськими повітовими старостами). Ч. ІІ (5 листопада 1918 р. – 14 травня 1920 р.). 438 арк.

5. Спр. 33а. Документи повітових комісарів ЗОУНР: Радехів, Рава-Руська, Рогатин, Рудки, Самбір, Сокаль, Старий Самбір (зібрані польськими повітовими старостами). Ч. III (1 січня 1918 р. – 6 грудня 1920 р.). 489 арк.

Ф. 3807с. Жук Андрій (1 липня 1880 р. – 3 вересня 1968 р.) – громадський і політичний діяч, публіцист, діяч українського кооперативного руху, дипломат, дійсний член НТШ.

Оп. 2.

6. Спр. 2. Протоколи, резолюції, постанови, листи та інші матеріали в справі реорганізації Головної української ради (11 грудня 1914 р. – 5 травня 1915 р.). 103 арк.

7. Спр. 3. Протоколи засідань Загальної Української Ради у м. Відні з 1 по 25 засідання (5 травня 1915 – 6 листопада 1916 р.). 332 арк.

8. Спр. 4. Відозви, меморандуми, повідомлення, листування Головної і Загальної української ради з намісником Австрії, Союзом визволення України з питань війни з Росією, утворення українських військових частин, української адміністрації, запровадження української мови в школах та церквах на окупованих землях австрійською армією, роботи серед полонених українців російської армії в таборах Австрії та інших питань. Статут Українських січових стрільців (14 травня 1914 р. – вересень 1916 р.). 180 арк.

9. Спр. 13. Стаття, вирізки з газет та інші матеріали про голод на Україні, 4-й звіт Союзу «Голодним України» у Відні. Копії (1922–1925 рр.). 62 арк.

Ф. 4453. Безпалко Осип – видавець і редактор соціал-демократичного часопису «Боротьба» в Чернівцях, активний діяч СВУ в таборах військовополонених українців в Німеччині, член ЦК УСДРП, член Української Центральної Ради, міністр праці УНР, лектор господарської академії.

Оп. 1.

10. Спр. 8. Записні книжки Безпалко О. (1915–1922 рр.). 280 арк.

11. Спр. 9. Робочі замітки Безпалка О. про Україну, Галичину, Буковину, діяльність УСДРП, уряду Української народної республіки, про становище на радянській Україні та інших питаннях (1914–1919 рр.). 93 арк.

Ф. 4465. Документи і матеріали українських еміграційних установ, організацій та різних осіб (колекція).

Оп. 1.

12. Спр. 219. Циркуляри Українського телеграфного агентства за 1919 р., м. Київ. 8 арк.

**Центральний державний архів громадських об'єднань України
(ЦДАГО України)**

Ф. 6. Центральний комітет Комуністичної партії Західної України.

Оп. 6–1.

13. Спр. 308. Матеріали Української соціалістично-радикальної партії (березень 1926 р.). 37 арк.

Ф. 269. Колекція документів «Український музей в Празі».

Оп. 1.

14. Спр. 44. Закони ЗУНР про доповнення статуту Української національної ради. Проекти законів про вибори до сойму Західної області УНР та про землю. Списки членів Виділу УНРади, Державного секретаріату ЗУНР, тимчасового сойму ЗУНР, членів УНРади, які перебувають в м. Кам'янці-Подільському та війську. Звіти I–VII делегації ЗУНР про переговори у Варшаві з поляками 12 жовтня – 8 листопада 1919 р. Комюніке делегації ЗУНР на Мирній конференції 1919 р. в Парижі. Записки, звіти, реферати урядовців УНР і ЗУНР про доставку амуніції та іншого військового спорядження з Італії для української армії, про переговори у Варшаві між представниками УНР і Польщі та з інших питань (4 січня – 8 листопада 1919 р.). 89 арк.

15. Спр. 45. Протоколи нарад Колегії уповноважених Диктатора ЗУНР Є. Петрушевича за серпень – грудень 1920 р. (достеменники). Протоколи конференції від 23 серпня 1921 р. та нарад у Є. Петрушевича від 12 і 17 квітня 1923 р. Списки членів Української національної ради ЗУНР (не датований) (28 серпня 1920 – 17 квітня 1923 рр.). 102 арк.

16. Спр. 46. Протоколи засідань конференції у Відні від 15 жовтня 1921 р. між Диктатором ЗУНР Є. Петрушевичем і членами його Уряду і делегатами Паризької конференції закордонного представництва Виконавчого комітету Галицько-Руської організації Марковим і Вальницьким. Протокол конференції уповноважених під головуванням Диктатора ЗУНР від 19 січня 1922 р. Протоколи засідань Міжпартійної Ради Східної Галичини і Народного Комітету у м. Львові від 15 і 31 березня 1922 р. та матеріали до них (15 жовтня 1921 р. – 31 березня 1922 р.). 49 арк.

17. Спр. 47. Доручення Диктатора ЗУНР та матеріали щодо їх виконання за 1920–1923 рр. (у справі є проєкт Декларації Української національної ради Східної Галичини до Найвищої Ради Мирної конференції від 28 червня 1921 р., листування з Дж. Кауртхопом з Лондона про нафтові концесії в Галичині). Перелік депеш до Уряду ЗУНР 7 липня 1920 р. (7 серпня 1920 р. – 2 березня 1923 р.). 84 арк.

18. Спр. 50. Платформа Комітету оборони західних українських земель. Меморандуми, звернення, заяви до українського народу Галицької Землі, Ліги Націй, Президента УНРади Східної Галичини Є. Петрушевича, лідерів українських політичних партій Східної Галичини, представників української, білоруської та литовської громадськості з приводу рішення Ради Послів від 14 березня 1923 р. і окупаційної політики Польщі на загарбаних територіях. Декларація Уряду Білоруської народної республіки у зв'язку з польською окупацією. Повідомлення про замах на польського президента Войцеховського. Протокол засідання Міжпартійної Ради Східної Галичини у Львові від 20 березня 1923 р. Резолюції, заяви закордонної групи Української народної трудової партії (УНТП) і Народного Комітету – Начальної Управи УНТП з приводу розколу в

партії. Головні пункти програми незалежної групи УНТП. Конфіденціальні записки Диктатору ЗУНР про становище в ЗУЗ і позицію УВО у зв'язку з рішенням Ради Послів від 14 березня 1923 р. Список вояків УГА, які були репатрійовані в Мукачевому (ЧСР) (20 березня – 21 листопада 1923 р.). 149 арк.

Оп. 2.

19. Спр. 134. Звернення президента Української національної ради Східної Галичини від 1 вересня 1923 р. до Ліги Націй. Заява українських політичних партій Східної Галичини від 6 липня 1924 р. стосовно насильно прилучених до Польщі західноукраїнських земель; резолюції з'їзду Української народної трудової партії про право українського народу на незалежне державне життя на всіх етнографічних українських землях (10 квітня 1924 р.); вказівки Є. Петрушевича «Для краю і Америки». Накази і повідомлення Головної команди частин Української галицької армії в ЧСР (Йозефів). Карта Галичини й Волині (1 вересня 1923 р. – 14 жовтня 1924 р.). 77 арк.

**Центральний державний історичний архів України, м. Київ
(ЦДІАК України)**

Ф. 365. Жандармські установи тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини. Об'єднаний архівний фонд. 1914–1915 рр.

Оп. 2.

20. Спр. 116. Циркуляри Департаменту поліції, повідомлення жандармського управління військового генерал-губернаторства Галичини про революційний рух в Росії, про діяльність секретної агентури і українських буржуазно-націоналістичних партій і організацій, масонських товариств та ін. (2 вересня 1914 р. – 4 квітня 1915 р.). 42 арк.

**Центральний державний історичний архів України, м. Львів
(ЦДІАЛ України)**

Ф. 146. Галицьке намісництво, м. Львів.

Оп. 8.

21. Спр. 573. Донесення староств (Коломия, Бучач, Косів) і дирекції поліції у м. Львів про проведені зібрання, скликані Українською радикальною партією (1906 р.). 145 арк.

22. Спр. 704. Донесення староств у Перемишлі, Станиславові, Коломій та інших містах про збори Української радикальної партії (1907 р.). 63 арк.

23. Спр. 852. Донесення староств в містах Тернопіль, Богородчани, Долина та ін. про зібрання, скликані Українською радикальною партією (1908 р.). 56 арк.

24. Спр. 896. Листування з міністерствами, староствами та ін. про розгляд інтерпеляцій депутатів парламенту з приводу незаконних дій і зловживань керівними особами (1908 р.). 103 арк.

25. Спр. 1008. Донесення дирекції поліції у м. Львів про зібрання, скликані УРП (1909 р.). 14 арк.

26. Спр. 1039. Справа про розгляд інтерпеляцій депутатів Трильовського Кирила, Бачинського та ін. з приводу обмеження діяльності товариства «Січ» (1909–1911 рр.). 117 арк.

27. Спр. 1414. Донесення староств в містах Золочів, Рогатин та ін. дирекції поліції у м. Львові про збори Української радикальної партії та збори депутатів сейму (1913 р.). 72 арк.

28. Спр. 1576. Донесення староств в містах Косів, Печеніжин та ін. про зібрання, скликані Українською радикальною партією (1914 р.). 15 арк.

Ф. 205. Прокуратура апеляційного суду, м. Львів.

Оп. 1.

29. Спр. 427. Оперативні донесення окружного командування державної поліції у м. Львові про політичне становище за березень 1923 р. 33 арк.

30. Спр. 447. Оперативні донесення президії Станиславівського воєводського управління про політичну ситуацію за перші півроку 1927 р. 98 арк.

31. Спр. 449. Щотижневі оперативні донесення Станиславівського воєводського управління про політичне становище за IV квартал 1927 р. 129 арк.

32. Спр. 461. Тижневі оперативні донесення відділу безпеки Станиславівського воєводського управління про політичне становище за січень 1928 р. 48 арк.

33. Спр. 827. Списки депутатів і сенаторів польського сейму. 122 арк.

34. Спр. 830. Справа по звинуваченню депутата сейму Бачинського Лева за виступ проти політики полонізації українського народу. 28 арк.

Ф. 309. Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів.

Оп. 1.

35. Спр. 2177. Автобіографія члена віце-президента галицької Української Національної Ради Бачинського Лева. 9 арк.

36. Спр. 2605. Звіти про підготовку і проведення VI міжпартійної конференції у м. Львів від 20 травня 1922 р. 9 арк.

Ф. 368. Томашівський Степан (1875–1930), історик, публіцист, політичний діяч, дійсний член НТШ.

Оп. 1.

37. Спр. 125. Матеріали українських політичних партій про завдання і тактику в їх боротьбі за незалежність ЗУНР (меморіал, звернення, резолюції з'їздів). 18 арк.

Ф. 462. Український горожанський комітет, м. Львів.

Оп. 1.

38. Спр. 223. Протоколи, резолюції, тематика доповідей та інші документи про наради міжпартійних з'їздів представників Трудової, Радикальної, Християнсько-суспільної партій, а також українських організацій та товариств у м. Львів. 28 арк.

Ф. 581. Колекція документів про діяльність урядів та армій Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки.

Оп. 1.

39. Спр. 96. Законопроекти, закони, розпорядження та циркуляри уряду ЗУНР про державну адміністрацію, вибори в сейм ЗУНР, земельну та грошову реформи, оплату вчителів та ін. 65 арк.

40. Спр. 105. Резолюції, протоколи, звіти, протести та інші документи міжпартійного з'їзду у м. Львів. 54 арк.

41. Спр. 112. Протоколи засідань УНРади та Міжпартійної ради у м. Львові у справі проголошення протесту проти рішення Ради Послів в Парижі суверенітету над Східною Галичиною та обговорення розпуску УНРади і передачі її функцій Міжпартійній Раді. 19 арк.

42. Спр. 117. Звернення Міжпартійної Ради українських політичних партій у м. Львові до держав Антанти з вимогою визнання самостійності і незалежності Східної Галичини та вислухати на Раді Послів представників її уряду. 3 арк.

43. Спр. 136. Меморандум, меморіал, скарги, статті та інші документи про політичне і юридичне становище Східної Галичини під владою Польщі після Першої світової війни. 39 арк.

Ф. 663. Павлик Михайло – український письменник і громадський діяч.

Оп. 1.

44. Спр. 179. Протоколи засідань Української радикальної партії, списки членів, проекти програми, оповістки і виклики на засідання і інші матеріали про діяльність партії, 1894–1914 рр. 436 арк.

45. Спр. 207. Листи Павлику від кореспондентів з прізвищами на «Ба» – «Би». 1880–1914 рр. 251 арк.

**Центральний державний кінофотофоноархів України
імені Г. С. Пшеничного
(ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного)**

46. Од. обл. 0-183079. Мітинг на Софіївській площі в м. Київ під час проголошення соборності Української держави. Київ, 22 січня 1919 р.

47. Од. обл. 0-250241. Члени політичної української організації – Загальної Української Ради (зліва направо сидять: Драчинський Т. М., Бачинський М. В., Ганкевич М., Василько М. М., Левицький К. А., Петрушевич Є. О., Бачинський Л. В., Олесницький Є. Г., Панейко В. Л., 1915 р.

48. Од. обл. 2-153971. Представники Директорії вітають делегацію ЗУНР перед проголошенням Акту Злуки ЗУНР і УНР. Зліва направо: Л. Бачинський, С. Петлюра, В. Винниченко. Київ, 22 січня 1919 р.

**Державний архів Волинської області
(Держархів Волинської обл.)**

Ф. 46. Волинське воєводське управління, м. Луцьк.

Оп. 9.

49. Спр. 409. Доповідь про стан і розвиток Української соціалістично-радикальної партії і програма партії. 48 арк.

50. Спр. 647. Копія інформації Львівського воєводського управління про з'їзд членів УСРП у м. Львів. 10 арк.

51. Спр. 648. Інформація про діяльність Української соціал-радикальної партії УСРП. 23 арк.

52. Спр. 1019. Інформація повітових староств про діяльність Української соціал-радикальної партії. 84 арк.

Оп. 9А.

53. Спр. 274. Тижневі ситуаційні звіти Станіславівського воєводського управління. 40 арк.

Державний архів Івано-Франківської області
(Держархів Івано-Франківської обл.)

Ф. 2. Станиславівське воєводське управління, м. Станиславів.

Оп. 1.

54. Спр. 29. Донесення Львівської дирекції поліції про роботу з'їзду Української народно-демократичної партії, який відбувся 3 червня 1921 р. у м. Львів. 6 арк.

55. Спр. 92. Донесення Косівського і Станиславівського повітових староств про бойкот українським населенням виборів в Сейм і Сенат (вересень 1922 р.). 30 арк.

56. Спр. 143. Місячні звіти Львівського воєводського управління про діяльність політичних партій, професійних спілок і страйкових рухів на території Львівського воєводства (27 січня – 8 жовтня 1923 р.). 116 с.

57. Спр. 147. Місячні звіти інформаційного відділу Станиславівського воєводства про діяльність політичних партій, профспілок і страйкових рухів на території Станиславівського воєводства (4 липня 1923 р. – 29 січня 1924 р.). 174 арк.

58. Спр. 201. Місячні звіти повітових староств про діяльність політичних партій, профсоюзів і страйковому русі на території повітів Станиславівського воєводства за 2-ге півріччя 1924 р. 386 арк.

59. Спр. 263. Місячні звіти повітових староств про політичну ситуацію в повітах за жовтень 1925 р. (31 жовтня – 18 листопада 1925 р.). 202 арк.

60. Спр. 264а. Місячні звіти повітових староств про політичну ситуацію в повітах за листопад–грудень 1925 р. Т. II. 158 арк.

61. Спр. 267. Місячні звіти Львівського воєводського управління про політичну ситуацію у воєводстві за вересень–листопад 1925 р. 121 арк.

62. Спр. 288. Донесення повітових староств про перебіг мітингів і зібрань, які проводили різні партії і організації (грудень 1925 р.), 109 арк.

63. Спр. 317. Листування з повітовими староствами про діяльність українських націоналістичних, спортивно-воєнізованих організацій «Січ», «Луг»

на території повітів Станиславівського воєводства (16 вересня 1922 р. – 25 січня 1927 р.). 267 с.

64. Спр. 340. Переписка з воєводським Управлінням держполіції і повітовим староством про діяльність «Української міжпартійної ради», «окружних політичних рад національної оборони», Українського національного козацького товариства на території воєводства (21 червня 1924 р. – 6 квітня 1926 р.). 52 арк.

65. Спр. 347. Місячні звіти Тернопільського воєводського управління про політичну ситуацію в Тернопільському воєводстві за листопад 1925 р. і січень–листопад 1926 р. 151 арк.

66. Спр. 359. Повідомлення повітових староств про діяльність Української радикальної партії (УРП) в повітах Станиславівського воєводства (31 січня 1925 р. – 22 грудня 1926 р.). 132 арк.

67. Спр. 409. Місячні звіти Львівського воєводського управління про політичну ситуацію у Львівському воєводстві за січень–березень 1926 р. 144 арк.

68. Спр. 415. Місячні звіти повітових староств про політичну ситуацію в Станиславівському воєводстві за січень–березень 1926 р. 396 арк.

69. Спр. 418. Місячні звіти повітових староств про політичну ситуацію в повітах Станиславівського воєводства за жовтень–грудень 1926 р. (30 жовтня 1926 р. – 4 січня 1927 р.), 249 арк.

70. Спр. 419. Інформація, звіти і рапорти повітових староств про перебіг передвиборчої кампанії і результатах виборів в місцеві органи самоврядування у Станиславівському воєводстві на протязі 1927 р. (3 листопада 1926 р. – 14 березня 1928 р.). 405 арк.

71. Спр. 492. Місячні звіти Львівського воєводського управління про політичну ситуацію у Львівському воєводстві за січень–липень 1927 р. 293 арк.

72. Спр. 495. Щоденні звіти Станиславівського воєводського управління про політичну ситуацію в Станиславівському воєводстві за 1927 р., 240 арк.

73. Спр. 500. Щоденні звіти Львівського воєводського управління про політичну ситуацію у Львівському воєводстві за червень–грудень 1927 р. 171 арк.

74. Спр. 549. Донесення повітових староств про діяльність українських буржуазних партій УСРП, УПЛ та ін. в Станиславівському воєводстві. 38 арк.

75. Спр. 556. Переписка з повітовими староствами про передвиборчу кампанію націоналістичних партій на території Станиславівського воєводства у зв'язку з виборами у польський парламент (1 лютого 1927 р. – 2 березня 1928 р.). 332 арк.

76. Спр. 562. Переписка з повітовими староствами про діяльність української націоналістичної, спортивно-воєнізованої організації «Луг» в повітах Станиславівського воєводства (16 квітня – 1 жовтня 1927 р.). 52 арк.

77. Спр. 579. Устав і програма УСРП. Свідчення повітових староств про діяльність Української соціалістично-радикальної партії під час виборів в польський парламент. 32 арк.

78. Спр. 581. Копія звіту про діяльність Українського Парламентського представництва на першій сесії Сейму і Сенату весною 1928 року. 6 арк.

79. Спр. 607. Щоденні звіти Станиславівського воєводського управління про політичну ситуацію в Станиславівському воєводстві за січень–жовтень 1928 р. 270 арк.

80. Спр. 624. Донесення повітових староств про участь політичних партій, союзів і організацій у передвиборчій кампанії; листування з повітовими староствами щодо розгляду протестів українських депутатів польського парламенту проти махінацій під час виборів до сейму в 1928 році. 377 арк.

81. Спр. 625. Донесення повітових староств про передвиборчу агітацію, яку проводили різні політичні партії в повітах Станиславівського воєводства (12 січня – 27 грудня 1928 р.). 122 арк.

82. Спр. 626. Донесення повітових староств про передвиборчу кампанію, яку проводили різні партії і списки кандидатів у парламент. 227 арк.

83. Спр. 627. Донесення повітових староств і органів поліції про діяльність Українських націоналістів на території Станиславівського воєводства (31 липня – 7 грудня 1928 р.). 115 арк.

84. Спр. 641. Листування з повітовими староствами про хід мітингів і зібрань, скликаних депутатами різних партій в період передвиборчої кампанії в сейм і сенат (6 жовтня 1928 р. – 24 жовтня 1929 р.). 201 арк.

85. Спр. 668. Щоденні звіти Станиславівського воєводського управління про політичну ситуацію у воєводстві (5 січня 1929 р. – 6 квітня 1929 р.). 208 арк.

86. Спр. 670. Щоденні звіти Станиславівського воєводського управління про політичну ситуацію у воєводстві (6 липня 1929 р. – 9 січня 1930 р.). 102 арк.

Ф. 6. Станиславівське повітове староство, м. Станиславів.

Оп. 1.

87. Спр. 24с Переписка з органами поліції про посилення пильності у зв'язку з підготовкою українськими націоналістами збройного повстання в Західній Україні (28 грудня 1920 р. – 4 червня 1921 р.). 84 арк.

88. Спр. 31. Місячні звіти Станиславівського повітового староства про політичну ситуацію в повіті за 1921 р. 72 арк.

89. Спр. 138с. Інформація Станиславівського повітового управління державної поліції про зібрання і мітинги, проведені різними організаціями, товариствами, які діяли на території Станиславівського повіту (27 листопада 1925 р. – 22 грудня 1927 р.). 90 арк.

90. Спр. 168с. Місячні звіти Станиславівського повітового управління поліції про політичну ситуацію в повіті за 1926 р. 109 арк.

91. Спр. 215с. Інформація Станиславівського воєводського управління про з'їзд дрібнобуржуазної УСРП і листування з органами поліції про діяльність партії. 78 арк.

92. Спр. 236с. Іменні списки членів революційних і українських буржуазно-націоналістичних партій, які підлягали інтернування на випадок оголошення військового стану в Станиславівському повіті. 51 арк.

93. Спр. 248с. Донесення повітового управління державної поліції про політичну діяльність депутатів польського сейму і сенату (30 серпня 1928 р. – 4 грудня 1929 р.). 28 арк.

94. Спр. 249с. Донесення Станиславівського повітового управління державної поліції про мітинги і зібрання, які проводили українські і єврейські націоналістичні партії і організації в Станиславівському повіті (8 січня – 31 грудня 1928 р.). 54 арк.

95. Спр. 261. Листування з Надвірнянським повітовим староством про розгляд протесту депутата польського сенату Бачинського проти фальсифікації виборів у польський сейм у 53 виборчому окрузі м. Станиславів. 67 арк.

Ф. 8. Коломийське повітове староство, м. Коломия Коломийського повіту Станиславівського воєводства.

Оп. 1.

96. Спр. 25. Інформація дирекції львівської поліції про з'їзд представників «Української народно-демократичної партії» у м. Львів 3 червня 1921 р. 5 арк.

97. Спр. 110с. Інформація Коломийського повітового управління державної поліції про проведені зібрання і з'їзди Коломийського комітету «Української радикальної партії» (25 січня – 3 жовтня 1925 р.). 35 арк.

Ф. 68. Станиславівське воєводське управління державної поліції, м. Станиславів Станиславівського повіту Станиславівського воєводства.

Оп. 2.

98. Спр. 86. Щомісячні звіти Станиславівського воєводського управління госпполіції про діяльність політичних партій, профсоюзів, страйкового руху і злочинності на території воєводства за січень–липень 1926 р. 101 арк.

99. Спр. 114. Щоденні звіти повітового управління госпполіції про діяльність політичних партій, профсоюзів, страйкового руху і злочинності на

території повітів Станіславівського воєводства за вересень–грудень 1928 р.
260 арк.

**Ф. 631. Колекція метричних книг церков, костелів, синагог
Станіславського воєводства реєстрації народжень, шлюбів та смертей.**

Оп. 1.

100. Спр. 154. Метрична книга церкви реєстрації народжень,
с. Серафінці (14 листопада 1865 р. – 10 липня 1882 р.). 138 арк.

**Івано-Франківський обласний музей визвольної боротьби
імені Степана Бандери (ІФ МВБ)**

101. ІФ МВБ – ОФ, ВБ–4, 25 арк.

**Музей історії університету та освіти Прикарпаття
(м. Івано-Франківськ)**

102. Лист Л. Бачинського до Н. Дригинич від 27.07.1897 р.

**Русівський літературно-меморіальний музей Василя Стефаника
(с. Русів Снятинської територіальної громади
Коломийського району Івано-Франківської обл.)**

103. МСКП 161. Ф 42. Фото Л. Бачинського та В. Стефаника. 1917 р.

104. МСКП 333. КОР 160. Лист Л. Бачинського до В. Стефаника від
6 червня 1926 р.

105. МСКП 334. КОР 163. Лист Л. Бачинського до В. Стефаника від
13.1.1927 р.

**Інститут літератури імені Тараса Григоровича Шевченка НАН
України (ІЛ НАН України).**

Відділ рукописних фондів і текстології

106. Ф. 8. Спр. 370. Бачинські (родина). Траурний лист до Стефаника В.
5. XII. 1897 р. Арк. 1.

II. Опубліковані документи

107. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : Документи і матеріали : у 5 т. / відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. Т. 1. 584 с.

108. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : Документи і матеріали : у 5 т. / відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. Т. 2. 708 с.

109. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : Документи і матеріали : у 5 т. / відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. Т. 3. Кн. 2. 680 с.

110. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : Документи і матеріали : у 5 т. / відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. Т. 5. Кн. 2. 948 с.

111. Промови д-ра Михайла Західного у польському соймі. Нью-Йорк : ОКО, 1965. 50 с.

112. Україна. Антологія пам'яток державотворення Х–XX ст. : у 10 т. Київ : Основи, 2008. Т. 7. 704 с.

113. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті : Документи і матеріали : у 3 т. / за ред. Т. Гунчака, Р. Сольчаника. Б. м. : Сучасність, 1983. Т. 1. 510 с.

114. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті : Документи і матеріали : у 3 т. / за ред. Т. Гунчака, Р. Сольчаника. Б. м. : Сучасність, 1983. Т. 2. 430 с.

115. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / відп. ред. М. Кугутяк. (1919–1929). Івано-Франківськ : ЛПК, 2012. Т. 1. Кн. 1. 600 с.

116. Ювілейний Альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові. Львів : СУА, 1934. 255 с.

III. Тогочасна газетна періодика

117. 32 руских послів в австрійській державній радї. *Свобода*. 1907. 6 червня. Ч. 25. С. 5.

118. 32 руських послів в австрійській державній радї. *Діло*. 1907. 3 червня. Ч. 113. С. 1–2.

119. 32 руських послів в австрійській державній радї. *Громадський голос*. 1907. 4 червня. Ч. 41. С. 1.

120. 8-годинний день праці. *Народ*. 1919. 13 квітня. Ч. 8. С. 7.

121. IV Загальні збори С.У.А. *Діло*. 1926. 11 березня. Ч. 53. С. 4.

122. IV Сесія Укр. Національної Ради. *Нове життя*. 1919. 27 березня. Ч. 70. С. 1.

123. IV Сесія Укр. Національної Ради. *Нове життя*. 1919. 3 квітня. Ч. 76. С. 1.

124. IV Сесія Укр. Національної Ради. *Нове життя*. 1919. 4 квітня. Ч. 77. С. 1–2.

125. IV Сесія Укр. Національної Ради. *Нове життя*. 1919. 5 квітня. Ч. 78. С. 1.

126. IV. Сесія Укр. Національної Ради. *Нове життя*. 1919. 10 квітня. Ч. 82. С. 2.

127. IV. Сесія Укр. Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 16 квітня. Ч. 87. С. 1.

128. IV. Сесія Укр. Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 17 квітня. Ч. 88. С. 1–2.

129. VI Загальні збори С.У.А. *Діло*. 1928. 8 квітня. Ч. 80. С. 3–4.

130. XX. З'їзд української радикальної партії в Галичині. *Громадський голос*. 1909. 10 листопада. Ч. 46. С. 1–2.
131. XX. З'їзд української радикальної партії в Галичині. *Громадський голос*. 1909. 23 листопада. Ч. 48. С. 4.
132. XXIII. З'їзд У.Р.П. *Громадський голос*. 1912. 20 грудня. Ч. 44. С. 1–2.
133. Адвокат Д-р Лев Бачинський повернувся... *Діло*. 1915. 3 листопада. Ч. 83. С. 4.
134. Академічне товариство черновецьке «Союзъ» вѣдбуло сегорѣчнї загалнї збори ... *Дѣло*. 1892. 2 (14) падолиста. Ч. 247. С. 3.
135. Архикнязь Вільгельм у Станиславові. *Станиславівський голос*. 1918. 19 листопада. Ч. 5. С. 3.
136. Бачинський Л. З державної ради. *Громадський голос*. 1909. 16 червня. Ч. 24. С. 3–4.
137. Бачинський Л. Земельна справа. *Народ*. 1919. 24 квітня. Ч. 9. С. 2–3.
138. Бачинський Л. Земельна справа. *Народ*. 1919. 25 квітня. Ч. 10. С. 2–3.
139. Бачинський Л. Земельна справа. *Народ*. 1919. 29 квітня. Ч. 11. С. 2–3.
140. Безтакт і кирина. *Діло*. 1929. 18 грудня. Ч. 280. С. 1.
141. Берім ся до виборчої боротьби! *Громадський голос*. 1911, 20 квітня. Ч. 17–18. С. 2.
142. Буковинські справи. *Рада*. 1910. 20 липня (2 серпня). №. 162. С. 2–3.
143. Бурхливе відкриття сойму. *Діло*. 1928. 29 березня. Ч. 71. С. 3.
144. Бюджет міністерства внутрішніх справ. *Діло*. 1928. 12 травня. Ч. 104. С. 2.
145. В Дорі. *Громадський голос*. 1910. 14 вересня. Ч. 37. С. 5.
146. В Коломиї. *Хлопська правда*. 1909. Серпень. Ч. 12. С. 3.
147. В Серафинцях. *Громадський голос*. 1911. 15 березня. Ч. 11. С. 6.
148. В справі нашого шкільництва. *Станіславівські Вісти*. 1912. 11 квітня. Ч. 15. С. 1–2.

149. В справі скликання парламенту. *Громадський голос*. 1916. 15 жовтня. Ч. 27. С. 1–2.
150. В Станиславові. *Громадський голос*. 1911. 1 лютого. Ч. 5. С. 7.
151. Велигорський І. Серафинці. *Громадський голос*. 1911. 23 серпня. Ч. 40. С. 5–6.
152. Велике свято єднання в Києві. *Републіканець*. 1919. 2 лютого. Ч. 5. С. 1.
153. Вернигора-не-польській. Про вѣче въ Щитовцяхъ. *Дѣло*. 1898. 11 (23) лютого. Ч. 31–32. С. 1–2.
154. Весна йде! *Громадський голос*. 1907. 26 квітня. Ч. 32. С. 1.
155. Вибори в 1907-ім році. *Свобода*. 1911. 3 травня. Ч. 19. С. 4–5.
156. Вибори в Східній Галичині. *Діло*. 1911. 21 червня. Ч. 135. С. 4.
157. Вибори в Східній Галичині. *Діло*. 1911. 3 липня. Ч. 146. С. 5–6.
158. Вибори до віденського парламенту з Галичини. *Рада*. 1907. 8 травня. №. 105. С. 3.
159. Виборці! *Громадський голос*. 1907. 1 травня. Ч. 33. С. 2.
160. Виборчий рух. *Свобода*. 1911. 8 червня. Ч. 28. С. 4.
161. Виборчий фонд. *Громадський голос*. 1911. 5 квітня. Ч. 14. С. 2.
162. Виросла свіжа могила... *Громадський голос*. 1927. 7 травня. Ч. 19. С. 1.
163. Вислід виборів. *Громадський голос*. 1928. 15 березня. Ч. 23. С. 7.
164. Вислід виборів з дня 21 і 23 мая. *Громадський голос*. 1907. 25 травня. Ч. 38. С. 4.
165. Відійшли від нас. *Свобода* (США, Джерсі-Сіті–Нью-Йорк). 1993. 26 травня. Ч. 99. С. 4.
166. Відозва! *Громадський голос*. 1897. 1 грудня. Ч. 23. С. 189–190.
167. Відозва до всіх Товаришів радикалів і всіх руских селян Галичини і Буковини. *Хлібороб*. 1895. 1 вересня. Ч. 13–17. С. 1–3.
168. Відозва до наших селян виборців! *Громадський голос*. 1911. 5 квітня. Ч. 14. С. 1.

169. Вінок на могилу Товариша. *Громадський голос*. 1930. 13 червня. Ч. 23. С. 2.
170. Віче в Галичи. *Громадський голос*. 1908. 17 вересня. Ч. 54. С. 3.
171. Віче в Городенці. *Громадський голос*. 1897. 15 вересня. Ч. 18. С. 146–147.
172. Віче в Єзуполи. *Громадський голос*. 1907. 4 жовтня. Ч. 73. С. 2.
173. Віче в справі українського університета. *Станіславівські Вісти*. 1912. 23 травня. Ч. 21. С. 1–2.
174. Віче в Товмачи. *Громадський голос*. 1907. 30 серпня. Ч. 64. С. 2.
175. Віче в Чернієві. *Громадський голос*. 1909. 3 березня. Ч. 9. С. 5.
176. Віче і загальні збори «Народної Волі». *Хлібороб*. 1895. 15 червня. Ч. 10–12. С. 1–3.
177. Віче «Народної Волі» в Коломиї. *Громадський голос*. 1896. 15 липня. Ч. 13. С. 101.
178. Віче та загальні Збори Народної Волі в Коломиї. *Громада*. 1896. Липень. Ч. 2. С. 29.
179. Галицькі відносини. Депутація у представника варшавського уряду. *Діло*. 1922. 13 жовтня. Ч. 47. С. 1.
180. Галичина. Наслідки виборів до парламенту. *Рада*. 1911. 23 червня (6 липня). № 141. С. 3.
181. Головний Заряд Української Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1910. 23 грудня. Ч. 51. С. 2.
182. Головний заряд української радикальної партії. *Громадський голос*. 1911. 27 грудня. Ч. 58. С. 2.
183. Городенщина. Серафинці. *Воля Покуття*. 1942. 8 березня. Ч. 16. С. 4.
184. Готовмо ся до виборів. *Громадський голос*. 1907. 4 січня. Ч. 2. С. 2–3.
185. Готуйте ся до з'їзду в Станиславові! *Громадський голос*. 1911. 8 лютого. Ч. 6. С. 2.

186. Громадяне! Українці! *Громадський голос*. 1922. 11 листопада. Ч. 4. С. 1.
187. Дальше справоздане посла тов. д-ра Бачинського. *Громадський голос*. 1908. 16 жовтня. Ч. 62. С. 2.
188. Дальше справоздане посла тов. д-ра Бачинського. *Громадський голос*. 1908. 31 жовтня. Ч. 65. С. 2–3.
189. Данилович С. Чого хочуть радикали? *Громадський голос*. 1911. 8 травня. Ч. 23. С. 1.
190. Данилович С. Чого хочуть радикали? *Громадський голос*. 1911. 8 червня. Ч. 28. С. 2–4.
191. До боротьби з голодом! *Громадський голос*. 1925. 4 квітня. Ч. 14. С. 1.
192. До виборців! *Громадський голос*. 1907. 22 березня. Ч. 22. С. 1.
193. До виборців округів. *Громадський голос*. 1907. 22 березня. Ч. 22. С. 2.
194. До всього культурного світа! *Український прапор*. 1922. 18 листопада. Ч. 44. С. 1.
195. До спільної праці. *Громадський голос*. 1913. 9 жовтня. Ч. 41. С. 2–7.
196. Дописи. *Громадський голос*. 1909. 24 березня. Ч. 12. С. 3–4.
197. Дописи. Станиславів. *Діло*. 1924. 13 травня. Ч. 103. С. 4.
198. Дописи. *Хлібороб*. 1894. 15 квітня, 1 травня. Ч. 8–9. С. 65–66.
199. Дописі. *Громадський голос*. 1910. 6 липня. Ч. 22. С. 5.
200. Д-р Лев Бачинський. Життя й діяльність провідника соц.-радикальної партії. *Діло*. 1930. 18 квітня. Ч. 86. С. 3.
201. Друга сесія Української Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 7 лютого. Ч. 29. С. 1–2.
202. Друга сесія Української Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 11 лютого. Ч. 32. С. 1–2.
203. Друга сесія Української Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 12 лютого. Ч. 33. С. 1.

204. Друга сесія Української Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 13 лютого. Ч. 34. С. 1–2.
205. Друга сесія Української Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 19 лютого. Ч. 39. С. 1–2.
206. Друга сесія Української Національної Ради. *Стрілець*. 1919. 19 лютого. Ч. 8. С. 4–5.
207. Епілог справи посла д-ра Льва Бачинського. *Діло*. 1928. 25 травня. Ч. 115. С. 4.
208. Єще раз! *Громадський голос*. 1907, 28 травня. Ч. 39. С. 1.
209. Жалібні письма зі співчуттям по причині смерти т. Л. Бачинського. *Громадський голос*. 1930. 10 травня. Ч. 18. С. 3.
210. Життя і змагання т. Льва Бачинського (Автобіографія.) *Громадський голос*. 1930. 19 квітня. Ч. 16. С. 2–3.
211. З 59 виб. окр.: Станиславів–Товмач. *Свобода*. 1911. 20 квітня. Ч. 16. С. 4.
212. З виборчого руху Городенщини. *Громадський голос*. 1928. 14 січня. Ч. 3. С. 4–5.
213. З виборчого руху. *Громадський голос*. 1911. 20 квітня. Ч. 17–18. С. 3.
214. З виборчого руху. *Громадський голос*. 1911. 8 травня. Ч. 23. С. 3.
215. З виборчого руху. *Громадський голос*. 1911. 18 травня. Ч. 25. С. 3–5.
216. З виборчого руху. *Громадський голос*. 1911. 25 травня. Ч. 26. С. 5.
217. З виборчого руху. *Громадський голос*. 1911. 8 червня. Ч. 28. С. 7.
218. З виборчого руху. *Громадський голос*. 1911. 14 червня. Ч. 30. С. 2.
219. З виборчого руху. *Громадський голос*. 1911. 21 червня. Ч. 31. С. 4.
220. З виборчого руху УСРП. *Громадський голос*. 1928. 14 січня. Ч. 3. С. 3.
221. З вічевого руху в справі виборчої реформи до сойму. *Свобода*. 1910. 24 листопада. Ч. 47. С. 3.
222. З вічевого руху. *Громадський голос*. 1926. 2 жовтня. Ч. 39. С. 4–5.

223. З життя партій. Зїзд Української Радикальної Партії. *Діло*. 1924. 22 квітня. Ч. 89. С. 3.
224. З життя партій. Зїзд Української Радикальної Партії. *Діло*. 1924. 23 квітня. Ч. 90. С. 2–3.
225. З життя України. *Стрілець*. 1919. 6 квітня. Ч. 17. С. 3.
226. З нашого парляментарного клубу. *Діло*. 1909. 25 січня. Ч. 16. С. 1.
227. З нового парламенту. *Громадський голос*. 1911. 9 серпня. Ч. 38. С. 4.
228. З парламентарної арени. Промова пос. д-ра. Льва Бачинського. *Діло*. 1928. 5 травня. Ч. 98. С. 2.
229. З партійного життя. *Громадський голос*. 1923. 30 червня. Ч. 21. С. 1–2.
230. З партійного життя. *Громадський голос*. 1924. 19 липня. Ч. 29. С. 2–3.
231. З партійного життя. *Громадський голос*. 1925. 3 жовтня. Ч. 40. С. 3.
232. З партійного життя. *Громадський голос*. 1926. 20 листопада. Ч. 46. С. 3.
233. З партійного життя. *Громадський голос*. 1928. 7 січня. Ч. 1–2. С. 10.
234. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 22 січня. Ч. 6. С. 3.
235. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 22 березня. Ч. 22. С. 3–4.
236. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 26 березня. Ч. 23. С. 1–2.
237. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 29 березня. Ч. 24. С. 1.
238. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 9 квітня. Ч. 27. С. 1–2.
239. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 12 квітня. Ч. 28. С. 2.
240. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 19 квітня. Ч. 30. С. 2.

241. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 26 квітня. Ч. 32. С. 2–3.
242. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 1 травня. Ч. 33. С. 2–3.
243. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 10 травня. Ч. 34. С. 2–3.
244. З передвиборчого руху. *Громадський голос*. 1907. 15 травня. Ч. 35. С. 2.
245. З польських справ. Відкриття сойму. *Громадський голос*. 1929. 14 грудня. Ч. 51. С. 3.
246. З польського сойму. *Громадський голос*. 1928. 26 травня. Ч. 39. С. 4.
247. З товариств і зборів. *Громадський голос*. 1908. 27 серпня. Ч. 51. С. 3.
248. З українського політичного життя в часі війни. *Громадський голос*. 1916. 1 березня. Ч. 1. С. 2.
249. За волю громад. *Громадський голос*. 1927. 21 травня. Ч. 21. С. 3.
250. За волю громад. *Громадський голос*. 1927. 8 липня. Ч. 28. С. 2.
251. За волю громад. Проти польської диктатури в українських містах. *Громадський голос*. 1927. 1 травня. Ч. 17–18. С. 6–7.
252. За український університет. *Громадський голос*. 1912. 26 червня. Ч. 26. С. 3.
253. Загальна Українська Рада. *Свобода* (Джерсі-Сіті, США). 1915. 14 травня. Ч. 14. С. 1–5.
254. Загальні збори «Народної Волі». *Громадський голос*. 1895. 20 червня. Ч. 4. С. 30.
255. Загальні збори «Народної Волі». *Громадський голос*. 1897. 15 грудня. Ч. 24. С. 197.
256. Загальні збори радик. пол. товариства «Народна Воля» в Коломиї. *Новий громадський голос*. 1904. 21 квітня. Ч. 5. С. 40.
257. Загальний вислід виборів з 17 мая с. р. в сільських округах Галичини. *Громадський голос*. 1907, 21 травня. Ч. 37. С. 1.

258. Загальний вислід тісніших виборів з 28. мая с. р. *Діло*. 1907. 29 травня. Ч. 109. С. 2.
259. Засідання Української Нац. Ради. *Новини*. 1919. 27 березня. Ч. 13. С. 1.
260. Засідання Головної Управи УСРП. *Громадський голос*. 1929. 28 грудня. С. 3.
261. Засідання Укр. Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 5 січня. Ч. 5. С. 1.
262. Засідання Укр. Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 7 січня. Ч. 6. С. 3.
263. Засідання Укр. Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 12 січня. Ч. 8. С. 2.
264. Засідання Укр. Нац. Ради. *Покутський вістник*. 1919. 12 січня. Ч. 3. С. 1–2.
265. Засідання У.Н.Ради. *Новини*. 1919. 4 квітня. Ч. 20. С. 1–2.
266. Засідання тіснішого Заряду радикальної партії. *Громадський голос*. 1911. 5 квітня. Ч. 14. С. 2.
267. Звіт з засідання і постанов Головної Управи Української Соціалістично-Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1926. 6 листопада. Ч. 44. С. 2.
268. Звіт з парт. з'їзду в Тернополи. *Громадський голос*. 1909. 5 січня. Ч. 1. С. 1.
269. Звіт з парт. з'їзду в Тернополи. *Громадський голос*. 1909. 20 січня. Ч. 3. С. 1.
270. Звіт з парт. з'їзду в Тернополи. *Громадський голос*. 1909. 28 січня. Ч. 4. С. 2.
271. Звіт з парт. з'їзду в Тернополи. *Громадський голос*. 1909. 12 лютого. Ч. 6. С. 4.
272. Звіт з партійного З'їзду УРП. *Громадський голос*. 1923. 21 квітня. Ч. 11. С. 3.
273. Звіт з Партійного З'їзду УРП. *Громадський голос*. 1923. 28 квітня. Ч. 12. С. 2–3.

274. Звіт і резолюції зі з'їзду УРП. *Громадський голос*. 1925. 14 лютого. Ч. 7. С. 1–2.
275. Земельна реформа. Промова Дра Льва Бачинського. *Народ*. 1919. 16 березня. Ч. 4. С. 5–6.
276. Зі Станиславова. *Свобода*. 1910. 11 серпня. Ч. 32. С. 5.
277. Зїзд української радикальної партії в Станиславові. *Новини*. 1919. 26 березня. Ч. 12. С. 1–2.
278. Зїзд Української Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1924. 19 квітня. Ч. 16. С. 2.
279. З'їзд Української Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1924. 26 квітня. Ч. 17. С. 1–2.
280. З'їзд Української Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1925. 7 лютого. Ч. 6. С. 1.
281. З'їзд української радикальної партії. *Новий громадський голос*. 1905. 7 грудня. Ч. 34. С. 270–271.
282. З'їзд Української Соціалістично-Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1926. 20 лютого. Ч. 7. С. 4–5.
283. З'їзд Української Соціалістично-Радикальної Партії. *Діло*. 1926. 17 лютого. Ч. 34. С. 3.
284. Зїзд Української Соціалістично-Радикальної Партії. *Діло*. 1929. 17 лютого. Ч. 35. С. 3.
285. З'їзд українсько-руської радикальної партії. *Громадський голос*. 1901. Грудень. Ч. 28. С. 221–223.
286. Изъ справъ судовыхъ. *Дѣло*. 1898. 19 вересня (1 жовтня). Ч. 208. С. 2.
287. Іван С. [Сандуляк С.] «Єднаймося у «Січи»!» *Зоря*. 1910. Ч. 1. С. 4–12.
288. Іван С. [Сандуляк С.]. Питання на часі. *Календар «Запорожець» на рік звичайний 1921*. Відень, 1920. С. 68–82.
289. Інтерпеляції в Державній раді. *Громадський голос*. 1907. 30 липня. Ч. 56. С. 2.

290. Інтерпеляції. *Громадський голос*. 1907. 3 вересня. Ч. 65. С. 2.
291. Інтерпеляції посла дра Бачинського і тов... *Громадський голос*. 1907. 13 грудня. Ч. 92. С. 3.
292. Інтерпеляція. *Громадський голос*. 1907. 23 липня. Ч. 54. С. 2.
293. Інтерпеляція. *Громадський голос*. 1908. 8 травня. Ч. 31. С. 2.
294. Інтерпеляція. *Громадський голос*. 1909. 19 лютого. Ч. 7. С. 2.
295. Інтерпеляція. *Громадський голос*. 1910. 23 лютого. Ч. 8. С. 5.
296. Інтерпеляція. *Громадський голос*. 1911. 1 лютого. Ч. 5. С. 3.
297. Інтерпеляція посла дра Бачинського і тов... *Громадський голос*. 1907. 20 грудня. Ч. 94. С. 2.
298. Історична подія. З нагоди ухвали УНР Земельного закону. *Републіка*. 1919. 17 квітня. Ч. 64. С. 1.
299. Когут О. Перші дні на соймовій сцені. *Проти хвиль*. 1928. Травень. Ч. 2. С. 15.
300. Комісії Української Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 7 січня. Ч. 6. С. 2.
301. Комісії Української Нац. Ради. *Покутський вістник*. 1919. 12 січня. Ч. 3. С. 4.
302. Краєвий делегатський з'їзд укр. радикальної партії. *Републіка*. 1919. 25 березня. Ч. 44. С. 3.
303. Краєвий делегатський з'їзд укр. радикальної партії. *Републіка*. 1919. 27 березня. Ч. 46. С. 3.
304. Краєвий зїзд У.Р.П. *Громадський голос*. 1913. 27 листопада. Ч. 48. С. 2
305. Краєвий З'їзд У.Р.П. *Народ*. 1919. 30 березня. Ч. 6. С. 3–4.
306. Краєвий з'їзд У.Р.П. *Народ*. 1919. 6 квітня. Ч. 7. С. 1–4.
307. Левицький К. Розпад Австрії і українська справа. *Воля*. Т. 3. Ч. 1. Відень, 1920. С. 8–13.
308. Лозинський М. Виборча статистика. *Діло*. 1911. 24 червня. Ч. 138. С. 1–2.

309. Лозинський М. Дальші вибори в Галичині. *Рада*. 1907. 11 травня. № 107. С. 1.
310. Лозинський М. Знов галицькі дебати. *Рада*. 1908. 1 червня (14 липня). № 150. С. 1.
311. Лозинський М. Знов одна з невинних жертв польських катів. *Свобода* (Джерсі-Сіті, США). 1921. 7 березня. Ч. 54. С. 2.
312. Лозинський М. Наслідки обструкції. *Рада*. 1912. 5 (18) червня. № 127. С. 1.
313. Лозинський М. Січове свято в Станиславові. *Рада*. 1910. 27 травня (9 червня). № 120. С. 1–2.
314. Лозинський М. Справа українського університету й австрійська політика. *Рада*. 1912. 23 (10) червня. № 132. С. 2–3.
315. Лозинський М. Українські послы в австрійськiм парламенті. *Рада*. 1907. 14 червня. №. 134. С. 2.
316. Лозинський М. Університетська неділя. *Рада*. 1912. 20 червня (3 липня). № 140. С. 1–2.
317. Лозинський М. Чернихів. *Рада*. 1908. 21 травня (3 липня). № 117. С. 1.
318. Лозинський М. Чернихів. *Рада*. 1908. 22 травня (4 липня). № 118. С. 1–2.
319. Міськевич Ю. Загальна Українська Рада. *Кривавого року. Віденський ілюстрований календар на 1917 рік*. Відень, 1917. С. 57–90
320. Мик М. [Бачинський Л.]. До останньої границі фізичних сил. *Громадський голос*. 1927. 10 грудня. Ч. 50. С. 2.
321. Мик М. [Бачинський Л.]. За українську школу! *Громадський голос*. 1926. 21 серпня. Ч. 33. С. 2.
322. Мик М. [Бачинський Л.]. Льокаї соціалістичної шляхетчини. *Громадський голос*. 1927. 31 грудня. Ч. 55. С. 2.
323. Мик М. [Бачинський Л.]. Марєво голоду. *Громадський голос*. 1927. 2 квітня. Ч. 14. С. 2.

324. Мик М. [Бачинський Л.]. Павутиння і залізні крати. *Громадський голос*. 1927. 27 серпня. Ч. 35. С. 2.
325. Мик М. [Бачинський Л.]. «Приятелі» селянства. *Громадський голос*. 1927. 13 серпня. Ч. 33. С. 2.
326. На допомогу голодній Україні. *Громадський вістник*. 1922. 1 червня. Ч. 81. С. 1–2.
327. На парламентарній арені. *Діло*. 1912. 12 березня. Ч. 54. С. 4.
328. На яких основах буде ухвал. У.Н.Радою закон про землю на Зах. Областях? *Нове життя*. 1919. 11 березня. Ч. 56. С. 1.
329. Народи XIII. краєвого зїзду У.Р.П. *Громадський голос*. 1913, 1 січня. Ч. 1. С. 8–10.
330. Народи XXIV. краєвого зїзду укр. радикальної партії. *Громадський голос*. 1913. 25 грудня. Ч. 52. С. 2–5.
331. Народи над фінансами Західної Области. Комуникат Фінансової Комісії У.Н.Р. *Република*. 1919. 16 травня. Ч. 86. С. 2.
332. «Народна Воля». *Хлопська правда*. 1903. Січень. Ч. 2. С. 11.
333. Народне віче в Станиславові. *Громадський голос*. 1924. 5 січня. Ч. 1–2. С. 5.
334. Настінний ілюстрований календар «Адвокати в державотворенні Західно-Української Народної Республіки»: до 100-річчя створення Західно-Української Народної Республіки. С. 12.
335. Національна Рада. *Народ*. 1919. 6 квітня. Ч. 7. С. 6–7.
336. Національна Рада. *Народ*. 1919. 13 квітня. Ч. 8. С. 5.
337. Наша програма. *Народ*. 1919. 30 березня. Ч. 6. С. 1–3.
338. Наші партії. *Правда*. 1928. 8 січня. Ч. 1–2. С. 12.
339. Наші посольські кандидатури. *Діло*. 1907. 18 березня. Ч. 51. С. 1.
340. Наші радик. кандидати. *Громадський голос*. 1911. 12 червня. Ч. 29. С. 2.
341. Наші радикальні кандидати. Тов. Д-р Лев Бачинський. *Громадський голос*. 1911. 31 травня. Ч. 27. С. 1.

342. Наші радикальні кандидатури. *Громадський голос*. 1911, 14 червня. Ч. 30. С. 5.
343. Наші товариші перед судом. *Громадський голос*. 1925. 17 жовтня. Ч. 42. С. 2–3.
344. Новинки. *Громадський голос*. 1909. 16 січня. Ч. 2. С. 6.
345. Новинки. *Громадський голос*. 1910. 13 липня. Ч. 28. С. 6.
346. Новинки. *Дѣло*. 1898. 19 (31) серпня. Ч. 183. С. 3.
347. Новинки. *Діло*. 1902. 4 (17) квітня. Ч. 77. С. 3.
348. Новинки. *Діло*. 1905. 3 (16) лютого. Ч. 26. С. 3.
349. Новинки. *Новий громадський голос*. 1904. 7 квітня. Ч. 4. С. 29.
350. Новинки. Під знаком об'єднання. *Діло*. 1926. 22 травня. Ч. 111. С. 3.
351. Округ 59. *Громадський голос*. 1911. 21 червня. Ч. 31. С. 4.
352. Олешів. *Громадський голос*. 1910. 9 лютого. Ч. 6. С. 6.
353. Оповідення. *Діло*. 1902. 31 травня (13 червня). Ч. 121. С. 2.
354. Основанне Загальної Української Ради. *Вістник Союзу визволення України*. 1915. Травень-червень. Ч. 19–20. С. 1–2.
355. Основи земельної реформи. *Република*. 1919. 9 березня. Ч. 31. С. 1.
356. Остання дорога Покійного Товариша Лева Бачинського. *Громадський голос*. 1930. 1 травня. Ч. 17. С. 2–3.
357. Отворення сойму і сенату. *Нова Зоря*. 1928. 1 квітня. Ч. 24. С. 3.
358. Парламент руських хлопів. *Громадський голос*. 1900. 11 жовтня. Ч. 22. С. 185–186.
359. Парляментарні вісти. *Діло*. 1928. 31 березня. Ч. 73. С. 3.
360. Парляментарні справи. *Діло*. 1908. 7 лютого. Ч. 29. С. 2.
361. Парляментарні справи. *Діло*. 1910. 4 травня. Ч. 123. С. 4.
362. Партійний з'їзд. *Громадський голос*. 1923. 7 квітня. Ч. 10. С. 3.
363. Перед виборами. *Громадський голос*. 1907. 15 травня. Ч. 35. С. 1.
364. Передвиборчий рух. *Діло*. 1907. 5 травня. Ч. 90. С. 2–3.
365. Перед рішенням земельної реформи. *Република*. 1919. 2 квітня. Ч. 51. С. 1.

366. Переняте власти на Галицькій Україні в руки Укр. Національної Ради. *Станиславівський голос*. 1918. 5 листопада. Ч. 1. С. 2.
367. Переняте власти на Галицькій Україні в руки Української Національної Ради. *Станиславівський голос*. 1918. 19 листопада. Ч. 5. С. 2–3.
368. Перше засідання Укр. Нац. Ради. *Нове життя*. 1919. 4 січня. Ч. 4. С. 1–3.
369. Перше засідання Укр. Нац. Ради. *Покутський вістник*. 1919. 5 січня. Ч. 2. С. 5.
370. Перше пленарне засідання Трудового Конгресу. *Наддністрянські вісти*. 1919. 10 лютого. Ч. 10–11. С. 4–5.
371. Після виборчого бою. Підсумки і висновки. *Діло*. 1928. 15 березня. Ч. 59. С. 1.
372. Пленарне засідання сойму. Український Клуб в обороні посольської недоторканості. *Діло*. 1928. 25 травня. Ч. 115. С. 4.
373. По другім голосованю. *Громадський голос*. 1911. 28 червня. Ч. 32. С. 2–3.
374. По першім голосованю. *Громадський голос*. 1911. 21 червня. Ч. 31. С. 2–3.
375. По третім голосованю. *Громадський голос*. 1911. 5 липня. Ч. 33. С. 3.
376. По українській обструкції в австрійськім парламенті. *Рада*. 1912. 7 (20) червня. №. 129. С. 2.
377. Повітова конференція УСРП в Станиславові. *Громадський голос*. 1927. 26 березня. Ч. 13. С. 3.
378. Повітове віче в Станиславові. *Новини*. 1919. 22 березня. Ч. 9. С. 2.
379. Повітовий зїзд укр. радик. партії в Станиславові. *Република*. 1919. 22 березня. Ч. 42. С. 3.
380. Позір Станіславівщина. *Громадський голос*. 1913. 13 березня. Ч. 11. С. 10.
381. Політичний огляд. *Нова Зоря*. 1928. 19 січня. Ч. 3. С. 3.

382. Політичний рух по галицьких селах і містах. *Громадський голос*. 1929. 28 грудня. С. 3.
383. Помилкове арештування посла Д-ра Льва Бачинського. *Діло*. 1928. 25 травня. Ч. 115. С. 4.
384. Послідні вісти. *Громадський голос*. 1909. 24 березня. Ч. 12. С. 7.
385. Послідні вісти. *Громадський голос*. 1909. 9 червня. Ч. 23. С. 7–8.
386. Послідні вісти. *Громадський голос*. 1909. 28 липня. Ч. 30–31. С. 7.
387. Посольське віче в Єзуполи. *Свобода*. 1907. 18 вересня. Ч. 40. С. 3.
388. Посольські справозданя. *Громадський голос*. 1907. 10 вересня. Ч. 67. С. 3.
389. Постанови Головної Управи УСРП в справі громадського самоврядування. *Громадський голос*. 1927. 14 травня. Ч. 20. С. 2.
390. Постанови з'їзду Укр. Соц.-Рад. Партії. *Громадський голос*. 1926. 6 березня. С. 2.
391. Постанови з'їзду Української Соціалістично-Радикальної Партії. *Громадський голос*. 1926. 27 лютого. Ч. 8. С. 2.
392. Похоронний похід. *Громадський голос*. 1930. 1 травня. Ч. 17. С. 3.
393. Привіт Загальної Української Ради Українським Січовим Стрільцям. *Вістник Союзу визволення України*. 1915. Травень–червень. Ч. 19–20. С. 11–12.
394. Причинок до життєпису т. Льва Бачинського. *Громадський голос*. 1930. 31 травня. Ч. 21. С. 2.
395. Про що радив радикальний з'їзд у Львові? *Громадський голос*. 1912. 17 січня. Ч. 3. С. 3.
396. Промова Д-ра Л. Бачинського у бюджетній комісії. *Діло*. 1928. 22 квітня. Ч. 88. С. 4.
397. Промова дра Левка Бачинського. *Громадський голос*. 1908. 7 липня. Ч. 43. С. 1–2.
398. Промова дра Левка Бачинського. *Громадський голос*. 1908. 24 липня. Ч. 46. С. 1–2.
399. Промова Дра Льва Бачинського. *Народ*. 1919. 9 березня. Ч. 3. С. 2–4.

400. Промова представника Волині. *Громадський голос*. 1930. 1 травня. Ч. 17. С. 3.
401. Промова т. Макуха від Гол. Управи УСРП. *Громадський голос*. 1930. 1 травня. Ч. 17. С. 3.
402. Промови радикальних послів в парляменті. *Громадський голос*. 1910. 22 червня. Ч. 25. С. 3.
403. Просвітний, економічний і політичний рух серед нашого народу. *Свобода*. 1900. 6 (19) липня. Ч. 27. С. 2.
404. Пяте січове свято. *Громадський голос*. 1910. 1 червня. Ч. 22. С. 1–2.
405. Пятый зйїзд руско-української радикальної партії. *Громадський голос*. 1896. 1 жовтня. Ч. 18. С. 119–123.
406. Радикали в Станіславівщині працюють. *Громадський голос*. 1911. 22 березня. Ч. 12. С. 3–4.
407. Радикальна – а національно-демократична програма. *Громадський голос*. 1911. 8 травня. Ч. 23. С. 1.
408. Радикальна – а національно-демократична програма. *Громадський голос*. 1911. 18 травня. Ч. 25. С. 3–4.
409. Радикальне віче в Петрилові. *Громадський голос*. 1908. 17 вересня. Ч. 54. С. 1.
410. Радикальне віче у Львові. *Діло*. 1925. 14 березня. Ч. 4. С. 1
411. Радикальні кандидатури. *Громадський голос*. 1911. 20 квітня. Ч. 17–18. С. 1.
412. Радикальний з'їзд. *Громадський голос*. 1911. 27 грудня. Ч. 58. С. 2.
413. Резолюції 21. з'їзду української радикальної партії. *Громадський голос*. 1910. 23 грудня. Ч. 51. С. 1–2.
414. Резолюції 29-го з'їзду УСРП. *Громадський голос*. 1927. 22 січня. Ч. 4. С. 3–4.
415. Резолюції з'їзду укр. руської партії. *Громадський голос*. 1907. 1 січня. Ч. 1. С. 2.

416. Резолюції ухвалені на 22. краєвім з'їзді української радикальної партії. *Громадський голос*. 1911. 27 грудня. Ч. 58. С. 2.
417. Резолюції ухвалені на З'їзді УРП в 1924. р. *Громадський голос*. 1924. 31 травня. Ч. 22. С. 1–2.
418. Резолюція про злуку українських земель. *Нове життя*. 1919. 5 січня. Ч. 5. С. 1.
419. Репрезентація Галичини в австрійському парламенті. *Рада*. 1911. 29 червня (12 липня). № 146. С. 1–2.
420. Розправа проти Степана Федака і тов. *Діло*. 1922. 3 листопада. Ч. 50. С. 5.
421. Розправа проти Степана Федака і товаришів. *Діло*. 1922. 25 жовтня. Ч. 44. С. 3–4.
422. Рільнича комісія. *Громадський голос*. 1908. 21 березня. Ч. 20. С. 2–3.
423. Свята Франка. Станиславів. *Діло*. 1926. 11 серпня. Ч. 176. С. 3.
424. Свято злуки у Києві. *Републіка*. 1919. 2 лютого. Ч. 1. С. 2.
425. Свято Лугової Єдності в Станиславові. *Луговик*. 1927. 20 лютого. Ч. 2. С. 3–4.
426. Свято Франка. *Діло*. 1926. 4 липня. Ч. 146. С. 3.
427. Сегорічний краєвий з'їзд радикальної партії. *Громада*. 1896. Вересень. Ч. 4. С. 56–59.
428. Селянсько-робітничий з'їзд. *Новини*. 1919. 1 квітня. Ч. 17. С. 1.
429. Семий з'їзд руско-української радикальної партії. *Громадський голос*. 1898. 1 грудня. Ч. 24. С. 184–186.
430. Січовий з'їзд і Франківський концерт в Дрогобичи. *Громадський голос*. 1909. 16 червня. Ч. 24. С. 4–5.
431. Склад Головної Управи УРП і резолюції ухвалені на з'їзді УРП в 1924 р. *Громадський голос*. 1924. 19 квітня. Ч. 16. С. 1.
432. Склад Загальної Української Ради. *Свобода*. 1915. 14 травня. Ч. 14. С. 1.

433. Слова співчуття т. Василя Стефаника. *Громадський голос*. 1930. 24 травня. Ч. 20. С. 2.
434. Снятинщина стоїть твердо при прапорі УСРП. *Громадський голос*. 1928. 14 січня. Ч. 3. С. 4.
435. Сойм. *Діло*. 1929. 17 березня. Ч. 59. С. 4.
436. Софія Залозецька з дому Бачинська. *Свобода* (США, Джерсі-Сіті–Нью-Йорк). 1994. 10 листопада. Ч. 214. С. 5.
437. Sprawozdane z 21. z'їzdu ukraїnської радикальної партії. *Громадський голос*. 1910. 23 грудня. Ч. 51, С. 2.
438. Sprawozdane z 21. z'їzdu ukraїnської радикальної партії. *Громадський голос*. 1910. 28 грудня. Ч. 52, С. 3.
439. Sprawozdane z 21. z'їzdu ukraїnської радикальної партії. *Громадський голос*. 1911. 11 січня. Ч. 2, С. 3–4.
440. Sprawozdane z'їzdu ukraїnської радикальної партії в Галичині. *Громадський голос*. 1907. 31 грудня. Ч. 95. С. 2–3.
441. Sprawozdane z'їzdu ukraїnської радикальної партії в Галичині. *Громадський голос*. 1908. 27 березня. Ч. 22. С. 2.
442. Sprawozdane z'їzdu. *Громадський голос*. 1907. 4 січня. Ч. 2. С. 1–2.
443. Sprawozdane z'їzdu. *Громадський голос*. 1907. 11 січня. Ч. 3. С. 1–2.
444. Sprawozdane z'їzdu. *Громадський голос*. 1907. 15 січня. Ч. 4. С. 2–3.
445. Sprawozdane z'їzdu. *Громадський голос*. 1907. 22 січня. Ч. 6. С. 4.
446. Sprawozdane posła d-ра Бачинського в Золотім Потоці. *Громадський голос*. 1907. 8 жовтня. Ч. 74. С. 3.
447. Sprawozdane posольське тов. Стефаника. *Громадський голос*. 1908. 27 серпня. Ч. 51. С. 2–3.
448. Станіславів. *Громадський голос*. 1912. 29 травня. Ч. 22. С. 6.
449. Станіславів. *Громадський голос*. 1912. 11 вересня. Ч. 36. С. 3.
450. Станіславів. *Громадський голос*. 1913. 17 квітня. Ч. 16. С. 4.
451. Станіславівщина. *Громадський голос*. 1910. 23 листопада. Ч. 47. С. 2.
452. Сходина С.У.А. в Коломиї. *Діло*. 1926. 16 листопада. Ч. 254. С. 4.

453. Темницький В. Загальна Українська Рада. *Памяткова книжка Союзу Визволення України і календарь на 1917 рік*. Відень, 1917. С. 356–364.
454. Терор. *Громадський голос*. 1911. 10 квітня. Ч. 15. С. 1.
455. Тимчасовий основний закон. *Станиславівський голос*. 1918. 19 листопада. Ч. 5. С. 1.
456. Тіснійша управа У.Р.П. *Громадський голос*. 1913. 1 січня. Ч. 1. С. 9.
457. Тов. др. Лев Бачинський. *Громадський голос*. 1911. 8 червня. Ч. 28. С. 3.
458. Трудовий Конгрес України. *Република*. 1919. 2 лютого. Ч. 1. С. 4.
459. Українська Національна Рада. *Діло*. 1922. 5 вересня. Ч. 4. С. 1.
460. Українська Національна Рада. *Нове життя*. 1919. 14 лютого. Ч. 35. С. 2.
461. Українська Національна рада. *Република*. 1919. 6 лютого. Ч. 4. С. 2.
462. Українська Національна Рада. *Република*. 1919. 15 лютого. Ч. 12. С. 1.
463. Українська Національна Рада. *Република*. 1919. 19 лютого. Ч. 15. С. 1.
464. Українська Національна Рада. *Република*. 1919. 3 квітня. Ч. 52. С. 1–2.
465. Українська обструкція в парламенті. Обструкційна бесіда тов. Бачинського. *Громадський голос*. 1912. 19 червня. Ч. 22. С. 3–4.
466. Українська Соціалістично-Радикальна Парляментарна Репрезентація. *Громадський голос*. 1928. 15 квітня. Ч. 29–30. С. 9.
467. Український народ! *Народ*. 1919. 22 травня. Ч. 30. С. 1.
468. Український працюючий народ голосує тільки на ч. 22. *Громадський голос*. 1928. 9 лютого. Ч. 12. С. 2.
469. Український працюючий народ! *Громадський голос*. 1928. 11 лютого. Ч. 13. С. 2.
470. Український радикальний клуб. *Громадський голос*. 1911. 19 липня. Ч. 35. С. 2.

471. У.Н.Р. *Република*. 1919. 7 лютого. Ч. 5. С. 4.
472. Уступленє дотеперішнього голови. *Громадський голос*. 1910. 23 грудня. Ч. 51. С. 2.
473. Ухвали ХХІІІ. з'їзду У.Р.П. *Громадський голос*. 1913. 1 січня. Ч. 1. С. 2.
474. Філія Тов. «Просвіта» в Станиславові. *Діло*. 1918. 19 квітня. Ч. 89. С. 3.
475. Хомишин Н. Народи відпоручників філії Т-ва «Сільський Господар» у Станиславові. *Република*. 1919. 8 березня. Ч. 30. С. 2.
476. Хто киринить? *Громадський голос*. 1907. 12 квітня. Ч. 28. С. 1.
477. Чому радикали в клубі? *Громадський голос*. 1911. 12 липня. Ч. 34. С. 5.
478. Чому розігнали парлямент? *Громадський голос*. 1911. 5 квітня. Ч. 14. С. 2.
479. Шесте січове сьвято в Снятині. *Громадський голос*. 1912. 24 липня. Ч. 29. С. 1–2.
480. Шестий зїзд делегатів руско-української партії. *Громадський голос*. 1897. 1 жовтня. Ч. 19. С. 149–151.
481. Що діяти нашим радикальним послам у парляменті? *Громадський голос*. 1909. 9 червня. Ч. 23. С. 1–2.
482. Юбилей 30-літньої праці Михайла Петровича Драгоманова. *Народ*. 1895. 1 і 15 січня. Ч. 1–2. С. 25.
483. Ювилей «С.У.А». *Діло*. 1933. 1 квітня. Ч. 81. С. 4.
484. Baczynski erkrankt. *Allgemeine Zeitung*. 1912. 15 juni. № 2517. S. 5.
485. Charakterystyczny incydent w Sejmie. *Chwila*. 1928. 25 maja. № 3295. S. 1.
486. Dr. Lew Baczyński. *Chwila*. 1930. 13 kwietnia. № 3971. S. 6.
487. Na froncie wyborczym. Dr. Trylowski contra dr. Baczyński. *Chwila*. 1927. 25 grudnia. № 3148. S. 4.
488. Oficjalny skład nowego Sejmu. *Chwila*. 1928. 28 marca. № 3240. S. 4.

489. Ukraińcy. *Sprawy narodowościowe*. 1928. № 2. S. 200–201.
490. Reprezentacja ukraińskiej lewicy. *Chwila*. 1928. 28 marca. № 3240. S. 3.
491. Z Austrii. *Dziennik Chicagoski*. 1912. 15 June. Vol. 23. № 142. S. 1.
492. Z prasy ukraińskiej. Zjazdy ukraińskich stronnictw. *Chwila*. 1924. 24 kwietnia. № 1834. S. 6.
493. Zjazd ukraińskich radykałów. *Chwila*. 1929. 6 lutego. № 3547. S. 12.

IV. Мемуарна література

494. Андрієвський В. З минулого. Берлін : Українське Слово, 1923. Т. 2 : Від Гетьмана до Директорії. Ч. 2 : Директорія. 308 с.
495. Бачинський Л. Об'єднання України. 3./І.–22./І.1919. *Громадський голос*. 1928. 7 січня. Ч. 1–2. С. 2–3.
496. Бачинський Л. Об'єднання України. 3./І.–22./І.1919. *Громадський голос*. 1928. 14 січня. Ч. 3. С. 2.
497. Бачинський Л. Об'єднання України. 3./І.–22./І.1919. *Громадський голос*. 1928. 21 січня. Ч. 6. С. 2.
498. Бачинський Л. Об'єднання України. 3./І.–22./І.1919. *Громадський голос*. 1928. 26 січня. Ч. 7. С. 2.
499. Бойчук Д. Слідами минулого. Спогади про працю жіноцтва в Станиславові. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 425–459.
500. Бойчук О. Пласт у Станиславові й околиці. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 327–340.
501. Долинський Д. Борба Українського Народу за Волю і Незалежність : Огляд подій за рр. 1918, 1919 і 1920. Вінніпег, 1920. 246 с.
502. Інтерв'ю з Ружицькою Т. Запис 2.07.2019 р., м. Городенка Івано-Франківської обл., інтерв'юер Паска Г. М. Особистий архів Г. Паски. 1 арк.

503. Климишин М. Родові музичні здібності. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : 2 т. / ред. М. Климишин. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. Т. 2. С. 136–138.
504. Клочурак С. «До волі» (Спомини). Нью-Йорк : Карпатський Союз, Інк, 1978. 188 с.
505. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Інсбрук, 1960. 717 с.
506. Ковалевський М. Станиславів у 1919 р. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. М. Климишин. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. Т. 2. С. 270–273.
507. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Нью-Йорк : Червона Калина, 1960. 450 с.
508. Левицький К. Великий зрив (До історії української державности від березня до листопада 1918 р. На підставі споминів та документів). Львів : Червона калина, 1931. 151 с.
509. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. На підставі споминів і документів. Львів, 1928. Ч. 1. 499 с.
510. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. На підставі споминів і документів. Львів, 1930. Ч. 3. 800 с.
511. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів. Львів, 1926. 737 с.
512. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Д-р Лев Бачинський. *Діло*. 1936. 11 жовтня. Ч. 229. С. 4.
513. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Львів, 1936. 140 с.
514. Лозинський М. Галичина в життю України. Відень, 1916. 62 с.
515. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Відень, 1922. 228 с.

516. Лозинський М. Іван Франко. Відень, 1917. 52 с.
517. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. Мюнхен : Прометей, 1950. Т. 1 : Центральна Рада. Гетьманщина. Директорія. 210 с.
518. Маковський В. Гмінд. *Діло*. 1935. 2 серпня. Ч. 203. С. 3.
519. Маковський В. ГМІНД. Табір українських збігців і виселенців у часі світової війни 1914–1918. Спогади спереди 20-ти літ. *Діло*. 1935. 29 листопада. Ч. 319. С. 5.
520. Макух І. На народній службі. Детройт : Видання української вільної громади Америки, 1958. 628 с.
521. Навроцька-Лунева І. Харитативна акція жіноцтва у Станиславові під час Першої світової війни. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 473–475.
522. Назарук О. До Історії Революційного Часу на Україні. Українські політичні партії, їх союзи і теорії. Вінніпег : МАН, 1924. 20 с.
523. Назарук О. Українські політичні партії і їх союзи. *Воля*. 1920. Т. 1. Ч. 12. С. 571–574.
524. Олесницький Б. Наші лікарі. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 603–613.
525. Ріпецький Н. На вулиці Липовій... *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. М. Климишин. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. Т. 2. С. 34–44.
526. Скочдополь-Бойчук Д. Моя школа. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 317–326.

527. Стефаник В. Повне зібрання творів : у 3 т. Київ : АН Української РСР, 1953. Т. 2 : Автобіографічні твори, поезії в прозі, публіцистика, незакінчені твори і переклади. 224 с.
528. Стефаник В. Повне зібрання творів : у 3 т. Київ : АН Української РСР, 1954. Т. 3 : Листи. 324 с.
529. Трильовський К. З мого життя. Київ ; Едмонтон ; Торонто, 1999. 278 с.
530. Цегельський Л. Від легенд до правди : Спогади. Нью-Йорк ; Філадельфія : Булава, 1960. 313 с.
531. Чернецький А. Спомини з мого життя. Київ : Основні цінності, 2001. 168 с.
532. Чикаленко Є. Щоденник, 1919–1920. / за ред. В. Верстюка, М. Антоновича. Київ ; Нью-Йорк : Видавництво імені Олени Теліги, 2005. 639 с.
533. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. Прага, 1928. 335 с.
534. Шаповал М. Щоденник. Нью-Йорк, 1958. Ч. 1 : Від 22 лютого 1919 р. до 31 грудня 1924 р. 155 с.

V. Монографії, наукові статті

535. Адамович С. На шляху до утворення ЗУНР: консолідаційна діяльність Загальної української ради. С. 1–13. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1660.pdf> (дата звернення: 12.10.2021).
536. Адамович С. Станиславів у часи лихоліть Першої світової війни (1914–1918 рр.). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2011. Вип. 18–19. С. 43–54.
537. Алексієвець Л. Основні тенденції та особливості етнополітичного процесу у Польській державі в 1918–1926 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : історія*. 2015. Вип. 2. Ч. 2. С. 120–128.

538. Андрухів І., Арсенич П. Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. Івано-Франківськ, 1996. 79 с.
539. Арсенич П. Засновник «Січі» Кирило Трильовський (до 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства «Січ» у с. Заваллі). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 76 с.
540. Арсенич П. Станиславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ, 1993. 54 с.
541. Бабій В. Левко Бачинський. Життєпис. Івано-Франківськ, 2002. 85 с.
542. Баран А. Виборча кампанія у Галичині до Австрійського парламенту у 1907 р.: перебіг та результати. С. 1–5. URL: <http://epub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/250/271> (дата звернення: 2.05.2019).
543. Баран А. Виборче законодавство Австрійської (Австро-Угорської) монархії (1848–1918 рр.). С. 54–57. URL: http://lsej.org.ua/4_2014/13.pdf (дата звернення: 2.05.2019).
544. Баран А. Діяльність депутатів-українців австрійського парламенту зі створення українського університету у Львові. С. 1–12. URL: http://lsej.org.ua/4_2016/3.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
545. Бачинський М. Серафінці. *Городеничина. Історично-мемуарний збірник* / ред. М. Марунчак. Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С. 484–495.
546. Бачинський Марко. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Бачинський_Марко (дата звернення: 10.09.2022 р.).
547. Бачинський Марко, інженер. URL: <https://100kroktiv.info/2017/05/bachynskyy-marko-inzhener/> (дата звернення: 10.09.2022 р.).
548. Бегей І. Відродження українського соціалістичного руху у Другій Речі Посполитій (1923–1926). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політичні студії*. 2015. Вип. 6. С. 295–302.
549. Богодіст І. Революційна боротьба трудящих західної України (1917–1939 рр.). Львів, 1948. 50 с.
550. Боднар О. Культурно-просвітня діяльність Української соціалістично-радикальної партії (1923–1939). *Наукові записки Тернопільського*

державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : історія. 2010. Вип. 2. С. 131–135.

551. Боднар О. Українська радикальна партія в період визвольних змагань (1918–1923). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 229–235.

552. Бойчук Л. Суспільно-політична діяльність К. Трильовського (середина 1920-х – 1930-х рр.). *Схід*. 2013. № 1 (121). С. 63–67.

553. Бондарев І. Такого не бачив і Львів. Як у Станиславові ховали Левка Бачинського. URL: <https://report.if.ua/istoriya/takogo-ne-bachyv-i-lviv-yak-u-stanyslavovi-hovaly-levka-bachynskogo-foto/> (дата звернення: 19.08.2022).

554. Брик О. Тернистий шлях Українського Уряду (1918–1921). Вінніпег, 1969. 150 с.

555. Брицький П., Добржанський О., Юрійчук Є. Буковинці у боротьбі за українську державність (1917–1922 рр.). Чернівці : Золоті литаври, 2007. 483 с.

556. Булачек В. Юліан Романчук у роки національно-визвольних змагань (1914–1923). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2009. Вип. 15–16. С. 277–282.

557. Бурачок Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1940 рр.) : монографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. 191 с.

558. Бурачок Л. Роль Осипа Назарука в діяльності Союзу визволення України та Загальної української ради. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2011. Вип. 20. С. 50–56.

559. Василик І. Парламентська діяльність української політичної фракції у Державній Раді Австро-Угорщини. *Українознавчий альманах*. 2012. Вип. 7. С. 162–165.

560. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів : Каменярь, 2006. 335 с.

561. Великочий В. Національно-демократична революція на західноукраїнських землях (1914–1923 рр.) до проблеми хронології.

Карпатський край. Наукові студії з історії, культури і туризму. 2018. № 10–11. С. 18–30.

562. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. : у 2 т. Львів, 1998. Т. 1. 524 с.

563. Власюк О. Діяльність українського соціалістичного об'єднання «Селянський союз» у 1924–1930 рр. С. 154. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vlasiuk_Oleh/Diialnist_ukrainskoho_sotsialistychnoho_obiednannia_Selianskyi_soiu_z_u_1924_1930_rr/ (дата звернення: 28.12.2021).

564. Гаврилів Б., Миронюк І. Історичні постаті Івано-Франківщини. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 144 с.

565. Гаврилів Б. Прикарпаття в період новітнього національного відродження та державного будівництва (кінець 80-х рр. ХХ ст. – 2001 р.: хроніка подій). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2001. Вип. 7. С. 183–195.

566. Гаврилів І. Західна Україна у 1921–1941 роках. Нарис історії боротьби за державність. Львів, 2012. 427 с.

567. Гай-Нижник П. ЗУНР – ЗО УНР : становлення органів влади і державного управління (1918–1919 рр.). Київ, 2018. 146 с.

568. Гай-Нижник П. Ідея Соборності й українське державотворення (1918–1919 рр.). *Гілея: науковий вісник.* 2014. Вип. 91. С. 25–37.

569. Гай-Нижник П., Лейберов О. УНР в період Директорії: пошук моделі державного устрою (кінець 1918–1919 рр.). Ніжин, 2013. 214 с.

570. Гай-Нижник П. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920 рр.). Київ : ЩеК, 2010. 304 с.

571. Гай-Нижник П. Формування органів державної влади та управління ЗУНР (1918–1920 рр.). *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства.* 2009. Вип. ХХІІІ. С. 326–348.

572. Галушко Є. Нариси історії ідеологічної та організаційної діяльності КПЗУ (1919–1928). Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1965. 262 с.

573. Герасименко М., Дудикевич Б. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною (1921–1939 рр.) Київ : Держполітвидав УРСР, 1960. 224 с.
574. Гончаревський В. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991–2009). Київ : Логос, 2011. 220 с.
575. Горак Р. Василь Стефаник : Художно-есеїстичне видання : у 3 кн. Львів : Апріорі, 2015. Кн. 1. 600 с.
576. Горак Р. Василь Стефаник : Художно-есеїстичне видання : у 3 кн. Львів : Апріорі, 2015. Кн. 2. 724 с.
577. Горак Р. Василь Стефаник : Художно-есеїстичне видання : у 3 кн. Львів : Апріорі, 2017. Кн. 3. 672 с.
578. Горак Р. Лесь Мартович. Біографія : Роман-есеї. Львів : Апріорі, 2021. 516 с.
579. Горбач О. Вулично-тюремні арготизми у Франковій прозі. Нью-Йорк, 1968. 10 с.
580. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 467 с.
581. Гошуляк І. Трудовий Конгрес і проблема соборності України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 39. С. 160–172.
582. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
583. Гуйванюк М. Вплив літературної інтелігенції на розвиток українського шкільництва у Галичині й Буковині (кінець XIX – початок XX ст.). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2018. № 2 (48). С. 21–29.
584. Гуйванюк М. «На шляху поступу ми лиш каменярі...». Українська літературна інтелігенція в суспільно-політичному та культурно-освітньому житті Галичини й Буковини (кінець XIX – початок XX ст.): монографія. Чернівці : Друк Арт, 2021. 408 с.

585. Гуйванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.). Чернівці : Зелена Буковина, 2009. 254 с.
586. Гуйванюк М. Українська літературна інтелігенція Галичини й Буковини у взаєминах з НТШ (кінець XIX – початок XX ст.). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2018. № 1 (47). С. 15–22.
587. Гурак І. РУРП (УРП) та українське студентство (1890–1914 рр.). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2006–2007. Вип. 12–13. С. 94–102.
588. Гава М. Городенчани в Канаді. *Городенщина. Історично-мемуарний збірник* / ред. М. Марунчак. Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С. 796–813.
589. Гава М. Д-р Лев Бачинський. *Городенщина. Історично-мемуарний збірник* / ред. М. Марунчак. Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С. 594–596.
590. Демчишак Р. Міжпартійне порозуміння в програмах та діяльності легальних українських політичних партій Західної України у 1920–1930-х рр. С. 84–89. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25328/14-Demchyshak.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.03.2022).
591. Демчишак Р. Національне питання в діяльності українських політичних партій Західної України соціалістичного спрямування: 1920-1930-ті роки. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія : політологія*. 2009. Вип. 97. Т. 110. С. 137–141.
592. Демчук В. Судові політичні процеси над членами Української Військової Організації. Львів. 2013. 87 с.
593. Дорошенко Д. Історія України 1917–1920 рр. Нью-Йорк : Видавнича Корпорація «Булава», 1954. Т. 1 : Доба Центральної Ради. 460 с.
594. Драбчук І. Найвідоміші з Бачинських. URL: <http://davniyhalych.com.ua/novini/item/1143-naividomishi-z-bachunckih?tmpl=component&print=1> (дата звернення: 9.09.2022).

595. Єгрешій О., Дрогомирецька Л., Храбатин Н. Станиславів у складі Другої Речі Посполитої. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2011. Вип. 18–19. С. 55–67.
596. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 168 с.
597. Єгрешій О. Місце греко-католицького духовенства у бойкоті перепису населення 1921 р. у Галичині. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2018. № 31. С. 176–184.
598. Жерноклеєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. 535 с.
599. Жерноклеєв О., Райківський І. Володимир Темницький: сторінки політичної біографії (до 125-річчя від дня народження). *Український історичний журнал*. 2004. № 6. С. 68–83.
600. Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії. Київ : Основні цінності, 2004. 283 с.
601. Зайцев О. Вибори 1922 року у Західній Україні. С. 1–11. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zaitsev_Oleksandr/Vybory_1922_roku_u_Zakhidnii_Ukraini/ (дата звернення: 27.03.2022).
602. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.). *Український історичний журнал*. 1993. № 1. С. 72–84.
603. Замлинський Т. Український національно-визвольний рух у 1914–1916 рр. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 670. С. 65–69.
604. Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Володимир Старосольський. 1878–1942. / ред. У. Старосольська. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. Т. 210 : Історично-філософська секція. 411 с.

605. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 : Ілюстрована історія. Львів ; Івано-Франківськ, 2008. 524 с.
606. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : Історія. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. 628 с.
607. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів, 2009. 350 с.
608. Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів : ЛОНМІО, 1996. 96 с.
609. Калакура Я., Алексієвець Л. Цивілізаційні засади української історіографії. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Історія, міжнародні відносини.* 2014. Вип. 13. С. 233–245.
610. Капушак Я., Королько А. Українська громада міста Станиславова у виборчому русі в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2019. Ч. 32. С. 9–23.
611. Кедрин І. У межах зацікавлення. Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1986. 527 с.
612. Клим'юк М. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського в Українській Національній Раді ЗУНР. *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* 2010. Вип. 17. С. 161–168.
613. Книш З. Власним руслом: Українська Військова Організація від осені 1922 до літа 1924. Торонто : Срібна Сурма, 1966. 184 с.
614. Книш З. ЗУНРО: Західно-Українська національно-революційна організація : Історично-політичний аналіз. Торонто : Срібна Сурма, 1974. 304 с.
615. Кобзей Т. Великий різьбяр українських селянських душ. Торонто : Снятинщина, 1966. 254 с.
616. Кобута С. Професійна робота та матеріальні умови діяльності українських повітових адвокатів Галичини на рубежі XIX–XX століть. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2021. № 34. С. 103–116.
617. Колесник І. Глобальна історія як квест для українських істориків. *Український історичний журнал.* 2021. № 5. С. 143–164.

618. Компанієць І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. (1900–1919 роки). Київ : Вид-во АН УРСР, 1960. 372 с.

619. Королько А. «Коломийське товариство Народних спілок»: ідеологічні засади і практична діяльність її осередків на Покутті (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. 2014. Т. 17. С. 68–82.

620. Королько А. «Народні Спілки» на Городенківщині в кінці ХІХ ст. *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Число 27. Городенка; Івано-Франківськ, 2016. С. 181–193.

621. Королько А. Політичне товариство «Народна воля» у м. Коломия: ідеологічні засади і практична діяльність (1893–1914 рр.). *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2013. Вип. 676–677. С. 73–88.

622. Королько А. Становлення й функціонування органів української влади на Покутті в період існування Західно-Української Народної Республіки (1918–1919 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2011. Вип. 20. С. 57–70.

623. Королько А. Участь Василя Стефаніка в діяльності Української радикальної партії в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 41. С. 76–84.

624. Королько А., Яковлев Ю. Участь «Покутської трійці» в діяльності УРП у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2014. Вип. 684–685. С. 36–52.

625. Костащук В. Володар дум селянських. Ужгород : Карпати, 1968. 190 с.

626. Костів К. Конституційні акти відновлення Української Держави 1917–1919 років і їхня політично-державна якість. Торонто : друком Української Друкарні, 1964. 168 с.
627. Костюк В. Іван Франко та Михайло Павлик (до історії побратимства та непростих взаємин). *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2017. Вип. 33. С. 154–168.
628. Кравець М. Нариси робітничого руху в Західній Україні в 1921–1939 рр. Київ : Видавництво АН УРСР, 1959. 235 с.
629. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр. : Проблеми взаємовідносин. Київ, 1998. 298 с.
630. Кугутяк М. Галицькі українці в боротьбі за державну незалежність у 1920–1923 роках. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 1998. № 1 (2). С. 56–66.
631. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 202 с.
632. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) : у 4 т. Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2002. Т. 1. 536 с.
633. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929) : у 4 т. Київ ; Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. Т. 2. 704 с.
634. Кугутяк М. Радикальна партія в Східній Галичині. *Український історичний журнал*. 1990. № 10. С. 55–63.
635. Кузич І. «Вас теж взивали до порядку». *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. М. Климишин. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. Т. 2. С. 285–286.
636. Кузьмінець О., Оріхівський І. Консолідація українських соціалістичних сил Західної України (1924–1926). *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). Івано-Франківськ : Плай, 1997. С. 170–173.

637. Кульчицький Р. Основні напрями державотворчої діяльності Івана Макуха в період ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 521–529.
638. Курилишин К. Галичина 1914–1923 років – очима «Діла». URL: <https://zbruc.eu/node/107688> (дата звернення: 17.08.2022).
639. Лаврук Б. Парламентська діяльність Дмитра Левицького (1928–1930). *Краєзнавство*. 2009. №. 3–4. С. 258–262.
640. Лесик О. Розвиток земельних правовідносин у Західно-Українській Народній Республіці (1918–1919 рр.). *Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць*. 2020. Вип. 85. С. 121–132.
641. Лесюк (Паска) Г. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського у 1928–1930 рр. *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Городенка ; Івано-Франківськ, 2016. Число 27. С. 138–148.
642. Лесюк (Паска) Г., Королько А. Партійна діяльність Лева Бачинського у 1920-х рр. (за матеріалами часопису «Громадський голос»). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2016. № 1. С. 44–50. (особистий внесок здобувача 75 %).
643. Лесюк (Паска) Г. Парламентська діяльність Лева Бачинського у 1928–1930 роках. *Збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної науки України»* (м. Кам'янець-Подільський, 17 березня 2016 р.). Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2016. С. 105–109.
644. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. 2-ге вид. Київ : Дух і Літера, 2019. Т. 1. 632 с.
645. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. 2-ге вид. Київ : Дух і Літера, 2019. Т. 2. 624 с.
646. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів : Олір, 1995. 368 с.
647. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр.: генеза, хід і геополітичні наслідки. *Польща та Україна в боротьбі за незалежність 1918–1920.* / за ред. Т. Кшонстки. 2010. С. 161–173.

648. Луцький М. Правове становище ЗУНР на міжнародній арені. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : право.* 2016. № 2 (14). С. 17–24.
649. Макарчук С. Українська Республіка галичан. Львів : Світ, 1997. 190 с.
650. Малюта О. Всеукраїнський трудовий конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці. *Історичний архів.* 2011. Вип. 7. С. 199–208.
651. Маранчук М. Від культурних основ до політичного вивершення. *Городенщина. Історично-мемуарний збірник / ред. М. Марунчак.* Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С. 353–368.
652. Маранчук М. Передвоєнні читальні в краю та Городенщині. *Городенщина. Історично-мемуарний збірник / ред. М. Марунчак.* Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С. 252–261.
653. Мельник В. Діяльність Т. Окуневського у Державній Раді під час другої та третьої каденцій (1907–1912 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія.* 2014. № 784. С. 52–58.
654. Михальський Ю. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ століття (1902–1914). Львів : Каменяр, 2002. 166 с.
655. Мірчук П. Перший Листопад. Торонто, 1958. 52 с.
656. Мірчук П. Українська державність 1917–1920. Філадельфія, 1967. 400 с.
657. Міщук А., Міщук М. Політична консолідація в теорії та практиці УРП–УСРП. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній науковий часопис.* 2012. № 20–21. С. 525–531.
658. Міщук А., Міщук М. Суспільно-політична діяльність УРП–УСРП на Покутті. *Прикарпатський вісник НТШ (серія «Думка»).* 2017. № 5–6. С. 170–181.
659. Міщук М. Внутріпартійна організаційна структура Української радикальної партії: 1918–1926 рр. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія.* 2011. Вип. 4–5. С. 58–64.

660. Міщук М. Проблема державно-політичного розвитку України в діяльності Української радикальної партії (1918–1926 рр.) (початок). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній науковий часопис*. 2004. № 10. С. 179–187.
661. Москалюк М. І. Франко й українська політична думка Галичини. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2011. Вип. 4–5. С. 26–31.
662. Москалюк М. Український християнсько-суспільний рух у Галичині: ідеологія, інституалізація, діяльність (кін. XIX – 30-ті рр. XX ст.): монографія. Івано-Франківськ, 2018. 206 с.
663. На Городенківщині заснували премію та медаль імені Лева Бачинського. URL: <https://pravda.if.ua/na-gorodenkivshhini-zasnuvali-premiyu-t/> (дата звернення: 13.05.2022).
664. На Городенківщині назвали лауреатів Золотої медалі Лева Бачинського. URL: <https://pravda.if.ua/na-gorodenkivshhini-nazvali-laureativ/> (дата звернення: 13.05.2022).
665. Навроцький О. УВО, політичні партії і Диктатура ЗОУНР та уряд УНР. *Євген Коновалець та його доба*. Мюнхен: Фондація ім. Євгена Коновальця, 1974. С. 298–302.
666. Нагірняк А., Нагірняк М. Діяльність української еліти Галичини на початковому етапі Першої світової війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2008. № 612. С. 36–42.
667. Павко А. Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності політичних партій та організацій в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. *Український історичний журнал*. 2001. № 4. С. 112–125.
668. Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина. *Україна модерна*. 2002. № 7. С. 7–68.
669. Павлишин О. Закордонна група Української Національної Ради у Відні (1919–1923 рр.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2014. № 25–26. С. 57–65.

670. Павлишин О. Об'єднання УНР і ЗУНР: політико-правовий аспект (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.). *Вісник Львівського університету. Серія : історична*. 2002. Вип. 37/1. С. 327–349.

671. Павлишин О. Суспільно-політична криза в ЗУНР у першій половині 1919 р. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 119–130.

672. Пагіря О. ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті в 1918–1919 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 100–126.

673. Панфілова Т. Структури українського громадянського суспільства Східної Галичини на прикінцевому етапі Першої світової війни. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2013. Вип. 23. С. 376–388.

674. Паска Б. Вшанування пам'яті учасників Української революції 1917–1921 рр. як складова національного руху 1960–1970-х рр. *Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 53. Т. 2. С. 11–15.

675. Паска Г. Бачинський Лев Васильович. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя Західно-Української Народної Республіки*. Т. 1 : А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 105–106.

676. Паска Г. Взаємини Лева Бачинського і Кирила Трильовського: від діалогу до конфронтації (кінець XIX – перша третина XX ст.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2021. Ч. 34. С. 117–124.

677. Паска Г. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського у кінці XIX – на початку XX століть. *Po stronie pamięci i dialogu... Stanisławów i ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku*. Т. 1. 2017. С. 35–49.

678. Паска Г. Злука ЗУНР і УНР у публіцистичній спадщині Лева Бачинського. *Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму*. Матеріали ІХ всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 16–17 квітня 2021 р. С. 115–119.

679. Паска Г., Кобута С. Адвокат Лев Бачинський: штрихи до біографічного портрета. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2018. Ч. 31. С. 126–135. (особистий внесок здобувача 40 %).

680. Паска Г., Королько А. Депутатська діяльність Лева Бачинського в австрійському парламенті (1907–1912). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2017. № 2. С. 92–96. (особистий внесок здобувача 65 %).

681. Паска Г., Королько А. Українська радикальна партія у виборчій кампанії 1911 року до Рейхсрату Австро-Угорської монархії. *KELM*. 2021. № 8 (44). Vol. 2. С. 62–67. (особистий внесок здобувача 55 %).

682. Паска Г. Лев Бачинський: творець соборності України / За наук. ред. А. Королька. Торонто ; Львів : Фондація Енциклопедії України, 2019. 244 с.

683. Паска Г. Лев Бачинський: творець української соборності / За наук. ред. А. Королька. Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. 122 с.

684. Паска Г. Найдовша промова Лева Бачинського в австрійському парламенті (до 145-річчя від дня народження громадсько-політичного діяча). *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. Число 28. С. 186–189.

685. Паска Г. Партійна діяльність Лева Бачинського на початку ХХ століття. *Студентські історичні зошити*. 2018. № 10. С. 67–72.

686. Паска Г. Роль Лева Бачинського в боротьбі за створення у Львові українського університету. *Покуття – колыска українського національного державотворення*. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення ІХ обласного відкритого покутського фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / За наук. ред.

І. Федоришина та А. Королька. Тисмениця ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. С. 304–306.

687. Паска Г. Роль Лева Бачинського у проведенні земельної реформи ЗОУНР. *Матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська минушина: джерела, постаті, явища»* (м. Київ, 30 травня 1918 р.). Київ, 2018. С. 149–152.

688. Паска Г. Суспільно-політична діяльність Левка Бачинського на Покутті. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2018. № 32. С. 49–51.

689. Паска Г. Участь Лева Бачинського у діяльності Загальної української ради. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2019. № 2. С. 25–31.

690. Паска Г. Участь Лева Бачинського у діяльності Міжпартійної ради (1921–1923 рр.). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2018. № 2. С. 82–87.

691. Паска Г. Участь Лева Бачинського у передвиборчих кампаніях 1907 і 1911 рр. до австрійського парламенту. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2017. Ч. 29–30. С. 343–349.

692. Паска Г. Участь Лева Бачинського у роботі з'їздів РУРП (УРП) (1896–1913 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2021. Вип. 8/50. С. 70–86.

693. Патер І. Суспільно-політичні процеси в Галичині 1919–1920 року в оцінці Євгена Чикаленка (за матеріалами «Щоденника»). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип 31. С. 156–169.

694. Петрів М. Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінці XIX – першої половини XX ст. Київ : Юстініан, 2002. Кн. 1. 544 с.

695. Пилипів І. Діяльність єпископів Станіславської єпархії УГКЦ з організації та розвитку духовної семінарії в 1907–1945 рр. *Сумський історико-архівний журнал*. 2011. № 12–13. С. 193–199.

696. Пікуляк М. Проблема державно-політичного розвитку України в діяльності Української радикальної партії (1918–1926 рр.). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2005. № 11. С. 161–169.
697. Погребенник Ф. Левко Бачинський. Коломия : Вік, 1994. 30 с.
698. Покуття. Історико-етнографічний нарис / автор ідеї та керівник авторського колективу В. Марчук. Львів : Манускрипт, 2010. 456 с.
699. Пучак Н. Виборча кампанія до органів місцевого самоврядування Східної Галичини 1927 року. *Університетські наукові записки*. № 3–4 (19–20). 2006. С. 363–368.
700. Райківський І. Взаємини УНДО та УСДП у Східній Галичині під польською владою (1925–1939 рр.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2017. № 29–30. С. 44–57.
701. Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 1998. № 2. С. 42–55.
702. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини ХІХ століття : монографія. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012. 932 с.
703. Райківський І., Кобута Л. Доля лідерів УСДП після включення Галичини до складу СРСР восени 1939 р. *Сторінки історії*. 2021. № 53. С. 183–196.
704. Райківський І. Періодизація «національного відродження» кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. у працях українських істориків: концептуальний аналіз. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : історія*. 2006. Вип. 3. С. 217–226.
705. Райківський І. Селянсько-робітничий союз у Західній Області УНР. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2001. № 5–6. С. 220–225.

706. Райківський І. Селянсько-робітничий союз у Західній області УНР у січні–травні 1919 р. *Олександр Карпенко – шлях до себе. До 100-річчя професора Олександра Юхимовича Карпенка. Монографія.* За ред. В. Великочого, О. Жерноклеєва, І. Монолатія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2022. С. 189–231.

707. Райківський І. Українська соціал-демократія в національному русі Галичини в 1928–1939 роках. *З історії західноукраїнських земель.* 2018. Вип. 14. С. 132–155.

708. Райківський І. Українська соціал-демократія в суспільно-політичному житті ЗУНР (листопад 1918 – липень 1919 р.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* 2009. Вип. 18. С. 216–228.

709. Райківський І. Українська соціал-демократія на Дрогобиччині міжвоєнного періоду (1918–1939). *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* 2017. Спеціальний випуск III. С. 150–170.

710. Реабілітовані історією. Рівненська область / редкол. тому (співгол. М. М. Драганчук, О. В. Муляренко, відп. секр. А. А. Жив'юк та ін.); кер. кол. упоряд. А. А. Жив'юк. Рівне : Дятлик М., 2017. Кн. 7. 680 с.

711. Реєнт О., Великочий В. Державотворчі процеси на західноукраїнських землях крізь призму національно-демократичної революції 1914–1923 рр. *Український історичний журнал.* 2019. № 1. С. 166–179.

712. Реєнт О. Великочий В. Діяльність національних міжпартійних політичних об'єднань Східної Галичини як перший етап Української революції 1914–1923 рр.: історіографічні концепти. *Український історичний журнал.* 2020. Ч. 3. С. 163–174.

713. Реєнт О., Жиленкова І. Українське національне відродження в XIX–XX ст.: від територіальної суміжності до соборності в незалежній державі. *Краєзнавство.* 2019. № 1. С. 5–21.

714. Реєнт О. П. Проголошення ЗУНР: проблема легітимації. *Український історичний журнал.* 2009. № 1. С. 4–11.

715. Роговий В. Діяльність Варшавського товариства допомоги українському студентству наприкінці 20–30-х років XX століття. *Україна:*

культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. Вип. 17. С. 289–296.

716. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – Історичні причини та політичні наслідки. Київ : ПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.

717. Скакальська І. Еліта: методологія дослідження. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2012. Вип. 9. С. 256–260.

718. Сливка Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. Київ : Наукова думка, 1973. 254 с.

719. Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). Київ : Наукова думка, 1985. 272 с.

720. Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність : монографія. Львів, 2019. 512 с.

721. Сова А. Іван Боберський та розвиток стрілецького руху в Галичині напередодні Першої світової війни. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2019. № 32. С. 41–47.

722. Сова А. Співпраця Івана Боберського з товариством «Просвіта» (перша третина ХХ ст.). *Народознавчі зошити*. Львів, 2021. № 4 (160). С. 810–817.

723. Соляр І. Комітет оборони західноукраїнських земель (1923 р.) *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2009. № 15–16. С. 266–270.

724. Соляр І. Спроби консолідації політичних сил Наддніпрянщини і Галичини (1920–1923 рр.). *Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.)*. Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 1–2 червня 2017 р.). Київ ; Чернігів : Сіверський центр післядипломної освіти, 2017. С. 138–154.

725. Соляр І. Спроби об'єднання лівоцентристських сил Західної України в середині 1920-х років. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2001. № 5–6. С. 258–261.

726. Соляр І. Ставлення УРП–УСРП до Польщі (1923–1926). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Історія»*. 2011. № 28. С. 198–211.

727. Сорока К. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2004. 291 с.

728. Сохоцький І. Д-р Лев Бачинський – державний муж і будівничий. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини: у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 633–636.*

729. Сохоцький І. Д-р Лев Бачинський. *Історичні постаті Галичини XIX – XX ст.* Нью-Йорк, 1961. С. 208–213.

730. Сохоцький І. Полк. Дмитро Вітовський. *Історичні постаті Галичини XIX – XX ст.* Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961. С. 220–230.

731. Сохоцький І. Станиславів – тимчасова столиця ЗУНР (ЗОУНР). *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини: у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 113–117.*

732. Сохоцький І. Українські послы із Станиславівщини. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини: у 2 т. / ред. М. Климишин. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. Т. 2. С. 273–282.*

733. Ставничий І. Від повітового міста до столиці ЗУНР. Станиславів у 1918–1919 рр. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини: у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 118–141.*

734. Ставничий І. Правники українці у Станиславові 1921 р. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини*: у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 631–632.

735. Ставничий І. П'ятий січовий з'їзд у Станиславові 1910 р. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини*: у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 460–462.

736. Ставничий І. Справа злуки обох українських держав. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини*: у 2 т. / ред. М. Климишин. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. Т. 2. С. 236–239.

737. Ставничий І. Станиславівські українські товариства 1913 р. *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини*: у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 463.

738. Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Скрантон, 1960. Т. 4. 192 с.

739. Стахів М. Західня Україна: Збройна і дипломатична оборона в 1919–1923: Нарис історії. Скрантон, 1961. Т. 6. Кн. 2. 204 с.

740. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Скрантон, 1963. Т. 3: Україна між двома силами. 276 с.

741. Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів: Часопис, 2012. 480 с.

742. Субтельний О. Пласт: Унікальна історія українського скаутського руху. Торонто, 2019. 440 с.

743. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нарис історії XIX – початку XX ст. Львів, 1999. 226 с.

744. Терлюк І. Аграрне питання як фактор правової політики Українських державних формацій (1917–1921 рр.): започаткування національного земельного

законодавства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 850. С. 461–468.

745. Тимченко Р. Відносини Української Народної Республіки й Західно-Української Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920 рр.). Київ : Інститут історії України НАНУ, 2013. 347 с.

746. Тимченко Р. Земельна реформа в ЗУНР (ЗОУНР) 1919 р. *Український історичний збірник*. 2012. Вип. 15. С. 105–117.

747. Тищик Б., Вівчаренко О., Лешкович Н. Становлення державності в Україні (1917–1922 рр.) : монографія. Львів ; Івано-Франківськ : Світ, 2000. 271 с.

748. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів : Тріада плюс, 2004. 392 с.

749. Труба Р., Полянський О. Особливості теоретико-методологічних засад історичного дослідження (на прикладі Омеляна Терлецького). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : історія. 2016. Вип. 1. Ч. 3. С. 91–95.

750. Угорчак Ю. Левко Бачинський і збірка «Зів'яле листя» Івана Франка. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2017. № 30. С. 42–43.

751. Федик І. Українська соціалістично-радикальна партія у ставленні до Польщі та її державних чинників у міжвоєнний період. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2011. № 12. С. 201–210.

752. Фединський Ю. Д-р Юлій Олесницький серед українських правників Станиславова. *Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини* : у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. Т. 1. С. 623–629.

753. Федоришин І. Діяльність осередків товариства «Луг» на Товмаччині (1926–1939 рр.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Історичні науки». 2019. Том 30 (69). № 3. С. 68–75.

754. Федоришин І. Польські вибори 1922 р. на Покутті. *Покуття – колыска українського національного державотворення*. Матеріали VII науково-

краєзнавчої конференції (у рамках проведення ІХ обласного відкритого покутського фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. Тисмениця ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. С. 334–341.

755. Харитон В. Мартин Королюк як культурно-громадський та політичний дія. *Покуття – колыска українського національного державотворення*. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення ІХ обласного відкритого покутського фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. Тисмениця ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. С. 342–351.

756. Ходак Т. Державотворчі концепції українських християнських суспільників 20–30-х років ХХ століття. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2006–2007. № 12–13. С. 238–250.

757. Цецик Я. Роль Української соціалістично-радикальної партії у політичному житті Волині (1926–1928 рр.). *Сторінки історії*. 2009. Вип. 28. С. 136–147.

758. Чорновол І. Петро Чорній і страйк українських школярів. 28 березня. 1912 р. URL: <https://dilo.net.ua/novyny/petro-chornij-i-strajk-ukrayinskyh-shkolyariv-28-bereznya-1912-r/> (дата звернення: 04.05.2022).

759. Шевчук С. Пора сказати правду про наші Визвольні Змагання добитися волі для Галицької землі 1918–1939. Торонто, 1965. 280 с.

760. Шеремета О., Шумлянський В. Етапи формування виборчої системи в Австро-Угорській державі та україно-польське протистояння у питаннях її реформування у 1873–1914 рр. *Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України*. 2014. Вип. 38. С. 144–150.

761. Шинкарук В. Внесок Лева Бачинського у розвиток української дипломатії. *Українська дипломатія в добу національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.): історія, проблеми, протиріччя, присвячена 100-річчю*

проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки : Зб. наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 21–22 лютого 2019 р. Київ : Міленіум, 2019. С. 97–98.

762. Шинкарук Л. Дипломат і політик Л. Бачинський. *Українська дипломатія в добу національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.): історія, проблеми, протиріччя, присвячена 100-річчю проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки* : Зб. наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 21–22 лютого 2019 р. Київ : Міленіум, 2019. С. 50–51

763. Шкраб'юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія). Львів, 2012. 192 с.

764. Яковлев Ю. Діяльність Миколи Лагодинського в Українській радикальній партії на початку ХХ ст. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2014. Ч. 25–26. С. 72–87.

765. Яремко О. Політичні партії народовців на Буковині 1908–1914 рр. *Питання історії України*. 2009. Т. 12. С. 247–252.

766. Яремчук В. Виборчі системи та українські політичні партії Австро-Угорщини й Росії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України*. 2010. Вип. 50. С. 365–375.

767. Яремчук В. Загальна українська рада (1915–1916 рр.) як вияв системних дій українських політичних сил Наддніпрянської та Наддністрянської України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2009. Вип. 43. С. 23–41.

768. Яремчук В. Українська багатопартійність Наддніпрянської і Західної України : компаративний аналіз (1899–1918 рр.). Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 504 с.

769. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських Землях у 1918–1923 рр. Філадельфія, 1956. 183 с.

770. Binder H. Galizien in Wien: Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik. Wien, 2005. 741 s

771. Kubek M. Ukraiński ruch ludowy w Galicji Wschodniej (1897 – 1914). Rzeszów, 2020. 278 s.

772. Rajkiwskij I. Ukraińska socjaldemokracja w II Rzeczypospolitej (1928–1939). *Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo naukowe poświęcone historii najnowszej*. Warszawa, 2019. № 1 (33). S. 302–326.

773. Stoczewska B. Ukraina i Ukraińcy w polskiej myśli politycznej. Od końca XIX wieku do wybuchu II wojny światowej. Kraków, 2013. 389 s.

774. Szumiło M. Ukraińska elita polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej. *Dzieje Najnowsze*. 2002. № 3. S. 21–37.

775. Tomczyk R. Radykałowie i socjaldemokraci. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890–1914. Szczecin, 2007. 670 s.

776. Tomczyk R. Z dziejów ukraińskiego ruchu paramilitarnego w Galicji towarzystwo gimnastyczne i straży ogniowej «Sicz». *Przegląd Zachodniopomorski*, 2009. Tom 24, S. 129–164.

777. Yehrechii O., Deliatynskiy R. The repressive policies of the polish authorities against the Greek Catholic Clergy in 1919: methods and features. *Skhidnoievropeiskiy Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2020. Issue 15. S. 117–127.

778. Yehrechii O., Drogomyretska L. Civic Position of the Greek Catholic Clergy in the Elections to the Polish Sejm and the Senate in Galicia (November of 1922) in Galicia. *Skhidnoievropeiskiy Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2022. Issue 23. S. 99–109.

779. Zhernokleiev O. Ethnopolitical Processes in the Hutsul and Boykos Regions in the 1920s (On the Documents of Local Authorities of Stanislaviv Voivodeship). *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2021. Vol. 8. No. 2. S. 34–44.

VI. Енциклопедичні та довідкові видання

780. Бачинський Лев. *Енциклопедія українознавства* : у 10 т. / гол. ред. В. Кубійович. Львів : Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1993. Т. 1. С. 102.
781. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
782. Вівчаренко О., Тищик Б. Судова система в Західно-Українській Народній Республіці. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2020. Т. 3 : П–С. С. 541–544.
783. Вітенко М. Державний секретаріат земельних справ (ДСЗС). *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ ; Львів : Манускрипт, 2018. Т. 1 : А–Ж. С. 508–510.
784. Вітенко М., Кугутяк М. Звернення «До всього культурного світа» 5.11.1922. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2019. Т. 2 : З–О. С. 79.
785. Гуцал П. Чернихівська трагедія. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / ред. рада: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2010. Т. 4 : А–Я (додатковий). С. 688–689.
786. Королько А. Штефан Августин Омелянович. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021. Т. 4 : Т–Я. С. 549–550.
787. Кугутяк М. Міжпартійна рада. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2019. Т. 2 : З–О. С. 623–627.
788. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.) : матеріали до біобібліографістики. Дрогобич : Коло, 2017. Т. 3 : 1895–1899 рр. 712 с.
789. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.) : матеріали до біобібліографістики. Дрогобич : Коло, 2020. Т. 6 : 1910–1914 рр. 696 с.
790. Курилишин К. Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.) : матеріали до біобібліографістики. Дрогобич : Коло, 2022. Т. 7 : 1914–1923 рр. 796 с.

791. Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ : Київська нотна фабрика, 2010. 448 с.
792. Міщук А., Міщук М. Українська радикальна партія. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021. Т. 4 : Т–Я. С. 187–191.
793. Монолатій І. Столиця Західно-Української Народної Республіки – м. Станиславів. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2020. Т. 3 : П–С. С. 512–520.
794. Науменко К. Західноукраїнська народно–революційна організація (ЗУНРО). *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / ред. рада: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е–Й. С. 299–300.
795. Павлишин О. Виконавча делегація Української Національної Ради у Відні (Віденська делегація УНРади). *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ; Львів : Манускрипт, 2018. Т. 1 : А–Ж. С. 245–246.
796. Павлишин О. Державний секретаріат фінансів (ДСФ). *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ ; Львів : Манускрипт, 2018. Т. 1 : А–Ж. С. 516–518.
797. Павлишин О. Українська Національна Рада Західно-Української Народної Республіки – Західної Облaсті Української Народної Республіки. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Т. 4 : Т–Я. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021. С. 173–176.
798. Паска Б. «Просвіта» в період Західно-Української Народної Республіки. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2020. Т. 3 : П–С. С. 266–267.
799. Патер І. Загальна українська рада. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2019. Т. 2 : З–О. С. 18–20.

800. Патер І. Союз визволення України. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія*. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2020. Т. 3 : П–С. С. 477–479.

801. Шкраб'юк П. Бачинський Лев Васильович. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / ред. рада: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : «Наукова думка», 2003. Т. 1 : А–В. С. 209.

802. Rzeressy T. i K. Sejm i Senat 1928–1933. Poznan, 1928. 254 s.

VII. Дисертації та автореферати

803. Баран А. Діяльність депутатів-українців в австрійському парламенті (1897–1918): історико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2013. 229 с.

804. Бегей І. Ідейно-теоретична спадщина та практична діяльність української лівиці Галичини (кінець XIX – перша третина XX ст.) : дис. ... д-ра політ. наук : 07.00.01 / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2015. 503 с.

805. Лепісевич П. Загальна українська рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914–1916 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2005. 22 с.

806. Міщук М. Українська радикальна партія – українська соціалістично-радикальна партія: Ідеологія, організація, політика (1918–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2007. 21 с.

807. Пасіцька О. Соціально-економічна діяльність українців Галичини (1919–1939) : дис. ... д-ра. іст. наук : 07.00.01; 07.00.02 / Національна академія наук України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; Інститут народознавства. Львів, 2019. 599 с.

808. Полич М. Громадсько-політична та державотворча діяльність Лонгіна Цегельського (1875–1950 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; 07.00.03 / Тернопільський нац. економ. ун-т; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2018. 240 с.

809. Савчук Б. Громадська діяльність Степана Федака (1861–1937 рр.) : дис. ... д-ра філософії : 07.00.01 / Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2019. 276 с.

810. Сова А. Суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність Івана Боберського (1873–1947) : дис. ... д-ра. іст. наук : 07.00.01 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. Львів, 2020. 551 с.

811. Федоришин І. Українські культурно-просвітні та молодіжні товариства Товмаччини в 1920–1930-х рр. : дис. ... д-ра філософії : 032 «Історія та археологія» / Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2021. 285 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лесюк (Паска) Г., Королько А. Партийна діяльність Лева Бачинського у 1920-х рр. (за матеріалами часопису «Громадський голос»). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2016. № 1 (43). С. 44–50. (особистий внесок здобувача 75 %).
2. Паска Г., Королько А. Депутатська діяльність Лева Бачинського в австрійському парламенті (1907–1912). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2017. № 2 (46). С. 92–96. (особистий внесок здобувача 65 %).
3. Паска Г. Участь Лева Бачинського у передвиборчих кампаніях 1907 і 1911 рр. до австрійського парламенту. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2017. Ч. 29–30. С. 343–349.
4. Паска Г. Участь Лева Бачинського у діяльності Міжпартійної ради (1921–1923 рр.). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2018. № 2 (48). С. 82–87.
5. Паска Г., Кобута С. Адвокат Лев Бачинський: штрихи до біографічного портрета. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2018. Ч. 31. С. 126–135. (особистий внесок здобувача 40 %).
6. Паска Г. Участь Лева Бачинського у діяльності Загальної української ради. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* 2019. № 2 (50). С. 25–31.
7. Паска Г. Взаємини Лева Бачинського і Кирила Трильовського: від діалогу до конфронтації (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2021. Ч. 34. С. 117–124.
8. Паска Г. Участь Лева Бачинського у роботі з'їздів РУРП (УРП) (1896–1913 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць*

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2021. Вип. 8/50. С. 70–86.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Лесюк (Паска) Г. Парламентська діяльність Лева Бачинського у 1928–1930 роках. *Збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної науки України»* (м. Кам'янець-Подільський, 17 березня 2016 р.). Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2016. С. 105–109.

10. Паска Г. Роль Лева Бачинського у проведенні земельної реформи ЗОУНР. *Матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська минушина: джерела, постаті, явища»* (м. Київ, 30 травня 1918 р.). Київ, 2018. С. 149–152.

11. Паска Г. Роль Лева Бачинського в боротьбі за створення у Львові українського університету. *Покуття – колыска українського національного державотворення. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого покутського фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»)*, м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / За наук. ред. І. Федоришина та А. Королька. Тисмениця ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. С. 304–306.

12. Паска Г. Злука ЗУНР і УНР у публіцистичній спадщині Лева Бачинського. *Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму. Матеріали IX всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 16–17 квітня 2021 р.* С. 115–119.

Праці, які додатково відображають результат дослідження:

13. Лесюк (Паска) Г. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського у 1928–1930 рр. *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Городенка ; Івано-Франківськ, 2016. Число 27. С. 138–148.

14. Паска Г. Найдовша промова Лева Бачинського в австрійському парламенті (до 145-річчя від дня народження громадсько-політичного діяча). *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. Число 28. С. 186–189.
15. Паска Г. Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського у кінці XIX – на початку XX століть. *Po stronie pamięci i dialogu... Stanisławów i ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku*. Т. 1. 2017. С. 35–49.
16. Паска Г. Партийна діяльність Лева Бачинського на початку XX століття. *Студентські історичні зошити*. 2018. № 10. С. 67–72.
17. Паска Г. Суспільно-політична діяльність Левка Бачинського на Покутті. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2018. № 32. С. 49–51.
18. Паска Г. Бачинський Лев Васильович. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя Західно-Української Народної Республіки*. Т. 1 : А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 105–106.
19. Паска Г. Лев Бачинський: творець української соборності / За наук. ред. А. Королька. Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. 122 с.
20. Паска Г. Лев Бачинський: творець соборності України / За наук. ред. А. Королька. Торонто ; Львів : Фондація Енциклопедії України, 2019. 244 с.
21. Паска Г., Королько А. Українська радикальна партія у виборчій кампанії 1911 року до Рейхсрату Австро-Угорської монархії. *KELM*. 2021. № 8 (44). Vol. 2. С. 62–67. (особистий внесок здобувача 55 %).

Сім'я Лева Бачинського

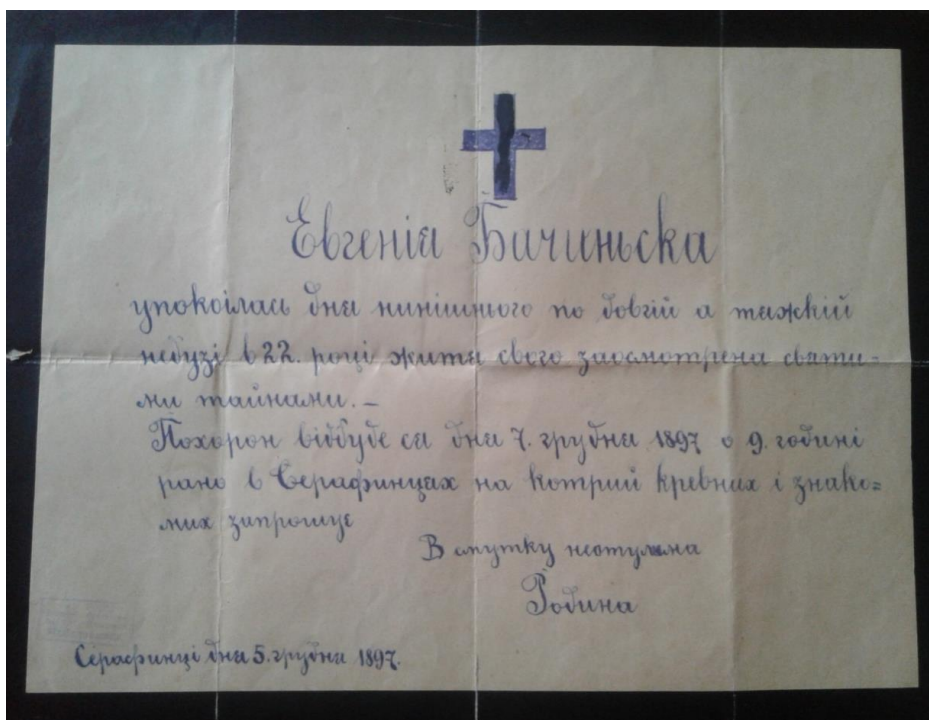
Додаток В. 1

Сестра Євгенія Бачинська

Джерело: [697, с. 8].

Повідомлення В. Стефанику від родини Бачинських про смерть Євгенії

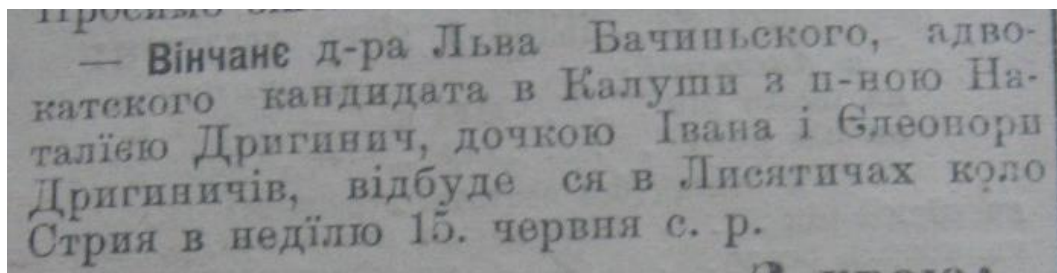

Джерело: [106, арк. 1].

Наталія Дригинич

Джерело: [697, с. 20].

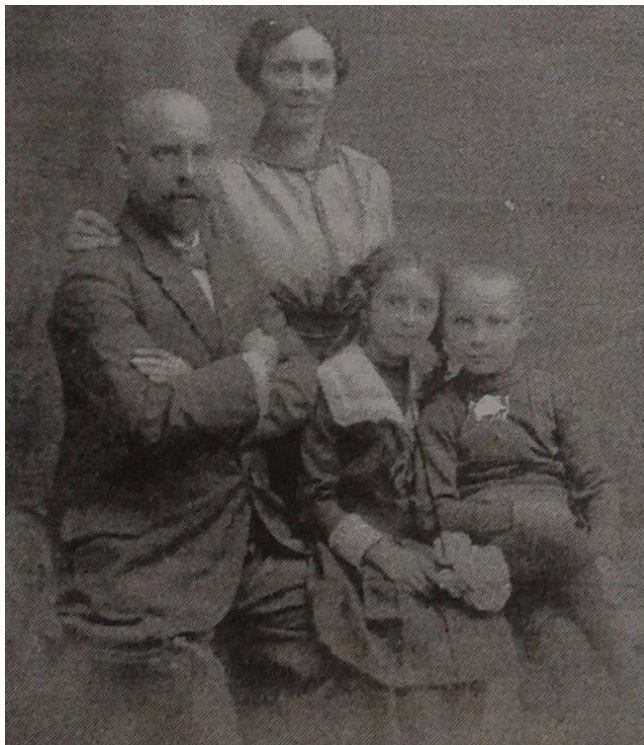
**Оповіщення газети «Діло» про шлюб Лева Бачинського і Наталії Дригинич
15 червня 1902 р. в с. Лисятичі**

Джерело: [353, с. 2].

Додаток В. 4

Лев Бачинський з дружиною Наталією, донькою Софією і сином Марком

Джерело: [697, с. 20].

**Лев Бачинський (зліва) із
донькою Софією**

Джерело: [101, арк. 2].

Марко Бачинський

*Джерело: [З приватної колекції
Лева Бачинського, 1940 р. н.].*

**Члени Окружної Пластової Ради. Лев Бачинський (стоїть четвертий зліва)
та Наталія Бачинська (сидить посередині).**

м. Станиславів, 1923 р.

Джерело: [500, с. 329].

Депутатська праця у 1907–1918 рр.

Передвиборча відозва УРП. 1911 р.

Ч. 14. Львів, середа, 5. цвітня, 1911. р. Рік 16.

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

Радикальна політична часопись.

Виходить що середу.

Оголошена звичайні приймають ся по 30 сот за петитову стрічку або її місце. В рубрий „Надіслане“ по 60 сотиків. До „Громадського Голосу“ пише ся так, „ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“ у Львові, вулиця Сикстуська ч. 62.

Передплата вносить: в Австрії: річно 4 кор. — піврічно 2 кор. П'яничайт 4 марки. Росії: на рік 3 руб., на пів року 1½ руб. Америці: річно 1½ долара. Одно число 10 сот., з пересилкою 12 сот.

Відозва до наших селян виборців!

Дня 30. марта с. р. зівстав парламент ісарським розпорядженем розв'язаний і заряжено розписане нових виборів. Тим самим погасли мандати всіх наших послів до державної ради у Відні і в цілім нашім краю **вїдбудуть ся нові вибори до парламенту.** Вибори ті мають вїбути ся з початком місяця червня, отже за 2 місяці. Звичайним порядком парламент мав ще радити до 1913 року. А розв'язано його два роки перед правним терміном тому, що правительство бачило, що парламент той не згодить ся на наложене нових великих тягарів для збільшеня воєнної сили державної. На останнім засіданю делегаций ухвалили будувати нові великі воєнні кораблі, що будуть коштувати сотки мільонів корон. Державна рада мала тепер винайти жерела, відки мало би ся ті суми взяти. Дотеперішні податки і доходи держави не вистарчають на те; треба було б наложити на народ нові великі податки.

Проти того проекту правительства почали виступати всі ті партії в парламенті, котрим лежить хоч трохи на серцю доля працюючого люду. Видно було, що міністерство хоче все чим раз більше висисати з бідних народів на воєнні цілі, на цілі так звані могутости держави. А дійсними, конечними потребами люду не займаєть ся. Навіть не хоче широзв'язати ся тим, щоби заспокоїти найбільше нужчі конечности національні поодиноких народів: Щоби кожний нарід чув ся хоч трохи вдоволений в сій державі. Тож почала ся чим раз сильніше підніматися опозиція проти правительства, щоби такому правительству, яке не дбає за добро народів, нічо не ухвалити. Правительство побачило, що в сій державній раді панує проти него такий настрої, що навіть провізорично його бюджету на наступний рік не ухвалить. А не то, щоби ухвалила задані великі тягари воєнні. Тож правительство рішило ся розв'язати сю державну раду перед часом, щоби на підставі 14. параграфу без дозволу парламенту дістати то, чого воно жадало. От і вже зараз на другий день по розв'язаню державної ради оголошено ісарське розпоряджене на підставі 14. параграфу основних законів, котрим установлено провізоричний державний бюджет до кінця сего року і уповажено міністра скарбу до зятягнення хвилевої позички в квоті 76 мільонів корон — власне на воєнні цілі.

Позаяк уживане 14. параграфу є дозволене в конституції лише в дуже виняткових припадках, коли державна рада не може бути скликана і всі розпорядження, видані на підставі 14. параграфу мусять бути як найскорше предложені до затвердження державній раді, тож правительство мусло розписати нові вибори. Той новий парламент, котрий тепер Ви, панове виборці, виберете, має **перевести суд над міністерством**, чи воно поступає згідно з конституційними законами, наколи то, чого очевидячки правні заступники народу не хотять, переводить собі само 14. параграфом, а заступників народа розганяє. Ви, панове виборці, маєте сим новим голосованем висказати, нащо Ви вибираєте своїх заступників до Відня. Чи на тоє, щоби вони після припису конституції, заявляли вашу волю і після вашой волі і потреби укладали державну управу; чи, щоби були лише почетними свідками самоволі правительства. Ви своїм загальним голосованем дайте грімко почувти свій голос, що **правительство є для народу, а не нарід для правительства.**

Передовсім Ви, Товариші радикали, повинні при сих виборах сильно зазначити свій протест проти самоволі правительства і **постарати ся, щоби до нового парламенту вїшло велике число послів з нашої радикальної партії!**

Український клуб, до котрого належали наші радикальні послы, держав ся все опозиційно і не годив ся на ніякі кривди працюючих мас народу. А велика заслуга в тім власне наших радикальних послів. Вони то **твердо берегли прав нашого українського працюючого люду** — і не допускали, щоби український клуб подавав ся перед правительством на шкоду українського (руського) народу. Наших радикальних послів було до тепер у клубі лише чотирох. А вже вони богато прислугу нашому народови зробили і не від одної кривди обергали. Постарайте ся отже, Товариші радикали, щоби тепер наших радикальних послів було у трое більше. Бо чим більше буде у Відні послів нашої радикальної партії, тим певнійше дійде наш нарід до здійсненя своїх ідеалів, зазначених у програмі радикальної партії: до добробуту, просвіти і свободи нашого українського (руського) народу.

Тим більше ще в сю хвилю треба вибирати **самих радикальних послів**, бо і до заступників руського народу будуть, здасть ся, підходити з мисками сочевиці, щоби зарну подову продали долю народа. Таж вже і явно підносить голову новоєрська партія барвіншуків, що хоче нарід наш віддати на службу Полжкам і правительству. Таж підносить голос московськийська „галицько-руська“ партія д-ра Короля і спановених на хлопським хлібі твердо-руських полів, котрі явно голосять, що разом із польськими панами хочуть здусити непокірних хлопів-радикалів! Таж „истинно-руська“ зряя згинників російської поліції давно вже продала наш нарід за пентербурські рублі і копійки. А тепер при сих виборах хоче вже його скіру вилетати до Петербурга на підістлку гнобителям нашої — колись вільної, росквітної козацької землі.

Тож позір! Товариші радикали! Старайте ся всіми силами, щоби ані оден голос нашого бідного поневоленого народу не упав на іншого кандидата, **лиш на того, кого вам поручить організація нашої радикальної партії!** Старайте ся в як найбільше округах запевнити побіду кандидатом з нашої радикальної партії. І майте все на галці і других освідомлюйте, що **одинока будучність нашого сільського народу лишень в радикальній партії.** Бо то одинока партія, що не має жадної іншої цілі, **лиш добро сільського русько-українського працюючого люду!**

Робота над визволенем нашого народу що-їно почала ся. А тих чотири роки діяльности народного парламенту — то лиш маленька хвилинка в тій боротьбі, котру ми ще маємо перевести. Тим то і Головний Заряд радикальної партії відзиваєть ся отсим до Вас, Товариші: **Ставайте сміло і твердо до бою!** Не уступайте з дороги, на котру що-їно зачалисьмо вступати! Беріть твердо роботу виборчу у свої руки! Нехай той святий огонь посв'ятить для загальної доброї, який був при першій виборці, — нехай ще більше розгорить ся! Нехай і сліпі побачуть, що ми руські хлопы **радикали не уступамось!** А йдемо твердо і непохитно до певної побіди, бо за нас сила, за нас воля і правда съвятая!

Від Заряду русько-української радикальної партії:

Микола Лагодинський, голова. Д-р Лев Бачинський. Д-р Кирило Трільовський. Василь Стефанік. Д-р Северин Данилович. Іван Макух. Михайло Павлик. Павло Думка. Іван Сандуляк. Д-р Михайло Олійник. Михайло Яцків. Лесь Мартович.

Додаток Д. 2

Депутати-радикали Л. Бачинський, К. Трильовський,

В. Стефаник і М. Лагодинський.

м. Коломия, 1910 р.

Джерело: [697, с. 13].

Текст виступу Л. Бачинського у Рейхсраті.
23 червня 1908 р.

Ч. 43.

Львів, дня 7. липня 1908.

Річник XIII.

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

Предплата вносить без додатків:
Австрії: річно 7 кор. — піврічно 4 кор.
Німеччині 7 марок.
Росії: на рік 5 руб., на пів року 3 руб.
Америка: річно 2½ долара.
З додатком літературно науковим 8 коп.
Подорожнє число 8 сот., з пересилкою 10 сот.

Радикальна, політична часопись.
Виходить два рази на тиждень: вівторок і п'ятницю.
Чекове конто 77.781

Оголошення звичайні приймають ся по 30 сот. за петитову стрічку або її місце.
В рубриці „Надслане по 60 сотників.“
До „Громадського Голосу“ пише ся так:
„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“
у Львові вул. Каліча ч. 8.

Промова д-ра Левка Бачинського

В державній раді 23-ого червня 1908.

Висока Палато!

Коли я зголосив ся до слова, то зробив се для того, щоби Вам Високопова. Панове, ще раз коротенько представити гірку долю нашого народу, щоб ще раз звернути Вашу увагу на те, що діє ся в одному з країв належачих до Австрії і заступлених в сій високій палаті.

Роблю се помімо того, що так недавно ще Ви, заступники інших країв і народів відгинулого і невинимого положення нашого народу, а роблю се раз тому, бо на мою гадку правдивий заступник Галичини повинен використати кожду нагоду, щоби перед широким світлом розважити бодай одну частину тої нужди, яка в тім краю закоринила ся, а влятак і тому, що голосоване над внесенням мого клоубу заочухе мене до сего.

Се поспідне видасть ся може декому дивне, тож поясню се коротко.

Послідня галицька дебата показала нам, що „Koło polskie“ не тішить ся симпатіями сєї палати.

Нікто з інших партій не забирав слова в сего обороні, коли тимчасом за нами обстав так поважаний муж, як проф. Масарик.

Та навіть з тих партій, що звязали ся з колом п. в парламентарну більшість, много дуже много не хотіло навіть голосу свого видати на користь наших противників, лиш опустили сьо сано.

Нам довго полищити ся в памяти те, що по сїм і по тім боці палати, в часі голосованя над нашими внесками лавки були порожні.

Се для нас заповідь, що зближає ся хвиля, коли австрійський парламент збуде ся нарешті на ту відвагу, яку повинен мати правдивий народний парламент, і грімко піднесе протест проти кривди, яка діє ся четвертому по своїй численности народови сєї держави, що стане в обороні конституції, яка в Галичині що раз більше обкротює ся, що не дасть толочити тих вольностей і свобод, за які тільки крові проляло ся.

А у нас, Вп Панове, конституція вже ніш лише на папері!

У Вас товариші з західних країв мають слова основних законів, в роді „Vor dem Geiste sind alle Staatsbürger gleich“, „die Freizügigkeit der Personen unterliegt keiner Beschränkung“, „die Freiheit der Person ist gewährleistet, das Hausrecht ist unverletzlich, die österreichischen Staatsbürger haben das Recht durch Wort, Schrift und Druck seine Meinung frei zu äussern“ іше знача і хоть часом і у вас трафляють ся надужити сих вольностей, то се рідкі випадки, а найважнійше вони не уходять безкарно. У нас воно инакше, зовсім инакше.

В Галичині се все пусті слова без жадного значія і вартости. Постараю ся довести.

і ласкаво своє бажане предложити. Жадане се зїстає в одній хвилі сповнене, хотьби воно після закона не могло бути сповнене.

Коли натомість прийде до того самого уряду хлоп або робітник, то мусити він чекати довго, дуже довго, заки хтось зауважить его згорблену стат, та тогди одна лише відповідь жде его: „нині не маю часу, прийдеши иншим разом“.

І ходити він цілими місяцями, та все пани в уряді не мають для него часу, а як уже тій другій стороні стане того ходженя за богато і вона зачне жалувати ся з сєї причини, то гонять її словами: марш, студи морду, бо як ще писнеш слово, то зараз опиниши ся в арешті!“

Цілих років треба, щоби якась хлопська, хотьби найбільше поєдинча і найбільше пекуча справа зїстала полагоджена. Так діє ся передовсім в адміністраційних урядах (старостах і повітових дралах), але дуже часто гонять ся хлопів цілими тижнями навіть з податку уряду, коли вони приходять платити податок, ба навіть в судах, коли розходить ся о правну пораду, списане протоколярно скарги, взагалі о справи, в яких не визначено розправи.

Розуміє ся, наші власти лише тоді не мають часу на сповнене свого обовязку зглядом хлопських пентентів, коли розходить ся о таку справу, якаби стороні користь принесла.

В інших випадках, коли треба в який небудь спосіб покарати непокірного хлопа, о тогди є час, тогди цілий уряд працює понад сили і карні вироки спільють ся на всі сторони. Жандармерія тільки й діла має, щоби слідити, чи один хлоп другому не дав газету прочитати, чи хлоп не збирають часом складки на сироти по помордованих братях своїх, або на агітацію виборчу, чи яке гімнастичне товариство не відбуває вправ своїх, щоби зараз робити донесеня, за недовольну кольпортажу, за недовольне збиране складок, за недовольні походи.

Всі такі донесеня кінчать ся все дуже строгими карами.

Як годі вже знайти щось подібного, то жандармерія слідить, чи всі пси привязані, чи яке порося не вибігло, або чи комини на хатах відповідають усім приписам будівляної устави.

І знов спільють ся карі, хоть би пес лише припадком зїрвав ся з ланцюха, або свиня, помімо всіх осторожностей зі сторони її властителя, показала свою свинську натуру, або хотьби комин вже від півстолія стояв на хаті.

Рекурси або не помагають або до них цілком не допускає ся, бо навіть суди не лише не поучують людей о праві відклику, але много є таких судів, що зголошене рекурсу уважають за дисциплинару провину і засудженого кажуть помімо протесту провадити до арешту.

Не так однак поступають наші власти, коли провинить ся хтось із пануючої верстви, або тих, що тв верству підпірають.

Був пан Krzeczowski, що обікрв краківське тов. обезпечен та прокуратор не відважив ся його арештувати, хоть він крутив ся в околиці Кракова а відтак утік до Америки хто знає чи і за радою прокуратора.

Староста Страсер, що здефравдував шкільний фонд свого повіта, мав також час перенести ся на той світ, бо з арештованем його зволкало за довго.

Др. Говурка бурмістр з Товмача поновив цілий ряд провий, а коли найшов ся судія, що не хотів всего загущувати, то відбрано йому дохіджене, вишукано иншого і справа вже цілий рік жде полагоджена.

За много свідків ствердило вину п. Говурки, не можна справи кинути до коша, однак прокуратор бере ся на спосіб і свідків невігдітних, на підставі зізнань п. Говурки обжаловує о фальшиві зізнаня, галицькі суди їх засуджують а п. Говурка остає на волі, бо він потрібний до виборів.

Цілий ряд вийтів дефравдантів урядзе собі спокійно, прокураторія застановляє усі дохідженя, помімо того, що вина їх ясна; та щож робити, прокураторія каже, що нема підстави до переслідуваня. Отсе галицька рівність усіх горожан перед правом.

Хлопи не мають з чого жити, пересічна поспілість вносить в Галичині з морги, промислу нема, зарібки на ланах такі нужденні, що не старчать на удержане, тож від кількох літ почала ся у нас еміграція зарібкова до Німеччини, де зарібки ліпші.

Та се не в смак шляхтичам, бо через еміграцію зменшує ся число зарібників, а се потягає за собою незначне піднесенє зарібної плати. Треба протє не пускати хлопів до Прус, треба їм ставити всі можливі і не можливі перешкоди.

Всі староства не видають робітничих книжок, потрібних робітникам до легітимації за границю і до узисканя знижки ціни їзди на желізничці. На жалоби інтересованих відповідають панове емігрантам: їди до свого па на роботу, не до Прус.

В службу шляхті пішли і желізничі урядники; вони з регулі не видають знижених білетів їзди, а як який знайде ся, що видасть їх, то найдуть ся другі, котрі серед дороги задержуть емігрантів і зажадають заплати, або завернуть до дому цілу партію бідних людей, що шукають аж за границю рятунку від голодової смерті.

І жандармерія слідить за емігрантами і за тими, що їм рялять їхати до Прус і або емігрантів з дороги шупає до дому або робить донесенє о переступі закона о еміграції, хотия тут neroxодить ся о сталій осядок за границю, а лише о сезонową роботу.

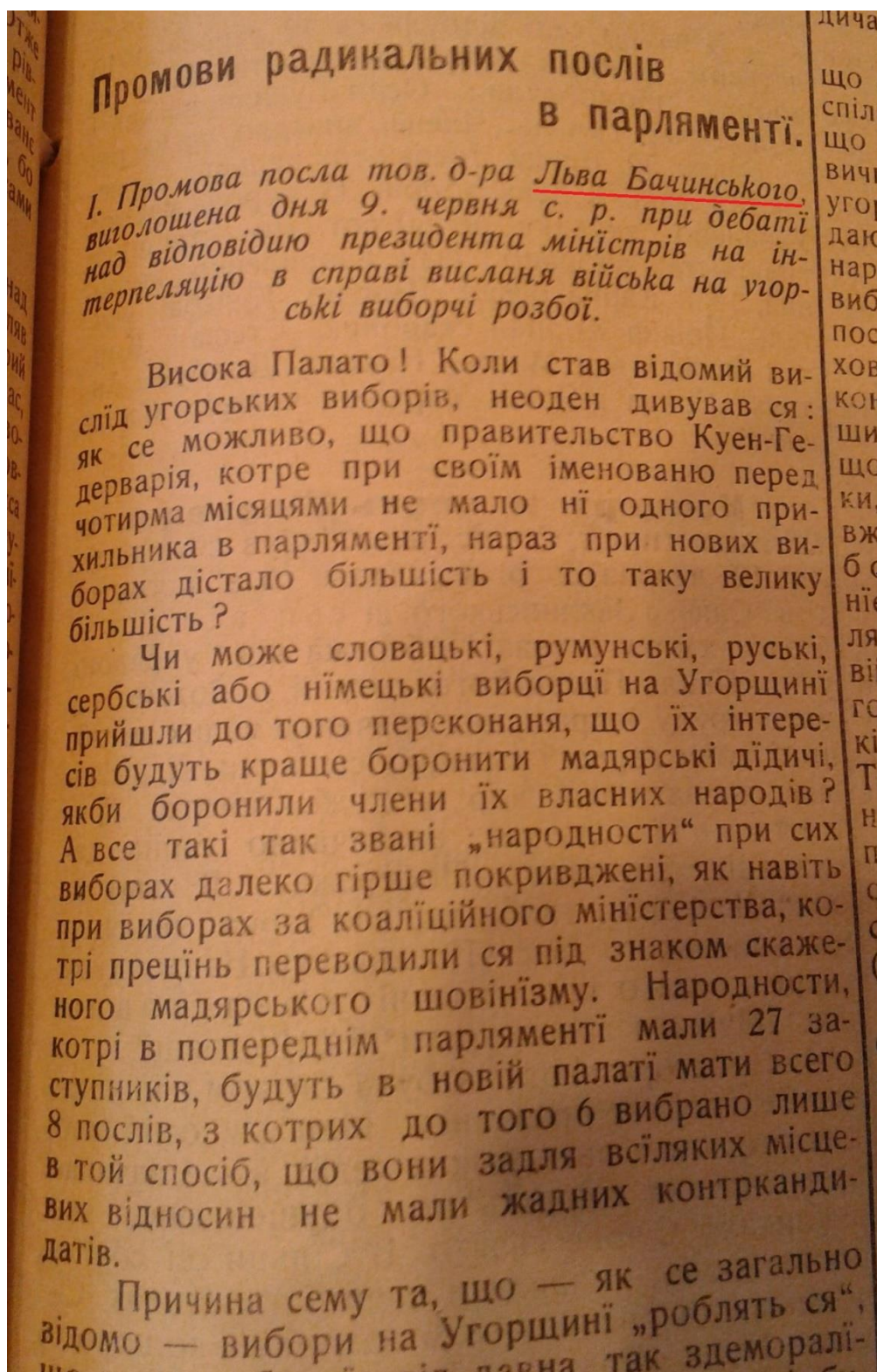
Суди услужні засуджують тактих агентів. Згадаю про випадок мого іменика канд. адв. В. Бачинського, що зїстав укараний за те, що в адв. канцелярії порадив клієнтови на його жадане, куда має їхати до Прус і до якого бюра має звернути ся по роботу.

Заведено у нас також закон о бюрах праці, котрих цілею є переняті веденє емі-

Джерело: [397, с. 1].

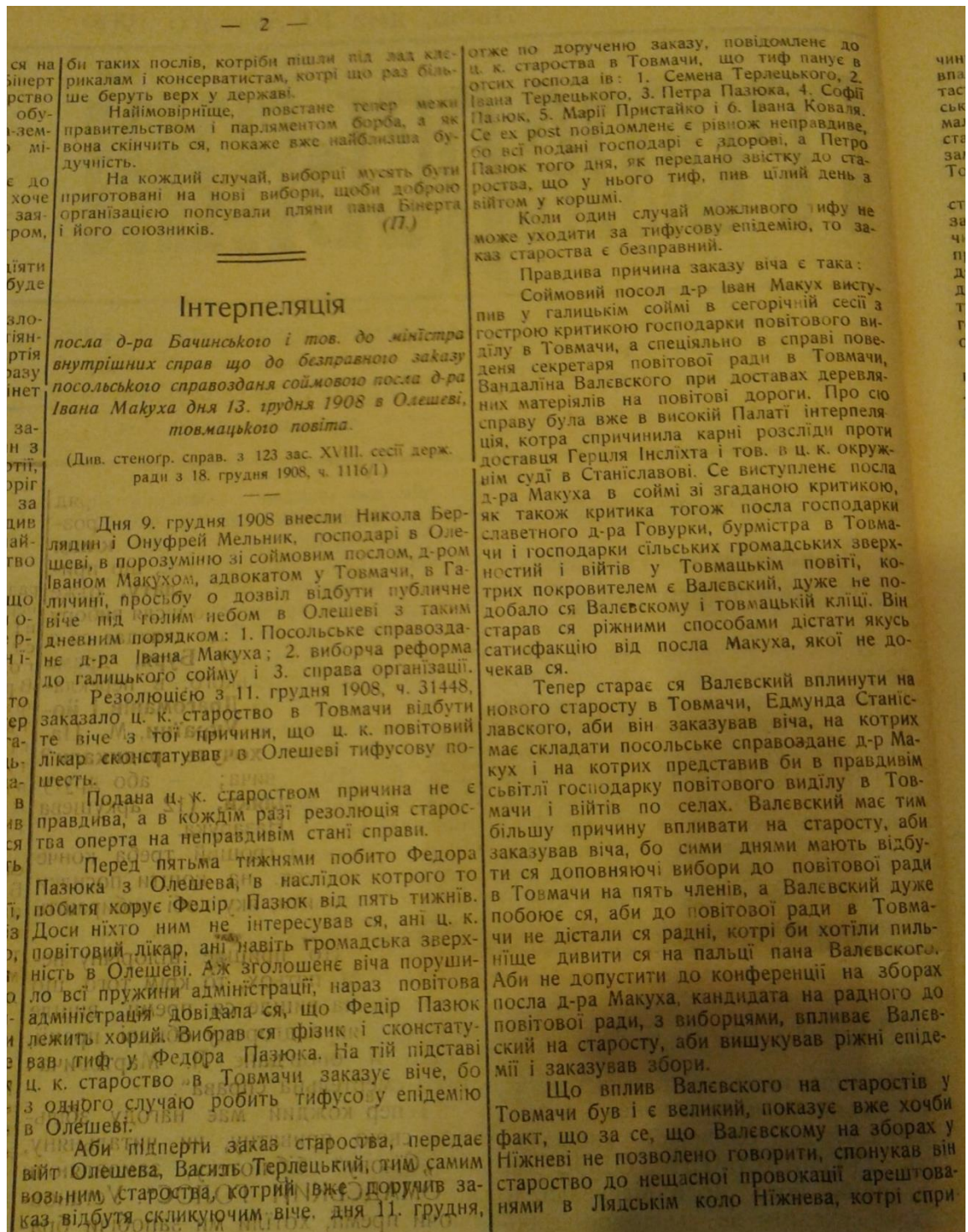
Фрагмент виступу Л. Бачинського у Рейхсраті.
9 червня 1910 р.

Джерело: [402, с. 3].

Фрагмент звернення Л. Бачинського у Рейхсраті до міністра внутрішніх справ. 18 грудня 1908 р.

Джерело: [294, с. 2].

Коротка біографія про кандидата у депутати до Рейхсрату Л. Бачинського. 1911 р.

Ч. 27. Львів, середа 31. мая, 1911. р. Рік 16.

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

Передплата вносить:
в Австрії: річно 4 кор. — піврічно 2 кор.
Німеччині 4 марки.
Росії: на рік 3 руб., на пів року 1½ руб.
Америчі: річно 1½ долара.
Одно число 8 сот., з пересилкою 10 сот.

Радикальна політична часопись.
Виходить що середи.

Оголошеня звичайні приймають ся по 30 сот за петтоу стрічку або її місце.
В рубриці „Надслане“ по 60 сотників.
До „Громадського Голосу“ пише ся так,
„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“
у Львові, вулиця Сикстуська ч. 62.

Наші радикальні кандидати.

Тов. Д-р Лев Бачинський
адвокат в Станіславоі,

кандидат на посла з 59. виборчого округа (Станіславів-Товмач-Обертін-Золотий Потік-Тисьмениця-Богородчани-Галич).

Тов. д-р Лев Бачинський родив ся 1872 року, в селі Серафимцях (повіт Городинка), де і доси перебуває його родина рільники. Батько його був там народним учителем. До гімназії ходив тов. Бачинський в Коломиї. Ще як гімназіяльний ученик відвідував він сільські читальні і осявідомлював селян разом з тт. Стефаніком і Мартовичем. В гімназії був тов. Бачинський головою тайного кружка студентського, котрий згуртував ся до самоосвітньої праці. Перечитуючи прегарні твори Т. Шевченка, М. Драгоманова, І. Франка, М. Павлика і и. набрав ся він духа радикального і любови до робучого народу. В тім часі попки зробили на него довесене, що він небезпечний радикал і бунтує людей. В його мешканю відбула ся ревізія. Лише ддятого, що гімназіяльний директор Німець був вирозумілий, не вигнано тоді тов. Бачинського з гімназії.

По укінчено гімназії записав ся він на університет в Чернівцях. Підчас університетських студій займав ся тов. Бачинський також закладанем читальні і виборчою агітацією в Городенці і Заліщищині. — Кілька разів судив його суд, але за кожний раз увільнювано його. Аж в 1907 році засудив його суд присяглих в Тернополі за остру промову в Щитівцях заліщицького повіту — на 14 днів арешту, котрі тов. Бачинський відсидів.

Як адвокатський кандидат в Калуші, а відтак в Стрию — закладав він товариства „Січи“ і промовляв на многих вічах та брав живу участь в житю нашої радикальної партії. Молодість тов. д-ра Бачинського припала на час, коли з політики і праці між на-

родом ніхто не міг навіть сподівати ся якої-небудь користи для себе. Діяльність на народнім полі була получена з великою працею. Здавало ся, що наш нарід годі стягнути в купу і витворити якусь сталу партійну організацію. Все-ж таки мимо того тов. Бачинський працював дальше, не зважаючи на ніякі перешкоди. Радикальна партія оцінила відповідно ту велику працю і ті великі його заслуги, та вибрала його першим провідником партії, головою Заряду радикальної партії. На тім одвічальнім становищі оставав тов. д-р Бачинський через цілий ряд літ в тих часах, коли радикальна партія знаходила ся в найбільшій розстрою. Його заслуга, що наша радикальна партія станула на тій висоті, на якій стоїть тепер. Як тільки повстали певні непорозуміння, хотів тов. д-р Бачинський сейчас уступити з головства. Але зїзд за зїздом просто примушував його оставати на чолі партії. А він годив ся, бо для партії були се тяжкі часи, що тільки незвичайно солідний і певний провід міг її вратувати від загибелі. В довгим ряді діячів нашого народу не знайдуть ся солідніші від него. Із його характерности знали і знають його всі. Слово тов. д-ра Бачинського — навіть тоді, коли він був ще цілком убогим адвокатським конціпентом (заступником) — вистарчало найбільш підзоровому властителеви друкарні, щоби дати тисячний кредит партійній газеті. Виключно тільки се було причиною, що „Громадський Голос“ виходив і виходить регулярно (правильно і точно). Такий характерний був він також і як політичний провідник партії. Ддя него політика не була крутіством.

Пів року тому на красівім зїзді радикальної партії, бачучи, що сила партії мимо всего йде в гору, — зважив ся тов. д-р Бачинський випустити добровольно з своїх рук тяжкий та прикрий провід партії. Коли його знов хотіли вибрати головою, заявив рішучо, що вибору не прийме.

В 1907 році на жадане партії кандидував тов. д-р Бачинський в тім самім окрузі, в котрім стає й тепер як кандидат радикальної партії. Перед 4 роками вважав він себе кандидатом із меншости, а нарід сам дав йому найбільшу скількість голосів із усіх кандидатів.

Через ціле своє жите занебудував він інтереси свої власні і своєї родини — для публичної справи. А за послідних 4 роки особливо із пожертвованем своїх власних інтересів споивав він ревню посольські обовязки. В парламенті належав до найострійших послів. Усі зусилля свої звертав на те, щоби Український парламентарний Клуб не сходив з дороги опозиції. Тов. д-р Бачинський зараз по отвореню народного парламенту 4 роки тому — був противний злущі українських послів з москвофілами. Проти предложень злущі з кашапами виступав він дуже остро — та більшість народоцевцьких послів перемогла. Качапів прийнто до Клубу, але вони відтак на щастє через свій виступили.

Українські послы з Буковини були довгий час разом в Клубі з українськими послами з Галичини. Буковинці підпірають правительство. Отже тов. д-р Бачинський старав

Повідомлення газети «Громадський голос» про 13-годинний виступ Л. Бачинського на засіданні військової комісії Рейхсрату. 13–14 червня 1912 р.

— 3 —

Українська обструкція в парламенті.

Відень 15. червня 1912.

Дня 3. червня доручив міністер просвіти Гусарек голові Українського Союзу* проєкт цісарського письма в справі заснованя українського університету. Хоч як недовіриливо ми задивляли ся на дотеперішнє становище данія міністерів, то все таки не надіяли ся, що знайде ся австрійський міністер, який важив би ся таке письмо предкладати українським послам. Воно було виготовлене виключно на користь Поляків, а на нашу шкоду і як кажуть, втором того проєкту був польський міністер Балескі. В тім проєкті з гори було зазначено, що теперішній львівський університет є чисто польський, а хоч була в проєкті обіцянка що за 10 літ має ся заложити український університет, то сама та обіцянка через інші постанови була зовсім безвартісна. Проєкт цісарського письма не тільки не постановляв, що український університет має стати у Львові, але противно, через зарядження, які мали наступити до заложєня укр. університету, ми би вже пізніше не могли його у Львові дістати, а за те страдили би і ті права, як тепер маємо на львівськй університеті.

Крім того міністерство заповіло, що цісарське письмо аж тоді появить ся, коли українські послы заперестануть провадити обструкцію в соїмі, отже приймуть таку виборчу реформу до сойму, яку Поляки подиктують. Міністерський проєкт був отже вивозом українських послів і длятого вони рішили на відсяданю «Українського Союзу» дня 4. червня не тільки сего проєкту не прийняти, але відповісти на него обструкцією в парламенті а то так в комісіях як і в повній палаті.

Обструкція українських послів мала звертати ся передовсім проти тих правительственных предложень, яких полагаджєне є тепер для правительства конечно, а то бюджет і реформа військової служби. А що над тими предложеннями радять тепер парламентарні комісії: бюджетова і військова, проте ті українські послы, які є членами тих комісій, мали зараз розпочати обструкцію.

З радикальних послів лише тов. Бачинський належить до військової комісії, а з національних демократів належить трох до бюджетової, а двоє до військової комісії. Тоті українські послы розпочали зараз в обох комісіях обструкцію, а то через довгі промови, які вони виголошували. Та обструкційні промови націонал-демократичних послів тревали всего по дві, три, чотири, а найбільше п'ять годин, які виголошували послы Василько, Костя і Євген Левицькі, Окуневський та Дністрянський. Такі обструкційні промови не могли налякати правительства і воно думало, що з українською обструкцією дасть собі скоро раду.

Та в четвер дня 13. червня о годині 10½ вечером прийшов до слова в військової комісії радикальний посол тов. Бачинський. Ми думали, що він також буде промовляти всего пару годин. Та стало ся иначе. Тов. Бачинський говорив без перестану аж до години 11:35 в полудне так, що його промова тревала цілих 13 годин і п'ять минут. Була це найдовша промова, яку досі виголошено в австрійськй парламенті. Підчас німецької обструкції за час графа Баденього говорив німецький посол Лехер через 12 годин, а підчас чеської обструкції в 1909 р. виголосив чеський посол Котляж промова, яка тревала 12 годин і 53 минут. Обоє сих найдовших бесідників побив тов. Бачинський і се зробило величезне враженє на правительство і на всі партії. Він всего 13-годинною бесідою показав їм, що обструкційні промови не можна собі зважувати і що вони можуть також загартити всю роботу в парламенті. А наслідки промови тов. Бачинського не дали на себе свого ждати. Жче при кінці його промови змінили міністри переговори з президентію Українського Союзу* в справі його університетських ждань і зараз того самого дня о полудні міністер відчитав в бюджетовій комісії декларацію, якою зобовязав ся поро-

бити поправки в проєкті цісарського письма по мысли ждань українських послів.

Іменно заявив, що правительство не буде лучити справи університету зі соймовою обструкцією, що згодить ся на те, щоби український університет заложити вже до 6 літ, що до того часу всі наші права на теперішнім львівськй університеті будуть забезпечені і що до поодиноких постанов в цісарського письма готов є та кож до дальших уступок в нашу користь. Що до місця осідку укр. університету, то його має означити закон ухвалений парламентом. Через ту декларацію справа укр. університету посунула ся значно наперед і тепер є надія, що всі наші бажаня з виїмком місця осідку будучого укр. університету будуть в цісарськй писмї забезпечені. О те, щоби наш університет став у Львові, буде мусів наш народ і його послы сточити ще боротьбу, та по радикальній промові тов. Бачинського ми маємо надію, що скорше чи пізніше вийдемо з сеї боротьби побідно.

Во які парламент які правительство не сміє по тій промові легковажити собі українських послів тим більше, коли націонал-демократичні послы вступають в слїди тов. Бачинського і навчать ся від него, в який спосіб можна правительство і другі партії притиснути до стїни. А правду сказавши, се, що доказав тов. Бачинський, не тяжко зробити і прочим послам, коли лише є здорові. Особливо в комісіях, де бесідник підчас промови може вигідно слїти, говорити через 13 і більше годин для здорового чоловіка не є понад сили. А ми знаємо, що здоровє тов. Бачинського також не є в порядку, та мимо того він потрафив видержати так довго і то, як сам по скінченю промови заявив, досить легко. Треба лише більше віри в себе і тої радикальної завзятости, яка є у тов. Бачинського.

І нині цілий український народ може гордити ся тов. Бачинським, який значне української репрезентації в парламенті підніс високо. Український народ затямить собі також, що се зробив посол-радикал, оден з тих, яких націонал-демократи вже другий рік очернують як неробів і лінохів. Дай Боже вам, панове народовці, аби ви всі були такі нероби і лінохи, бо тоді певно українська справа иначе стояла би. Ми при тій нагоді могли би собі з вас дуже гірко закрити, особливо з ваших перехвалок, що ніби то всі успіхи в українській політиці лише вам треба завдячити. Та ми сего не зробимо. Наш народ потрафить сам оцінити і свій здоровий осуд вилати. А ми будемо найбільше раді тоді, коли послїдна подія навчить вас розуму і ви перестанете обдурювати себе і свій народ.

Вертаючи до парламентарних подій значу, що по згаданій заяві міністра просвіти, українські послы рішили на разі застановити дальшу обструкцію в комісіях і будуть вести переговори з правительством в справі цісарського письма. Як би показало ся, що ті переговори не доведуть до бажаної ціли в найкоротшій часі, вийде українська обструкція на ново в парламенті.

Обструкційна бесіда тов. Бачинського.

В військової комісії від самого рана в четвер вели українські послы обструкцію. Говорив через півтретя години Окуневський, відтак Євген Левицький через п'ять годин. Послы зрозуміли, що заносить ся на завязку обструкцію, тому інші бесідники зрікали ся голосу або говорили лише по кілька минут, щоби не продовжувати засіданя. Постановили також ті партії, яким залежить на зломанню обструкції в парламенті, щоби вести засіданє без перерви аж доки не вичерпає ся все, що стояло на дневнім порядку. Але був записаний до голосу ще оден Українець —

наш Левко Бачинський. Коли прийшла на него черга, було 1½ до 11 вечером. Як зачав говорити, всі змиркували, що не скоро скінчить і поволі зачали виносити ся на ніч. Лише «дижурні», яких собі кожда партія визначила, щоби «пильнували» засіданя лишили ся ще в сали. Спершу говорив Бачинський по німецькй. Говорив голосно, бадьоро а свою бесіду переплітав жартами, так, що як лише в одній німецькй газеті секретар військової комісії посол Гуммер, всім було присмо слухати. Довкола тов. Бачинського поставали деякі наші послы і з ними він вдавав ся в розмову, щоби улегшити собі бесіду. Та все таки мало шанував ся, так, що послы зачали сумнівати ся, чи довго він так поговорить. Але Бачинський заповів, що буде говорити принайменше до 10-ї год. рано. І додержав обтїниці. Минала година за годиною, а пос. Бачинський говорив далі, сидючи на краю стола. Були хвилі, що крім президії, заступників правительства і двох-трьох послів не було нікого більше на сали. Коло третей вночі погасло в наслідок бурі, яка тоді шалїла на дворі, світло, але не задовго знов його засвітили і знов тягнула ся томляча обструкційна промова. Бесідник тимчасом вже притомив ся, почав говорити тихше і перейшов до руської мови. Так говорив аж до п'ятої години рано і анї разу не просив о перерву для відпочинку. Але видко вже було по йому. Сам председатель комісії піддав йому гадку, щоби просив о павзу. І безпроволочно йому на се позволено. Покріпивши ся чаркою чорної кави, почав Бачинський дальше промову. Посол Гуммер післав по фотографічний апарат, щоби зробити кілька знімок з сего так незвичайного засіданя. Тов. Бачинський обцяв йому навіть зробити «присму міну», але на жаль не можна було в таку пору дістати

Посол тов. д-р Лев Бачинський.

апарату. Тай знов йшла година за годиною томлячої, одноманітної обструкції — сили бесідника замітно почали упадати. В сали панувала велика духота, що також лихо відбивало ся на бесіднику. Коло 7-ї год. утрома положила такі слїди на лиці тов. Бачинського, що мало ся вражєне, що він терпить тяжку неугду. І знов аж признав нахлонїла його до того, щоби зажадав павзи. Удїлено йому її очевидно без надуми. В тім часі пішов до дому також міністер Георгі, що сидів аж до сеї пори на засіданю. Але він лише перебрав ся тай знов прийшов на засіданє. По перерві Бачинський продовжав промову. Тимчасом настав день. З надворю дохав до сали спів птахів. А сали сама представляла невеселій вид. На землі повно сьміти і недокурків цигар. Воздух переповнений димом — пригноблюча духота. Треба було зробити порядок і тому комісія перенесла ся до иншої сали — де далі тягнула ся та сама історія — довжєзна бесіда Бачинського. Тимчасом зачали до парламенту приходити послы і з здивованєм побачили, що Бачинський ще говорить, так як його лишили ще вчера вечер, тай до того не покаже охоти кінчити. О 11. годині побив він довжиною бесідою посла Лехера, який в часі обструкції проти Баденього говорив дванадцять годин. А за пів години стала його промова найдовшою яка лише була коли в австрійськй парламенті, бо перевищила навіть найдовшу до тепер промову Чеха Котляжа. По пів до дванадцяти скінчив тов. Бачинський свою промову, висказуючи надію, що в палаті може буде мати нагоду обговорити справу військової реформи обширніше, як тепер. Подякував президії також за то, що

Джерело: [465, с. 3].

Лев Бачинський і Василь Стефаник.

1917 р.

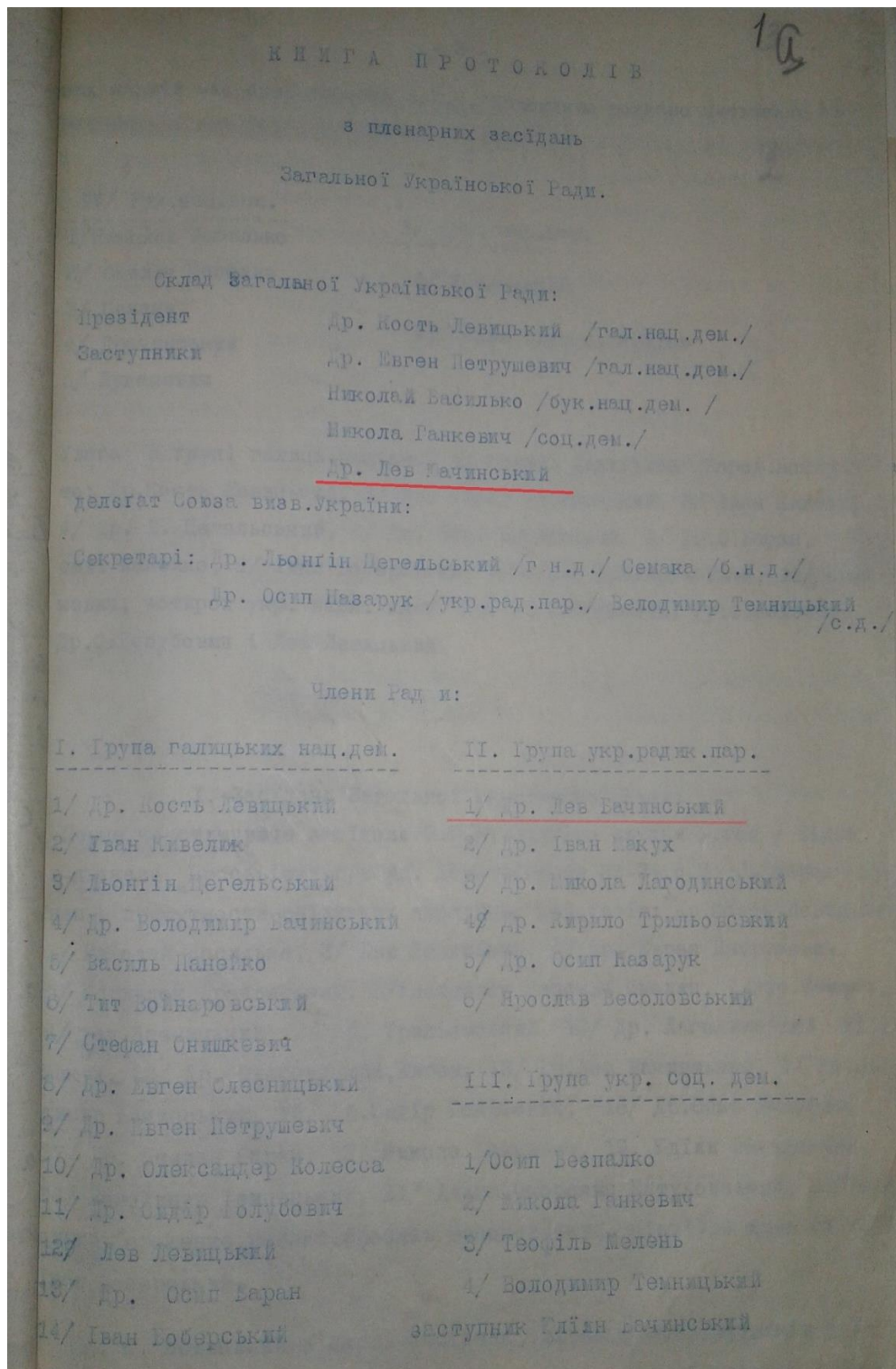
Джерело: [101, с. 3; 103].

Додаток Ж

Лев Бачинський – учасник Загальної української ради

Додаток Ж. 1

Список членів ЗУР

Джерело: [7, арк. 1а].

Учасники ЗУР.**Лев Бачинський сидить третій справа**

Джерело: [47].

Відозва Загальної української ради від 12 травня 1915 р.

19

ВІДОЗВА ЗАГАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ*

В теперішню нашу історичну хвилину, коли всесвітня війна, що рі-
шас про судьбу держав і народів, доходить до кульмінаційного пункту, ко-
ли зближається на остаточне вирішення конфліктів, які війну викликали, -
в хвилину, котра рішас про дальшу долю людськості, "ЗАГАЛЬНА УКРАЇНСЬКА РА-
ДА", що powstała як розширене жваке догенеральної Головної Української
Ради, яка об'єднала виключно галицькі українські політичні партії, на всі
українські землі впливає перед цілями світовим прикладно і творчо-створенно
іменем усього українського народу :

1. Згідно з вимогам репрезентативів галицько-українських партій
з 7. грудня 1912, згідно з маніфестом "Головної Української Ради" з 3.
серпня 1914, згідно з маніфестом "Союза буковинських парламентарних та
середніх послів" з 2. серпня 1914, та згідно з відозвою "Союза визволеня
України" з 23. серпня 1914 вважаємо, що для будучности, волі і самостій-
ности України є кінчене розбиття царської імперії, що для того ми стоїмо
рішучо по стороні австро-угорської монархії, по стороні її могутнього
німецького союзника та Туреччини, яка в війні з нами стоїть вельо обо-
ротну війну проти заборочної російської політики.-
2. Нашою метою по до українських земель, що стоїть тепер під
російським ярмом є вільна, самостійна Україна, - вільна самостійна укра-
їнська держава.-
3. Нашою метою по до цілої нашої нації є повна національна во-
ля і тому український народ, що в теперішній кривавій всесвітній війні
тут на сході поніс найбільші жертви, тепер коли на нашій українській зе-
млі зважилось повільно московського варварства, коли українському народові
хоче задати смертельний удар його відвічний ворог - царат, тепер,
коли українська країна є охоронним валом для Австрії, тепер
український народ для задоволення своєї національної волі дома-
гається ся в межах Австро-Угорщини територіальної національної автономії,
з'єднання українських областей в одну автономну на основі свободи і де-
мократії збудовану територію,-
при чім так само, як ми для українського населення на тих тери-
торіях, де воно становить меншість, домагаємось культурно-національної

автономії, так само стоїмо за повну культурно-національну автономію,
для всіх національних меншостей на українській автономній території.-

4. Визначи покладення української справи в межах Австро-Угор-
ської війни в вище вказаним напрямі, ми вважаємо, що в хвилину покінчення
війни є кінчене переходова стадія, щоб репрезентатив українського на-
роду мав рішучий голос при покладенні своєї справи для переведення
в діло наших домагань як територіальної так і культурно-національної.

5. В кінці звертаємось з вимогою до всіх народів цілого цивілі-
зованого світа :

Боли теперішня всесвітня війна має скінчитись справді побідою
правди і справедливості, коли вона має справді заповнити всім народам
волю і незалежність і тим самим забезпечити єдино можливі тривалі воє-
нітивні шпери для добра цілої людськості, то при мирових переговорах, коли
прийде до покладення між народних відносин, є кінчене передовсім тут
на сході Європи визволеня народів, поневолених царством, який навіть те-
пер в кривавій всесвітній хвилі не відступили ані на ступінь від своєї
традиційної політичної дилемати всієї цивілізованої людськості як серед понево-
лених народів, так і серед своєї російської суспільности, - є кінчене
передовсім визволеня українського народу, найбільш безпоміжно диле-
мованого царством, народу якого в російській імперії відобрали найпримі-
тивніші людські і національні права.-

Визволеня се є кінчене в інтересі людськості, цивілізації, демо-
кратії і волі.-

В і д е н ь , д н я 12. мая 1915.-

ЗА ПРЕЗИДИУМ ЗАГАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ*

Др. Кошть Левцький - президент	Микола Гинькович	
Микола Василько	Др. Івон Петрушевич	Др. Лев Качинський
	віцепрезиденти	
	Олександр Скорупно-Полтуховський	
	відлучени Союзом визволення України.-	

Джерело: [8, арк. 49-49зв].

Додаток 3

Державно-політична діяльність у період ЗУНР–ЗОУНР

Додаток 3. 1

Грамота-звернення Української Національної Ради і Державного Секретаріату ЗУНР до Директорії УНР. 16 січня 1919 р.

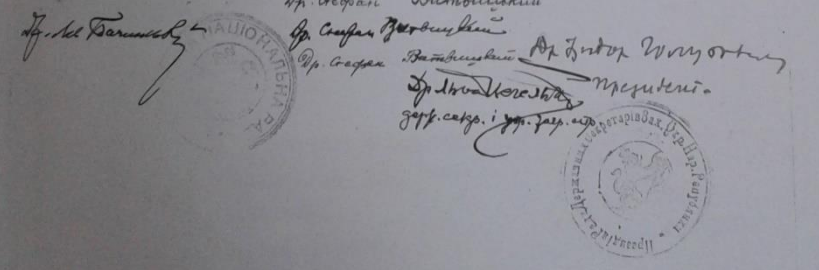
До
Світлої Директорії Української Народної Республіки
у
Київі.

Президія Національної Ради і Рада державних Секретарів західно-Української Народної Республіки мають честь подати отси до відома Світлої Директорії і Правительству Української Народної Республіки, що Українська Національна Рада яко найвищий законодавчий орган зах. Укр. Народної Республіки на торжественнім засіданні в Станиславіві дня 3. січня 1919 року, одногосно рішила що слідує:
Українська Національна Рада виконавчи право самозначення Українського Народу проголошує торжественно зєдінєння з нинішнім днем Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою в одну одноцільну суверенну Народну Республіку.-
Зміряючи до найскоршого переведення сеї злуки Українська Національна Рада затверджує передступний договір про злуку, заключений між Західно-Українською Народною Республікою і Українською Народною Республікою дня 1. грудня 1918 у Хвастові та поручає державному Секретаріатови негайно розпочати переговори з київським Правительством для сфіналізованя договору про злуку.-
До часу, коли зберуть ся Установчі Зборя зєдиненої Республіки, законодавчу владу на території буюшої Західно-Української Народної Республіки виконує Українська Національна Рада.
До того самого часу цивільну і військову адміністрацію на

згаданій території веде Державний Секретаріат, установлений Українською Національною Радою як її виконуючий орган.-
Підписані Президія Української Національної Ради і Рада Державних Секретарів подають отсе до відома Верховній Владі Української Народної Республіки через окрему торжественну депутацію, зложеноу в представників усіх державних чинників і усіх кругів населєня Західно-Української Народної Республіки а заразом виделєговують окрему комісію, що має з Правительством Українсько-Народної Республіки увійти в близші переговори що до способу зреалізованя висше наведеної ухвали.-

Станиславів, дня 16. січня 1919 року.

За Президію Укр. Національної Ради: За Раду держ. Секретарів:
 Др. Оскар Витівилевич   Др. Оскар Витівилевич
 Др. Мел. Баранський   Др. Стефан Прохвицький
 Др. Оскар Витівилевич   Др. Іван Шумотин
 Др. Іван Шумотин   Др. Іван Шумотин
 Др. Іван Шумотин   Др. Іван Шумотин
 Др. Іван Шумотин   Др. Іван Шумотин

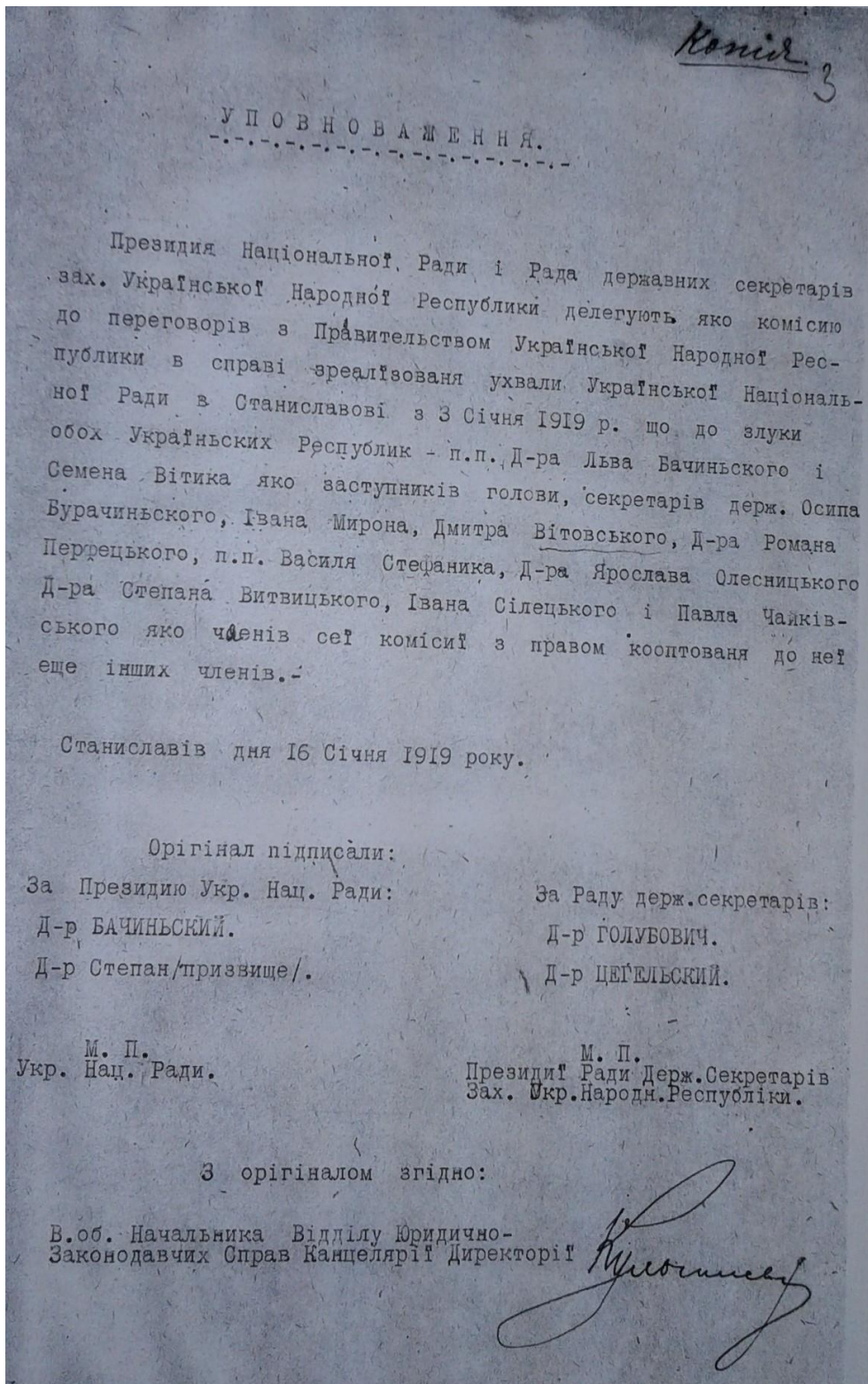

Джерело: [1, арк. 1–2].

Додаток 3. 2

Рішення вищих органів влади ЗУНР про склад делегації для ухвалення Акту злуки. 16 січня 1919 р.

Джерело: [1, арк. 3].

Додаток 3.3

**Мітинг на Софіївській площі з нагоди проголошення Акту злуки ЗУНР і
УНР. м. Київ, 22 січня 1919 р.**

**Представники Директорії УНР вітають делегацію ЗУНР перед
проголошенням Акту злуки ЗУНР і УНР. Зліва направо: Л. Бачинський,
С. Петлюра, В. Винниченко. м. Київ, 22 січня 1919 р.**

Джерело: [46–48].

Виступ Л. Бачинського на засіданні УНРади у справі запровадження аграрної реформи в ЗОУНР. 6 лютого 1919 р.

Ч. 4.

„НАРОД“ з дня 16. марта 1919.

5

Ми полижем, щоб славу і волю і честь,

Рідний краю, здобути Тобі!

Станіславів, 4. Марта 1919.

Д-р Євген Петрушевич,
Президент Укр. Нац. Ради.

Д-р Ізидор Голубович,
Президент Держ. Секретаріату.

Державні Секретарі:

Д-р Агенор Артимович, Петро Бубела,
Осип Бурчинський, Маріяна Козаневич,
Д-р Іван Макух, Михайло Мартиниць,
Іван Мирон.

Земельна Реформа.

Промова Дра Льва Бачинського
виголошена на засіданню Укр. Національної Ради дня 6. лютого.
(В скороченню. — Докіченне.)

Ліси треба також викупити. Питання, чи їх ділити кожному з окрема, чи ні. Якби розділити ліси на дрібні часті, то в декотрих місцях моглиби винищити ліси, в інших попродали спекулянтам. А нам треба лісів на далекі покоління. Лісом може газдувати більша суспільність людей. Дятого я кажу, що лісів не можна ділити між поодиноких хліборобів. Властитель лесі має бути та громада, на котрої території є ліс. Громади можуть лучитися разом в спілки громад і спільно оплачувати заряд лісами. В західній області України моглиби бути 10 до 20 зарядів лісами. Ліси повинні належати до громад з тої причини, що і земля, а також тому, що з досвіду знаємо, як кепсько господарювала держава в камеральних лісах.

Ріки і підземні богацтва повинні становити власність держави. Держава моглаби сама вести в сих областях господарку, або оставити се управненим спілкам. Поток повинні належати до громад, через котрі перепливають. Ріжниця між рікою і потоком така, що пливуча вода є так довго потоком, доки не є силвана, а як нею вже можна сплавляти дерево, то се вже ріка. Стави мають належати до тих громад, з котрими граничать. Громади повинні обдумати статут спілки

для уживання ставу і після певного правила уживати його та виконувати риболовлю.

Перед нами стає питання: Як подробитися землею, то селяне будуть мати з чого жити. А що зроблять міста і промислові центри?

Треба установити в земельному законі виімок: Може остати неподілена більша скількість землі, як її потребує: держава, громада або упривілеєна спілка для ведення рільничого промислу, школи або вірцевого господарства. Очевидно, на тих більших просторах землі не може бути приватна власність. — В моім проєкті ся справа коротко згадана, бо я подробив не укладав. Як мій проєкт буде прийнятий, то покличемо до праці над докладним опрацьованнем його — знатоків-експертів.

Треба заложити рільничі школи і взірцеві господарства. Що правда, у нас люде кажут, що селяне вміють господарювати. Але і то правда, що здалилися школи, щоб випробувати насіння, випробувати різні способи господарювання, — і добре булоби заложити взірцеві господарства, щоб приглянутися новітнім уладженням та способам.

Є деякі питання, що їх требаби вяснити в дискусії. Передовсім отсе: Як розділити усю двірську та камеральну землю між людей, то припаде на одно господарство по 1-8 гектара. Нехай буде кругло навіть 3 морги. Селянство не буде з того вдоволене. Треба ще десь взяти землю, або звернути людей до інших занять.

Як поділимо землю на такі дрібненькі кусники — то що станеться з нашим промислом? У нас він досі не розвинений. Можуть чужі люде прийти сюди зі своїми капіталами. А як рільник не піде робити до фабрик, то спровадять сюди китайських кулі (робітників); може також прийти колонізація. Як чужинці возьмуть промисл у свої руки, то возьмуть нас за чуб. Капітал, промисловість — то великі і могутчі сили. — На те все мусимо щось придумати.

Є повіти, де живе багато дідичів,

і де є досить панської землі. Але є й такі повіти, де нема дідичів, де була камера. Що зробити з тими повітами? — Требаби людей переносити на інші місця. Але чи се так легко піде? Чи мужик дасться рушити з місця?

Трудно дозволити, щоб двори далше господарювали на великій земельній власності. Поки ще буде переведений поділ землі, то велика земельна власність мусить перейти під державну адміністрацію. Се треба завести від 15. марта сего року. Дві третини доходу треба обернути на сплату гіпотечних довгів, а решту виплачувати на разі дотеперішному властителям. Пізніше буде та сума вливати до державної каси і сих грошей треба ужити на відвоження дрібних господарств.

Се зарядженне булоби видимим знаком, що двори вже більше не існують, що на лан вже більше не будуть гнати, що голод землі буде заспокоєний.

Перебранне панських ланів в адміністрацію (управу) держави може бути переведене тим способом, що в кожній громаді оснується комітет, котрий буде управляти двірське поле, наймаючи робітників, так як було досі.

За самовільне ділення і захват двірських ґрунтів і за чищення лісів треба установити острі кари.

Се все, що я досі сказав, то думки, що прийшли мені в послідних днях. Я не маю претенсії, щоб Ви сі гадки прийняли. Я хочу дати початок до дискусії про сю справу. Нехай кожний скаже, як розуміє земельне питання.

На мій погляд требаби скликати селян з ріжних околиць і вислухати їх. Треба також запитати інтересованих і фаховців, котрі сказалиби, як практично перевести се все в житте.

Згори мусимо бути на те приготовані, що наша земельна реформа не буде досконала, та що треба буде її поправляти цілими десятками літ, поки витвориться таке володінне землею, яке лишиться на довший час.

В своїм проєкті земельної реформи я числився з непереможним

Джерело: [275, . 5].

Характеристика основних положень аграрної реформи в ЗОУНР у статті Л. Бачинського «Земельна справа»

Dr. ЛЕВ БАЧИНСЬКИЙ.

Земельна справа.

Дня 14. квітня 1919 ухвалила Укр. Національна Рада земельний закон, котрий майже до коріня змінює дотеперішній спосіб володіння землею.

Головна постанова сего закону се скасування усіх великих поміщицьких, без огляду на те до кого вони належать, і призначення землі для тих, що її сами обробляють. Землі дідичів, монастирів, єпископів, богатих фондаций, а також землі ерекціональні та землі спекулянтів переходять до українського земельного або лісового фонду вже з днем оголошення земельного закону, а дотеперішні власники втрачають право розпоряджувати тими землями.

Разом з землею стають власністю земельного фонду також і будинки, що знаходяться на виласнених землях (доми мешкальні, стайні, стодоли, горальні, млини і т. п.) а також худоба та рільнічі знаряди (живий та мертвий інвентар) о скільки сего інвентаря доконче потрібно до ведення господарки на виласненій посілости.

Так земля як і інвентар мають перейти іменем земельного фонду земельній комісії, котрі після постанов нового закону мають як найкорше вибрати.

В кожній громаді мають мешканці вибрати загальним правом голосування шістьох членів громадської комісії а септим стає без вибору начальник громади. Усі члени вибирають з поміж себе предсідника і заступника.

Кожний повіт вибирає повітову Комісію в той спосіб, що кожда громадська комісія висилає до повітового міста одного відпоручника, а ті відпоручники вибирають 6 членів і 3 заступників повітової комісії. Дальших трьох членів тої комісії іменує Державний Секретаріат з фахових рілничих, технічних та правничих кругів.

Ся комісія вибирає собі сама голову і заступника.

До обласної земельної Комісії вибирає Укр. Національна Рада 8 членів і 4 заступників, а 4 покликуює правительство, вважаючи щоби, до комісії війшов агроном, землемір і правник.

Також і ся найвища комісія сама собі установляє предсідника і заступника. Головним завданням сих комісій є перебрати від дотеперішних власників виласнені землі, і провадити на них господарку аж до хвилі, коли буде порішене питання, чи ті землі розділяться поміж безземельних і малоземельних рілників по кусничкові на власність, чи на них заведеться спілкову господарку, котру будуть вести окремі спілки без- і малоземельних рілників.

Ч. 10.

Dr. ЛЕВ БАЧИНСЬКИЙ.

Земельна справа.

(Продовження)

Вже вище сказано що наші землі не мають зароз, хочай виласненне закону має рівнечасно з оголошенням земельного закону. Вибрані землі будуть оставати під зародком громадської комісії, що найменше до шістьох місяців, аж доки не повернуть усіх веків, що тепер або беруться з ворогом, або перебувають в неволі.

Земляж призначена передовсім для тих власних волків, що проливали або проливають свою кров і будучи виласненою несправедливо, мають право розділення з наві несправедливою так, що її беруть, а відтак будучи безземельно вже тепер до наділу приступати з тої причиною, що мають волків, болше ся, щоби їх при наділі як можливо, могли би покинути службу військову, а се справедливо як наші села вернули військові, що власне воюють в обороні наших містків.

Вдеушення наділу землею до часу закінчення війни не значить однак, що малоземельні і безземельні рілники не будуть вже тепер користуватися виласненою землею, протавно, громадська комісія будуть господарити на нєй в досєй загалу дрібних рілників, бо від тих комісій повинно залежить, чи вони можуть з виласнених земель розділяти поміж мало- і безземельних рілників в земельнодах або їх вартости, чи може ті комісії внаредують їм по кусничку тих земель за несправедливими чиними і можуть їм внаредують інвентарем і обробленою внаредованого ґрунту.

Обязком земельних комісій буде власне в першій мірі уладити волків, виласників, веків святих та вдовий і протавих мало- і безземельних рілників при загосподаруванні виласненої посілости і при розділі зібраних з них веків.

Щебри виласненне самого власника маєтує так само чистинне власницьке вярство в той спосіб, що від держави, що тяжать на виласнених власностях, обтяжують ся віддати за час від 1. верня 1914 до законної вості (50%). Ся постанова звернена головню проти хитарів, що на вості процентів востічли наші громади, а оправдана вона загальним обтяженням процентової ставки в часі світової війни.

Зрештою хитари на виласнених власностях записані оставать несправедливими.

Що до відшкодування дотеперішних власників, то новий закон питання се повинне на загал новому сеймові, що буде недовго вибраний на основі найширшого права виборчого до корішків.

Джерело: [137, с. 2; 138, с. 2].

Відоzва УНРади та РДС від 20 травня 1919 р. до населення ЗОУНР

ФІЛІЯ Т-ВА «ПРОВІТІ»
МУЗЕЙНА СЕКЦІЯ
В СТАНИСЛАВІ

100/10

НАРОД

Редакція при вул. Б. Хмельницького ч. 2
Телефон ч. 63.
Редактор приймає сторони від 10 до 12 годин.
переліком. — Рукописів не зчитується.
Редакція має депозитаріат у всіх важливіших містах
(Україна та за кордоном).
Адміністрація при вул. Грушевського ч. 3.
Пародплата: 25 грошей місячно. Ціна одного примір-
ника 1 гривня, на провінції 1 гривня 20 шатів. Про
зміні адреси треба подати стару адресу.
Друки оголошення по 60 шатів за слово; шукаючим
праці змога; статті оголошення після уяви.

Радикальна політична часопись. Виходить щодня крім понеділків о 6. год. рано.

Ч. 30. Станиславів, четвер 22. мая 1919. Річник I.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

У націй війні наближається рішача хвиля. Польща збирає свої сили до остаточного удару. Нагальний наступ ворожих військ правіє. Ляхам деякі користі. Частина багатой української землі під наїдом окупантів.

У сю червоную годину хочемо Тебе, Український Народе!

У рішачую годину!

На всевітнім конгресі мира, теєр саме при співучасті представників нашої держави вирінується наша справа. Приходять до нас відомости, що нам будуть признані права на наші землі. Найвища Рада мирної конференції має на днях признати нашу Державу із західною границею Сяну.

Та треба одчасно в туж саму хвилю виявити, що ми за ті права хочемо і зуміємо постояти.

Що землі своєї ворогові не віддамо.

Ще тиждень, ще два, треба нам выдержати, а відтєс побіду Українська Держава.

Український Народе!

Навісненій інтєлітним воєнним зисоліттем, радо людин ти воєній землі. Наші сили ще далеко не вичерпані. Останній місти про боєні події на галицьком фронті принося суєспішність із спокоем і рівноватом. Вскоча над і спокій, аємо да єдию бажаннє: відверти ворога! Вєсь народ із апертині відихом прислухується до відомому воєнній бурі, серед якої вєсно держать армію Української Держави укр. війська.

Високо — до рішачючого удару!

Наші війська на півночі і на південнім сході від Львова стоять непохитно на своїх давніх становищах, тільки

в південно-західнім відтинку наш фронт певначо переувиєся. Південну частину цього краю ми держимо в своїх руках. І в обороні перед наступаючим ворогом і відбитти у него загарбани или українські села і міста — се Ваше діло Українські Жовіри!

Славне Українське Військо!

На Тебі нем надія отраждуючого народу В Твоєй зєробности, в Твоєй витривалости за Рідний Край.

Ще раз знімає до могутнього зрину, до посліднього удару. Не забудь Твоєї слави, Твоєї побід під Львовом, Раюю, Городком і Судовою Вишнею.

Серед неагод і недостатку оборони Ви, Українські Жовіри, незрушні на своїх становищах, Українську зможу перєд польським походом. Наві наші воєні приноси богатіє, а краю бідуть до Вас підмоги в засобах і людях.

Чи на марно поланза кроп Ваших Товаришів, Українські Жовіри? Чи українську землю мають забрати собі Польки?

Не буде того!

Нічого не осигнуть агітатори кулямі Польками, що хотять розєднати Вас друг від друга.

Ще днів кілька держить кріпко свій фронт, бо отєс рішається діли народу на всевітнім мирнім конгресі в малу користь.

Напружить всі Своє сили, щоби добути Українському Народови волю.

Йдіть як вихор вперед!

Кде Вас забрав польським розбєм Наша Рідна Українська Земля!

Станиславів, дня 20. мая 1919.

За Відді Национальній Раді:

Д-р Евген Петрушевич, президент. — Д-р Лев Бачинський, Семен Вітик, Омелан Понович,
Андрій Шмигельський, заступники президента. — Д-р Стефан Витвицький, секретар

за Раду Державних Секретарів:

Д-р Іандор Голубович, президент. — Д-р Агєвор Артихович, Осип Вурачинський,
Маріян Ковачевич, Д-р Іван Магух, Михайло Мартинець, Іван Мирон, Державні Секретарі,
Петро Бубела, Товариш Державного Секретаря.

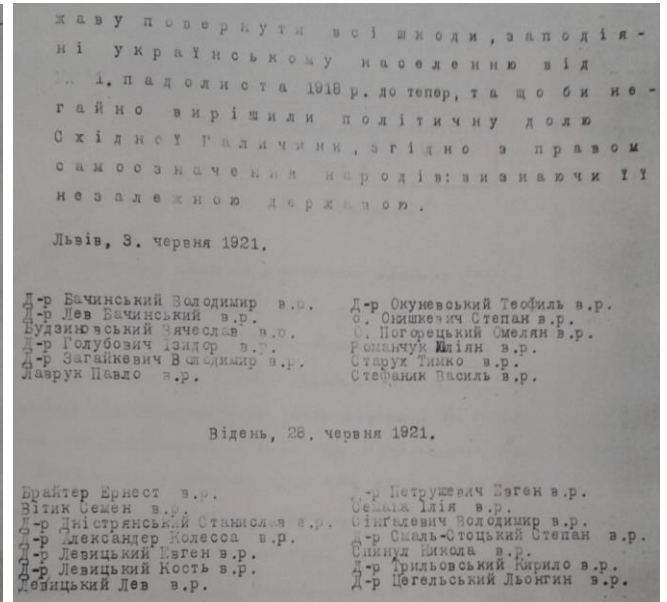
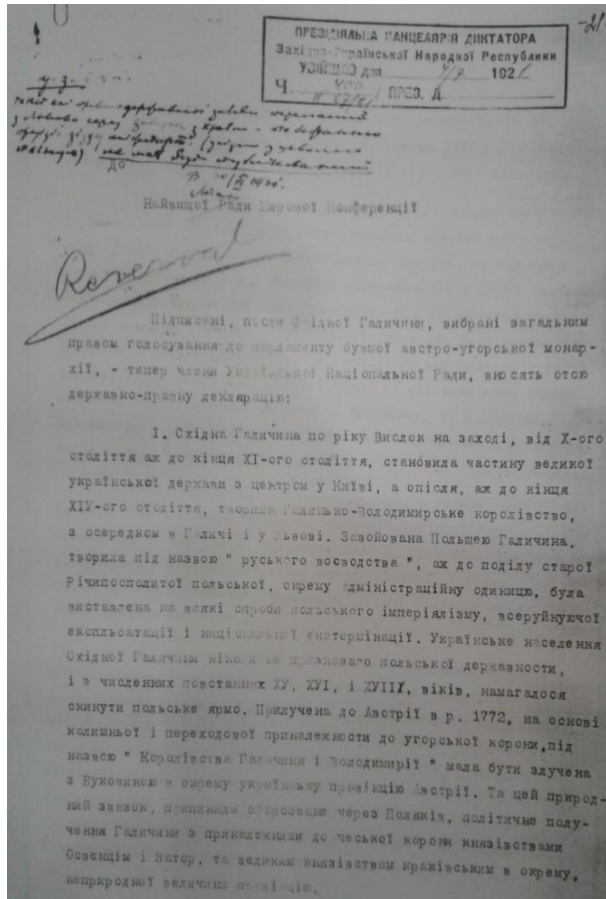
Джерело: [467, с. 1].

Додаток И

Участь Лева Бачинського у діяльності Міжпартійної ради

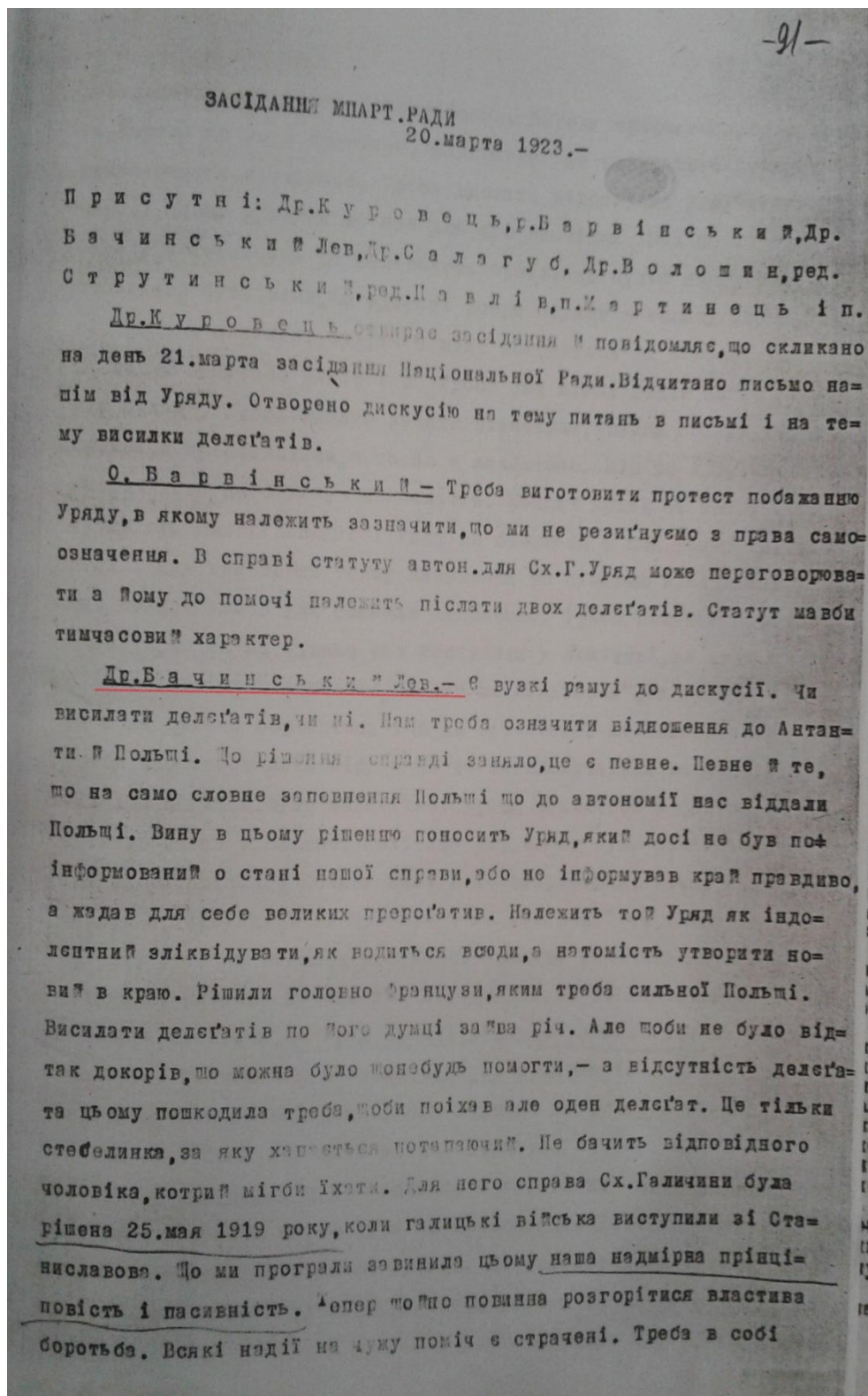
Додаток И. 1

Фрагмент звернення Міжпартійної ради до Ради Послів країн Антанти.
3 червня 1921 р.

Джерело: [17, арк. 21–26].

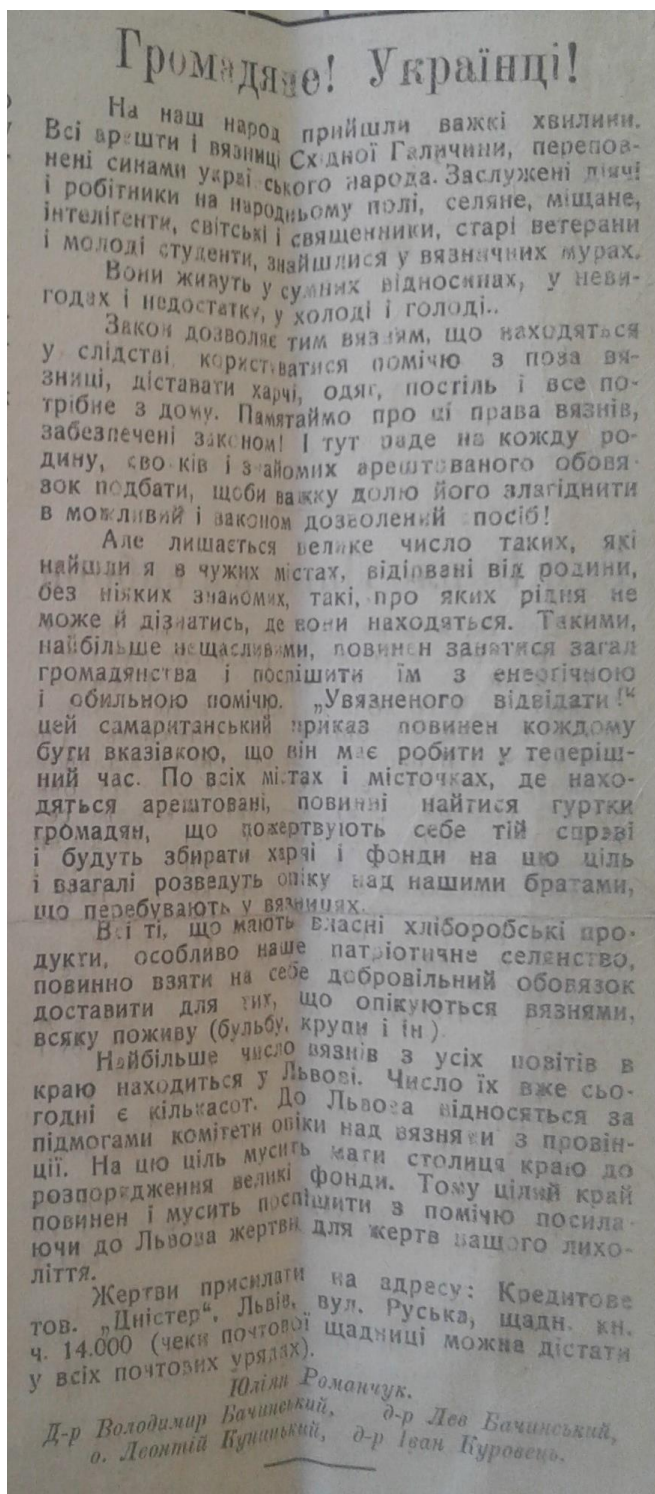
Фрагмент виступу Л. Бачинського на засіданні Міжпартійної ради.
20 березня 1923 р.

Джерело: [18, арк. 91–92].

**Відозва до українського народу із закликом надання підтримки
продуктами харчування політичним в'язням Східної Галичини.**

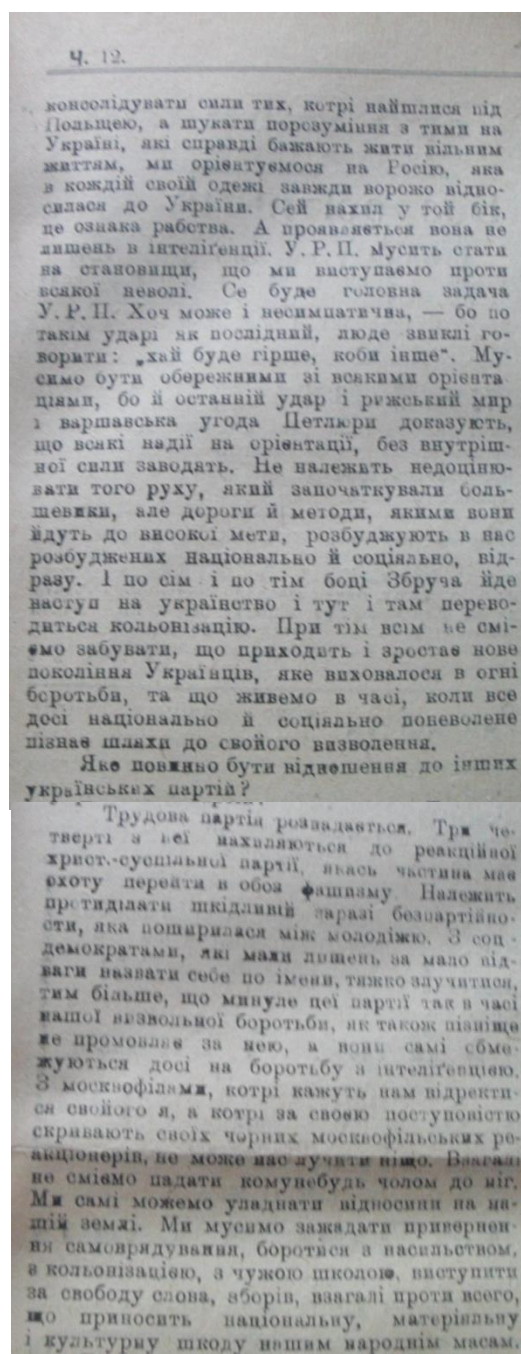
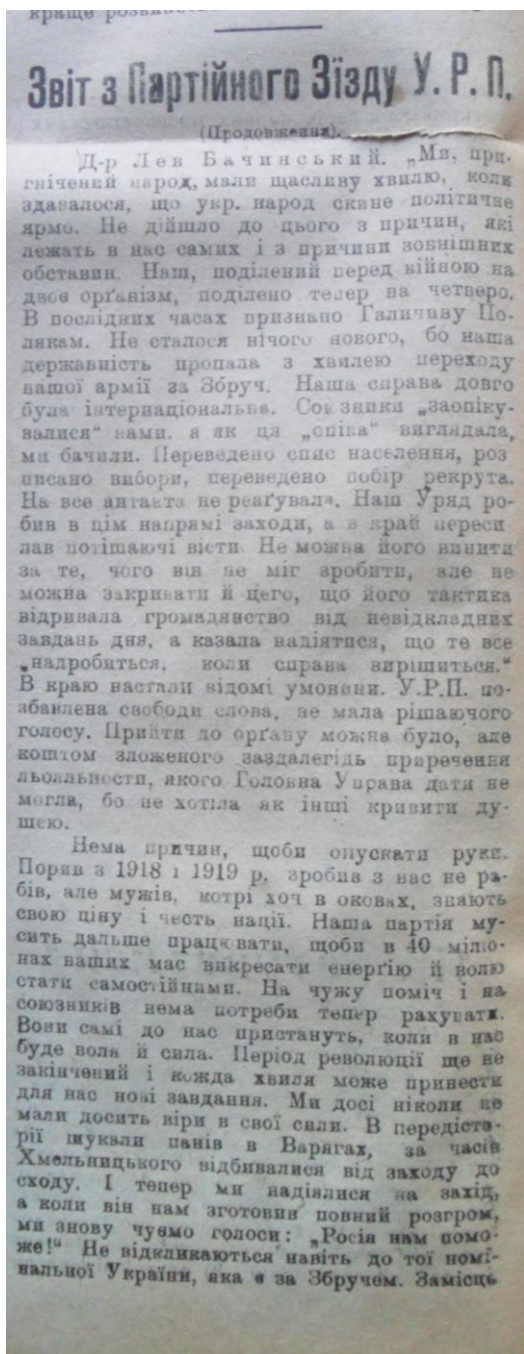
Листопад 1922 р.

Джерело: [186, с. 1].

Текст виступу Л. Бачинського на з'їзді УРП 1 квітня 1923 р.

Джерело: [273, с. 2–3].

Заява провідних українських політичних партій із протестом проти польської окупації Східної Галичини. 6 липня 1924 р.

ЗАЯВА. - 4 -

уповажені представники національного Угруповання в українській Парляментарній Репрезентації, Українського Соціалістичного Об'єднання "Селянський Союз", Української Партії Соціалістів-Революціонерів, Української Народної Трудової Партії, Української Радикальної Партії, Української Партії Національної Росоти, Української Християнсько-Народної Партії, на Зіезді відбутім у Львові дня 6 липня 1924 вивесли таке одногідне рішення:

В Імени Українського Народу західно-українських земель прилучених належно до Польщі заявляємо:

- 1) що український народ ненахитно осюство своє природне право, до незалежного державного життя, осяяне кров'ю в останній оружній боротьбі за своє національне визволення;
- 2) що мирним шляхом здійснення цього права вважаємо тільки узаконнене в міжнародній взаємній праві самовизначення та стверджуємо, що прекращення виконання цього права однією можливе дорогою свосідного шлеосішту;
- 3) протестуємо проти спрощ примінення до українців західно-українських земель постаново міжнародного трактату про національну меншости, оо український народ творить на цих землях ту етнічну подавлячу оільність, якн єдино прислугує право суверена на ція території;
- 4) останні спрощ польського уряду односторонно акрїтити українське питання, як питання внутрішньо-державної політики є не тільки цинічним подоптаням прав українського народу на самовизначення, але одочасно далішим черговим обмежанням природних прав української нації на її територіях та заїспенізовані є в польським соїмі в ціля віроломного недодержання навіть тих зобовязань, які польща затягнула супроти міжнародних чинників з нагоди признання її східних границь.
- 5) о скрета т.зв. "кресові уставі" є закрїплення і узаконнення тих розпорядків на полі шкільництва, судівництва і адміністрації, які оєсправно оуди накинєні українському населенню західних земель на протяї 6-тих останніх літ польської окупації,-
- 6) тому протестуємо як надрішчїйше проти ухвалення тих "кресових устав", відкидаємо їх а "ліміне" як провокації українського населення та

ослудну комедію розіграну на експорт для закордону і вважаємо їх насильством на природних правах української нації.

у Львові, дня 6 липня 1924.

За

НАЦІОНАЛЬНЕ УГРУПОВАННЯ В ПАРЛЯМЕНТАРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ:
 Михайло Черкавський вр. Сергій Хруцький вр. Сергій Козіцький вр.

УКРАЇНСЬКЕ СОЦІАЛІСТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СЕЛЯНСЬКИЙ СОЮЗ":

М. Чучмай вр. Голова

УКРАЇНСЬКУ ПАРТІЮ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ:

Семен Лук вр. Кишалюк вр.

УКРАЇНСЬКУ НАРОДНУ ТРУДОВУ ПАРТІЮ:

Др. Сидір Голубович вр. голова, Аркадій Малецький вр. ген. секретар.

УКРАЇНСЬКУ РАДИКАЛЬНУ ПАРТІЮ:

Др. Лев Ващинський вр. голова, Осип Навроцький вр. секретар.

УКРАЇНСЬКУ ПАРТІЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ РОБОТИ:

Самійло Підгірський вр. голова Дмитро Паліїв вр. секретар.

УКРАЇНСЬКУ ХРИСТІЯНСЬКУ НАРОДНУ ПАРТІЮ:

Олександр Барвінський вр. голова, Др. Богдан Барвінський за секр.

Джерело: [19, арк. 6-7зв].

Делегати 29-го з'їзду УСРП
(у другому ряду шостий зліва сидить голова УСРП Л. Бачинський).
м. Львів, 26 грудня 1926 р.

Джерело: [Громадський голос. 1927. 8 січня. Ч. 1–2. С. 12].

Депутатська праця у 1928–1930 рр.

Додаток Н. 1

Передвиборча відозва УСРП. 1928 р.

2 „ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“ Ч. 13

Український працюючий народе!

Наступають вибори!
 Без землі й без волі, без хліба й без праці, без рідної школи, але за те обтяжені надмірними податками й тягарями маємо сказати, що думаємо про сучасне наше положення та заявити виборчою карткою, яким шляхом бажаємо визволитися від утиску й визиску.

Дотеперішня наша тяжка боротьба навчила нас одного: що кожда рука тільки собі крива, та що українському селянству й працюючому народові не pomoже ніхто, **тільки його власна сила.**

Не вірючи нікому, тільки власним силам, український працюючий народ не дасть своїх голосів ані польським партіям, ані хруням-запроданцям, ані тим з так званих українських партій, котрі еднаються з чужими, а для нашого народу ворожими, силами.

Український працюючий народ мусить рівночасно боротися за національну й соціальну волю. Злою дорогою ідуть ті українські партії, котрі відкладають на бік боротьбу за національні права, або ті, що стоять на услугах капіталу й помагають соціальним визискувачам здирати сему шкіру з людей праці.

Партією, котра не хоче боротися за соціальні інтереси народу є УНДО. УНДО каже, що заступає інтереси всіх станів і вищих і нищих, але само заявляє, **що за соціальні інтереси працюючих боротися не буде**, бо ніби не хоче бути клясовою партією. Але клясових інтересів українських панів і підпанків боронить завзято. При цих виборах УНДО зробило ще спілку з жидівськими лихварями й німецькими капіталістами, відступаючи їм навіть частину українських мандатів.

Другі знов партії як Сель-Роб-лівиця, Сель-Роб-правиця, або польсько-українська комуністична партія, уважають боротьбу за національне визволення „буржуазною видумкою“. В дійсності погоджуються вони з тим, щоби український нарід був завжди слугою у сусідів. Згідно з тим вони не виступають проти колонізації української землі чужинцями, а навіть її боронять, еднаючись з колоністами. Вони є безвольними рабами своїх центрів, які є в Москві і в Варшаві.

Український працюючий народ голосує тільки на лісту „**Виборчого Бльоку Українських Соціалістичних Селянських і Робітничих Партій**“

Ч. 22.

Це об'єднання створили: **Українська Соціалістично-Радикальна Партія**, Українська Соціалістична Група „Вперед“ (соціальні демократи) і безпартійні національні групи. **Це є чисто українське об'єднання.** Воно ставить на рівні боротьбу і за національні й за соціальні права. Воно стоїть за єдиний фронт усіх українських працюючих людей. Воно не стадається назви соціал-патріотизму, бо є і соціальне і патріотичне!

Українська Соціалістично-Радикальна Партія **бореться вже трицятьсім літ** за права українського селянина і не уступила ні на крок зі своїх боєвих позицій. Її створили великі учителі народу: М. Драгоманів, М. Павлик, І. Франко. Вона виховала тисячі твердих селян-борців.

Селянине! Жінко! Робітнику! Твоя партія і в цю хвилину кличе Тебе не лише до виборчої урни, але до невинної організації і боротьби. Не думай, що від тих виборів щось нагло зміниться. Але не смієш допустити, щоби при цих виборах вийшли посли, які помагалиби кувати на Тебе ще тящі кайдани!

УСРП кличе Тебе до боротьби:
За землю без викупу!
За волю!
За звільнення від податків і переложення їх на обшарників та на капіталістів!
За працю для всіх безробітних!
За соціальне забезпечення селянина й робітника від хвороби й на старість!
За права української мови й рідну школу!
 Одним муром і одною лавою:
за 22.

Головна Управа Української Соціалістично-Радикальної Партії.

Президія:
Лев Бачинський, Іван Макух, Семен Жук, Іван Новодворський, Осип Навроцький.

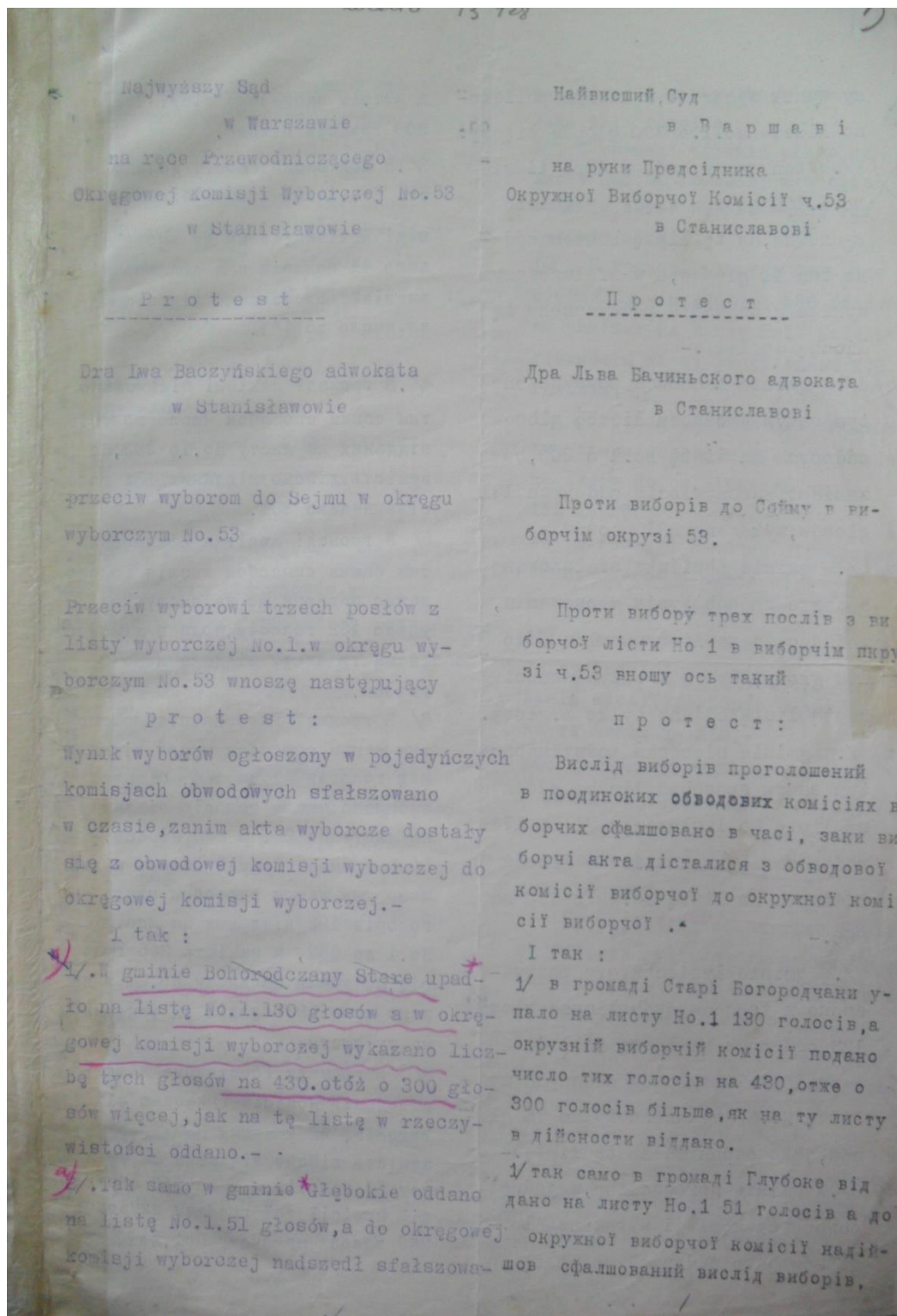
Члени:
Микола Рогуцький, Гриць Дувір'як, Федір Кунаець, Антін Нивинський, Микола Цюкенда, Михайло Матчак, Микола Репен, Володимир Лисий, Дмитро Куріца, Іван Пелиляк, Остап Коберський, Н. Микитчукова, Іван Мурин, Осип Когут, Степан Ріпецький, Осип Маланчук, Дмитро Галчук, Петро Сандуляк, Іванна Блажкевичева, Матвій Стахів, Остап Павлів, Гриць Гринцишин, Степан Бриквич, Василь Кіцула, Іван Волошин, Михайло Росляк, Остап Навроцький, Микола Гулейчук, Іван Саноцький, Василь Стефаник, Михайло Воробець, Петро Берегуляк, Гамаль Володимир, Олійник Гриць, Мішко Степан, Сеняк Даніло, Кисла Андрій, Салагуб Ілля, Лучишин Іван, Шлемкевич Микола, Іван Головецкий, Антін Динський.

Джерело: [469, с. 2].

Додаток Н. 2

Протест Л. Бачинського проти фальсифікації виборів до польського сейму.
1928 р.

Джерело: [95, арк. 3].

Представники УСРП у польському парламенті

Ч. 29-30 „ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“ 9.

Українська Соціалістично - Радикальна Парляментарна Репрезентація

Заступник голови сенатор т. Іван Макух.

Голова УСРП Репрезентації посол т. Лев Бачинський.

Заступник голови посол т. Семен Жук.

Посол т. Петро Шекерин Доникив.

Посол т. Іван Власовський

Посол т. Микола Ротуцький

Посол т. Осип Когут.

Секретар УСРП Репрезентації посол т. Дмитро Ладика

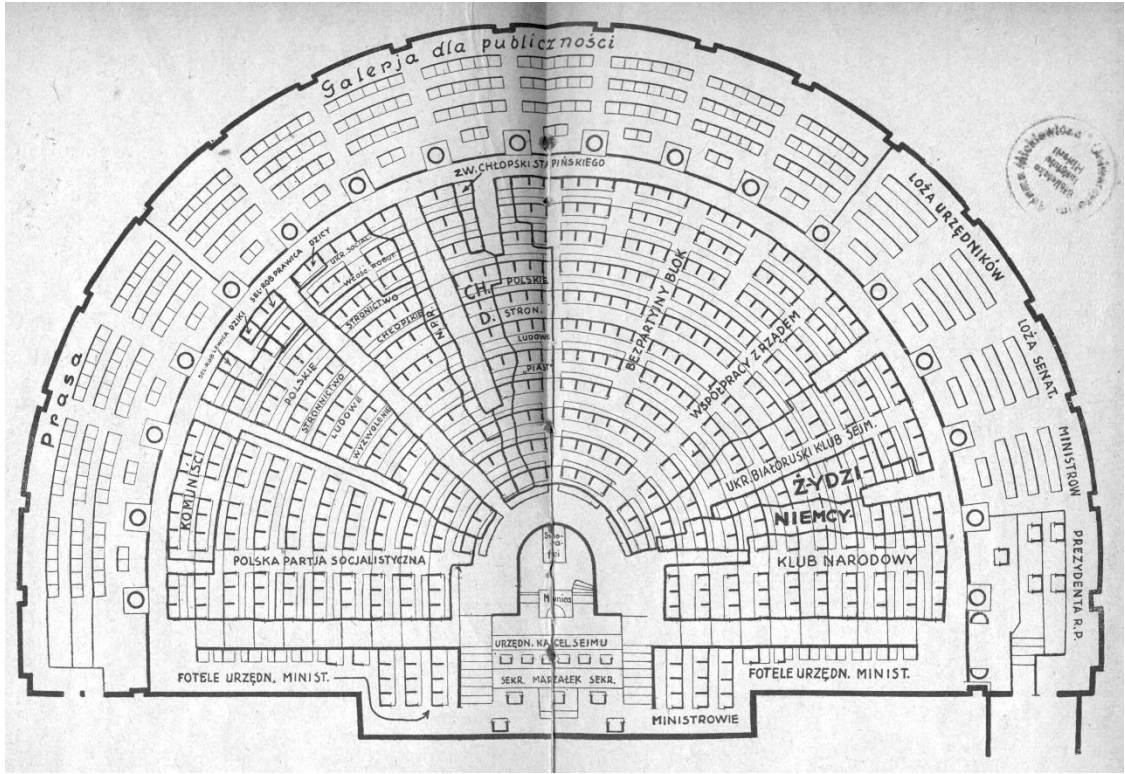

Посол т. Клим Стефанів.

Джерело: [Громадський голос. 1928. 15 квітня. Ч. 29–30. С. 9].

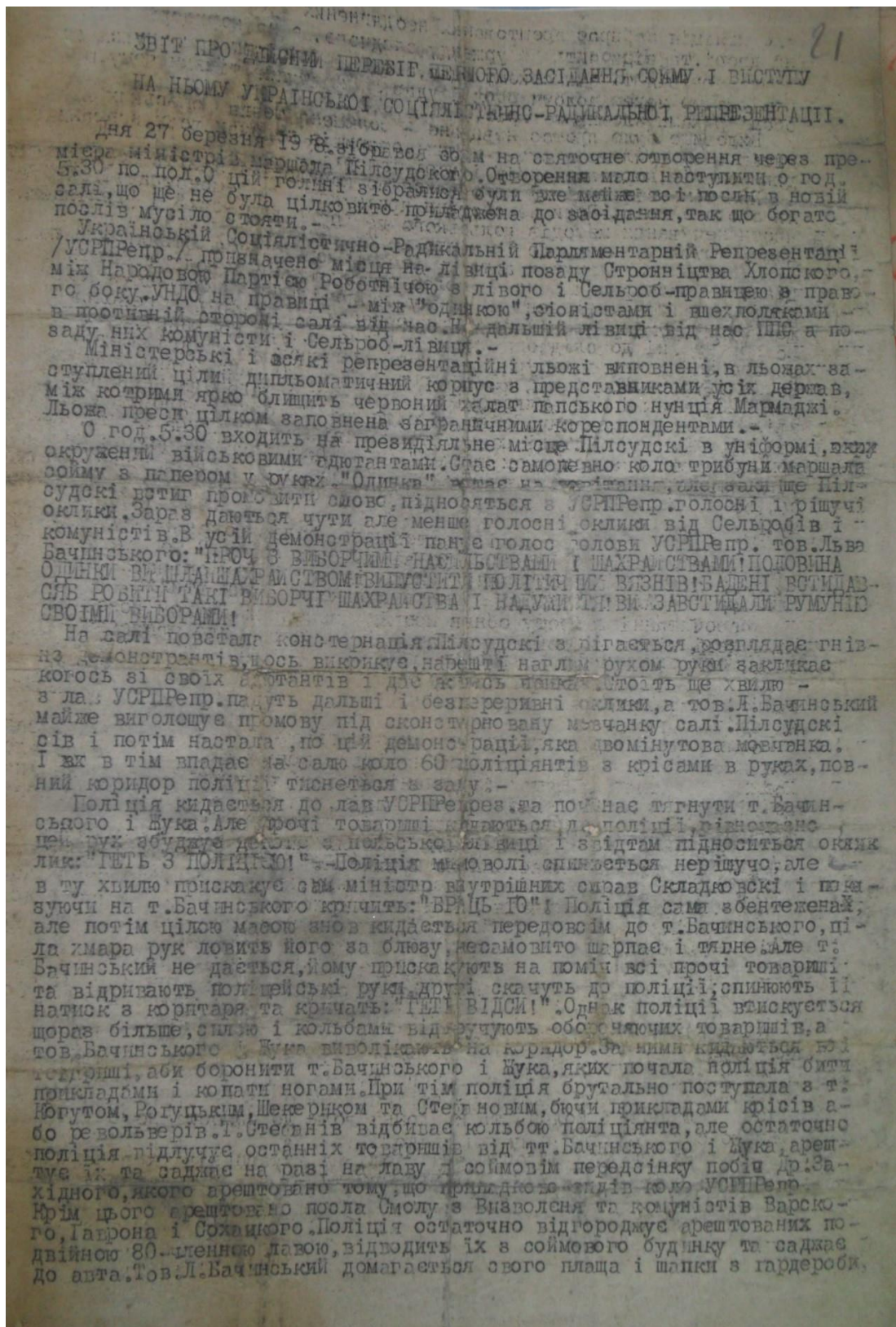

План зали польського сейму. 1928 р.

Джерело: [802, с. 232].

Звіт про перебіг першого засідання польського сейму. 27 березня 1928 р.

Джерело: [77, с. 21].

Інтерпеляція Л. Бачинського до міністра внутрішніх справ Польщі.
30 березня 1928 р.

Interpelacja

Posła Dr. Lew Baczynski i tow. z Klubu Chr. Soc. - Radycznej Parliam. Reprezentacji do Pana Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie przeprowadzenia wyborów gminnych i wprowadzenia reprezentacji gminnych w urządowaniu w Galicji Wschodniej.

Doniesienie sąpowrządu gminnego w Galicji Wschodniej i wprowadzenie tymczasowych zarządów w s wszystkich gminach odbilo się na ludności bardzo dotkliwie.

Na czole tymczasowych zarządów ustanowiono jednostki często zupełnie nieodpowiednie, które nie słyszały się w gminie najmniejszą zaufaniem, a w wielu gminach ludność odnosiła się do komisarzy gminnych z lekceważeniem a nawet pogardą.

Bezkontrolna gospodarka tych komisarzy zrujnowała gminy i zdeorganizowała ludność.

Zarządzenia przeprowadzenia wyborów do reprezentacji gminnych przy jeła ludność z ulgą w nadziei, że przelot uda się jej wybrać odpowiednie reprezentacje gminne, które wprowadzą ład i porządek w gospodarstwach gminnych.

Tymczasem ludność w wielu wypadkach zawiadła się w swych nadziejach.

Administracyjna władza udzieliła swej pomocy, ażeby utrzymać komisarzy gminnych znanych pod nazwiskiem galicyjskich wyborów, a gdy mimo tego pogarda udziła się ludności wybrać reprezentacje gminne z członków, do których ludność miała zaufanie, powstano w ruch protesty wyborcze, często zupełnie bezpodstawnie, kierowały na celu zniszczenia ludności utraćenia ni odpowiedzialności komisarzy gminnych z kierownictwa gmin, a w każdym razie przedłużenia ich urządowania po gminach.

Zarządzone wybory reprezentacji gminnej nie we wszystkich miejsc gminach zostały dotychczas definitywnie przeprowadzone. W wielu gminach wniesiono protesty przeciw wyborom reprezentacji gminnych często za pośrednictwem czynników rządowych. W wielu wypadkach już po odrzuceniu protestów przeciw wyborom reprezentacji gminnych zgłaszała sobie administracja rządowa dodatkowe ogłoszenia interesowanych komisars gminnych, w których dodatkowo podnoszono często myślane formalne usterki przy przeprowadzeniu wyborów gminnych popełnione, często także odwołano gminnym protokolarzami w starostwach i, odwołano je do województwa, które po powierzonego zbadaniu sprawozdan starostw zarządzało cofnięcie swej decyzji o odrzuceniu protestu, uniemożliwiało wybory do reprezentacji gminnych i często po dłuższej przerwie zarządzało nowe wybory, a gdy i te nie wypadły po intencji starostw, powtarzano te same manipulacje powtórnie.

Na skutek takich manipulacji w wielu gminach nie przeprowadzono jeszcze dotychczas wyborów gminnych mimo upływu 3-ciu miesięcy od zarządzenia i rozpisania pierwszych wyborów.

Gdy mimo to udziło się ludności wybrać reprezentacje gminne, która nie odpowiadała intencjom starostw, a w szczególności komisarzy gminnych, to w takich wypadkach stosowano różne sztuczki wyborcze, ażeby uniemożliwić nowo wybranej reprezentacji gminnej objęcie urządowania w gminie.

W gminach, w których wybrano mniejszość stronników dotychczasowego komisarsa gminnego, dekompletowano pierwsze posiedzenie nowo wybranej rady gminnej celem uniemożliwienia wyboru w przewodniczącego gminnej z powodu braku przepisanego quorum potrzebnego dla wyboru przewodniczącego gminnej.

Takie dekompletowanie posiedzenia powtarzano w wielu gminach nawet po kilka razy, a wszelkie starania wigoszności nowo wybranej reprezentacji gminnej w starostwie o usunięcie tej anomalii pozostawały bez skutku. Dotychczasowy komisars gminny nie wykonywał obowiązków nowo wybranej rady gminnej, nakładając kary porządkowe na niejawiających się radnych na pierwszym posiedzeniu rady gminnej, a zarządzenia na postępowanie komisarsa gminnego w starostwach pozostawały niszcząc bez skutku.

Nowo wybrane reprezentacje gminne w wielu gminach nie ukonytowały się dotychczas mimo upływu kilku miesięcy od przewodności ich wyborów. W wiejskich gminach nie rozważano takich rad gminnych, a zastępowano dotychczas komisarzy gminnych w urządowaniu. Taka sytuacja jest

bez wyjścia i wywołuje wielkie rozgoryczenie wśród ludności.

W wielu gminach nie wprowadzono nowo wybranych zwierzchności gminnych i rad gminnych w urządowanie, a to pod różnymi pretekstami. Często wniesiono zupełnie bezpodstawnie protesty przeciw wyborom zwierzchności gminnej do starostwa, która nie zatwierdziła tych protestów, przedłużając tym sposobem powolanie komisarzy gminnych.

W wielu wypadkach nie wprowadzono nowo wybranych zwierzchności gminnych mimo, że przeciw ich wyborowi nie wniesiono żadnych protestów ani w ich interesach uwagi, że starostwo bała kwalifikacje osobiste nowo wybranych wojtów, a badania te przeciągała się całą miesiące.

Ten stan sprawy po gminach odbija się fatalnie na całej gospodarce wielu gmin i uraga wszelkimi uczuciami prawnymi, a ludność naraża na niepotrzebne wydatki połączone z jazdami do starostw i sąkatury ze strony dotychczasowych komisarzy gminnych.

Usunięcie tych anormalnych stosunków i przywrócenie stanu prawnego po gminach jest bardzo pilne.

Wobec tego zapytuję podpisani:

1/ Czy Pan Ministrze Spraw Wewnętrznych wiadom są wyżej naprowadzone anormalne stosunki po gminach wiejskich w Galicji Wschodniej co do wyborów reprezentacji gminnych i ukonytowania się rad gminnych?

2/ Czy Pan Minister zechce podać do wiadomości w ilu gminach nie przeprowadzono dotychczas wyboru reprezentacji gminnych, a w ile gminach nie zatwierdzono protestów przeciw wyborowi zwierzchności gminnych, a w koncu w ilu gminach przewodnicze wybrane zwierzchności gminne i rady gminne nie zostały wprowadzone w urządowanie?

3/ Jakie zarządzenia zechce Pan Minister wydać urzędom wojewódzkim i starostwom, ażeby powyższe anormalne stosunki zostały jaknajrychlej usunięte i prawny stan co do reprezentacji gminnych po gminach został przywrócony?

Warszawa, dnia 30 marca 1928 r.

Interpelant:
Dr. Lew Baczynski

Dr. Kobut, Zuk, Rogucki, Dr. Kurovec, dr. Bilak, ks. Hanuszewski, ks. Pellis Rudnicki, Dr. Wac. Blazkiewicz, Kochan, Wysokij, Chruscki, Kuzyk, Zubrycki, Tereszakowec, Celwicz, Załajkut.

Джерело: [94, с. 6—63В].

Фрагменти виступів Л. Бачинського на засіданні сейму у квітні – травні 1928 р.

**ПРОМОВА Д-РА Л. БАЧИНСЬКОГО У
БЮДЖ. КОМІСІІ.**

(ж) Пам'ятаю, що сподіється неправих шляхів після того розв'язання Тимч. Кр. Відділу, яке я вважав несправедливим, бо закон про уповноваження не торкається справ самоврядування. Боявся, що перерава, яка тепер пройшла в справах відбудови, не відібере дуже акорисно на будові краєвих шляхів. Галицький Кр. Відділ мав уже свій готовий апарат, але Самоврядному Відділові відібрано всі фонди і він не мав чим господарити. Його зв'язок є актом обвинувачення для уряду, що уряд ставив переходи у завоюванні завдань Відділу та відібрав йому одно право за другим, хоч декілька звертань їх, але не звертань аж забраних фондів! Міністр каже, що тепер займуться нею справою повітові відділи. Я боюся тих відділів, особливо в їх теперішньому стані. Давніший повітовий маршалок будовав бодай т. зв. маршалківську доріжку, а нині старости і цим не займаються. Для старости купується авто, але в його повіті погані шляхи, то він розділяється з родиною до інших повітів, де кращі шляхи. Повітові відділи дають лише матеріал на будову, а роботу мусять виконати поодинокі громади. Це не ладно. Громада не має грошей отворити собі масу і тому іменованій комісар мусить громадську масу носити в кишені, тож нічого давнього, що часом він помиляється в рахунках. Ці міністр каже, що нині не треба нам самоврядування, коли нема займанщини (азборух), але п. міністр повинен заступати всі народи в цій державі, а вони є дальше під займанщиною. І з тим самим захопленням, як колись поляки боролися самоврядування аж австрійських часів, ми мусимо нині дбати, щоб не тільки зрятувати самоврядування в Польщі, але навіть його поширити. Центральний польський уряд не признає за доцільне скасувати самоврядування в Повнянщині, тому не знаю тому зводить до ера самоврядування в Галичині. (Пос. Подільщині: Там уже переведено громадські вибори!) Переведено їх на основі перестарілого виборчого права, а крім того 30 проц. громад виборів взагалі не мало. Коли то переведено вибори, то треба було бачити, що діялося підчас виборів до сейму, що вибраних вітків викликувано, громадські ради розв'язувано та знова настановлено комісарів. Зрештою нема самоврядування там, де є держ. урядовень. Один із вояводів сказав мені, що дашного відібрано шляхи самоврядуванням, що вони думали тільки про свою частину краю, а тут треба подумати про інтереси

Друга група обвинувачення: Кирило...
3 парламентарної арени.
(Власні телефонограми з 3. травня 1928.)
ПРОМОВА ПОС. Д-РА ЛЬВА БАЧИНСЬКОГО.

(ж) Вчора при розгляді бюджету мінства судівництва забрав слово також пос. д-р Лев Бачинський. Зміст його близько одногодінної промови такий: Промовець жаліється на недопущення української мови до судівництва вопереч існуючим законам. Сторони не можуть виправдувати себе, бо не розуміють мови. Сторонам вільно задати присуду в рідній мові, але коли навіть суди прихилиються до цього бажання, то не називають його видаванням присуду лише перекладом його на іншу мову, яке поручається канцелярії. Є куріоз, що суди у Сх. Галичині не мають навіть машин до писання в українській мові. Всюди суди є гірше винювані як постерунки поліції. Не мають ані будинок, ані писарського приладдя. Жонатим адвокатам ставиться погрози. Один предсідник суду заборонив заложити телефон в адвокатській канцелярії (голова комісії пос. Бирка: Зв'язється, що цим предсідником був само українець). Так. Б іх двоє і вони боїться навіть власної тини. Давніше в Галичині судді, коли навіть поза судом були польськими шовіністами, то в суді були об'єктивними. Тракткування сторін молодельними суддями є просто обурююче. До селян не кажуть інакше як „ди“. Закони також гірші. Кожен закон кінчиться тим, що привнес суперечні тим законам тратять обов'язуючу силу. Шукай тепер тих приписів. Суди є перетлжені дрібними скарбовими справами. Всі політичні справи постійно скеровуються до присяжних судів у Львові, а присяжні судді кермуються інколи побічними мотивами. Предсідник суду, коли він українець боїться закиду, що протегує „гайдамаків“, а виконання присуду залежить вже лише від доброї волі возьного. Треба вже покласти край системі поліційних доходжень. Нотарі використовують населення, головню при спадкових справах. Треба би це повірити суддям, наслідком чого позрацас їх винювання. Половина нотарів особисто не звжонус уряду, лише за посередництвом своїх заступників. В дальшому промовець порушив справу білоруського сенатора Роголі. Для пояснення тебе подати, що біло-

Джерело: [228, с. 3; 396, с. 4].

Лист Л. Бачинського до М. Павлика.
м. Стрий, 1 березня 1909 р.

Листопад 1/12 09 102

Високоповажний товаришу!

Посилаю розроблені збірні з
Льва в Чернівці; будувати склад
на Ко.Ф. і гроши оцінювати
в 97. Урач. Ви.

Франц складати Нікельбергера
щоб прийняв мій заклад
за Франца Деміновича, а в кімнаті
нічого йому не треба рахувати 30%.

Здоров'я всьому
Л. Бачинському

Джерело: [45, арк. 102].

Лист Л. Бачинського до В. Стефаніка.

м. Станіславів, 6 квітня 1926 р.

Станіславів 6/IV 26

Дорогий Василю!

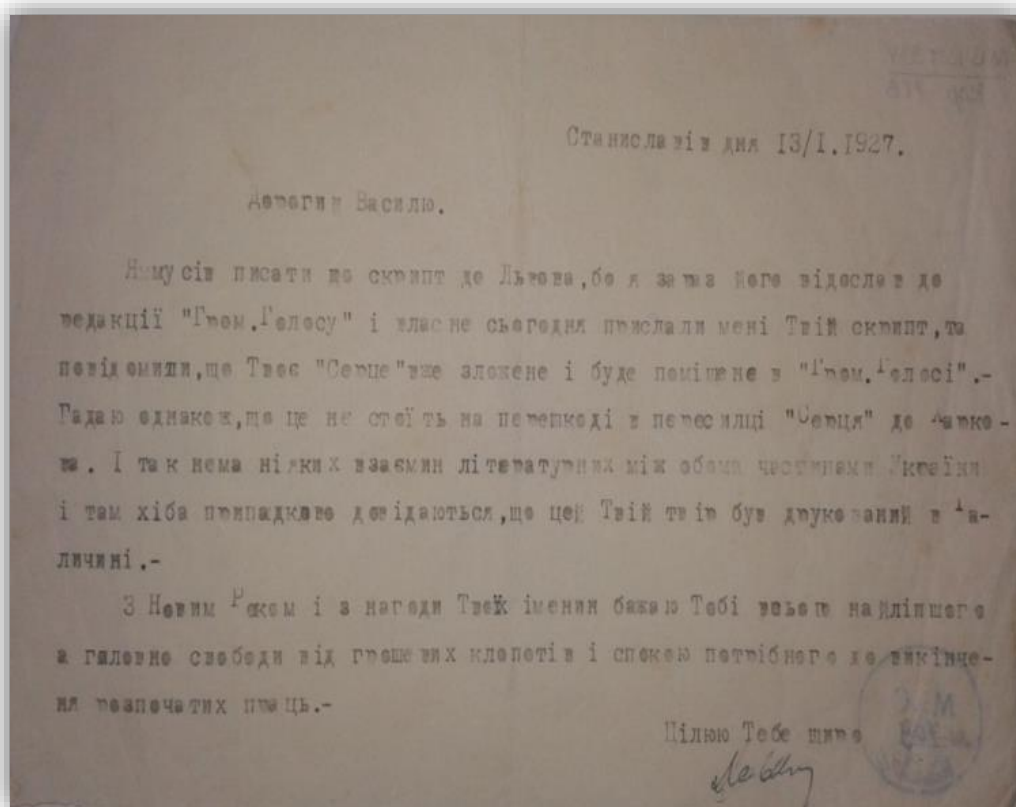
Концерт в честь Н. Франка відбувся до
суботи 12 березня.

Приїзв саме як в ідейному, а вездені в
місто до Концерті. Твоя програма має
бути Короленка (10-15 мін), а інше не
з музики. Я разду двох гоголів, і на
підмуді, що ти речива гоголів.

Здорово Алексєєв
Л. Б.

Джерело: [104].

**Лист Л. Бачинського до В. Стефаніка.
м. Станіславів, 13 січня 1927 р.**

Джерело: [105].

Лист Л. Бачинського до дружини Наталії. м. Стрий, 20 лютого 1905 р.

Стрий 20/II 05
в роз. вечері

Моя Любова!

В Стрию здається все в порядку
тільки в суді Ек і в казені.
В казені казені який суми, щоб
що пішло і величавим до нас
і ~~туди~~ дуже добре зробила, що ми
мислять як догади вимагає від Ек
в Закарпатті. А пошував у Сваренка

Кашперів отримав мене на збірці.
Обговорив у Мурашевському, а він
дуже в казені казені, де мені
вважати відом газети, машин, виступи
"Тобі керується. Мій Савчик у ст-
вом шкільної справі дозвільний був від
2.47 і туди він був отримав.
Прийшло до Сваренком отримав
у казені в Гурка; крешта буде на
всього своєї керується.
Почували ми що був у Сваренка
Фрог Димитро як до казені у Стрий
до Ек казені в казені казені дуже

підло, все касаду казені ми
казені ми щоб добре вважати на
збірці. Мені в ~~туди~~ керується
дуже до казені казені до казені
казені, що до казені керується
з казені казені казені казені
казені казені, до казені в суді
до казені казені казені.
З казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені

казені казені, до казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені
казені казені казені казені

Джерело: [101, арк. 4-5зв].

Лист Л. Бачинського до дружини Наталії. м. Марієнбад, 3 серпня 1921 р.

3/8/21
L. Baczynski

Людмила Бачинська!

Дізнавшись про твоє від'їзд і зрештою уявляючи, що ти вже в дорозі, я не міг не написати тобі кілька рядків. Виглядає так, ніби ти хочеш бути з нами, але не можеш цього зробити. Це дуже прикро, але це так. Ти хочеш бути з нами, але не можеш цього зробити. Це дуже прикро, але це так. Ти хочеш бути з нами, але не можеш цього зробити. Це дуже прикро, але це так.

Сьогодні мені здалося, що я згадав тебе. І що сьогодні тебе бачу і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю.

Відома тобі, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю.

І сьогодні мені здалося, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю. Мені здається, що я згадав тебе і відчуваю і знову відчуваю.

Джерело: [101, арк. 8-9зв].

Лист Л. Бачинського до дружини Наталії.
м. Станиславів, 9 липня 1929 р.

Ср. 9/7 1929

Розамно!

Заржа погода почала, не зга-
даючи тобі імени твого
в домі і хомі наші. І ми
неможемо хити до вас, та
через дає і не що обшодує
не Курячине місто дуже
важко і зга.
Про імени твого
також ми згадали до вас
наша, Конечний. Ніколи
немає хто з Конечного

найбільше твого
був ми не хити.
Заржа і тобі вимагає,
не знаю, чи ти
"Джа" нема, бо на твоє
вимагає не хити зга,
і мого. Найбільше
газети не хити.
Посилаю тобі лист
згади в домі твого.
Марко не хити.
Мені не хити. Вам
ми згає про мене, та
до мене згадали згади
до вас вимагає і

вимагає вимагає.

Заржа вимагає у згади твого.
Всі ми згадали до вас
і хити до згади, та ми
через собою не хити.
В Конечному місті
хоч ви і згадали згади,
контра самі ми згадали
своєю згади.
Заржа вимагає згади
чи згадали згади в Конечному
і вимагає, що ми згадали
вимагає вимагає згади.
То вимагає згади

вимагає згади.
Всі ми згадали згади
згади, що ми згадали
ми згадали, щоб і вимагає.
Чи згадали згади згади
ми згадали, чи згадали згади?
Ми згадали згади, всі
згадали згади. До згади
не хити, бо самі ми
згадали згади.
Заржа вимагає згади і
вимагає згади, а
ми згадали згади згади
згади.
Вимагає згади згади
згади згади

Лист Л. Бачинського до колишньої секретарки С. Петлюри.
12 квітня 1929 р.

Лист. 12/IV 1929

(до секретарки Симоно Петлюри)

Душаново-Савва
Марія Григорівна!

Я виправивши перед Вами, що
не вступивши Вам на даний міс-
таж з 8/III і 4/IV. Оба ці місяці
я одержав; одні засидів по Ваші
каж днів в Харкові, а другий в
Симонівці.

Я збираюсь вступити Вам, що
не було наміром з ось таких
причин.

Сам я одержав в перші місяці з
погрозами, що мав Рогов

зробивши. Очевидно погрозу мене
я не бояв, але мене зданервували
те, що мене амандували аби
якщо вполіцейської організації
обслуговувати за те, що я ніколи
не робив, що не нахвалював, а
направо судив, а саме за
українські саданські і українські
погроми. Цікаво що місяці з погро-
зами приходив на зручні дні
як в будні на юридичній розроб-
ці і видавці листів, а з тим
жодя судимий працював.

Погода була на мене і на мою
родину, потім мусів я змінити
той місяць, щоб працювати по по-
процурі неможливо.

В Користі ти низкий і зана-
дто високий і занадто, що
менше так же менше (було
менше себе, розрахована воякова)
задня публіцистична, така-

мусів в зручні дні на тій
осаді, а я мусів бути в Хар-
кові і тим зданервували на
ційні погроми. В суд істи (до шов-
ківської) нечестиво, бо не мож-
но надійшов справедливості, а
війна судова оборока єсими впа-
гані новатори. Невикиа обра-
нки мусів виказували наци-
стів замислів, значить мусів
боротися, так як вб вину-
ваності. А вже як мігши збу-
ти в суд, що тільки розуму
до кожного став; час мусів бути
справди на тім.

Трава перецьова, що мав зидити
адвокатські, був суд присяжних,
наслідник робив, дедале за-
неблизкий судав режисера.

Видогавшись згора Марія
Григорівна, як що я так

добро збираюсь місяці зо
Вас і не наїсав.

Мені хочеться з Вами говорити
спокійно, а як на голові гро-
мон ти місяці була по шов-
ківській кандидатура.

В тому місяці що працював, я
нісав що ти справді, що
ми порушували в нашім
розумних місяці, а саме
взати на мот Українцями і
Поліцейськими. Погроми і зидити
мусів Вас ти дуже особливий
випадок іже менше так, що
був вим вдоволені. Відати я це
німав з улам на Вашу
слабкість, хочів зобов'язати
ти не надіє Ви мене збу-
дуть, а то ти не збудити садан-
ти на погрозі іти, що
Ваша збудити не забезпечена.

Джерело: [101, арк. 14-15зв].

Фрагменти спогадів Л. Бачинського про передумови та ухвалення Акту злуки 22 січня 1919 р., опубліковані 1928 р. у газеті «Громадський голос»

2 „ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“ Ч. 6

ЛЕВ БАЧИНСЬКИЙ.

Об'єднання України.

3. I. — 22. I. 1919.

IV.

Після прочитання універсалу, цього великого історичного документу, що єднав роздерті частини української землі в одну незалежну, соборну Українську Народню Республіку, зворушення опанувало зібрані на Софійській площі маси: пізнати було на кожнім лиці радість, яку можна тільки раз у житті видіти, щоби її опісля не забути до віку. Ця радість переходить з покоління на покоління...

Коли орхестри покінчили національний гімн, архієпископ Агапіт в оточенні численного духовенства відправив святочний молебен. Апостола і євангеліє прочитано в українській мові. Архієпископ виголосив промову, в якій віддав честь погибшим за свободу вітчизни героям і закінчив словами: „Вороги України всіми способами переслідували і старалися заглушити національне почування в синах України, але це їм не вдалося. Країні сини України освободили її і український нарід став вільним від вікового рабства. Сьогодні ми святкуємо новий празник об'єднання усіх українських земель і тепер я молюся і прошу Бога, за це, щоби разом з державним об'єднанням він післав нам і духове об'єднання“.

Після цього подалися війська і делегації при звуках військової орхестри Володимирською вулицею в сторону міського театру, де мав почати свої наради Трудовий Конгрес. З балкону губернського земства промовив голова Директорії, потім головний атаман Петлюра. З балкону міського театру промовив Аркадій Степаненко, предсідник сеніорен-конвенту (голов партій) Трудового Конгресу, зазначаючи в своїй промові, що свято об'єднання стало можливе лише завдяки великому визвольному змаганню українського народу, що завершилось на наших очах. Нинішнє свято це лише завершення великого, визвольного, національного змагання.

О 5 годині зполудня відкрив голова Директорії засідання Трудового Конгресу святочною промовою. В президії Конгресу ввійшли: від Селянської Спілки Д. Одріна, від соціяльних демократів Семен Вітик, від усіх інших галицьких партій Тимко Старух. Перший провів С. Вітик. Член галицької делегації Др. Витвицький відчитав ухвалу Галицької

Національної Ради, член Конгресу Г. Злочанський відчитав універсал Директорії. Цілий Конгрес вислухав відчитання тих грамот стюочи. По тім забрав я слово від галицької делегації і виголосив ось таку промову:

„Ми Українці Галичини, Буковини і Угорської Русі вітаємо щиро перший парламент Соборної України. Здійснення нашої мрії стало можливе лише з упадком держав, які були тюрмами

своїх народів. Тепер, коли на чолі Української Народної Республіки стоїть Директорія, що дає за поруку, що Соборна Україна буде незалежною державою і що в ній буде заведений такий лад, при котрім добре буде житися трудовому народові, то ми прийшли просити Трудовий Конгрес прийняти нас до єдиної Соборної України“.

Дальшу частину промови пропускаю за цензурних оглядів.

Джерело: [496, с. 2; 497, с. 2; 498, с. 2].

Похорон Л. Бачинського

Повідомлення часопису «Громадський голос»
про смерть Л. Бачинського

16. Львів, субота 19 квітня 1930

Należność pocztową opłacono guszałtem

Рік зал. 1892.

Громадський Голос

Адреса: Гед. 1 Адріанівська,
«Громадський Голос»
Львів, Греськієцька 2, II.
Рекламі укреслені не
звільняє. Повідомлення
друкує не містити.

Періодичка: чвертьріччя
2 зл. На травень 2,50 зл.
закази у рік, або їх
виплатити в кінці рік.

Число номерів ПКО 141,000.

В скрайні місця можна
тут же до Адміністрації!

Виходить раз на тижд.
Ціна примірника
50 сот.

СОЦІАЛІСТИЧНО-РАДИКАЛЬНИЙ ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПРАЦЮЮЧОГО НАРОДУ

БОРІТЕСЯ — ПОБОРЕТЕ!

**Відійшов від нас
Провідник наш!**

**Скріпим дуще
ряди наші!**

ЛЕВ БАЧИНСЬКИЙ

Голова Української Соціалістично-Радикальної Партії, заступник президента Української Національної Ради З. О. Української Народньої Республіки, делегат на Всеукраїнський Трудовий Конгрес у Києві, довголітній посол до австрійського парламенту, член Надзвичайних Рад і Управ чисельних українських установ та голова Української Соціалістично-Радикальної Парламентарної Репрезентації

помер по довгій і тяжкій недужі у 58 році життя дня 11 квітня 1930 року у Відні.

Про цю смутну вістку сповіщає всіх працюючих людей ГОЛОВНА УПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ СОЦ.-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ.

Така сумна оповістка появилася на мурах міста Львова і по всіх більших містах Галичини й Волині. І забилоса сильніше з глибокого жалю за Тим великим Вождом серце кожного українського соціаліста-радикала і похилилася у пошлі перед великою Тинно Покійного також інші українські громадяне, які знають, як працював і борюся Голова Української Соціалістично-Радикальної Партії. Товариші! Українські соціалісти-радикали! Покинув нас на завжди живий та сильний духом і непохитний у вірі в побіду правди над неправдою наш довголітній Провідник. Але залишив нас усталених у карі, дисциплінованих рад. Тепер Віч належить уже до історії. Сьогодні стоїть Він побіч незаличених своїх учителів і великих основоположників українського соціалістично-радикального руху: Михайла Драгоманова, Івана Франка, Михайла Павлика. Разом з ними, як великий дороговказ історії, вказує нам на приклад Своїого власного, повного борні, але й успіхів, життя та кличе до нас словами Великого Ієнї трудящих мас Української Нації, Тараса Шевченка:

Борітеся — поборете!

Джерело: [Громадський голос. 1930. 19 квітня. Ч. 16. С. 1].

**Похоронна процесія на залізничному вокзалі.
м. Станиславів, 18 квітня 1930 р.**

**Похоронна процесія на вул. Третього Мая і Сапїжинській
(тепер М. Грушевського і Незалежності). м. Станиславів, 18 квітня 1930 р.**

Джерело: [553].

Посмертні згадки про Лева Бачинського	
Іван Макух	«Бо оце відійшов від нас великий муж, великий борець за волю українського народу, провідник селянських мас, великий трибун народний... Не стало Провідника, під якого крилами ми всі ховалися... Світла постать Його буде дороговказом для нас у дальшій праці... Спи спокійно і мрій про волю України, котрої Ти, чекав, чекав та на жаль, не дочекався» [401, с. 3–4].
Михайло Волошин	«Людина померла! Що велика людина, свідчить цей великий здвиг народу на її похоронах... Він був найкращим представником того стану, який перший по війні взявся гоїти завдані народові рани... Покійний прапор адвокатського звання. Скільки невинних людей виратував... А тепер люта смерть забирає нам нашого найкращого Товариша адвокатського звання, а українським працюючим масам їх Провідника... По Нім не згине слід, як по тих журавлях, що погинули на чужині, але остане як прегарний приклад праці... для майбутніх поколінь» [392, с. 3].
Дмитро Левицький	«Не місце тут описувати всі заслуги і всю працю Покійного Льва Бачинського. Його праця так велика, що історик українського відродження мусить згадати про Нього...» [392, с. 3].
Володимир Темницький	«Супроводжуємо в останнє непересічного і великого Провідника... Від ранньої молодости служив Він ідеї

	вільної думки і в ній знайшов своє друге завдання праці...» [392, с. 3].
Семен Жук	«...Тому всі ми, працюючі люде України, присягаємо, що йтимемо дорогою, якою Ти йшов... Не схилимо в низ того червоного прапора, якого Ти дужою своєю рукою переняв від Михайла Драгоманова, Івана Франка та Михайла Павлика та передав його нам у руки з віщими словами поета «Борітеся – поборете!» Ти відійшов уже до історії і став поруч великих учителів українських працюючих мас...» [400, с. 3].
М. Цюкенда	«Велике горе стрінуло українське селянства, бо втратили ми свого Вождя... Тільки Він умів вивістити почування українського селянства і Він розумів наші потреби. Закрив очі Товариш Лев Бачинський. Ця вістка від кількох днів чорною хмарою зависла над селянськими хатами... Ми трівожилися за Його слабе здоровля тим більше, що знали, що Його дух сильний не зважає, що тіло Його слабе, що здоровля щораз менше...» [400, с. 3].
Володимир Дорошенко	«Покійного знав я... як людину світлого розуму, глибоколюдяну, правдивого радикала-народолюбця, що ніколи не спускав з очей ідеалів Драгоманова і Франка» [209, с. 3].
Василь Стефаник	«...Серед української інтелігенції і українських мас, Він мав велику сміливість і ще більший розум і тому став їх провідником. Його чистий характер і працьовитість винесли Його високо понад другі голови і поставили на переднім місці... Українські маси, слухаючи Його, набирали надії, відваги і росли так, що Він тим ростом, через него викликаним був щасливий і давав собі цим способом

	заплату... І тому я все глядів на Него, як на мого друга, який де-де вище стояв від мене» [433, с. 2].
Михайло Мороз	<p>«Вінок на могилу Товариша. Прийми подяку, Борче, за волю – За права наші Й за хлопську долю!</p> <p>Нехай могила, Що Тебе вкрила, – По вік остане Для нас всіх мила.</p> <p>Прощай, Соколе, Наш вірний Друже, Забракне Тебе В майбутнім дуже.</p> <p>Але Твій приклад, Великий Сину, Поведе сотні В бій за Україну» [169, с. 2].</p>

Лист Гната Павлуха до Софії Залозецької – дочки Л. Бачинського.
6 вересня 1969 р.

Дорога наша Зоно!

Діставши ми твоя картку з Києва, вквіт просили, щоб ми приїхали на візиту до Ловова. Душа моя дуже рада, але сили не пускають. Все таки є надія, що потім на твої руки сплатити довгі тишані модери, який згадував і твоя пок. Пата. Твій пок. Пато був нашим приятелем і опікуном.

Вчасі війни я приїхав до Відня зарадинок - 10 осіб. Е працював в Червонім Хресті, де цензурував листи російських полонених.

Ране в першім році війни вступила австрійська, при тому мене члани годним до служби военної. Е просив Стрика і люди тішов до Коменданта Черв. Хреста, який мене рекламувати до цензури.

Стрич тішов, але просив звільнити мене з Черв. Хреста, бо є австрійський до служби военної. Ще і пов на цьому мені сказав: Не гратиш, бо на війні не кожний відчуває гинути!

А тішов до твоего пок. Пата і просив, заопікуватися мною родиною у Відні.

Пато обурився на Стрика і поїхав з мною до Капрі в Тиролі в Міттенштадт, де мали відбутися монетні огляди австрійської.

У Капрі був лікарем - декретом зі Станіслава

Пато попросив знайомого лікаря, який узнав мене несподіваним до військової служби.

Відбув утримання мої діти, що тато вернув з війни!

А сердечно дякував пок. Патові за пошук.

Родінний слухай і перефраз вте в Станіславові, як Австрія розпадала.

Першого листопада 1918 р. Українці взяли владу у Ловові і поспалили улюблені і довержені Ловова - українсько-польська війна.

Відносно зродили і ми в Станіславові переборки. Пата вважав до коли в збірники і Пато Пато був головою, Вацлав Сиду Килиш Пилишицький став Старостом, о. Іос. Раківський, а в четвертій був секретарем і референтом в Потюновом магазину, якого дохід ішов на оплату адміністрації і на української війни в Станіславові округи. Моїм родив свою роботу, а ввечерю не засидати в Мата Канцелярії - зважав звіт і ставив плани на завтра.

Пата то була робота нашої збірники, мис енергій пок. Пата піддержувала нас, ад до часу, як Національна Рада зі Ловова переїхала до Станіславова. -

Головою Національної Рада був пок. Євген

Петрушевич а зустрічався з твоєю Пато.

Та знайшли і такі, що хотіли Національну Раду розігнати. Приїхав з Фройдича Фітик зі своїми розбійниками. Пата то була Сидак, а був тата тили татина, бо тата переїхав у Віденський парламенті в Ужгороді обструкції і на бачив. Бо того фюрера який поштинна Борнкова в Капрі Рада.

Взяті переїхавши тішкосили здорові Пата. Треба було ратуватися. Обві возили вихаши до Німеччини (місця не пам'ятаю) мене повідомивши (чи вже був у Ловові), коли поїде потягом через Львів до Німеччини.

А вийшов до потягу, знайшов вагон і приєднав до вагонів.

Той Пато говорив тільки про свою недугу, просив мене: заопікуйтеся моєю родиною і розплачував; тоді ми всі троє плакали і розцілювалися. Було то останнє цілування.

Потім рушав, вивізлив і довго довго дивився у стіну відірваного родина.

В Німеччині лікування не було, бо хорий Пато операції не видержав і помер.

Але члени зродили модери домовину - при величчю тило

до Станіславова. Станіславівське Цро ма-дальство і уособленні хлопці Рада мали гра-дним парадним похорон.

Домовину взяли на возі дві пари волів.

То промова різних делегатів з ложими домовину з Великим Партолом в проповіді на війні спочив.

Як Моді удасться поїхати до Станіславова і відвідати дорочу Мошач пок. Пата, то то клоник і від мене Мошачі тили.

Ф. С. Може, дора Зоно, Моді не провело, що я пишу до тебе через „Пти“, але вибач, бо тебе тили так вичуку, якою я тебе відвідує в Станіславові.

Не потчу не згадати твоя пок. Мату, яка переїхала тили згоря. Нехай з Богом спочиває. Натерпілася і ти, дороча Зоно, та слава Богу, що знайшла доброго головіка, якого прошу від мене поздоровити.

Тобі, Зоно, сердечно цілую, а твоїм діти і відчуваю доброї долі бажаю.

Твоє вітання шире віддаєш

Павлох Іван

6.9.1969.

Свідоцтво про смерть Л. Бачинського.

Видане в м. Івано-Франківськ 23 жовтня 1979 р.

ДВОТРОНЕ

**СВИДЕТЕЛЬСТВО О СМЕРТИ
СВІДОЦТВО ПРО СМЕРТЬ**

Гражданин(ка) / Громадянин(ка) Бачинський
ім'я, отчество — ім'я, по батькові
фамилия — прізвище

умер(ла) / помер(ла) 11 квітня 1930 р.
число, місяць, год — число, місяць, рік
дев'ятом тридцятим році
(цифрами и прописью / цифрами і прописью)

в возрасте 58 лет, о чем в книге регистрации актов о смерти
у віці 58 років, про що в книзі реєстрації актів про смерть
1930 года квітня месяца 18
року числа числа
числа
произведена запись за № 64
зроблено запис

Причина смерти Розрив серця
Причина смерті

Место смерти: город, селение м. Івано-Франківськ
Місце смерті: місто, селище
район
район
область, край
область, край
республика
республика

Место регистрации м. Івано-Франківськ
Місце реєстрації
наименование и местонахождение органа ЗАГС —
найменування та місцезнаходження органу ЗАГСу

Дата выдачи 23 " 10 1979 г.
Дата видання р.

М. П. Заведующий отделом (бюро)
зділяс актів громадянського стану
Завідуючий відділом (бюро)
запису актів громадянського стану

I-НМ № 329038

Гознак. 1976. Украинский яз.

Джерело: [101, арк. 18].

Вшанування пам'яті Лева Бачинського

Додаток X. 1

Заходи щодо вшанування пам'яті

Дата	Характеристика
1930-ті рр.	<p>Гробниця Л. Бачинського (в сучасному Меморіальному сквері в м. Івано-Франківськ) виготовлена в майстерні скульптора Мар'яна Антоняка.</p> <p>Її характерні ознаки:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ архітектурний стиль; ✓ застосування у конструктивних та декоративних елементах сірого пісковика, металу та каменя габро; ✓ боки прямокутної гробниці – у вигляді дубових півколог; ✓ фронтальна частина прикрашена рельєфним листям аканта, пілястрами доричного ордеру та православним хрестом; ✓ вхід – у формі арки, в яку вмурована меморіальна плита з написом: <p style="text-align: center;">«Др. ЛЕВ БАЧИНСЬКИЙ адвокат Голова У.С.Р. партії, віцепрезидент Національної Ради З.О.У.Н.Р., довголітній посол до австрійського парламенту, визначний член багатьох українських товариств і установ, посол до варшавського сойму і др. 14.VII.1872. 11.IV.1930»</p>

	<p>В радянський період у 1978 р. стараннями Василя Гривінського та його сина Романа гробницю було таємно перевезено на Чукалівське кладовище.</p> <p>У 1996 р. її повернули на попереднє місце поховання [674, с. 13–14; 694, с. 30].</p>
1990 р.	<p>Одна із вулиць у центрі м. Івано-Франківськ одержала ім'я «Левка Бачинського» (довжина – 60 метрів). Окрім того на його честь названо вулиці у містах Городенка та Коломия [694, с. 31].</p>
1992 р.	<p>На місці будинку родини Бачинських в с. Серафинці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. встановлено погруддя Л. Бачинському, а також пам'ятний знак із написом: «ТУТ НАРОДИВСЯ ЛЕВКО БАЧИНСЬКИЙ. ВИДАТНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ПОСОЛ ВІДЕНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ, ПОЛЬСЬКОГО СЕЙМУ, ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ І ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТ ЗУНР. ДРУГ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА, ЯКИЙ ЧАСТО ГОСТЮВАВ У СЕРАФИНЦЯХ У БАЧИНСЬКИХ».</p> <p>Скульптор – І. Яшан [694, с. 31].</p>
14 липня 1997 р.	<p>Відкриття на вул. Левка Бачинського, 2 у в м. Івано-Франківськ художньо-меморіальної дошки Л. Бачинському із написом «ВУЛИЦЯ НАЗВАНА НА ЧЕСТЬ ВИДАТНОГО ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА, ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА ЗУНР, ПОСЛА ДО ПАРЛАМЕНТУ ВІДНЯ, ДОКТОРА ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО».</p> <p>Автор барельєфу – А. Басюк [565, с. 191; 694, с. 31].</p>
1 листопад а 2003 р.	<p>Відкриття пам'ятника на честь проголошення м. Станиславова столицею ЗУНР із бронзовими барельєфами Л. Бачинського, Є. Петрушевича, К. Левицького і Д. Вітовського (біля колишнього будинку уряду ЗУНР). м. Івано-Франківськ,</p>

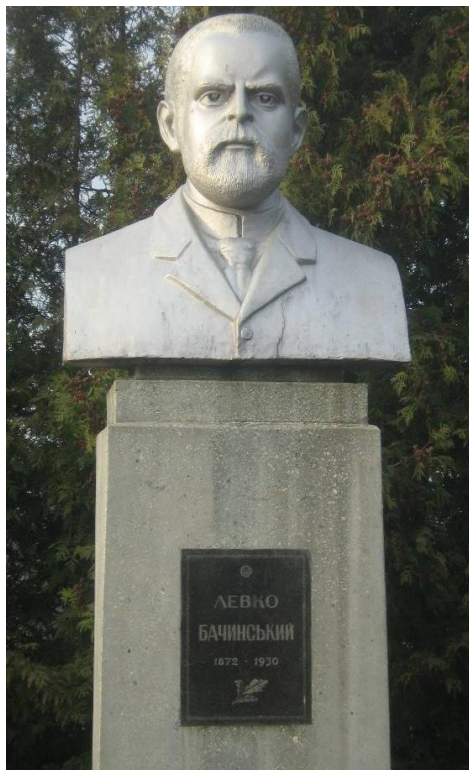
	вул. Грюнвальдська, 11. Скульптор – Володимир Довбенюк [694, с. 31].
2012 р.	Видання з нагоди 140-річчя від дня народження Л. Бачинського пам'ятного конверту. На лицевій стороні якого зображено Л. Бачинського на фоні будівлі уряду ЗУНР в 1919 р. (сучасний будинок правосуддя на вул. Грюнвальдській, 11). Надруковано у видавництві «Місто-НВ». Художник – Федір Майк [694, с. 31].
14 липня 2017 р.	Урочисте відзначення 145-річчя від дня народження Л. Бачинського у його рідному с. Серафінці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.
2018 р.	Видання настінного ілюстрованого календаря «Адвокати в державотворенні Західно-Української Народної Республіки»: до 100-річчя від створення ЗУНР (із портретом Л. Бачинського за місяць серпень 2018 р.) [334, с. 12].
30 листопада 2018 р.	Заснування відповідно до спільного розпорядження Городенківської районної державної адміністрації та районної ради від 30 листопада 2018 р. №502/269 медалі імені Лева Бачинського. Перше вручення відбулося 22 січня 2019 р. Лауреати: Шухевич Юрій Романович, декан-о. мітрат Ігор Левицький, о. декан Богдан Мороз, Терлецький Ігор Ярославович, Никифоруk Володимир Михайлович [663; 664].
14 липня 2022 р.	Урочисте відзначення 150-річчя від дня народження Л. Бачинського у с. Серафінці Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

Додаток Х. 3

Погруддя Л. Бачинського та пам'ятний знак на місці садиби Бачинських у с. Серафинці Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

Пам'ятник на честь проголошення столиці Західно-Української Народної республіки у м. Станіславів перед Домом правосуддя. м. Івано-Франківськ, вул. Грюнвальдська

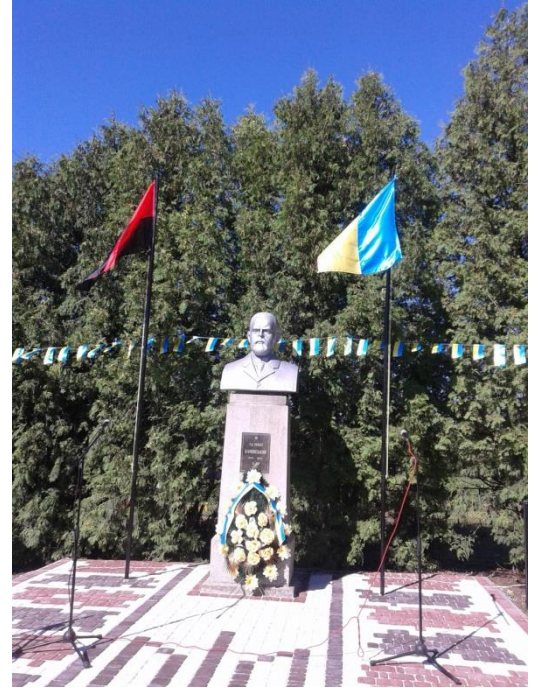

Джерело: [З приватної колекції автора].

Додаток Х. 4

**Урочисте відзначення 145-річчя від дня народження Л. Бачинського
у його рідному с. Серафинці. 14 липня 2017 р.**

Джерело: [З приватної колекції автора].

Інформація про Л. Бачинського у пам'ятному календарі за 2018 р.,
приуроченому до 100-річчя від створення
Західно-Української Народної Республіки

АДВОКАТИ В ДЕРЖАВОТВОРЕННІ
ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1918 - 1919

АДВОКАТ
Лев Бачинський
віце-президент
(віце-спікер) Української
Національної Ради
14.07.1872-10.04.1930

Народився у с. Серафимці
Городенківського повіту
(нині Городенківський
район Івано-Франківської
області) у родині вчителя
народних шкіл. Навчався у
Коломійській гімназії, юридичну
освіту здобув у Чернівецькому
університеті. Доктор права.
Стажувався в адвокатських
канцеляриях Теофіла Окуневського
в Городенці та Івана Коса в
Калуші. У 1910-1930 рр. – адвокат
у м. Станіславів (нині м. Івано-
Франківськ). Співорганізатор
українських кооперативних та
сільських товариств на Покутті
та Бойківщині. Діяч та очільник
(1918-1930) Української
радикальної партії. Депутат
австрійської Державної Ради
(1907-1918) та галицького
Красного Союзу (1913-1914). Член
президії Загальної Української
Ради (1915-1916). Депутат та
віце-президент Української
Національної Ради (січень-
травень 1919). Повітовий комісар
ЗУНР у Станіславіві (листопад-
грудень 1918). Очолював
делегацію ЗУНР на урочистому
проголошенні Акта злуки в Києві
(22 січня 1919), член делегації
ЗУНР на Трудовому конгресі
України. Співавтор закону про
земельну реформу ЗУНР. Депутат
Союзу Другої Речі Посполитої
(1928-1930). Помер у санаторії
м. Грамшенштайн (Австрія).
Похований у м. Станіславів.

Станіславів

Серпень 2018

понеділок	вівторок	середа	четвер	п'ятниця	субота	неділя
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Джерело: [334, с. 12].

Додаток Х. 6

Делегація с. Серафинці на урочистому святкуванні
100-річчя проголошення Акту злуки.

м. Київ, 22 січня 2019 р.

Джерело: [З приватної колекції Ярослава Левкуна].

Медаль імені Лева Бачинського, заснована спільним розпорядженням
Городенківської районної державної адміністрації та районної ради
від 30 листопада 2018 р. №502/269. Вручення відбулося 22 січня 2019 р.

Джерело: [663].

Зображення Лева Бачинського у кліпі пісні «Добрий вечір!» українського гурту KARNA, яка присвячена українській інтелігенції XX ст. 2021 р.

Джерело: [<https://www.youtube.com/watch?v=uH4Hp8SX-aE>].

**Урочисте відзначення 150-річчя від дня народження Л. Бачинського
у його рідному с. Серафинці. 14 липня 2022 р.**

Віче і панахида біля меморіального комплексу

Засідання Круглого столу «Лев Бачинський – український громадсько-політичний і державний діяч, адвокат: до 150-річчя від дня народження»

Джерело: [З приватної колекції автора].

Нащадки

На батьківщині Л. Бачинського. Внучка Таїса Ружицька з Канади та внук Лев Бачинський із США. с. Серафинці. 2 липня 2019 р.

На могилі Л. Бачинського. Лев Бачинський з дочкою Наталією Кларк, її чоловіком, сином та донькою. м. Івано-Франківськ, 1 липня 2019 р.

Джерело: [З приватної колекції автора].